

596

УКРАЇНСЬКИЙ В. УНІВЕРСИТЕТ

В ПРАЗІ,
В РОКАХ 1921—1926.

В ПРАЗІ 1927.

ДЕРЖАВНА ДРУКАРНЯ В ПРАЗІ.

~~174513~~

~~174513~~

06 10

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

В ПРАЗІ,
В РОКАХ 1921—1926.

Львів. Бібліотека
АН УРСР

ПРОФ. ДР. ОЛЕГ АЛЕКСАНДРОВИЧ КОЛЕСНИКОВ
РЕКТОР УНІВ. В.Р. 1925—26

~~174313~~

В ПРАЗІ 1927.

ДЕРЖАВНА ДРУКАРНЯ В ПРАЗІ.

~~174313~~

1935

УКРАЇНСЬКИЙ

БІБЛІОТЕК

УНІВЕРСИТЕТ

В ПРАГІ

В РОКАХ 1921-1926.

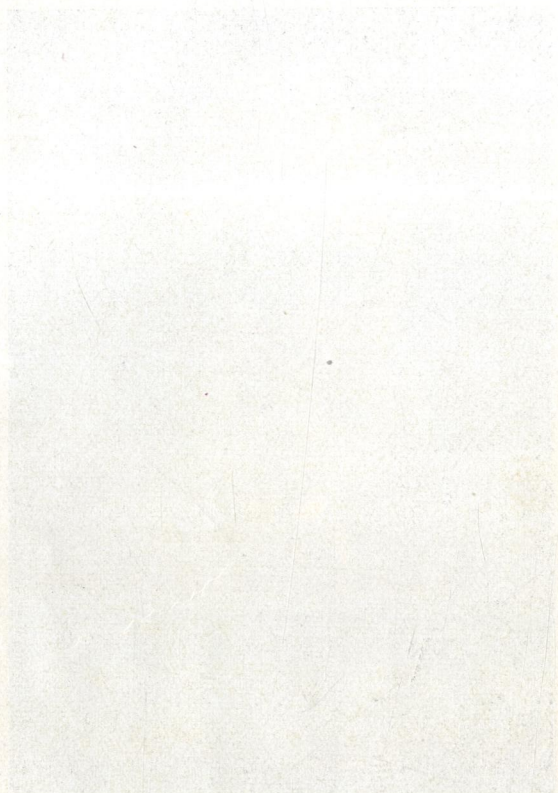
Львівська державна
наукова бібліотека
5235

В ПРАГІ 1927.

ДЕРЖАВНА БІБЛІОТЕКА В ПРАГІ

ПРОФ. ДР. ОЛЕКСАНДЕР КОЛЕССА,
РЕКТОР УНІВ В Р. 1921—22, 1925—26, 1926—27.

2

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637
TEL: 773-936-5000
FAX: 773-936-5001
WWW.CHICAGO.EDU

УКРАЇНСЬКИЙ В. УНІВЕРСИТЕТ

В ПРАЗІ,
В РОКАХ 1921—1922.

см 227 - 12.4

15.596.
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

В ПРАЗІ 1924.

ДЕРЖАВНА ДРУКАРНЯ В ПРАЗІ.

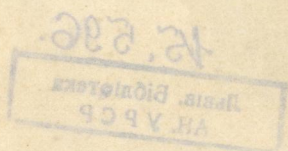
174313

УКРАЇНСЬКИЙ

В. УНІВЕРСИТЕТ

В ПРАВИ

В РОКАХ 1921-1925

В ПРАВИ 1924

ДЕРЖАВНА ДІАКОНІЯ В ПРАВИ

СВЯТОЧНА І НАВГУРАЦІЯ У. В. У. В ПРАЗІ — ДНЯ 23. ЖОВТНЯ 1921.

Дня 23. жовтня о годині 10 перед полуднем відбулося в великій салі природописного інституту Карлового Університету в Празі, Альбертів ч. 6., святочне відкриття Українського Вільного Університету. Саля була прибрана; в глибині стояла статуя пана президента Чеськословацької Республіки проф. Др. Масарика, уквітчана зеленню а над нею висіли гарні образи Тараса Шевченка та Івана Франка, роботи нашого молодого артиста Касіяна, прибрані народними рушниками та вишивками. Українські студенти, зорганізовані в святочнім комітеті, приймали чужих та своїх гостей та дбали про лад і порядок підчас свята.

Кілька хвилин перед 10. годиною велика саля та галерія були вщерть заповнені. Передні місця займали представники чеської влади, університетські влади, представники чеських наукових товариств та професори пражських високих шкіл. Дальші місця засіли інші гості чужі та свої, делегати студентських товариств та організацій і т. д. Українська академічна молодь в дуже великим числі умістилася в дальших частинах салі та на галерії, на якій примістився також хор Української Академічної Громади.

На те велике наше свято прибули осьякі делегати й визначні гості:

Як заступник та делегат міністра закордонних справ Бенеша радник міністр. п. Др. Януш Єлінек. В імені міністерства закордонних справ прибув п. конзул Др. Благош. Пан міністер Гірса, заступник міністра закордонних справ, прислав на руки ректора У. В. У. писемний привіт.

В заступстві п. міністра шкільництва та народнього навчання Шробара, що виїхав до Братіслави, явився п. радник Др. Фердинанд Шпішек. Крім него був шеф університетського відділу міністерства шкільництва та народної освіти п. Франтішек Мльох.

За міністра земельних справ п. Станека був шеф секції А. Герстенкорн.

Міністер фінансів і міністер законодавства прислали на руки ректора поздоровні листи.

Привітне письмо, незвичайно сердечне прислав, міністер почт і телеграфів, де між іншими висловлює своє переконання, що Український Вільний Університет причиниться в великій мірі до зближення між Українцями й Чехо-Словаками.

Дуже замітні і щирі листи прислали на руки ректора міністер справедливости і міністер публичних робіт та іменем Французського Інституту в Празі його президент проф. Др. А. Тібаль.

Міністер Габрман прислав привіт.

За міністерство здоровля та тілесного виховання був п. Др. Ан. Семерад.

За міністра торгівлі явився п. радник Ян Моллік.

За чехословацьку Академію Наук: проф. Др. Глява.

За Королівське Чеське Товариство Наук його президент проф. Др. Вейдовски.

Іменем старости міста Праги Др. Бакси прибув його заступник інж. Ротнагль.

З кругів університетських були присутні:

Його Магніфіценція п. ректор чеського Карлового Університету проф. Др. Богуміл Немец.

Його Магніфіценція п. ректор Високої Школи Технічної проф. Воточек.

Декани факультетів: Його Спектабілітас декан правничого факультету чеського Карлового Університету проф. Др. Функ і продекан Др. Капрас. Його Спектабілітас декан філософічного факультету проф. Др. Тілль. ПрODEкан філософічного факультету проф. Др. Янко прислав привітний лист. Прибули дальше:

Його Спектабілітас декан природописного факультету проф. Др. Матейка і продекан тогож факультету проф. Др. Петр.

Його Спектабілітас декан медичного факультету проф. Др. Пессіна.

Його Спектабілітас декан високої торговельної школи проф. Др. Кошталъ.

ПрODEкан проф. Др. Фельбер а дальше професори пражських чеських високих шкіл: ювілят проф. Др. Дртіна, Др. Ярослав Бідло, Др. Пастрнек Др. Нідерле, Др. Полівка, Др. Махаль, Др. Швамбера, Др. Слявік, Др. Мурко, Др. Ціслер, Др. Силляба, Др. Пельнар, Др. Гісек, Др. Пазоурек, Др. Неєдлі, Др. К. Домін, проф. і посол Др. Ант. Углірж.

Між присутними бачили ми також знаного приятеля Українців а українських студентів з осібна п. інж. Нечаса, письменника Заплеталя, сенатора Свєченого. За чеськословенський Червоний Хрест була п. Р. Пелянтова. Між присутними був також старшина Ради Білоруської Народної Республіки Петро Кричевский, представник Грузії і Союзу Кавказських Республік п. Др. Айолло, як рівнож було кількох редакторів пражських часописей та багато

інших гостей. Сих злогошених визначнійших гостей витав ректор поіменно при оплесках аудиторії.

О годині 10 перед полуднем вийшли зі сусідної салі ректор та професори Українського Вільного Університету та засіли коло довгого стола, покритого зеленим сукном. Свято відкрив промовою ректор Українського Вільного Університету.

ПРОМОВА РЕКТОРА ПРОФ. Д-РА ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ.

V historické chvíli otevření Ukrajinské University na československé půdě, dostalo se mi té cti, zahájit toto slavnostní shromáždění a přivítat slovutné, drahé hosty, zástupce vlády Československé Republiky, zástupce Akademie Věd, zástupce slavné a starodávné Karlovy University a jiných vysokých škol českých, Král. Společnost Nauk, zástupce starobylého města Prahy, jakož i drahé zástupce českého obyvatelstva — stejně srdečně a upřímně, delegace občanstva jiných slovanských národů, kteří poctili svou přítomností tuto kulturní oslavu.

Pocity vděčnosti i radosti pojí se v našich srdcích s pocitem smutku, který vyplývá z těžkého nynějšího postavení našeho národa a z vědomí, že ukrajinský národ nemůže na své pravěké zemi projevit svou svobodnou vůli, že nemůže rozepnouti křídla svého ducha, že nemůže uskutečnit své vysoké snahy; tento smutek plyne z toho vědomí, že my naše drahé hosty nemůžeme přivítat na takové jako jest dnešní slavnost, na naší rodné půdě.

Ale při smutném pocitu vystěhovalců prodírá se paprsek sluneční i radost, že v takové důležité pro nás historické chvíli nalezli jsme pohostinského přístřeší uprostřed bratrského českého národa — že zde můžeme odbývat tuto kulturní oslavu seburčení a sjednocení ve jménu vysokých duševních snah.

Poskytuje zde v překrásném starodávném sídelním městě svého, nyní obnoveného státu, útulek pro Ukrajinskou Volnou Universitu, navazuje český národ tímto způsobem znova i sesiluje tu zlatou nit dobrých, přátelských, bratrských styků — které pojily po dlouhou řadu století český národ s ukrajinským.

Докази на се дасть нам погляд на історію українсько-чеських взаємин від Х. до ХХ. століття.

Історичні відомости про культурні та політичні відносини між українським та чеськословацьким народом показують нам, що обидва сі народи, яким доля судила бути сусідами, були добрими сусідами від найдавніших часів протягом майже тисячоліття від Х. до ХХ. в.

В часі великої експанзії української держави за Володимира Великого — стикалися обі держави безпосередно. Спірні пограничні питання вирівано небаром так, що Володимир жив, як каже наша найдавніша літопись, у приязни з чеським володарем. (В Іпатській Літописі називається чеський сусід Володимира Ондроніком, в Лаврентівській Андріхом). Дві жінки Володимира були Чехині¹⁾ Сю вістку бачимо в Іпатській літописі під роком 980.

Король Данило ходив у далекі чеські землі в похід, добуваючи собі середновічним звичаєм лицарської слави. Небаром прийшло однак до миру і приязни між сусідами так, що вже про Льва Даниловича пише Іпатська Літопись під роком 1291: „Левъ ѣха въ Чехы на снемъ къ королеви зане любовь держаше с нимъ велику и докончавъ с нимъ миръ до своего живота. Король же одаривъ Льва дарами всякими дорогими и тако отпусти с великою честью“.²⁾

Поважних конфліктів між українським та чеським народом не було. Навпаки лучить обидва народи ціле пасмо спільних культурних та економічних інтересів і тісних взаємин політичних вже від найдавніших часів.

Через Русь-Україну ішов до чеської землі стародавний шлях із Сходу, про який згадують арабські письменники вже в Х. віці.

Сліди культурних взаємин чесько-українських сягають далеко в старовину. Від XI. в. знані і розповсюднені були на Україні життя чеських святих Вячеслава і Людміли а їх імена, взяті до грецько-українського календаря, подибуємо тут ще протягом ряду дальших століть. В старочеському монастирю на Сазаві жила пам'ять про укр. святих Бориса й Гліба. В „Слові о полку Ігоря“ сказано, що Німці, Венетці, Греки і Морава співають про князя Святослава. Се могли бути чесько-словацькі співаки чи гудці, або чеські купці, що часто являлися в Києві та інших осередках України.³⁾

В безпосередній стичности із чесько-словацьким народом та його культурними стремліннями стояли західні країни нашої землі, особливо Закарпаття. Із сусідної Моравії ішли безпосередно

¹⁾ Від одної Чехині мав він сина Вшеслава, а від другої Святослава. Порівн. Полное собрание русских лѣтописей. II Спбурґъ 1908. стор. 67. Про приязнь із Ондроніком чеським порівн. ibid. стор. 111.

²⁾ Порівн. Полное собрание русских лѣтописей. Изд. Археограф коммисіи, т. II, Іпатъевская лѣтопись, Спѣтербурґъ 1908, стор. 936.

³⁾ Порівн. Др. Ів. Франко: „K dějinám českorusínských vzájemnosti“. „Slovanský přehled“, III, 1901, стор. і д.

Кирило-Методієвські впливи насамперед до карпатських земель, до Галичини а відтак і далше на Україну.

Деякі церковно-словянські пам'ятники повстали мабуть у чесько-словацько-українських пограничних областях. До таких пам'ятників треба зачислити передусім проповіді Григорія Богослова з XI. в. Кирилівську часть Реймського євангелія з XI. або XII. в.; Бесіди Григорія Великого з XII. в.; Молитву на дьявола з XIII. в. і інші.

В проповідях Григорія Богослова, яких пергамінова рукопись з XI. в. зберігається в публичній бібліотеці в Петрограді, бачимо на старинному підкладі церковно-словянського тексту діалектологічні прикмети з одного боку староукраїнські а з другого поруч незначних польських — чесько-словацькі. Се могло статися лише в західних окраїнах Закарпатської Руси-України, де обидва народи сусідують із собою і де безпосередно сягали з Моравії відголоси діяльності словянських апостолів та їх учеників, які проявилися в стариннім підкладі церковно-словянського тексту сеї рукописі. Сі проповіді треба вважати за оден із найдавніших пам'ятників письма українського Південного Підкарпаття.

Під впливом натиску Риму уступало церковно-словянське богослуження в чесько-словацькій землі чимраз більше богослуженню в латинській мові. Його приклонники шукають пристановища в сусідних краях. Церковно-словянські книги стають чимраз рідші. На короткий час знаходить ще церковно-словянське богослуження приют в Емауському монастирю. Там переховувалося і звісне Реймське Євангеліє, якого давнійша кирилівська частина звязана легендою з іменем св. Прокопа проявляє в своїй мішаній редакції деякі сліди і староукраїнської закраски.

В глаголічній частині того євангелія з кінця XIV. віку бачимо під роком 1395 приписку, в якій сказано, що давнійшу кирилівську часть „послѣ русьского закона псалъ е сти Прокопъ своѣ рукоѣ, а то писмо русьско даде нѣкоштикъ Карель четврти“....

До такого висновку чеського писця, де обряд грецько-словянський названо руським законом, а церковно-словянське кирилівське письмо названо руським письмом, дав основу факт, що словянське богослуження грецького обряду і церковно-словянські книги, виперті Римом з чесько-словацької області, були загальноно уживані в сусідних найліпше Чехам знаних українсько-руських землях і що звідти походили найчастійше словянські книги та їх писці, що появлялися в Чехах.

На се вказує і приписка чеського опата Дівіша до словянського азбуковника стокгольмської рукописі, званої під назвою „Gigas librorum“ або „Codex diabolicus“.

Ся рукопись зберігається тепер у стокгольмській королівській бібліотеці; вона забрана була в часі шведських нападів у XVII. ст. із королівського замку в Празі — а року 1295 знаходилася в монастирі Бенедиктинів у Бжевні.

В тій латинській рукописі є вставлена глаголична і кирилівська азбука. Після кирилівської азбуки є підпис кирилівськими буквами: Опатъ Дивицьъ — і дописка: Alphabetum Ruthenorum.

Із сего бачимо, що знання кирилівського письма дійшло до чеського опата Дівіша з сусідньої русько-української землі.

Утотожнювання церковно-словянського богослуження й обряду із українсько-руським було очевидно в Чехах під той час так розповсюдженим, що в Далімільовій хроніці з початку XIV. в. названо навіть словянського апостола св. Методія — Русином.

(Bořivoj) prosi krsta od Svatopluka moravského
A ot Methoděje arcibickupa velehradského.
Ten arcibiskup Rusin bieše
Mšu svú slovansky služieše
V Velehradě krst Čecha prvního.¹⁾

З дальших точок тих взаємин — а обмежений час дозволяє мені говорити лише про найважніші прояви — належить факт, що під кінець XIV. а на початку XV. ст. існував уже при пражському університеті інститут для академічної молоді з українських та литовських земель.²⁾

Той інститут, а пізніше, в XVI. в. засновані папським легатом А. Посевіном бурси для українських і білоруських студентів, се прадіди нинішніх організацій помочі для української академічної молоді в Празі.

Гуситські впливи проявляються й на Україні, а між чеськими Таборитами бачимо і Українців. З другого боку Чеські Брати проявляються й на Україні, несучи тут із собою і пропаганду своєї науки, якої відголоски бачимо в українських братствах в XVI. та XVII. в.³⁾

Між роком 1517 а 1519 появилася в Празі знаменита Біблія в українсько-білоруським перекладі Др. Франціска Скорини. За підклад послужила йому поруч церковно-словянських текстів чеська Біблія з року 1506. В мові Біблії Скорини бачимо чи мало чехізмів. Зверхне викінчення і прикрашення сеї замітної книги свідчить про високий рівень чеської друкарської вмілости.⁴⁾

Біблія Скорини і чеська Біблія з р. 1506 мали великий вплив на українські й білоруські переклади святого письма в XVI. в., особливож на Пересопницьке Євангеліє з р. 1566—1561⁵⁾

Чеська Біблія з р. 1506, що послужила за оден із підкладів

¹⁾ Порівн. Václav Hanka: Dalimilova chronika česka. V Praze 1851 р. 50—51.

²⁾ Порівн. Киевская Старина II. 1882. с. 26; Ом. Огоновський: Історія літератури рускої. Льв. 1887. т. I. стор. 123.

³⁾ Др. Ів. Франко loc. cit.

⁴⁾ Порівн. П. В. Владиміровъ Др. Францискъ Скорина. С. Петерб. 1888.

⁵⁾ Пор. П. В. Владиміровъ, Фр. Скорина, стор. 234—238. (На чехізми сього пам'ятника звернув також увагу проф. Ю. Полівка).

для перекладу Біблії Скорини і Пересопницького Євангелія по-лишила переважно посередні сліди свого впливу в Євангелію Тяпинського з р. 1570, в Біблії Василя Жугаєвича з Ярославля з р. 1568, що переписав Біблію Скорини, даліше в рукописнім Житомирськім Євангелію з р. 1571, що було переписане з Пересопницького Євангелія а в кінці на кількох інших текстах рукописних Євангелій як напр. Євангеліє Дмитра з Зінькова з р. 1575, як Тернопільське Євангеліє з р. 1596 і інших Євангеліях з XVI. та XVII. ст.)

З дальших прояв чесько-українських взаємин згадаємо про факт, що найдавніша запись української народної пісні а саме пісня про воеводу Стефана, що починається словами: „Dunaju, Dunaju, čemu smuten tečeš?“, переховалася в граматиці Чеха Яна Благослава з року 1571.

Перші записи мелодій українських народних пісень дав нам Чех Ян Прач у збірках з р. 1790, 1815. й. н. Собрание русских народных пѣсень съ ихъ голосами, положенныхъ на музыку Иваномъ Прачемъ. С. Петербургъ 1790, 1815.

В XVII та XVIII в. були на українських землях розповсюднені поруч інших західно-європейських літературних творів чеські перерібки західно-європейських збірників, легенд, повістей, романів як напр. „Gesta Romanorum“, повість про королевича Брунцвіка, про Петра Королевича та и.

З початку XVIII в. маємо замітні спомини про свою подорож по Україні 1708—1709 та про битву під Полтавою словацького висланника до Карла XII. шведського, — Данила Крмана,²⁾

Під кінець XVIII. в. стояв чеський учений Вацлав Фортунат Дуріх у переписці з підкарпатським єпископом Андрієм Бачинським, що інформував його про староукраїнські пам'ятники мови й письменства, які зберігалися в його єпископській бібліотеці.³⁾

В першій половині XIX. ст. ті взаємини значно скріпилися і проявилися нестертими слідами у відродженню Галицької України та в ідейному підкладі літератури Придніпрянської України.

Відкриває ці взаємини вже батько чеської фільольогії Йосиф Добровський. Він зацікавився не лише мараморощьськими Українцями, але в своїй часописі „Slovanka“ звернув свою увагу й на літературу Придніпрянської України спеціальнож на перші видання Енеїди Котляревського,⁴⁾ немов прочуваючи її історичне значіння.

²⁾ Пор. В. П. Владиміровъ. Научное изучение бѣлорусскаго нарѣчія 1886—1896 г. Кіевскія университетскія извѣстія 1896.; окр. відбитка стор. 16—18.; Обзоръ южнорусскихъ и западнорусскихъ памятниковъ письменности отъ XI—XVII. в. Кіевъ, 1890, стор. 25—29 і д.

³⁾ Порівн. С. Томашівський: Словацький висланник на Україні. [Науковий Збірник присвячений М. Грушевському. Львів 1906. стор. 301—345].

⁴⁾ Порівн. Florian Zapletal, Rusini a naši buditelé. Praha 1921. стор.

⁵⁾ Fl. Zapletal l. стор. 5.

Система Добровського лягла в основу граматики Івана Могильницького, як про се висловився Шафарик, подаючи Коллярови вістку про смерть того ученого. Твори Добровського були фільольогічним дороговказом і для Маркіяна Шашкевича.

Чеські та словацькі передові письменники-будителі як Йосиф Шафарик, Ян Колляр, Карель Гавлічек-Боровський, Франтішек Л. Челяковський, Франтішек Палацький і інші, мали не лиш великий вплив на літературне і національне відродження українського народу в Галичині, особливож на літературну діяльність М. Шашкевича, Як. Головацького та Ів. Вагилевича, але також на слов'янофільську ідеологію та стремління визначних письменників Придніпрянської України. Чимало документів до історії сих взаємин ще не опубліковано; цінні причинки до прояснення сеї теми вже оголошено особливо в матеріалах і розслідах дра. Ів. Брика (Матеріали до історії українсько-чеських взаємин. Льв. 1921. Українсько-руський архив. Н. Тов. ім. Шевч. т. XV.) в розвідці Ф. Заплеталя, в двотомовому виданню К. Студинського п. н. Кореспонденція Як. Головацького, у М. Тершаківця і и.

Визначна роля припала тут особливо Павлови Йосифови Шафарикови. Він стояв у безпосередній стичности з цілим рядом українських письменників у Галичині, переписувався вже з початком 30-тих років із Іваном Могильницьким, Ів. Вагилевичем, Як. Головацьким, діставав від них цінні матеріали і статі з обсягу української етнографії, фольклору, палеографії і т. п. якими користується в своїм Слов'янськім Народописі та поміщує їх у Часописі Чеського Музея, який стає під той час головним органом чесько-українських взаємин.

Шафарикові твори знані були М. Лучкаєви, Йосифови Лозинському і іншим дослідникам української народности і служили їм за важне джерело знання слов'янського світа.

Неменшу вагу мали в історії відродження Галицької України твори Яна Колляра. Він звертав бачну увагу й на Закарпатську Україну.¹⁾

Ян Колляр знався особисто з деякими українськими письменниками напр. з Яковом Головацьким, який захоплювався його ідеями і ширив у Галичині Коллярові твори особливо поему „Slávy Dcera“. Ся поема мала великий вплив на Маркіяна Шашкевича особливо на сформованне його слов'янської ідеології. Сей вплив проявився виразно в Шашкевичевій поезії „Згадка“, яка є відгомонам заспіву „Předspěv“ до сеї Коллярової поеми.²⁾

В своїй збірці зародних пісень з р. 1834—1835 помістив Колляр давню (є запись ще з XVIII в.) пісню із словацько-

¹⁾ В IV. пісні поеми „Slávy Dcera“ згадує він у слов'янському небі М. Лучкає (порівн. Fr. Tichý, M. Lučkář. Slov. Zborník věnovaný F. Pastrnkovi v Praze 1923. стр. 216).

²⁾ Порівн. C. Studziński, Geneza poetycznych utworów M. Szaszkiewicza. Kraków 1896. стр. 41—45.

українського погранича н. н: Rusnaci bratrove Slováků.¹⁾

На першій заголовній листку „Русалки Дністрової“ з року 1837, сеї ластівки відродження Галицької України, бачимо мотто із Колляра:

„Ne z mutného oka z ruky pilně
naděje kvitně.“

В тій збірці приміщує М. Шашкевич свої переклади із короледворської рукописи: Кितिця, Олѣнь, Лишена, Зазуля. Сю поему переклав він був на українську мову і післав її словянолюбцеві Срезневському.

Безпосередній вплив на Шашкевича мав Ян Православ Коубек, що проживав між роком 1830 а 1836 на Галицькій Україні, де познакомлював з одного боку Шашкевича і його товаришів із чеськими літературними творами, а з другого боку інформував чеську суспільність про український нарід, висловлюючися про нього з великою любовю, підчеркуючи самостійність української мови та її близьке спорідненне з мовою чеською.

Таку саму ролю грав і Карель Л. Зап. Відгомін його щирої симпатії для українського народу бачимо в його книжці Cesty a procházka po hališské zemi, Praha 1844. Він переклав кілька оповідань Куліша на чеську мову і видав їх року 1845. Він був також першим інформатором Карла Гавлічка Боровського в часі його побуту у Львові 1842 року та посередником між ним а галицько-українським громадянством.

Поруч Запа причинилися до навязання приязних чесько-українських взаємин ще і чеські письменники Дундер та Рітерсбергер, що проживали якийсь час у Галичині.²⁾

Особливо Карлови Гавлічкови-Боровському належить почесне місце в історії українсько-чеських взаємин. В своїй статі „Slovan a Čech“ з року 1846 проголосив він отсі пам'ятні слова: „Malorus-Ukrajina jest ustavičná kletba, kterou sami nad sebou vyřkli Poláci i Rusové“ і даліше умотивовання сих слів кінчить ось як: „Tak se nad Polskem a nad Ruskem mstí potlačená svoboda Ukrajiny.“³⁾

Ціла ся знаменита стаття є перейнята горячою симпатією до українського народу і його свободолюбних стремлень. Вірно відмічує він, що українська мова є від мови великоруської так віддалена, як мова чеська від мови польської.

Таким самим духом перейнята є його стаття з року 1848 в „Národních Novinách“ де він порівнює положення українського народу з недавнім ще положенням народу чеського, вірить в кращу

¹⁾ Порівн. Др. Фр. Тихий: Наук. Зборн. Тов. „Просвѣта“ в Ужгородѣ. р. II. 1923. стор. 111.

²⁾ Порівн. J. Horák: Tři čeští spisovatelé v Haliči (Č. Národopisný Věstník X. 1915).

³⁾ Порівн. F. Zapletal, loc. cit., стор. 17.

будучність нашого народу і радить Чехам в ім'я власних свободолюбних стремлень подати помічну руку Українцям, які є народом самостійним. („Rusini jsou v každém ohledu i v jazyku i v obyčejích i v historii samostatný slovanský kmen“).

В часі свого побуту в Галичині та в Росії познайомився він особисто з кількома українськими письменниками, а передусім із Головацьким та Бодянським, — і в значній мірі під їх впливом, присвячує велику увагу народній творчості українського народу.¹⁾

К. Гавлічек Боровський взяв з української історії тему й основу своєї знаменитої сатиричної поеми „Křest sv. Vladimíra“. Сю поему й цілий ряд інших творів Гавлічка переклав на українську мову Іван Франко та присвятив їх Масарикови, що найкраще вмів оцінити творчість та ідеї Гавлічка-Боровського.

Словом і ділом задокументували свою прихильність до українського народу великі провідники Чехів, Франтішек Палацький та Франт. Л. Рігер.

Франтішек Паляцький зазначив уже в року 1830 в „Часописі Чеського Музея“ самостійність українського народу і його мови на території від тодішнього угорського Підкарпаття аж до Кубані.

Цілою силою своєї вимови боронять Паляцький і Рігер українську справу на словянському зїзді р. 1848 в Празі та 1848/9 в Кромержі супроти підступів та атаків противників, підчеркуючи з натиском самостійність та окремішність нашого народу так зглядом Поляків як і Великорусів та віщуючи нашому народови кращу будучину.

Оба сі зїзди, а особливо словянський зїзд у Празі, якого душею був П. Й. Шафарик, були великою маніфестацією українсько-чеського збратання, що знайшло горячий відголос у чеській пресі особливо в Гавлічкової часописі „Národní noviny“. Не забуто тоді в Празі і про наших поневолених братів на Підкарпаттю, що пропадали в мадярськім ярмі.²⁾

Золота Прага і словянський зїзд у Празі полишив глибоке вражіння на делегатів з Галицької України та скріпив їх національну свідомість. Чеські способи організації і боротьби за свої народні права стали на довгі десятиліття первовзором для галицьких Українців.

Річ ясна, що сердечне прийняття українських делегатів у Празі та прихильне становище, яке заняли зглядом української справи чеські провідники особливо Паляцький і Рігер, знайшли горячий відгомін на Галицькій Україні особливо в часі зїзду галицько-українських учених, де з захопленням віддано честь Шафарикови, Паляцькому та Гавлічкови-Боровському.

¹⁾ Попівн. J. Horák: Z národopisných studií K. Havlíčka. (Č. Národopisný Věstník XVII.).

²⁾ Др. Ів. Брик: Славянський зїзд в Празі 1848 р. Записки Н. Т. ім. Шевч. т. СХХІХ. стор. 212—217.

Живий відголос знаходив літературний рух південних та західних Словян, особливо Чехів та Словаків у Харкові та в Києві, які на свій час стали осередками словянолюбних ідей.

Горячими пропагаторами сих словянських взаємин були передусім Амвросій Метлинський, І. Срезневський, М. Костомарів та Осип Бодянський. З поміж чеських письменників звернули тут на себе особливу увагу твори Челяковського, Колляра та Шафарика.

Кілька поезій Фр. Л. Челяковського — який вже в своїй збірці словянських народних пісень з року 1822 і в пізніших виданнях помістив також кілька пісень українських¹⁾ — переклав на українську мову Амвросій Метлинський і видав їх у своїй харківській збірці під наголовком „Думки й пісні та ще дещо“ 1839 р. в уступі п. н. „Луна із Чехії“. На Челяковським взорував Метлинський деякі свої поезії, напр. „Велика Панахида“.²⁾

В тій збірці приміщує Метлинський свої переклади із т. зв. Короледворської Рукописі та одного сонету із Коллярової поеми „Slávy Dcera“ а у відділі „Луна“ із Словакії подає переклади 9-ох словацьких пісень із збірників, як він зазначає, „виданих на світ працею Колляра в Празі та Срезневського в Харкові“.

За те віддячився Метлинському Челяковський, переклав кілька його віршів на чеську мову і видав їх у Празі 1842 р. в „Часописі Чеського Музея“ під заголовком Z anthologie maloruské „Nejtmán odrodilec“, „Kozácká smrt“.³⁾ Челяковський рішучо й постійно признавав самостійність української мови в сімі словянських мов.

Важну роль у історії словянофільства на Придніпрянській Україні відіграв Йосиф Шафарик.

Його твори перекладає на великоруську мову Українець Осип Бодянський. Р. 1837 появляються в Празі Шафарикові „Slovanské starožitnosti“ а вже року 1837 і 1838 виходить переклад Бодянського із перднім словом, в якому він із запалом підносить вартість сеї книги для словянського світа. Р. 1842 видає Шафарик у Празі свій „Slovanský národopis“ — а вже 1843 р. являється в Москві переклад сеї книги на великоруську мову знов із під пера Осипа Бодянського із його замітним переднім словом.

Бодянський стояв уже від року 1836 у переписці з Шафариком а р. 1837 зазнайомився з ним особисто в Празі. Відносини між ним та Шафариком стали від разу близькі й сердечні. Шафарик всюди промовчував Бодянському дорогу в його наукових студіях. Бодянський умів цінити Шафарика і як ученого і особисто. З захопленням висловлюється він про Шафарика в своїй пере-

1) Про се докладніше порівн: Jiří Horák: Maloruské písně ve sbíreci Čelakovského. (Č. Národopisný Věstník IX, стор. 101—128.)

2) Порівн. К. Студинський: Думки і пісні А. Метлинського. Льв. 1897, ст. 11.

3) Порівн. Ом. Огоновскій: „Исторія литературы руской“, II. 2. Льв. 1889, стор. 434.

писці — „він для мене — ціла академія“. Також для Шафарика було се знаомство корисне. Бодянському завдячує він чимало цінних інформацій з обсягу етнографії, фольклору та історії східного словянства.

Повернувши із подорожі по словянських землях, стояв ще Бодянський під безпосереднім впливом Праги. „Бодянський викладає сего року Шафарикові Старинности Народопис і чеську мову“ — писав 1843 р. Карло Гавлічек Боровський до Запа.

Бодянський міг звернути увагу Шевченка на Шафарика, на його твори та на чеську літературу й історію.¹⁾

В тому заінтересованню чеським народом, його культурою, історією та його визвольними стремліннями корениться і генеза Шевченкової поеми: Іван Гус.

Ся поема, се оден із найкращих поетичних творів у світовій літературі про великого чеського мученика, се найсвітліша проява українсько-чеських культурних взаємин, найсильніша еманация словянської ідеології, яка оживлювала під той час членів київського „Кирило-Методіївського Братства“. Ся знаменита поема присвячена Шафарикови. Се показує, звідки пліло головне джерело Шевченкового словянознавства.

Особливе значіння має окрема поетична присвята „Послання славному П. І. Шафарикові“.

На фотографічній репродукції автографу сеї Шевченкової поеми бачимо дописку Шевченкового друга Василя Білозерського: „Оповідать свідки, що Шафарик читаючи оце послання, Шевченкове, плакав вдячними сльозами“.

Особливо характеристичними на свій час були отсі уступи апострофи до Шафарика:

І Славян сімью велику
Во тьмі і неволі
Перелічив до одного, —
Перелічив трупи,
А не Славян, — і став еси
На великих купях
На розпутті всесвітньому —
Іезекіїлем.
І, о диво! Трупи встали
І очі розкрили,
І брат з братом обнялися
І проговорили
Слово тихої любови
На віки і віки!
І потекли в одно море
Славянській ріки.

¹⁾ Порівн. Ів. Брик: „Шевченкова поема Ів. Гус“. Записки Н. Т. ім. Шевченка, т. СХІХ. стор. 108, 120 і др.

Слава Тобі, любомудре,
Чеху-Славянине,
Що не дав ти потонути
В німецькій пучині
Нашій правді!.....
Славаж Тобі, Шафарику
Во віки і віки,
Що звів еси в одно море
Славянської ріки.
Привітайже в своїй славі
І мою убогу
Лепту-думу не мудрую
Про Чеха сьвятого,
Великого мученика,
Про славного Гуса!
Прийми отче! А я нишком
Богу помолюся,
Щоб усі Славяне стали
Добрими братами
І синами сонця правди
І Єретиками,
От такими як Констанський
Єретик великий.
Мир мирові подарують
І славу во віки! 1)

Сі Шевченкові слова — се немов ціла програма українського слов'янолюбства, що просвічувала дорогу сьому рухови і кидала своє проміння в будучину. Се одно із нерозривних культурних пасм, що звязали нарід український із чеським.

Чеський нарід віддячився Шевченкові. Тут, у Празі, в друкарні Греґра вийшло двотомове найповнійше на той час видання Шевченкового Кобзаря, до якого ввійшли й політичні поеми. Се сталося того самого року 1876, коли в Росії видано царським указом присуд смерти для української літератури.

Чималий ряд перекладів Шевченкових творів на чеську мову і літературних нарисів про него свідчить про се, як високо цінить чеський нарід нашого великого співця. Особливо визначаються цінні статті про Шевченка проф. Яна Махалы.

Вже в 40 рокових роках XIX в. переложено на чеську мову твори деяких Шевченкових сучасників, напр. Куліша „Михайло

1) Т. Шевченко: Кобзарь. Вид. В. Доманицького. С. Петербургъ 1907, стор. 192—193. Шевченкову поему Іван Гус із присвятою Шафарику — переклав на чеську мову Фр. Тіхи: Т. Ševčenko Jan Hus (Kacíř) v Praze 1919. Передне слово до сього видання написав проф. Др. С. Смаль-Стоцький.

Чарнишенко“ (переклад Крістіяна Стефана 1847 р.) та Гоголя „Старосвітські дворяне“.

Також в 50-их та 60-их роках знаходила українська історична бувальщина живий відгомін у чеському писменстві особливо в творах Йосифа Вацлава Фріча. Сей ентузіаст свободолюбних поривів здраматизував Гоголевого Тараса Бульбу (1857 р.), написав деякі стихотвори з життя України („Bludný pacholík“, pověst z Ukrajiny, (1856), „Dněpr“ (1861) і и.1)

Особливу увагу присвятив Фріч полтавській битві з р. 1709 (яку він порівнює з катастрофами на Косовому полі та на Білій горі), і героєви визвольної боротьби Іванови Мазепі. Фрічова драма: „Іван Мазепа“, видана в Празі 1865 а виставлювана на сцені р. 1874 знаходила зрозуміння і спочування серед чеського народу, якому присвічувала ідея національного визволення.

Знаменитий письменник Ян Неруда називає Фрічову драму: „Duma nad hrobem volné Ukrajiny“. Значіння Фрічової драми для чеського народу оцінив влучно визначний дослідник чесько-українських взаємин проф. Ю. Горак: „В Чехах, класичній землі боїв за самостійність та самоозначення проявилася із сцени згідність із ідеалами українських автономістів, протест проти царського деспотизму, спочування із трагічною жертвою великого наміру. У зусиллях основати словянську взаємність на засадах свободи й демократії та поважанню до народніх ідеалів кожної галузі, на любови до обиджених і понижених, добачую цінність Фрічового твору та його будительське значіння“.2)

Наведені слова проф. Горака віддають добру прислугу як раз тій самій високій ідеї.

З чеських письменників, що перекладали твори українських авторів на чеську мову, найвизначнійше місце займає Ружена Єсенська, що дала том прегарних перекладів із Шевченка, переклала чимало творів Івана Франка та и.

Окрім того переложили інші письменники на чеську мову чимало творів Шевченка, Куліша, Франка, Лесі Українки, Кобилянської і и.

З українських перекладів творів чеського письменства найбільше заслужився на тому полі Іван Франко, даючи переклади з К. Гавлічка Боровського, Неруди, Врхліцького, Махара і и. та виготовляючи цілий ряд нарисів про чеських письменників.

Не буду тут вичислювати повного ряду тих приятних, живих літературних взаємин між Чехами а Українцями.

Згадаю лише ще кілька моментів. Життє українського люду особливож його народна творчість звертали пильну увагу чеських дослідників, як було сказано, почавши від Челяковського і Шафарика.

1) Порівн. J. Vlček: „Několik kapitol z dějin naší slovesnosti“. V Praze 1912, стор. 129 і д.

2) Порівн. Jiří Horák: „Fričova dramata z dějin ukrajinských“. „Slavia“. II. 1923, стор. 92 і д. стор. 111—112.

Йос. Ігн. Гануш та А. К. Ербен узглядували у своїх міто-
логічних дослідках у 40-их, 50-их та 60-их роках у значній мірі
також українські фольклорні матеріали, народні перекази, казки,
вірування, приповідки, колядки і т. и., користуючися не раз і руко-
писними ще матеріалами Головацького, Вагилевича і и.1)

Ф. Черни видає в Празі укр. народні пісні п. и.: „Osm ma-
loruských národních písní“. v Pr. 1862.

Р. 1885 видає у Києві Чех А. Ёдлічка велику збірку укра-
їнських нар. пісень з мелодіями п. и. „Собрание малорусских
пѣсень“.

Знаний дослідник словянської народної музики Л. Куба ви-
дає р. 1889 свою збірку п. и. „Slovanstvo ve svých zpěvech“,
в якій визначає важне місце й українській народній пісні.

Відомий чеський етнограф Франтішек Ржегорж присвятив
велику частину свого життя науковим розслідам українського
люду в Галичині та зібрав велику многоту етнографічних мате-
ріалів, які передав Чеському Музеви ураз із гарною бібліотечкою
українських творів а рівночасно передав свою чималу бібліотеку
чеських авторів товариству Просвіта у Львові, де із неї черпають
Українці й до нинішнього дня відомості із обсягу чехознавства.

Чехи були учителями галицьких Українців особливо в напрямі
господарства та сокілської організації.

Українські „Соколи“ і „Січі“ розвинулися під безпосереднім
впливом такої могутньої організації, якою є чеський „Сокол“.

Між представниками науки чеської а української бачимо
тісні взаємини від часів Шафарика аж до нинішнього дня. Ті при-
язні взаємини затіснилися в послідному часі, коли з одного боку
Чеська Академія Наук іменувала своїм членом-кореспондентом
проф. Михайла Грушевського а Národopisná společnost českoslo-
venská іменувала своїм членом Володимира Гнатюка²⁾ — з дру-
гого боку, коли Наукове Товариство ім. Шевченка іменувало
своїми дійсними членами проф. Др. Юрія Полівку і проф. Др.
Карла Ходунського. Дійсним членом того товариства іменовано
також проф. Карлового університету Югословянина Др. М. Мурка.³⁾

З професорів Карлового університету присвячують у своїх
дослідах пильну увагу темам або безпосередно звязаним з україно-
знавством або спорідненим областям Бідльо,⁴⁾ Махаль,⁵⁾ Нідерле,⁶⁾

¹⁾ Порівн. Jiří Horák: „Lidové podání ukrajinské v díle J. J. Hanuše
a K. J. Erbena“, Č. Národopisný Věstník XIV.

²⁾ Тут згадаю його працю: „Словацький опришок Яношік в народній
поезії. (Записки Наук Т. і. Шевч., т. XXX і XXXII).

³⁾ В р. 1923 іменовано дійсними членами Наук. Тов. ім. Шевч. про-
фесорів Карлового університету Бідля, Махала, Нідерля, Неєдлі, та Зібрта.

⁴⁾ Historický vývoj Slovanstva (Slovanstvo, obraz jeho minulosti a přítomnosti v Praze 1412. 3—131). Náboženské a církevní poměry. Ukrajinci
(ibid. crop. 366—368).

⁵⁾ „Nákres slovanského bájesloví“ v Praze 1891. „Slovanské literatury“,
I, V Praze 1922.

⁶⁾ „Slovanské starožitnosti“.

Пастрнек, К. Кадлец,¹⁾ Гуер, Горак і інші. Таким способом старославний Карлів університет навязав трівку зв'язь з українським культурним світом.

Цінні причинки до прояснення українсько-чеських літературних взаємин дають праці Фльоріяна Заплетала,²⁾ Яроміра Нечаса,³⁾ Др. Тішого⁴⁾ і и.

Велику трівку заслугу мала на сьому полі часопись „Slovanský přehled“ і його редактор Адольф Черні, що потрапив удержатися на висоті об'єктивності й рівної прихильності для всіх словянських народів та їх культури, присвячуючи й українському народови пильну увагу.

Той самий ідейний напрям бачимо від р. 1922/23 в часописі „Slavia“, присвячений слов. фільології, під ред. професорів Мурка і Гуера, які зеднали до наукової праці учених усіх словянських народів і дали їм можливість писати своєю рідною мовою.

З українського боку служить за посередника чесько-українського зближення Гіполіт Бочковський.⁵⁾

В послідному часі появилсь ряд праць чесько-словацьких письменників присвячених українському південному Підкарпаттю. Є се або збірники праць різних авторів, або поодинокі монографічні праці.⁶⁾

Обмежений час не позволяє мені зазначити тут усі прояви сих взаємин. Спинюся ще лиш на однім визначнім моменті, що немов рефлектор кидає ясне світло на українсько-чеські відносини:

Коли року 1902 українська молодь діткнена в своїх національних почуваннях вчинила була сецесію із львівського університету, знайшла вона гостинне пристановище серед чеського народу. Коло 500 українських студентів гостила тоді Прага протя-

¹⁾ Státní zřízení a státoprávní postavení národů slovanských. Ukrajinci (Slovanstvo loc. cit. стор. 178—187).

²⁾ Op. cit.

³⁾ З давніших його праць: „Ukrajinská otázka“, Brno 1918.

⁴⁾ Op. cit.

⁵⁾ Ukrajina a ukrajinská otázka, v Praze 1915.

⁶⁾ Згадаю деякі важніші: Jos. Chmelař, St. Klíma, Jarom. Nečas: „Podkarpatská Rus.“ V Praze 1923.

Amalie Kožminová: „Podkarpatská Rus. Prace a životlidu.“ Plzeň, 1922.

Dr. Jiří Král: „Podkarpatská Rus“. V Praze 1924; idem: „Osídlení Karpatské Rusi“. „Historický přehled (Sborník č. sl. společn. zeměpisné“. т. XXIX. 1923.).

Jan Machal: „Podkarpatské Rusové a slovenské obrození.“ (Slovanský sborník věnovaný Prof. Dr. Fr. Pastrnkovi. V Praze 1923.).

Фр. Тихий: „Замѣтки до Мукачевскоѣ лѣтописи XV. в.“ (Наук зборник тов. Просвѣта в Ужгородѣ за р. 1922. стор. 109—111.).

Florian Zapletal: „Horjanská Rotunda.“ V Olomouci 1923.

Rudolf Hulka: „Dřevěné kostelíky.“ (Podkarpatská Rus Ser. I. 1922).

A. J. Stránský: „Dřevěné cirkve na Podkarpatské Rusi.“ Praha 1923.

A. Svoboda: „Dřevěné lidové stavby v Podkarpatské Rusi.“ P. 1923.

J. Vašica: „Slavica Kovačovy diecesní knihovny v Prešově (Про учительне Евангеліє Н. Капишовського). Slov. Sborník věnovaný Prof. Dr. F. Pastrnkovi Pr. 1923.

гом кількох семестрів і ся гостина на Карловому університеті записалася в психіці української молодіжи ясними почерками.

А тепер — сучасність.

Серед найтяжших умов нашого народного життя знаходять сини нашого народу щиру, сердечну гостинність на чеській землі а Золота Прага витає знов в своїх давніх мурах сотки української молоді.

Старинний Карловий Університет отвирає гостинні брами для Українського Вільного Університету й української молоді, для якої замкнено джерела науки на рідній землі.

Український Вільний Університет се інституція перехідна, тимчасова, що має повернути на рідну землю, скоро пройдуть ті грізні хмари, що тепер над нею нависли.

Дай Боже, щоби ся хвиля настала якнайскорше, щоби ми могли запросити гостинних братів Чехословаків на таке саме університетске свято на Вільній Україні.

А покищо ми з вдячністю приймаємо братню руку, що помагає нам ратувати наше загрожене національно-культурне життя, зберегти його духові цінности, піддержати національне виховання нашої молодіжи, якого вагу особливо добре розуміє чеський нарід, що так завзято й успішно боровся за свою рідну культуру.

Заснованне Українського Вільного Університету в Празі се факт, що має історичне значіння, якого золоте проміння сягатиме в далеку будучину.

Український університет в Празі се оден із граничних стовпів на гуманно-культурному шляху, яким ішов чесько-словацький нарід від Гуса та Коменського до Масарика.

Тож підношу вислов глибокої вдячності для чесько-словацької держави і єї влади, для чесько-словацького народу і представника його високо-культурних стремінь:

Честь і слава Пану Президентови Масарикови.

— А тепер, на закінчення, ще кілька слів до своїх, рідних.

Витаючи сердечно зіbrane тут українське громадянство з особливою увагою звертаю ся до Вас Дорогі, Молоді Приятелі!

Воєнні події, ся велика житєва школа, навчила Вас поважно дивитися на життя і Ваші завдання зглядом рідного народу.

Богато з Вас має ще незагоєні рани добути в обороні рідної країни.

Не треба Вам пригадувати Ваших обовязків.

Вашою фаховою працею на висіих школах Праги здобули Ви собі тут добру славу а тимсамим добру славу для українського імени.

Старайте ся її піддержати і скріпити.

Бережіть як дорогу духову перлину: єдність. Виступайте як одна, збратана, велика українська сімя, без огляду на кордони, без огляду на територію, без огляду на партійні переконання.

Нехай не розєднують Вас ріжницї поглядів ні соціальних, ні політичних.

Оцінюйте їх у себе взаємно як ідейні пориви, як ріжнородні шляхи, що ведуть до тих самих вершин, до тої самої усім нам дорогої мети: до здобуття волі і щастя для рідного народу.

Отвираючи для Ваших духових потреб отсю нову інституцію, бажаю Вам, щоби вона бодай в части заступила Вам недостачу науки в українській мові на висших школах рідної землі — нехай приготвилює Вас до громадянської служби, нехай дає вам фахове знання для діяльности серед свого рідного народу.

Нехай піддержує у Вас віру

„У сонця жданого блискуче вороття“.

Кінчу бажанням, щоб усім нам чим скорше довелося святкувати таке культурне сьвято в городі Данила та в золото-верхім Києві, щоби ми там могли із вдячністю повитати наших теперішних гостинних господарів із Золотої Праги, — щоби чим скорше сповнилися віщування нашого поета. І. Франка :

„Та прийде час і Ти огнистим видом,

Засяєш у народів вольних колі,

Труснеш Кавказ, вперешеш ся Бескидом,

Покотиш Чорним Морем гомін волі,

І глянеш як хозяїн домовитий

По своїй хаті і по своїм полі.

По промові¹⁾ ректора У.В.У. проф. др. Ол. Колесси. наступили привіти.

Першим промовив його Магніфіценція п. ректор Карлового університету проф. Др. Богумил Нємец, який щиро повитав ново заснований в Празі культурний центр, прирік йому прихильність і поміч старшого брата, Карлового Університету, та побажав йому успіхів в його праці та на полі словянської культури.

По нім промовив голова Центрального Союза чеськословацького студентства п. Б. Свєрак, який заявив, що чеська молодь розуміє тяжке положення нашого народу, та доложить усіх зусиль, щоб ми наше нинішнє лихоліття могли як найлекше перенести та могли на чеській землі вчитися на користь і славу свого народу. Відтак промовляли п. Цоньо Демянов від товариства студентів Болгар, п. Дворчанін від академічної молодіжи білоруської, п. Драго Анріч від студентів Сербів, Хорватів та Словінців, п. Бращайко від Союза студентів Підкарпаття. Промовляла дальше по англійськи місс Едіт Май, репрезентантка європейської студентської запомогової акції, яка рівнож надіслала до Ректорату Українського Вільного Університету привітне письмо.

¹⁾ Сю промову виголосив автор у скороченню; опісля доповнив її ще найновішими літер. появами.

Іменем черкеських студентів говорив по французьки п. Аїтек Намітоков.

Від українського студентства зєдненого в Українській Академічній Громаді промовив п. Золотаренко, який подякував ректорови та професорам за той труд, якого вони піднялися з любови до укр. культури і укр. молоді та обіцяв іменем молоді, що й вона не пожалує зі своєї сторони ніяких жертв, щоб прислужитися своєму народови.

Як послідний промовляв п. конзул Др. Благош іменем міністерства заграничних справ і висловив для У. В. У. щирі побажання та запевнення прихильности і помочи влади Чес.-Слов. Республіки.

Представник Грузії і Союзу Кавказських Республік а також представник Національної Ради Білорусів не могли виголосити своїх привітів з тої причини, що зголошено їх до слова вже після замкнення листи зголошених перед тим бесідників.

З визначних українських громадян прибули на то свято: посол УНР. М. Славінський, посол ЗУНР. Др. Е. Левицький, представник Українського Громадського Комітету п. Григоріїв, від чорноморських козаків Кубанців проф. Ф. Щербина, та п. Лука Бич. Приїхали також представники від старшин та стрільців бригади в Нім. Яблоннім сотник Яким Ярема та представник Культурно-просвітного кружка українського військового табору в Йозефові чет. Мирон Дольницький.

Всі ті представники зложили на руки ректора по части устні по части устні й писемні привіти; в часі самого свята не могли виголосити своїх привітів тому, що з українських бесідників з огляду на строго академічний характер свята і економію часу взято в програму лиш промови ректора університету та академічної молоді.

По виголошенню привітів відчитано депеші і листи, які наспіли до ректорату з нагоди свята. Окрім зазначених вже листів від представників чеської влади та иных установ прислали ще писемні привіти:

Президент Народної Чесько-Словацької Ради п. Прокоупек, директор канцелярії Чес.-Слов. Нар. Ради Авг. Сайферт, за Клуб Сенаторів чes.-слов. соц. дем. робітничої партії, Др. Соукуп; п. радник Др. А. Трмаль секретар Президента Сенату Народного Зібрання чes. слов. Республіки, який іменем п. президента Сенату бажав Укр. Вільному Університетови в Празі всего найлучшого з запевненням, що У. В. У. найде в панови президентови Сенату все прихильну підтримку його стремління.

Дальше прислали привітні листи: Унів. проф. Др. Карель Домін, проф. Др. К. Геннер, проф. Др. Гашковець, проф. Др. Оттавски, пані Мабель Мс. Бріdde за товариство YMCA. і YVCA. колегія професорів правничого факультету Масарикового університету в Берні, проф. унів. в Берні Др. Войчеслав Петр.

Уряд ЗУНР. підписані: Президент Є. Петрушевич, К. Левицький, Назарук, Перфецький, Підляшецький, Селезінка, Сінгалевиц.

хоті. Посол УНР. Др. Роман Смаль-Стоцький з Берліна, б. член Директорії УНР. проф. Швець, представник української делегації на мирову конференцію Др. Степан Витвицький, голова кодифікаційної комісії уряду ЗУНР. О. Ганінчак; Укр. Запомоговий Комітет для збігців з Галичини і Буковини, підписані І. Семака, Лев Левицький; Др. Марітчак з Відня, спілка студентів Українців з Німеччини, укр. студентство в Берні, кружок студентів в Пшібраті „Каменярі“, головна управа Союзу Укр. Студентів в Польщі, Академічне Товариство „Новий Союз“ в Чернівцях, Укр. Школа в Чернівцях, о. А. Волошин з Ужгороду, Др. М. Бращайко- за хліборобську партію та редакцію „Руської Ниви“, Др. Ю. Бращайко- за Виділ Ужгородської Просвіти, директор театру в Ужгороді М. Садовський, учит. збір та молодь гімназії в Берегові, полк. Стефанів іменем укр. військ. відділів на Підкарпаттю і Словаччині, редакція часописі „Вперед“ в Ужгороді, п. Творидло, з Ужгороду, п. радник Гвоздович за Виділ Філії й Читальні „Просвіти“ в Густі, Комітет укр. збігців в Ужгороді, Підкарпатський Банк в Ужгороді, евакуовані. укр. залізничники в Ужгороді і Мункачеві.

По відчитанню привітів, яких велика частина з причини недостачі часу не могла бути проголошена, виголосив ректор проф. Др. О. Колесса інавгураційний виклад на тему: Погляд на історію української мови.

ЗАКІНЧЕННЯ ІНАВІУРАЦІІ.

По викладі закрив ректор святочні збори ось якими словами:

Zavírám toto slavnostní shromáždění s výrazy hluboké vděčnosti a úcty panu Presidentovi Československého státu, i representantovi vysokých kulturních snah svého národa: Sláva i čest Presidentu Masarykovi!

Veliká a srdečná vděčnost patří československému národu, československému státu i vládě, která přijala nás přátelsky na své půdě a podala nám svou pomocnou ruku.

Sláva i čest československému národu i státu!

Srdečný dík vyslovuji starobylé Karlově Universitě za její přízeň nám projevenou, přátelský poměr, a hostinnost v jejích starodávných historických stěnách i ústavech.

Sláva i čest Karlově universitě v Praze!

Потім хор Укр. Академічної Громади, під диригентурою студ. конс. Бобика відспівав національні гимни: чеський, словацький та український, які збір вислухав у святочнім настрою.

ПОГЛЯД НА ІСТОРІЮ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.

І НАВГУРАЦІЙНИЙ ВИКЛАД

т. ч. ректора Укр. В. Унів. проф. дра Ол. Колесси:

І.

Рідна мова є у культурних народів речником і елементарним органом колективного почування, що родиться в крові із спільної історичної традиції, що пливе із спільно пережитих радісних подій і терпінь, із боротьби в обороні рідної країни для спільного добра в ім'я спільних ідеалів, що скріплюється в любов до рідного народу та його героїв, до рідної землі, її краси та скарубів — і кероване збірною волею, скрісталізоване в національну свідомість шукає шляху до кращої спільної майбутности.

Рідна мова є одним із найголовніших органів життя нації. Для Українського народу є рідна мова, як життєвий орган і національний сполучник, ще далеко важніша як для інших народів, бо через довгі століття не доставало нам і не достає й до нинішнього дня державної сполуки.

Історія української мови невідлучна від цілої історії нашого народу. Наша мова, розвиваючися ураз із нашим народом від перших починів його культури, зазначає своїми лексичними засобами ступінь за ступнем його розвій від примітивних фаз періоду ловецького та пастирського до хліборобського, козацько-лицарського та сучасного індустріально-робітницького. Вона відсвітлює політичний розвій народу, його внутрішню державну організацію, його законодавство, торгівлю і політичні зносини із сусідами, його експанзію, еміграцію та імміграцію, чужі наїзди, чужу кормигу та сторонні впливи, його власну культурну організацію та зацеплені у нашого народу здобутки духа інших націй — одним словом українська мова се дзеркало історично-культурного розвитку нації.

Коли етнічні групи, що жили на нашій території, почали відокремлюватися від сусідів а рівночасно консолідуватися між собою, лучитися в державну звязь та спільно боронити рідну країну перед спільними ворогами, то сей процес кристалізації

мас у націю проявився з усею прозорістю в мові, в історії її розвою.

Утративши свою державну незалежність, розірваний між ворожих сусідів, розділений політичними кордонами, зберігав український нарід зверхню форму й душу свого життя в рідній мові, творив у ній багату народну словесність та своє замітне письменство, переховуючи в ньому скорби свого духа, трівкі пасама своїх думок та квіти своїх почувань.

Українські племена займали, як далеко сягають історичні відомості, землі, які відповідають передусім північно-західній та центральній нинішній українській етнічній території, в якій нутрі відбувалися деякі переселення між українськими племінними групами.

На північно-західних окраїнах були лише незначні пересування. Більші зміни відбувалися на південно-східних крайніх просторах української етнічної території.

В періоді чорноморсько-дунайським особливо в VII. та VIII. ст. займали українські племена широкі простори над Чорним і Азовським морем від Тмутарокані та Кубані до долішнього Дунаю¹⁾

В IX. в. починають українські племена під напором азійських степових орд відступати на північний захід. Від кінця XIV. в. починає йти під охороною литовсько-українських князів особливо Олельковичів поворотна хвиля української людности на схід і доходить вже в XV. в. ураз із границями київського князівства до Чорного моря й до Донця.²⁾

Вона скріплюється значно в XV., XVI. а в XVII. та XVIII. займає укр. людність назад не лише давні оселі чорноморсько-дунайської доби, але їх ще розширює на схід і південний схід за Кубань аж під Кавказські гори.

В новітших часах повстали українські кольонії, що займають велику країну в північно-східній Азії над Тихим Океаном аж до Владивостока, так званий Зелений Клин.

Укр. кольонії в Америці мають характер діаспоричний.

Північні українські племена, що сиділи на Подесенню і над Припетею, та в значній мірі й центральні племена над середнім Дніпром не покинули рідної землі навіть під напором азійських орд.

Вигнати український нарід із його первісних прадідівських осель над середнім Дніпром старалися деякі письменники при помочі псевдо-наукових теорій. Маю на думці теорію Погодіна і згідну з нею теорію Соболевського.

Опираючися на мову Несторової Літописи, не добавуючи в ній ніяких українських елементів а беручи на увагу й думку,

¹⁾ М. Грушевський: Історія укр. літератури Т. I, Ч. 1, Київ-Львів 1923, стор. 62, 63.

²⁾ Порівн. А. Шахматовъ: Къ вопросу объ образованіи русскихъ нарѣчій и русскихъ народностей, С. Петербургъ 1899. стор. 46.

що у народу українського нема такого як у Великорусів богатирського епосу, що відноситься до княжого київського періоду — доходить Погодін до висновку, що автор літописі мусів бути Великорусом, що в Кніві і в Київщині взагалі до XIV. в. мешкало великоруське плем'я, що український нарід прийшов з країн карпатських над Дніпро і заняв землі, спустошені Татарами, щойно в XIV. ст., коли Великоруси подалися перед сими наїзdnикамі на північ.¹⁾

Проти сеї теорії виступив цілий гурт поважних учених, між якими перед усім згадаємо Максимовича, Котляревського і інших. Вони розбили сю теорію так при допомозі аргументів фільольогічних як також при допомозі доказів історичних, показуючи, що з одного боку мова старинних літописей має сильний староукраїнський підклад, на який налягла лише легка верства під пером великоруських переписувачів — а з другого боку не було ніякого такого запусnння української землі над Дніпром, особливо в Київщині в часі і після нападів татарських, яке дало б можливість чужої імміграції та що спричинило б зміну коренного населення сеї території.²⁾

Сю безосновну теорію Погодіна відновив у 80-тих роках Соболевський, стараючися її оперти на нових підвалинах, на дослідах фільольогічних.

Недобачуючи в пам'ятниках, які він уважає за київські появив т. зв. нового зв., що розвинулося по його думці виключно в пам'ятниках т. зв. галицько-волинських на місці староболгарського е, коли глухі голосівки ѣ та ѡ втратили своє звукове значіння, — зачислює він давній київський говір до говорів великоруських. Великоруси жили по думці Соболевського в Київщині аж до XV. в. а українське населення прийшло над Дніпро щойно пізнійше з Галичини й Волині.³⁾

Проти сеї відновленої Погодінської теорії виступив цілий гурт учених, як Житецький, Дашкевич, Антонович, Ягіч, доказуючи, що сеї теорії не підпирають ані факти фільольогічні, ані історичні вісти про розміри татарської руїни і напрям колонізації України. Коли Соболевський, особливо у своїх „Лекціях“ обставав при своїй гіпотезі з деякими незначними модифікаціями, коли на деяких точках із значними застереженнями підпер її також Шахматов, виступив проти неї цілий ряд так українських, як і великоруських учених, як напр. Владимирський-Буданов, Зотов, Антонович, Потебня, Грушевський і інші.

¹⁾ Порівн. літературу сього питання на кінці викладу.

²⁾ Порівн. історичний розвій та літературу сього проблему в моїй студії „Dialectologische Merkmale“ Archiv für slav. Philolog. Bd XVIII. стор. 473—479. та в моїй праці: Погляд на сучасний стан історичних розслідувань укр. літератури (Записки н. т. і Шевч. т. XXXIX. стор. 16—28).

³⁾ Порівн. А. Соболевський: Очерки изъ истории русскаго языка. Киевъ, 1884. стор. 68—69.

Критичному розборови фільольогічних матеріалів, на яких опирає свою теорію Соболевський, і деяких згідних з сею теорією висновків Шахматова присвячена праця О. Колесси: „Dialectologische Merkmale“, поміщена в Ягичовому часоп. „Archiv für slavische Philologie“ (Bd. XVIII ряд. 473—523.)

Тут по части на основі праць давніших, а в части деяких моїх нових розслідувань розібрано діалектологічні прикмети староукраїнських пам'яток від XI. до XIV. ст., перевірено цілий ряд звукових і морфологічних прикмет, що сполучують пам'ятники київські з галицьковолиїнськими, стверджено факт, що т. зв. нове *ѣ* не було прикметою виключно пам'яток галицько-волинських, але що се прикрета загальна староукраїнська і показано, що старинні пам'ятники київські й галицько-волинські становлять одну південну, староукраїнську групу супротивляжну пам'ятникам північним, старовеликоруським, що отже так само в пам'ятниках київських від XI. до XIV. віку як і в галицько-волинських прориваються поводи чимраз частіше ті прикмети, що нині характеризують мову українську, що отже фільольогічні факти виразно заперечують теорію Погодіна й Соболевського.

Ся моя праця спонукала А. Кримського до написання статі під наголовком: „Филологія и Погодинская гипотеза“, яка пороблюючи деякими влучними аргументами теорію Погодіна і Соболевського, виключує без достаточної основи, як показав між іншими В. Розов, цілий ряд рукописів із числа староукраїнських пам'яток.¹⁾

Подібні погляди розвиває проф. А. Кримський у своїх кількох пізніших працях, в яких він узагалі відкидає діалектологічне значіння т. зв. нового *ѣ*, що появляється в староукраїнських пам'ятниках під деякими умовами замість церковно-слов'янського *е*.²⁾

В кождім разі праці професора Кримського дають чимало дальших історично-фільольогічних фактів і доказів проти теорії Соболевського.

До тої теорії або до питань сполучених з нею відносяться, як було згадано, праці проф. Ягича а почасти й Пипіна. Оба вони ставляться до неї негативно.

Послідній удар завдають сій теорії праці акад. Шахматова. Уже в студії „Къ вопросу объ образованіи русскихъ нарѣчій и русскихъ народностей“ зачинає він займатися становищем противне тій теорії. „Малоруська група“, пише він, „одноцільніше як всі інші зберегла свою зв'язь із старинною групою відповідних говорів. Південноруська група X, XI. в. зовсім представлена

¹⁾ Порівн. Волод. Розов: Трилогія А. Кримського: (Записки Наук. Тов. ім. Шевч., Т. XXVIII, Львів 1907 р.); До староруської діалектології (Записки Н. Т. I. III. Т. XXVII).

²⁾ Про т. зв. нове *ѣ* порівн. також мою працю: „Південно-волинське Городище та городські рукописні пам'ятники XII—XVI в.“ (Науковий збірник українського університету в Празі т. I. Прага 1923. стор. 53—55).

сучасною групою малоруською.“ В пізнійшій своїй студії під наголовком „Краткій очеркъ истории малорусскаго (украинскаго) языка“¹⁾ висловлюється він про се питання ось як: „Ми повинні в найбільше рішучий спосіб відкинути думку про се, що Київщина була в старовину заселена не предками сучасних Малорусів, а предками сучасних представників других руських народностей. Шукати в X.—XI. в. над Дніпром Великорусів представляється річею зовсім безхосенною, бо великоруська народність є нового походження.“

„Виходить з цього, що Київщина й Переяславщина могли бути на початку нашої історії населені лише південно-руським, інакше малоруським племенем, котре сиділо взагалі по цілій Наддніпрянщині по обох берегах Дніпра“

Так отже теорія Погодіна і Соболевського є в науці остаточно зліквідована.

Старинна українська етнічна територія не змінювала отже свого колишнього корінного українського населення і відповідає, з виїмком розмірно незначних пограничних пересунень, основним областям нинішньої української етнографічної території, на якій гомонить українська мова. Деякі значніші пересунення відбувалися в її нутрі, між українськими племінними групами.

II.

Окремими, не все рівнобіжними шляхами, що в головному напрямі чимраз більше до себе зближувалися, доки майже не зєдналися, ішов розвій устної мови українських народних мас від мови нашого письменства.

Історію живої народної мови можемо приблизно пізнати на основі розсліду й порівняння сучасних її діалектів і говорів з їх слідами в письменських пам'ятниках.

Чудовою красою, мало затемнюваною в пожарах війн та в тюрмах чужої кормиги — ясніє українська жива мова особливо в колективній творчості, в устній народній поезії. В ній переховалися кристалі народної творчості протягом більше як десятих століть, а значна їх частина сягає далеко в старовину поза ті часи, з яких маємо письменські пам'ятники нашої мови, в той період життя нашого народу, коли наші предки співали пісні в честь богів у різнородних формах, солярного, люнарного та взагалі космічно-астрального культу.

Колядки, щедрівки, пісні купальні і деякі русальні, частина пісень весільних, деякі балляди з слідами анімізму, значна пайка похоронних голосінь і цілі циклі казок мітичних та з обсягу звиринного епосу, особливож їх архаїчні віршовані рефрени пе-

¹⁾Украинскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ, Петроград 1916, стор. 688.)

реховали нам не лише давні мотиви поетично-мітичного світогляду наших предків але також багатий засіб старинних скарбів української мови, з яких чималу частину лексичного матеріалу та синтактичних конструкцій треба віднести до тих прадавніх часів, хоч фонологічні й морфологічні елементи мови сих фольклорних творів перейшли цілий ряд історичних перемін заки скристалізувалися у тій формі, в якій вони дійшли до наших поколінь. Також велику часть поетичних образів і цілих фраз сих старинних пісень і переказів можна віднести до того давнього періоду, так що на їх основі треба догадуватися значного ступня розвою вироблености і багатства нашої мови вже в часах перед Володимиром Великим, в періоді чорноморсько-дунайським, в VII, VIII та IX. в. — особливож у рухливих та енергійних племен Уличів і Тиверців.

В пізніших етапах розвою переховалися нам у зразках поезій давнього княжого особливо київського періоду, дальше у могутних козацьких думах про боротьбу з Турками, Татарами і Поляками, у політичних піснях, а передусім у безмірно багатих піснях побутових неперебрані скарби не лише мистецьких творчих помислів, але і старих перлин нашої мови.

Рівночасно продиралося джерело нашої народної мови до письменства.

З початку ледви слезило воно несміливо краплями в поодиноких чужих записях, в топографіній номенклятурі та ономастиці — опісля продиралася чимраз більшими струмочками в старинних, церковно-словянською мовою писаних памятниках перекладаної літератури.

У починах нашого культурного життя не була рідна мова органом висшої просвіти, школи і письменства. Письменською літературною мовою була на Україні, так як в цілій Європі в середніх віках, мова церкви. Мовою літературною, мовою висшої просвіти й науки на Заході Європи була мова латинська — у нас мова церковно-словянська. У романських народів запанувала вже рідна мова протягом XII. і XIII. ст. у значних просторах культурного життя. В Німеччині і в краях германських здобула особливо реформація широкі простори для рідної мови в письменстві. З огляду на те, що мова церковно-словянська, то є староболгарська, була більше зрозуміла для народних мас як мова латинська для народів західної Європи — вспіла церковно-словянська мова довше удержатися, як мова письменства, у східних та південних Словян.

Найдавніші памятники нашого письменства були в головній своїй основі писані давнюю мовою церковно-словянською, то є староболгарською.

Із важніших старинних памятників, які можуть в більший або в меншій мірі служити за жерела до історії укр. мови й графіки треба назвати отсі пергамянові рукописи:

Памятники XI. в.

Остромирове Євангеліє з року 1056—1057. Рукоп. в Публичній Бібліотеці в Петербурзі. Видання Востокова р. 1843 р. і Савінкова (вид. фотографічне) з р. 1883 і 1889.¹⁾

Збірник князя Святослава з року 1073. Рукоп. в Московській Синодальній бібліотеці. Видання „Общества Любителей Древней Письменности“ С. Петерб. 1880 (фотолітогр.).

Збірник князя Святослава з р. 1076. Рукоп. в Публ. Бібл. в Петрогр. Видання Шимановського р. 1887, 1894.

Проповіди Григорія Богослова з XI. в. Рукоп. в Публ. Бібліотеці в Петербурзі. Видання Будиловича, С. Петерб. 1875.

Архангельське Євангеліє з р. 1092. Рукоп. в Румянцевському музею в Москві. Вид. фототипне в Москві р. 1912²⁾.

Турівське Євангеліє з XI. в. Відкривки рукоп. в публич. бібліотеці у Вільні. Фотолітографічне видання С. Петерб. 1868.

Реймське Євангеліє. Кирилівська часть з XI. або XII. в. Рукопись в Реймс. Видання з р. 1845 і фотолітографічне Л. Леже, Реймс і Прага р. 1899.³⁾

Патерик Синайський. Рукоп. в Моск. Синод. бібліотеці. Вид. Срезневським: Свѣдѣнія ѣ замѣтки о малоизвѣстныхъ и неизвѣстныхъ памятникахъ. Nr. LXXXIII.⁴⁾

Памятники з XII. в.

Галицьке (Крилоське) Євангеліє з р. 1144. Рукоп. в Синодальній бібліотеці в Москві. Видання архимандрита Амфілохія з р. 1882—1883.

Румянцівська Ліствиця. Рукоп. в Румянц. музею в Москві.⁵⁾

¹⁾ Порівн. Н. Волковъ: О не новгородскомъ происхожденіи діакона Григорія, писца Остромироваго Евангелія. (Журн. Минист. Народ. Просвѣт. 1897. No. 12.)

²⁾ А. Шахматов покликується на Архангельське Євангеліє, як на пам'ятник староукраїнський. („Краткій Очеркъ“ „Укр. народъ“ loc. cit. II. стор. 695).

³⁾ А. Соболевскій: Реймское Евангеліє (Русс. Филолог. Вѣсти. 1887; А. Шахматовъ, літографованій „Курсъ исторіи русскаго языка“ ч. I. Спб. 1910—1911 стор. 259; W. Wondrak: Altkirchenslavische Grammatik 1912 стор. 640.

⁴⁾ Ягіч: Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка. Спб. 1889. стор. 26; П. В. Владиміровъ: Обзоръ южно-русскихъ и западно-русскихъ памятниковъ письменности, отъ XI до XVII стол. Кіевъ 1890. стор. 8.

⁵⁾ П. В. Владиміровъ: Обзоръ южно-русскихъ и западно-русскихъ памятн. loc. cit. стор. 11; цей пам'ятник можна віднести до Чернігова або Вишгорода; про мову сього пам'ятника, порівн. Владиміровъ: Пятидесяти лѣтіе „Мыслей объ исторіи русскаго языка“. Кіевъ 1899, Руманцевская Лѣствица XII в. стор. 33—43.

Добрилове Євангеліє з р. 1164. Рукоп. в Московському Румянцевському музею.¹⁾

Городиський (Христінопільський) Апостол в XII. в. Рукоп. була перед війною в Ставропігійському Інституті у Львові. Видання Е. Калужняцького, Відень 1896.²⁾

Одеське Євангеліє з XII. в. Дефектна рукопись в „Новоросійському Обществі“ в Одесі.³⁾

Златоструй. Рукоп. в Публ. бібліот. в Петрб⁴⁾

Успенський Збірник з XII. в.. Рукоп. в Московській Синодальній бібліотеці. Видання П. Лаврова і А. Шахматова з р. 1889.

З деякими застереженнями можуть служити за жерела до історії укр. мови ще й отсі памятники:

Мстиславове Євангеліє з року 1115. Рукоп. в Московській Синодальній бібліотеці. Написане в Київі Наславом. Вид. П. К. Симони І. Спб. 1904. II. 1910.⁵⁾

Юревське Євангеліє з року 1119—1128. Рукоп. в Московській Синодальній бібліотеці. Написане Угринцем (мабуть Угорським Русиним) в Новгороді.

Типографське Євангеліє з XII. в. Рукоп. в Московській типографській бібліотеці ч. 7. Порівн. Шахматовъ: Курсъ истор. русс. аз. I. I. с. стор. 257.

Типографське Євангеліє XII—XIII в. Рукоп. в Типогр. бібліотеці в Москві ч. 6.⁶⁾

Рукописі з XII. або XIII. в.

Кодекс Ганкенштайна (Віденський Окоіх) з XII. або XIII. ст.. Рукоп. у віденській державній бібліотеці.⁷⁾

Лаврівські пергамінів листки з XII. або XIII. в. Рукоп. у Василянському монастирі в Лаврові.⁸⁾

¹⁾ Б. Ляпуновъ: Изъ наблюденій надъ языкомъ древнерусскихъ и старославянскихъ памятниковъ (Jagic'-Festschrift, Zbornik u slavu V. Jagic'a. Berl. 1908, стор. 675—680; А. Шахматовъ: Курсъ исторіи русс. языка I. стор. 253—254; Краткій очеркъ истор. малор. языка Ioc. cit. стор. 690.

²⁾ Ол. Колесса: Південно-волинське Городище і городиські рукописні памятники XII—XVI в. (Науковий Збірник Українського Університету в Празі, 1923, стор. 35—47; Городиський (Христінопільський.) Апостол XII в.

³⁾ Б. М. Ляпуновъ: Нѣсколько словъ о рукописи евангельскихъ чтеній хранящихся в библиотекѣ Новоросс. Общества Исторіи и Древностей. (Извѣстія Импер. Одесс. Общества Истор. и Древн. 1906.)

⁴⁾ Срезневскій: Свѣдѣнія и замѣтки XXII—XXIV; Малининъ: Изслѣдованіе Златоструя 1878; Ягичъ: Критическія замѣтки I. с. 95.

⁵⁾ П. К. Симони: Мстиславово Євангеліє начала XII. в. въ археологическомъ и палеографическомъ отношеніяхъ: С. Петерб. I. 1904, II, 1910. А. Шахматовъ: Літограф. Курсъ исторіи русс. языка I. с. 249. 250.

⁶⁾ А. Шахматовъ: Курсъ I. cit. стор. 256—257.

⁷⁾ А. Соболевскій: Очерки изъ исторіи русскаго языка. Київ 1894. Smal.-Stockyj: Über den Inhalt des Codex Hankensteinianus. Wien 1886.

⁸⁾ О. Колесса: Лаврівські пергам. листки з XII.—XIII. в. (Записки Н. Т. ім. Шевченка т. LIII. Львів 1903.)

Відривки Городиського Євангелія з XII.—XIII. в. Рукоп. в бібліотеці о. Василян в Христінополі.¹⁾

Городиське (Бучацьке) Євангеліє з XII. або XIII. в. Рукоп. в бібліотеці монастиря о. Василян у Львові.²⁾

Бесіди на Євангелія з XII. або XIII. в. Рукоп. в Публич. бібліотеці в Петербурзі.³⁾

Памятники з XIII. в.

Молитва на дьявола з XIII. в. Рукоп. в Спасо-Преображенському монастирю в Ярославлю. Видання Соболевського, С. Петербургъ 1899.

Житіє Сави Освященного, з XIII. в. Рукоп. в Обществі „Любителей древней письменности“ в Петербурзі. Видання Помяловського, С. Петербургъ 1890.⁴⁾

Євангеліє Евсевія Поповича з XIII. в. Рукоп. в Московськѣм Румянцевськѣм Музею.⁵⁾

Повчінє Георгія Зарубського. Рукоп. Спб. Публ. Б. і Мілецького монастиря в київській духовній академії.⁶⁾

Софійське Євангеліє. Рукоп. в народн. бібл. в Софії.⁷⁾

Галицьке Євангеліє 1266—1301 р. Рукоп. в Публ. бібліот. в Петербурзі. (Соболевскій, „Очерки“, стор. 20—26.

Холмське Євангеліє XIII—XIV. в. Рукоп. в Румянц. Музею в Москві. (Соболевскій, „Очерки“, стор. 26—29).

Памятники з XIV.—XV. в.

Пандекти Антіоха 1307 р. Рукоп. в Національному Музею у Львові.⁸⁾

¹⁾ О. Колесса: Південно-волинське Городище, loc. cit. стор. 47—65.

²⁾ Порівн. *ibid.* стор. 25, 29, 35; І. Свенціцький: Бучацьке Євангеліє. (Записки Н. Т. ім Шевч. т. CV.). О. Колесса: Півд. вол. Городище ч. IV. Городиське Євангеліє XII—XIII. в. (друкується в П. т. Наук. Збірника Укр. Університ. в Празі).

³⁾ П. Копко: Изслѣдованіе о языкѣ „Бесѣдъ на Євангелія“, памятника южнорусскаго XII. в. Львовъ 1909.

⁴⁾ A. Kolessa: Dialectologische Merkmale des südrussischen Denkmals a. d. XIII. Ihdte Žitije sv. Savy. (Arhiv f. sl. Phil. Berlin 1896. XVIII. 203—228, 474—523.) А. Шахматов стверджує, що Житіє Сави: „Представляет типическія особенности малорусскихъ памятниковъ.“ (Курсъ истор. русс. языка“ Спб. 1910/11. I. стор. 267).

⁵⁾ А. Соболевскій: Двѣ замѣчательныя рукописи XIII. в. Кіевъ 1898.; Г. Голосевич: Евсевіево Євангеліє 1283. (Изслѣдованія по русскому языку т. III. вып. 2.).

⁶⁾ І. Срезневскій: Свѣдѣнія и замѣтки ч. VII. Спб. 1867. Поученіє Зарубскаго черноризца Георгія въ спискѣ XIII. в.; П. В. Владиміровъ: Обзоръ южнор. и западнор. памятниковъ. loc. cit. Кіевъ 1890. Приложение. Рукопись Мѣлецаго монастиря, въ кievск. Дух. Акад. Ап. 1284. Одні дослідники відносять сей памятник до XIII другі до XV в.

⁷⁾ А. Соболевскій: Двѣ замѣчательныя рукописи XIII. в., Кіевъ 1898.

⁸⁾ І. Панькевич: Пандекти Антіоха 1307 р. (Записки Н. Т. ім. Шевч. СХХІІІ.).

Луцьке Євангеліє XIV. в. Рукоп. в Моск. Руманцівск. Музею. Соболевскій „Очерки“, стор. 40—46.

Путненське Євангеліє з XIV. в. Рукоп. в монастирі Путна на Буковині. Видання Калужняцького, Відень 1888.

Бибельський Апостол з XIV. в. Рукоп. Капітульної бібліотеки в Перемишли.¹⁾

Люблинський відривок Прольога і и. рукоп. у проф. И. Л. Лося в Кракові.²⁾

Поученіє Ефрема Сирина з р. 1492. Рукоп. в Публ. бібліот. в Петерб. (З незначними впливами рбїлоуськими; Соболевскій, „Очерки“, стор. 50—58, 85.)

Ужгородський Півустав з кінця XIV. в. Пергамінова рукопись у бібліотеці Товариства „Просвіта“ в Ужгороді.³⁾

Мукачівська псалтира з XV. в. Пергамінова рукопись в бібліотеці о. Василян в Мукачеві.⁴⁾

Городиський Помяник з XV. в. Рукоп. в бібл. О. Василян у Христінополі.⁵⁾

Грамоти XIV.—XV. в. Важніші видання:

Каманіна, Київ 1899.⁶⁾ Уляницького (Матеріялы М. 1887).

Соболевського і Пташицького, Петербургъ 1903.⁷⁾

Соболевського, Петербургъ 1901 і 1906.⁸⁾

А. Кримського в українській грамотиці 1907/08.

Володимира Розова р. 1917.⁹⁾

Пергамінові рукоп. пам'ятники XVI і початку XVII в.

Пересопницьке Євангеліє з року 1556.—1561. Пергам. рукоп. в Полтавськїм єпархїяльнїм музею.¹⁰⁾

Євангеліє Кримковича з початку XVII. в.. Пергамінова богато ілюстрована рукопись в університетській бібліотеці у Львові.

¹⁾ Р. Kopko: *Apostolus Byblensis saec. XIV.* (Denkschriften der Wiener Akademie d. Wissenschaften. Wien 1912. Bd. LV.).

²⁾ И. Л. Лось: Люблинскіє отрывки. (Сборникъ отдѣл. русс. яз. и слов. И. Акад. Наукъ т. LXVII. С. Петерб. 1900.).

³⁾ О. Колесса: Ужгородський Півустав з XIV. в. (студія друкуються в Ювілейнїм Збірнику Наук. Тов. ім. Шевч. у Львові.).

⁴⁾ И. Соколовъ: Мукачевская псалтирь XV. в. С. Петерб. 1883.

⁵⁾ Ол. Колесса: Південно-волинське Городище і городиські рукописи XII—XVI. в. (Наук. Збірн. Укр. Унів. в Празі. I. 1923. стор. 26—28.).

⁶⁾ Палеографическій Изборникъ. Матеріалы по исторіи южнорусскаго письма въ XV—XVIII. в. Киевъ 1899.

⁷⁾ Палеографическіє снимки съ русскихъ грамотъ преимущественно XIV. в. Спбургъ 1903.

⁸⁾ Палеографическіє снимки съ русскихъ рукописей XI—XVII. в. Сптерб. 1901; Сборникъ палеографическихъ снимковъ съ русскихъ рукоп. XI—XVIII. в. Сптерб. 1906

⁹⁾ Южнорусскія грамоты собранныя Владимиромъ Розовымъ. Изданіе отдѣленія русскаго языка и словесности Акад. Наукъ. 1917. Порівн. також: В. Розовъ: Изслѣдованіе языка южнорусскихъ грамотъ XIV. и пер. полов. XV. в. (Кіевск. Унив. Извѣст. 1913 X, XII.).

¹⁰⁾ П. И. Житецкій: О пересопницкой рукописи. („Труды 3-го археологическаго съѣзда в Россіи“ т. II. Киевъ 1878; І. Огієнко: Українська Пересопницька Євангелія 1556 р. 1921.

стрована рукопись в державній бібліотеці у Відні.

В північній редакції дійшли до нашого часу:

Лаврентієвський Кодекс літописів з року 1377.
Фотолітографічне видання р. 1872. Друк. р. 1897.

Іпатський Кодекс літописів з початку XV. в. Фото-літографічне видання р. 1871. Друк 1908.¹⁾

Вже в XI. ст., то є вже в наших найдавніших пам'ятниках, таких, як оба Збірники Святослава або Тринайцять Слів Григорія Богослова, проявляються виразні сліди живої народної української мови з місцевою діалектичною закраскою, що надає сим пам'ятникам інший характер від пам'ятників писаних на Півночі як н. пр. Новгородські Мінеї, — і се дає нам непохитну основу до ствердження факту, що в XI. ст. не було одної руської або східно-слов'янської мови навіть у письменстві, а були дві виразно зазначені східно-слов'янські мови: стара українська і стара великоруська.

Сліди білоруської мови проявляються в пам'ятниках щойно в XIV. та XV. ст.

Тим сильнійше і яркійше зазначилися ті різниці (особливо важні фонологічні і морфологічні) протягом XII, XIII. та XIV. в.

Згадаю тут лише важніші фонольогічні й морфольогічні прикмети староукраїнських пам'яток:

чы зам. ъ після плавних л та р: яблыко (Житіє Савы
XIII в.) дръва (гал. грамота з р. 1424.)

Заміна н і ы: прикриває риба (Збірник Святослава 1073 р.) бити зам. быти (XIII слів Григ. Богосл.)

ги, ки, хи зам. гы, кы, хы: хитрости (Збірн. Святосл. 1073), в'кки зам. в'ккы (Збірн. Свят. 1076); погнб'кль (Город. Апост. XII в.)

к зам. є т. зв. нове к = і, сѣмь, (Збір. Святосл. 1073) прил'жъно (Збірн. Свят. 1076.); кам'нь (Добр. Єв. 1164); мат'рь (Гал. Єван. 1266—1301); ұмьшл'ньемь нарож'ньк (Перем. Грам. 1378 і 1391). кам'ниє, вєскльє (Житіє Сави XIII. в.)

и зам. $\Phi = i$ стины (Слова Григорія Богослова з XI. в.);
 үтишеніа зам. үткшеніа, ниции зам. нѣции; нимаа зам. нѣмаа
 (Збірникъ Святосл. 1073);

Заміна віу: праўда (Збірник Святослава 1073) опраўди
(Городиський Апостол XII. в.) доулікетъ (Добрилове Євангеліє

¹⁾ Пор. Никольскій: О языкѣ Ипатской Лѣтописи. Русс. Филолог. Вѣсти. т. 41, р. 1899 і т. 42, 1900 р.

1164 р.; *у* долговрѣмѣ (Житіє Сави XIII. в.) *оукоупѣ* (Галицьке Євангеліє XIII. в.); *повчѣньнѣ* (Георг. Зарубського XIII.—XV. в.)

о зам. *є* після *ж, ч, ш, щ*: *чоловѣкѣ* (Збірник Святослава 1073 р.) *жона* (Збірн. Святосл. 1076.); *имѡущѡмоу* (Город. Апост. XII. в.; *пославшѡмоу* (Галицьке Євангеліє 1144.)

о зам. *є* в заіменнику *тобѣ, собѣ*: *тобѣ* (Збірник Святослава 1073 р.) *тобѣ, собѣ* (Город. Апостол XII. в.)

ѧ (*я*) зам. *ѣ* (*є*): *крѣштѣнина* (XIII. сл. Григ. Богосл. XI. в.); *житѣня* (Збірн. Свят. 1073).

ц, ж, ч, ш, щ, сполучені з *ѧ, ю, є* (а не *ѧ, ү, є*): *горницю*, *плачюща, ищють* (Город. Апостол XII. в.); *къ лицу, хлѣбеницю* (Житіє Сави XIII. в.)

г = ѧ *үкрүгъ* зам. *үкрүхъ*, (Збір. Свят. 1073 р.); *хѡдъ* зам. *гѡдъ* (Слова Григ. Богослова XI. в.; пор. А. Кримський: Граматика, Т. I, ст. 120).

жч зам. *жд*: *дѣжчѣ* зам. *дѣждѣ* (Галицьке Єванг. 1144), *дѣжчю* (Город. Апост. XII. в.), *вѣжджчѣмѣ* (Жит. Сави).

ти—и зам. *тѣ—и*: *мѣ—и*, зам. *мѣ—и*, *вѣ—и* зам. *вѣ—и*: *разумивѣи* (Збір. Святосл. 1076 р.); *познахомѣи*, *послѣтии* (Город. Апостол. XII. в.), *скроүшити и* (Усп. Збір. XII. в.)

Закінчення третьої особи *sing. i plur.* дієслів без *тъ*: *воүде, ѣ, мѣ ѣ* (Збір. Свят. 1073); *соү* (Слова Григор. Богослова з XI. в.)

Спосіб розказовий на *ѣмѣ, ѣте* а не *имѣ, ите*: *ищѣте, свѣжѣте* (Добр. Єванг. 1164); *простѣте* (Галиц. Єванг. 1266).

Закінчення імперфектум на *шетѣ, хоүть*, зам. *ше, хоү*: *мѣжашетѣ*, (Єванг. 1092); *мѣлахоүть*, Город. Апост. XII. в.)

Закінчення дієслів третьої особ. множ. на *мо*: *прѣдстүпанѣмо* (Усп. Збірн.) XII. в. *чинѣмо, єсѣмо*; (Грамота галицька з XIV. в.)¹⁾

Коли отже жива староукраїнська народна мова вспіла вже в XI. ст. продертися через церковно-словянську шкаралущу навіть до письменства, то в устах люду відокремилася вона від інших словянських мов, а також від предків мови старовеликоруської, неперечно далеко давніше а найпізніше в VII. або VIII. в.)²⁾

¹⁾ Більше число прикладів діалектологічних признак староукр. пам'ятників XI—XIV в. порівн.: А. Kolessa: *Dialectologische Merkmale*, I. cit. *Jagičs Archiv für slav. Philolog.* Bd. XVIII. pag. 479—552.; А. Соболевский: „Очерки“ і „Лекци“; А. Кримський, Граматика; А. Шахматовъ: „Краткій очеркъ“ „Курсь“ *loc. cit.* I. Свенціцкий: „Нариси“ — та спеціальні праці про поодинокі староукраїнські пам'ятники.

²⁾ Пор. А. Шахматовъ: Краткій очеркъ исторіи малорусскаго (украинскаго) языка, (Украинскій народъ II., стор 674.)

В якім часі, в якій формі і в якій звязи наступило відокремлення давньої української мови від давньої великоруської?

Чи після загально-слов'янського або праслов'янського періоду переживала наша мова окремо від інших мов спільний період східно-слов'янської прамови?

Чи ті три групи слов'янських мов, які по думці багатьох учених відділилися від загально-слов'янської прамови, а саме група південна, західна і східна — відзначувалися такою внутрішньою єдністю, а з другого боку відрубністю від себе, що вони становили поняття не географічні але фільологічні?

Вже досліди про загально-слов'янську мову проф. Миколі,¹⁾ Кульбакіна²⁾ і інших вказали на перехресні пасма споріднень між слов'янськими мовами, які підривають погляд про існування так загальної прамови південно-слов'янської, як і спільної прамови західно слов'янської, вказуючи на недостаточність трітвих сполучників сих груп.

Силою аналогії і реального угруповання слов'янських племен — кидає се відповідне світло і на групу мов східно-слов'янських, особливо, що супроти невеликого числа давніх сполучників східно-слов'янської групи, серед яких найсильніший є (і то з деякими обмеженнями) т. зв. перший повноголос — треба поставити з одного боку велику схожість значної частини фонологічної системи мови великоруської і польської,³⁾ а з другого боку ті замітні прояви, що сполучують українську мову з іншими слов'янськими мовами так південної, як і західної групи — на яку вказували вже досліди Лавровського, Житецького,⁴⁾ академ. Корша⁵⁾ проф. Стефана Смаля-Стоцького,⁶⁾ С. Кульбакіна⁷⁾ та А. Шахматова.

¹⁾ J. J. Mikkola: „Urslavische Grammatik“, I. Heidelberg 1913, Indogerm. Bibliothek. Тут зазначає Миккола, (на стор. 6.) що південно-слов'янські мови не виказують ніяких таких прикмет фонологічних, які відрізнявали б їх різко від мов західно-слов'янських і східно-слов'янських.

²⁾ В статі п. н. Opracach Szachmatowa dotyczących języka polskiego ставиться Кульбакін негативно до думки Шахматова про період західно-слов'янської праспільності, то є спільної західно-слов'янської прамови. (Rocznik Slavistyczny, Kraków, 1908. I. стор. 43—44.)

³⁾ Порівн. А. Шахматов: Древнія ляхські поселенія въ Россіи („Славянство“ 1911. ч. 4—6.); idem: Къ вопросу о польскомъ влияніи на древнерусскіе говоры, (Русскій Филологич. Вѣстникъ 1913. т. LXIX.). Макс Фазмер, обговорюючи ті праці Шахматова, звертає увагу на прикмети, що сполучують великоруську мову із західнослов'янськими мовами. (Rocznik Slavistyczny, Kraków 1913. VI., стор. 187) — спеціально-ж відмічує псковські рефлекси групи звуків dl, tl. — (стор. 187) — яких нема в українській мові.

⁴⁾ П. Житецький: „Очеркъ звуковой исторіи малорусскаго нарѣчія“. Київ 1876, стор. 10—13.

⁵⁾ Хведір Корш: „Дещо про вийстя української народності“. (Записки Наук. Тов. ім. Шевч. 1913, т. CXVII, т. CXVIII, стор. 4—7.

⁶⁾ Stephan Smal-Stocky i. Gartner: Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache, Wien 1913, стор. 455—497.

⁷⁾ С. М. Кульбакін зазначає, що „русскій языкъ нѣкоторыми своими чертами сближается съ болгарскимъ, иными съ польскимъ языкомъ“ (Древне-церковно-слав'янскій языкъ, Харьковъ 1911. стор. 3.).

Де причина такого фактичного теперішнього ступня, споріднення української мови з іншими мовами словянськими?

Питання про східно-словянську або загально-руську прамову треба перенести на реальну площину поглядів, що лежить поза старим шаблоном генеалогічної теорії.

Українська мова має своє окреме центральне положення серед словянських мов; вона має тепер, або мала в давнину безпосереднє сусідство із усіма словянськими мовами з виїмком двох мов, яких територія найдалше віддалена від її території, то є мови Лужицьких Сербів та мови Словінців.

Ся безпосередна географічно-етнічна стичність із територіями великоруською, білоруською, польською, чехословацькою а давнійше з сербською та болгарською (тепер лиш островами або енклявами) — спричинила цілий ряд спільних прикмет, що споріднюють українську мову з кожною із сих мов, з одною більше, з другою менше так, що сполучники, які вяжуть нашу мову з мовою великоруською та білоруською, не є ані давніші ані важніші як ті, що сполучують українську мову напр. з мовою сербською південної, або з мовою чехо-словацькою, західної групи. Їх можна пояснити по часті спільною епохою прасловянською, по часті безпосередньою еднормозою на границях етнічних територій.

Ся трівка довговікова еднормоза, якої вислідом явилися перехідні пасма між сусідніми діалектичними територіями, набирає особливої ваги в світлі т. зв. теорії хвиль та постійних переходів Йоганнеса Шмідта, яка пересуває на іншу площину погляд на основи споріднення індо-європейських мов у загалі та становить важну коректуру теорії генеалогічної.¹⁾

У приміненню до української мови кидає теорія хвиль світло й на споріднення української мови з іншими словянськими мовами особливо, коли за вихідну точку возьмемо географічне положення української етнічної території.

А. Шахматов у своїй книзі „Очеркъ древняго періода исторіи русскаго языка, Петроградъ 1915 (Энциклопедія славянської філології. Вып. 11. 1. стор. 99—108, § 177—188) — приймає перед „загально-руською“ епохою коротку епоху спільности східно-словянських і південно-словянських мов.

Проф. Ягіч, обговорюючи сю книгу Шахматова (в Archiv für slavische Philologie XXXVII. 1920, стор. 175—198) — ставить до сього погляду Шахматова критично (стор. 185—186.).

Проф. Лер Славинські — що стоїть у своїй студії п. н. „Stosunki pokrewieństwa języków ruskich“ (Rocznik Slawistyczny, Kraków, 1921, т. IX.) на становищу доби спільности „праруської“ (прасхідно-словянської), признає, що „з обсягу морфології не можна навести ані одної відміни, яка би зовсім безсумівно відносилася до праруської доби“ (стор. 35.), а дальше доходить до висновку, що „зв'язь між відломком північно-руським а рештого руського простору була вже в добі праруській досить зокремлена (свобідна, „lužna“). loc. cit., стор. 61.).

¹⁾ Johannes Schmidt: „Zur Geschichte des indogermanischen Vocabularium. Weimar 1875.

Се центральне положення української території і відповідне йому спорідненне так із мовами словянськими групи східної як, і західної та південної, відбилося різко на цілій її граматичній формації, надаючи їй оригінальну фізіономію і самостійне місце в сімі словянських мов.

Виразна самостійна фізіономія української мови має, як показують досліди проф. Стоцького, особливож Оляфа Броха¹⁾ та Зілинського — глибокі органічні основи в фізіології її звуків в її артикуляційній базі з характеристичною обниженою артикуляцією цілого ряду голосівок особливо в твердих наголошених складах.²⁾

Ся фізіологічна окремішність сягає до глибокої старовини; деякі її фонологічні прояви, відмінні від великоруських, вспіли з живої народної мови, як було сказано, вже в XI, XII та XIII в., прoderтися до письменських пам'ятників.

III.

Жива народня мова здобувала собі з початку несміливо а опісля чимраз із більшим розмахом дорогу до письменства. Особливо проявилася вона в тих пам'ятниках, які не були копіями церковно-словянських першовзорів, але які були по части або зовсім оригінальними. До таких належать передусім наші давні літописи та „Слово о полку Ігоря“, в яких народня мова розсаджує церковно-словянські рамці, пливе вже сильною течією і, хоч її фонологічна закраска в значній мірі затерлася під рукою чужих переписувачів, проблискує всіми багатствами своєї лексики і складні. Сильно і ясно продирається народня мова особливо до грамот XIV., XV., та XVI. ст.

В XVI. та XVII. ст. появляются у нас під впливом реформації переклади святого письма на живу українську мову (напр. Пересопницьке Євангеліє з р. 1556—1561.), а також здобуває собі ся мова визначне місце в церковних піснях, в кантах, віршах, в народньому вертепі та інтерлюдіях.

Не лише що-до змісту та форми, але і що торкається мови становлять різдвяні й великодні вірші-орації безпосередній перехід до Енеїди Котляревського, а з другого боку народній вертеп та цілий ряд інтерлюдій, почавши від Гаватовича Довгалевського та інших, становлять безпосередних предтечів Наталки-Полтавки та Москаля-Чарівника, в яких так само як в „Енеїді“ зблизилися до себе, майже зійшлися, обидва окремі шляхи, що ними йшов до того часу розвій мови письменської і народньої.

¹⁾ Порівн. низше літературу, дотеперішних дослідів.

²⁾ Порівн. Ів. Зілинський: „Проба впорядкування укр. говорів“, Записки Наук. Тов. ім. Шевч. CXVII—CXVIII, стор. 338.

В галицькій Україні довше панувала церковно-словянська мертвечина з часів ставропігійського „Адельфотеса“ та граматики Смотрицького, що утрівалювала пановання церковно-словянщини в нашому письменстві. Навіть тоді, коли громадка що гуртувалася коло Шашкевича і його „Русалки“, сповнювала вже в галицькій Україні сю ролю, яку відограв Іван Котляревський у Придніпрянщині — а навіть після того перелому, — панує в галицькій Україні ще довго мертва струя, що родить такі макаронічні продукти як „Домоболіє проклятых“ або „Воззр'їніє страшилища“ а опісля переходить у свідоме стремління зближувати поступінно українську літературну мову до великоруської.

На давніше угорському, тепер чеськословацькому Підкарпаттю, ішов розвій народньої та письменської мови такими самими шляхами, як в інших українських землях.

Вже деякі найдавніші церковно-словянські (староболгарські) пам'ятники містять у собі такі поодинокі діалектологічні прояви, які вказують на можливість, що вони написані на території південного Підкарпаття.

До таких належить: н. пр. Савина Книга. По думці проф. Вондрака, написаний сей пам'ятник в околицях Старої Дації, „де отже могла граничити також словацька, або може ліпше малоруська мовна територія.“¹⁾

По моїй думці, можна такі вислови Савиної Книги як: **прахнѣнъ** зам. **изгнилъ**, **зълъ** *αλτρός*; **обидѣливъ** зам. **неправдѣнъ** особливож **господа** зам. **гостиница**, пояснити лише тоди, коли признаємо, що сей пам'ятник написаний в західній часті південного Підкарпаття, де український етнічний елемент стикався із словацьким, і відки було близько й до Моравії та Паннонії, теренів діяльності словянських апостолів.

Більше на схід треба пересунути написання Кодексу Супрасльського, про який висловлюється проф. Вондрак, що він був написаний десь недалеко від руської території (loc. cit. стор. 34—35.) Се могла бути східна частина південного Підкарпаття.

Кирилівська частина Реймського Євангелія з XI—XII в., яку проф. Вондрак зачислює до мішаної редакції сербсько-болгарсько-руської²⁾ написана була правдоподібно, як догадується проф. Яріч на південному Підкарпаттю: „Irgendwo in ruthenischen Gegenden Ungarns geschrieben.“ (Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache, Berlin 1913, стор. 105.)

За найважніший пам'ятник, написаний, по моїй думці, непременно в західній часті українського південного Підкарпаття, треба вважати Слова Григорія Богослова з XI. в., що зберігаються в публичній бібліотечі в Петрограді.

¹⁾ V. Vondrák: Altkirchenslavische Gramatik. Berlin 1912, pag. 32.

²⁾ Kirchenslavische Chrestomatie p. 153.

На дуже старинному церковно-словянському підкладі тексту бачимо з одного боку діалектологічні прикмети старо-українські, а з другого, поруч незначних польських, виразні чеськословацькі. Се могло статися лише на західних окраїнах південного Підкарпаття, де сусідують із собою три етнічні території: чеськословацька, українська і польська і де безпосередно сягали з Моравії відголоси діяльності словянських апостолів та їх учеників; се проявилось в стариннім підкладі староболгарського тексту сеї рукописі.¹⁾

До пам'яток українського південного Підкарпаття можна по моїй думці, зачислити дальше: Євангельські Бесіди Григорія Великого з XII. в.; а також Молитву на дьявола XIII. в.²⁾

З XII. в. маємо дрібні пергаментові відривки, знайдені мною на обкладинках Мукачівських Міней.

З кінця XIV. в. походить Ужгородський Півустав, а з XV. в. Мукачівська Псалтира. В обох тих пам'ятниках, а особливо в другім, є діалектологічна українська закраска на церковно-словянським підкладі мало розвинена.

Пізнiйшi рукописні пам'ятники з XVI., XVII. та XVIII. в. написані неперечно на південнім Підкарпаттю — як твори апоркифічні, Учительні Євангелія, відривки літописних записок, збірники релігійних і світських пісень та віршів; перерібки старинних романів як: Александрія, Варлаам і Йоасаф, і інші відзначаються свіжою красою багатой місцевої діалектичної закраски. Пізнійше, особливо в XIX. в., заглушує живу народню мову церковно-словянсько-великориський макаронізм, що завертає по часті розвій письменської мови південного Підкарпаття до фази, яка була на Придніпрянській Україні до кінця XVIII в., у Сербів до часу перед Вуком Караджічем, у Великорусів перед Ломоносовом. Правда, — являються у Лучкая, Духновича і інших нерішучі проби впровадити живу течію народньої мови до письменства, але їм протиставлювано свідоме стремління зближити письменську мову до мови великоруської.

На свого Котляревського або Вука Караджіча чекає південне Підкарпаття до нинішнього дня.

Довго панувала церковно-словянська мова із примішкою польською або великориською в нашій школі, вищих колегіях та в Київській Могілянській Академії. На сформовання сеї літературної мови мали чималий вплив також історичні події, як політична і релігійна унія з Польщею та Переяславський договір із Московщиною. Вони полишили нестерті сліди свого впливу також і на живій народній мові.

¹⁾ Діалектологічну характеристику сього пам'ятника, з яким я мав наголу зазнайомити ся в Петрограді безпосередно з рукописі, не зовсім вірно виданої Будиловичем, — оголошу незабаром.

²⁾ Порівняй А. Соболевскій: Молитва на дьявола, церковно-славянській текстъ западно-славянскаго происхожденія С. Петербургъ 1899.

З одного боку підлягала українська мова чужим впливам, а з другого показувала вона свою експанзійну силу на мовах сусідніх народів.

В часі нападів степових кочовиків а опісля, нападів турецьких і татарських підлягала наша мова впливам сих наїздників.

Від половини XVI. ст. проявляється підо впливом політичної і релігійної унії з Польщею сильний приплив польських елементів до мови нашого письменства XVI, XVII та XVIII ст. В галицькій Україні вплив сей триває з недовгою перервою і до нинішнього дня під напором польської адміністрації й польської школи. Польщина вела за собою і вплив латинської мови на лексику і синтаксу нашої мови.

В половині XVII. ст. від Переяславського договору, особливо після Полтавської битви та руйни Січи, проявляється чим раз сильніший вплив великоруської мови в нашій письменстві, який скріпився значно в половині XIX ст., а дійшов до свого вершка в наслідок соромного указу з року 1876, який заборонено друкувати книжки писані українською мовою, навіть переклади святого письма або творів Гомера, Шекспіра та Гете.

На галицькій Україні та на Буковині проявився через військо та адміністрацію також вплив німецький, який полишив сліди в літературній мові переважно на полі складні а по части й лексики.

На південному Підкарпаттю нестерті сліди полишила на нашій мові мова мадярських гегемонів. Західні части давного угорського, тепер чесько-словацького Підкарпаття¹⁾ носять на собі сильні сліди впливу сусідньої мови словацької так, що на цілих просторах пограничних трудно нераз відмити, де кінчиться українська а де починається словацька діалектична територія.

На Бесарабії а по части й на Буковині видно в нашій мові деякі прояви румунського впливу.

Мова американських Українців піддалася значним впливам англійським.

Українська мова проявила однак поруч згаданих чужих впливів велику силу експанзійну та із свого боку впливала на мову своїх сусідів.

Від XIV. до XVI. ст. підлягають Литовці культурі побіджених Українців і українська мова стає урядовою мовою велико княжої, опісля королівської канцелярії, приймаючи при тім деякі елементи білоруські а опісля польські.

Вже від XVI. в. впливає вона на мову польських письменників уроджених або вихованих на Україні.²⁾ Продирається укра-

¹⁾ Територія, що називається тепер офіційно: Підкарпатська Русь — не обіймає цілої етнічної та діалектичної території.

²⁾ Порівн. А. Brückner: Wpływy języków obcych na język polski. Wpływy ruskie. (Język polski i jego historia z uwzględnieniem innych języków na ziemiach polskich. Encyklopedia polska, t. III. стор. 184-141).

їнська мова до польських інтерлюдій XVII ст. В XIX в. мала вона рішучий вплив на мову Залеского,¹⁾ Чайковського, Гощинського та інших письменників т. зв. українсько-польської школи і через них здобула для поодиноких українських висловів право горожанства в польській літературній мові.

В XIV—XVII в. входить жива українська мова сильною течією до молдавсько-волоських грамот, літописних записок та дипломатичних письм, стає на якийсь час урядовою мовою Молдавії та полишає деякі сліди свого впливу й на мові церковно-словянських книг сих територій.

Через українських черців і інших священників, що проживали в монастирях на Афоні, далше через учеників Київсько-Могилянської Академії, між якими було чи мало південних Слов'ян, особливож через тих вихованців Київської Академії, що як Е. Козачинський розвинули були в XVIII в. живу просвітню діяльність серед сербо-хорватського народу, в кінці через церковні книги, писані або друковані на Україні, проявився вплив української культури а по часті й мови в південній Слов'янщині.²⁾

Від половини XVII в. починається вплив української мови через таких письменників як Славинецький, Полоцький, Прокіпович і інші на літературну мову великоруського народу. В першій половині XIX в. впроваджує Гоголь, Гребінка і інші письменники українського роду велику многу українських елементів до тої мови, яка стала літературною мовою Велико-русів.

Наша мова розвинула отже, як бачимо, значну експанзійну силу, що сягає поза межі її етнічної території, проявила вплив на мови сусідніх словянських народів, особливож на їх літературні мови.

IV.

Коли письменська мова українського народу розвивалася в означеному вище напрямі, прибираючи чимраз більше живих елементів — тим часом жива народня мова з одного боку скристалізовувалася чим раз сильніше в органічну цілість супроти інших мов словянських, а з другого здіференціювалася та розділювалася на діалекти, говори і говірки.

На витворення розміщення і дальшу диференціацію українських діалектів і говорів зложилися отсі чинники: а) давнє уірупованнє та пізнійше перегрупованнє старих українських племен та міграція пізніших етнічних груп; б) сусідство із

¹⁾ Ол. Колесса. Українські народні пісні в поезіях Б. Залеского. (Записки Наук. тов. ім. Шевченка, п. I, р. 1892, стор. 75—80.

²⁾ Порівн. В. Гнатюк: Зносини Українців з Сербамі Наук. Збірник присвячений М. Грушевському. Львів 1906, стор. 373—408.

сторонніми етнічними групами; в) фізичні предмети відповідних діалектам частин української землі, на яких розміщені діалекти та говори.

Вже досліді Михальчука¹⁾ а опісля Шахматова²⁾ вказали на звязь, яка існує поміж давним угрупованням і пізнішими пересуненнями давніх східно-словянських племен згадуваних в наших старинних літописях — а розміщенням і розвитком українських діалектів і говорів. Сю звязь треба одначе докладніше спрецизувати та обмежити вплив політичних угруповань українських земель на формацію діалектів і говорів.³⁾

Про вплив географічного сусідства території нашої мови з іншими етнічними територіями на ступінь її споріднення із сусідніми мовами та на витворення перехідних діалектів була мова висше.

Не менше важні для розвитку мови є фізичні предмети даної етнічної території.

Тут стоять поруч себе, а по части проти себе, дві головні групи, дві категорії країн нашої землі.

Одну групу становлять захищені природою, багами лісами та горами північно-західні країни над Десною, Припетею та простори Карпатських гір. Ті країни були недоступні для посторонньої інвазії та імміграції, не змінювали протягом довогого ряду століть свого корінного населення і з одного боку переховали старинні прикмети мови поселених там давніх племінних груп, а з другого — в далеких від головних шляхів, відділених горами чи багами оселях — сприяли витворенню цілої сіти діалектичних відмін говорів та говірок.

Діаметрально протилежні прояви бачимо на південно-східних степових просторах України. Племінні групи, що жили на тих відкритих рівнинах були виставлені безпосередно на удари степових орд подавалися на якийсь час під їх напором на північ і захід, перемішувалися, повертали назад до своїх давніх осель або полишали деяке місце для колонізаційної імміграції — стикалися лекше із собою і через те витворили на великих просторах значну одноцілість мови без значних діалектичних відмін та різких між ними переходів, без такого великого числа говорів, яке бачимо на північному заході України.

Розміщення сих південно-східних українських племен на перехрестях світових шляхів, над великими ріками Дніпром, південним

¹⁾ Нарѣчія, поднарѣчія и говоры южной Россіи въ связи съ нарѣчіями Галичины. П. Чубинскій Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край т. VII. С. Петерб. 1877.

²⁾ Къ вопросу объ образованіи русскихъ нарѣчій и русскихъ народностей. С. Петерб. 1899.

³⁾ Се сформував я докладніше в мой студії „Dialectologische-Merkmale (стор. 518—519). З тими моїми застереженнями проти деяких висновків Шахматова згоджується А. Пипін що наводить їх у своїй „Історії русскої літератури“ Спбурґъ 1898. I, стор. 177—178.

Богом, долішнім Дністром і Прутом по части аж до побережжа Чорного та Азовського моря витворювало тип енергійний, рухливий, сміливий, лекше доступний для культурних впливів, розвинений під безпосередню стичністю із народами далекого Сходу та слов'янського й візантійського Полудня.

Відповідно до географічного положення та фізичних примет сих обох територіальних груп розвинулися українські діалекти й говори, в яких могли вже в XI. в. зарисуватися дві головні групи: північно-західна і південно-східна.

Найчистіших представників першої групи бачимо нині на крайньому північному поясі укр. етнічної території; типових представників другої групи — на крайніх південних просторах України. Тому можна ті два типи діалектів називати: північним і південним.

Довговікова стичність і ендозмоза обох сих головних діалектів та переселення етнічних груп чи племен, що ними говорили, дали в результаті на значних прост. рах між крайніми діалектами — північним і південним — сіль перехідних і мішаних діалектів, чи піддіалектів і говорів, про яких приналежність до одної з обох діалектичних груп рішають головню останки давньої фонологічної формації.

На північно-західній території українських земель, де жили в давнину Сіверяне, Деревляне (порівняй село Деревляни в північно-східній Галичині над горішнім Бугом), північна части Полян, Дуліби знані також під назвами Волинян і Бужан, мабуть і літописні Хорвати, — на пасмі, що переходить від північного Подесення, східного і західного Полісся, Підляшся та опісля вузким та рідким поясом іде західними границями української етнічної території до Карпат і на південне Підкарпатте, — бачимо консервативні групи говорів і говірок, що в значній мірі спинилися на дуже давньому ступні розвою та переховали ряд архаїчних передовсім фонологічних прояв.

Найважнійші є отсі:

На місці давніх довгих **о** та **е** в замкнених наголошених складах та старого **ѣ** бачимо багату скалю діфтонгів, або монофтонгів **у, ю, ы, и, іі**, голосівок, що не доходять у своїм розвою до голосівки **і**.

В ненаголошених складах в середині слів відповідають діфтонгам або монофтонгам **у, ы, и, іі** — голосівки **о** та **е**, з деякими виїмками, що спричинені переважно впливом аналогії. Ся проява, якій багато уваги присвячує В. Ганцов.¹⁾ приписуючи їй першорядне значінне для характеристики північно українських говорів, появляється також у західно-українських, карпатських

¹⁾ Діалектологічна класифікація українських говорів, Київ 1923, стор. 12 і т. д.).

та закарпатських говорах¹). — які В. Ганцов без достаточної фонологічної основи зачисляє не до північно-українського, а до південно-українського наріччя (стор. 44, 63 і т. д.).

Північно-західна група українських говорів розпадається на дві головні полоси: північну і південну.

Сі діфтонгічні говори становлять найдавнішу формацію у фонологічній еволюції.

Сі старинні говори становлять уже, в порівнянні з діфтонгічними, другу фонологічну формацію,

1) Порівняй Верхратський „Знадоби“, II, стор 18: паробок. Про говор галицьких Лемків, Льв. 1902, стор. 27: скораний, познати, достати. В. Гнатюк „Русини прямишівської епархії“, „Записки“ 1900 р., т. XXV.—XXVI, стор. 65: достанете.

прѣзкнѣмъ (Перем. грам. 1366); при тѣмъ (Молд. грам. 1436); по нѣи (Прем. грам. 1359); Еасилѣвъ (Болестрашицька грам. 1366; скоюмъ, (Гал. грам. 1398). і д.¹)

В сих консервативних, архаїчних говорах можна відмітити дві групи: західню і східню.

Західня, карпатська частина відрізняється від східної особливо задньою артикуляцією старого *ѣ*, що виразно і різко проявляється особливо після *г, к, х*, де східна частина має *гі, кі, хі*, рідше *ги, ки хи*. Вона часто задержує давнє *о* та *є*; *скора*, *кос*, *мед*, *ногті* (Верхратський „Знадобі“, II, стор. 19); *ноготь*, *войско*, *сиротський* (Верхратський, „Говор Галицьких Лемків, 27), за те розмірно рідше, як східна частина сеї підгрупи, задержує довге *о* та *є*, в ненаголошених складах в середині слів (*дзвон*ок, *мост*ок, *в*озок), хоч і ся проява не є їй чужа.

Ся західна, карпатська частина консервативних говорів другої формації має в деяких підговорах значну примішку таких фонологічних прояв, що сполучують її з південно-східною групою укр. говорів.

Північна (північно-західня) група говорів сягала в давнину далеко дальше по обох боках Дніпра на південь, а на західних територіях на південний схід, як нині. Вона ішла так далеко, як далеко сягають нині перехідні і мішані говори, навіть із переважно південним характером, але в яких можна відмітити північну старшу основу.

Правдоподібно вже в давніх часах, по думці Шахматова вже в X. в., ввійшла автохтонна людність карпатських просторів, за яку сей учений уважає літописних Хорватів²) — у безпосередно стичність і конфлікт із південним українським племенем Уличів.³)

Думка Шахматова знаходить потвердження у топографічних назвах осель тої території. Можемо вказати на Улично на Бойківськім, Улюч на Лемківськім Підкарпаттю. Замітна річ, що і на середньому Закарпаттю в Землінській столиці бачимо оселю Улич (Utezás).⁴)

З другогож боку, в недалекому сусідстві поруч сих колоній Уличів — бачимо й давні оселі північних Дулібів. Про се свідчать наглядно назви сел на галицькому Підкарпаттю: Дуліби, а саме,

¹) Порівн. Е. Ogonowski: Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache, Lemberg. 1880. стор. 33; А. Крымскій: Украинская грамматика I. 1 стор. 150—156 і даль. 202—203 і даль.

²) А. Шахматовъ: „Введение въ курсъ исторіи русскаго языка“, ч. I., Петроградъ 1916, стор. 104.

³) Порівн. А. Шахматовъ: „Краткій очеркъ исторіи малорусскаго (украинскаго) языка; „Украинскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ“. Петроградъ 1916, стор. 678.

⁴) Порівн. С. Томашівський: „Етнографічна карта Угорської Руси,“ С. Петербург, 1910, стор. 68, 92.

коло Стрия, в околиці Ходорова та на Галицькім Поділля коло Бучача.¹⁾

Північне плем'я Дулібів своїми кольоніями на Підкарпаттю скріпило ще консервативний характер місцевих говорів.

Сими перехрещеннями племінних впливів Хорватів, Дулібів, Уличів а на півдні і Тиверців пояснюється мішаний характер карпатських говорів, які однак у значній мірі задержали головну старинну консервативну основу північного типу.

Що північна група говорів сягала в давнину далеко даліше на південь і південний схід, — се потверджує і свідцтво письменських намятників та інших документів.

На основі таких творів як інтермедії Якова Гаватовича з року 1619 або вірші з трагедії Христос Пасхон зр. 1630 можна ствердити документально, що північно-західні говори із заступними монофтонгами: *у*, *ю*, замість первісного *о* та *є*, сягали ще в першій половині XVII. в. до Львова та в околиці Львова до Кам'янки Струмилової.

Таких прояв бачимо в письменських пам'ятниках західних з XVII. та XVIII. в. не мало, як напр. в пісні про Берестецьку битву з року 1651.²⁾

Вони є наглядним доказом, що західня, карпатська група північно-українських говорів не була в давнину відірвана від їх більше на північ і північний схід висунених частин, але лучилася з ними одноцілим пасмом, на якому нині лише енклівами або діаспорично виступають прояви північно-українського діалекту другої формації.

Далеко даліше на південь сягали говори північно-західного типу також на Поділля та на Правобережній і Лівобережній Придніпрянщині.

На карті України Бопляна, виготовленій між роком 1630 і 1648 а надрукованій у Франції в Руан 1650 р., бачимо топографічні назви із *у* замість *о* аж на південь від Канева, як напр. Бобнувка, сучасне Бобнівка.³⁾

У київських письменських пам'ятниках рукописних і друкованих з XVII. в. проява виступає не рідко. Північно-українські діалектичні елементи проглядають злегка ще й нині в говорах не лиш середньої, але південно-західної частини Київщини.⁴⁾

Давня територія Полян лежала переважно в сфері північно-українського діалектичного типу. Сусідуючи однак на своїх південних окраїнах із Уличами, були Поляне здавна доступні для їх безпосередніх впливів, що мусіло проявитися також у їх мові.

¹⁾ На оселі: Дуліби звернув уже увагу Е. Барсов: „Географія начальной русской летописи“, стор. 102; та М. Грушевський: „Спірні питання староруської етнографії“, С. Петербург, 1904, стор. 113.

²⁾ Порівн. „Duma kozackaia nad rikou Styru“ (Arch. für l. Philologie II, стор. 298—301.

³⁾ Порівн. А. Кримський: „Граматика“. Т. I, 1, стор. 164.

⁴⁾ Зілинський „Проба“, стор. 366.

Сьому впливові треба передусім приписати давнє стягнення діфтонга **ā** (**ѣ**) в монофтонг **i**, що проявилось вже в XI. в. у формі появи **и** замість **ѣ** (Збірник Святослава 1073 р.) **ни**маи (замість **нѣ**маи); в **ѣ**кри (зам. в **ѣ**крѣ); **и**сцили (поруч **и**сцѣли); **в**разѣ-**ли**ниє (Збірник Святослава з 1073 р.); **и**мирѣ (зам. в **и**крѣ) (Збірник Святослава 1076).

Аналогічне більш на південь висунене розміщення північно-українських говорів бачимо в давнину й на лівім боці Дніпра, на старій території Сіверян а по части й східного крила Полян.

Досліди Барсова особливож М. Грушевського¹⁾ показують, що оселі давніх Сіверян сягали на південь до Сули а бо й даліше. На Бопляновій карті України бачимо в топографічних назвах у зам. **о** посунені далеко даліше на південь як тепер: Румни (Ромни); Борумлє (Боромлє, сучасне Боромля); Базувка і т. и.²⁾ Ті самі назви із у зам. **о** бачимо на італійській карті зроблений географом Сансоне, р. 1641.³⁾

Переписні книги з р. 1666 показують, що у зам. **о** появляється в другій половині XVII. в. в північній і середній Полтавщині хочби спорадично, але не рідко й виразно, а є й документальні дані, що у та ю, заступники старих діфтонгів, не перевелися не лиш на північній але і в середній Полтавщині до кінця XVIII. в.⁴⁾

Сучасний розклад українських перехідних говорів на лівім боці Дніпра, в яких, особливо в північній а по части і в середній Полтавщині, й до нинішнього дня не зовсім затерлася стара північно-українська їх основа, вказують нам, що територія сих говорів майже покривається із територією давніх Сіверян, які, як вказує сама назва, були північним українським племенем і які, як і їх епігони, говорили північно-українським діалектом. Коли населеннє сеї території прорідилося було під напором степових татарських орд, то резервуаром для нової колонізації сих просторів служило в значній мірі, як показують досліди В. Антоновича та О. Яблоновського, північне Полісся.

Деяку ролю в розвитку етнічної та діалектичної формації людности середної та південної Полтавщини могла відіграти південно-східна часть Полян та їх потомки.⁵⁾

Так отже старий підклад північно-українського діалекту сягав і на лівім боці Дніпра далеко даліше на південь як нині.

Але консервативна старовина української півночі та північного заходу мусіла відступати місце молодшим паростям, що підіймалися з полудня.

¹⁾ Спірні питання староруської етнографії. С. Петербургъ 1904 окр. відбитка стор. 8—11.)

²⁾ Соболевскій: Древне-кіевскій говоръ. С. Петербургъ 1905, I.—III; А. Кримскій: „Граматика“, Москва, 1907, Т. I., 1. ч. стор. 164.

³⁾ Видання С. Шелухина „Назва України“, Відень 1921.

⁴⁾ Порівн. Кримскій: „Граматика“, I. 1. 167—170.

⁵⁾ Шахматовъ, Краткій очеркъ „Украинскій Народъ“ II., стор. 677.)

На південно-східній полові українських територій, яких прикмети ми зазначили вже вище, бачимо розмірно одноцілу, на великих просторах розширену діалектичну групу, яка становить вже третю, найновішу фонологічну формацію, наслідок довгого ряду еволюційних фаз і перемін. В тій групі далеко скорше затратилися давні глухі голосівки і потягнули за собою дальші фонологічні переміни.

Тут скорше перейшла артикуляція голосівок більше до передньої частини устної ями і сконцентрувалася в положенню головної голосівки **і**, яка являється замість давнього **о** та **е**, або діфтонгів, та їх заступників **у**, **ю**, північної групи.

Тут пересунулася до переди й артикуляція давнього **ѣ** в напрямі давнього **и** так, що різниця між ними затерлася і на їх місці появилася оден звук **и** передньо-середнього ряду, верхньосереднього положення.¹⁾

Південна (південно-східна) група українських діалектів і говорів найновішої формації розпадається на більше здіференціовану полосу північно-західну і більше одноцілу південно-східну.

Ся південно-східна частина тої головної групи говорів що, розпростерлася на широких просторах: в південно-східній частині Київської губернії, в Катеринославській, Херсонській, в більшій частині Таврійської губернії, — дальше на схід в південній частині Полтавської, Курської та Вороніжської губернії, в Харківській губернії і дальше на південний схід на землі чорноморських козаків аж поза Кубань, становить типовий південно-український діалект, що досягнув найвищого вершочка еволюції фонологічної скали. Він відзначається передусім склонністю великої частини голосівок до більше або менше передньої артикуляції, найсильніше розвиненим ікавізмом (зам. давніх **о**, **е**, **ѣ**), майже правильним м'ягченням шелестівок перед **і** з **о**, слабшим ступнем паляталізації шелестівок **с**, **з**, **ц**, м'яким **р'ь** в різних позиціях, правильним уживанням здвоєних шелестівок, м'якістю закінчення **ть** в 3. особі ч. од. і множ. часу тепер., та приказового способу, і т. и.²⁾

Одноставне панування ікавізму на згаданих великих степових просторах вказує на те, що колонізація сих країн, яка розпочалася вже в XIV. та XV. в. а скріпилася в XVI. та XVII. в., ішла з таких земель правобережної України, де перехід давнього **о**, **е** та **ѣ** в **і** був уже вповні довершений.

Ті нові переселенці, що говорили південно-українським діалектом, стрінувшись тут із північно-українськими говорами або асимілювали їх, на скільки се взагалі можливе, або в великих розмірах витискали їх чим раз дальше на північ.

На значній частині територій зайнятих нині південною (південно-східною) групою українських діалектів і говорів жили колись,

¹⁾ Зілинський „Проба“ 339, 348, 361, 362.

²⁾ Порівн. Зілинський „Проба“ 367.

в чорноморсько-дунайській добі племена Уличів і Тиверців, оселених над Дніпром, південним Богом, долішним Дністром та долішним Прутом аж до моря. Рухливі та енергійні ті племена, та їх епігони, у яких еволюція культури й мови йшла найбільше прискореним темпом, подавалися під напором степових кочовиків а опісля добровільно, шукаючи для свого населення нових просторів — на північ і північний захід і несли з собою свій уже значно розвинений діалект, ширячи його на територіях зайнятих дотепер племенами, що говорили більше старинними консервативними говорами, асимілюючи їх мову в більшим або меншим ступні до своєї — впливали тим способом на прискорення еволюції фонологічної системи нашої мови в природнім напрямі, означенім її фізіологічними основами.

Монофтонгізація діфтонгів типу *ѣо*, *ѣю*, *іѣ* в *і* — хоч може й не завершилася вже в Уличів та Тиверців у періоді чорноморсько-дунайськім, то в них зачалися насамперед зміни давньої фонологічної системи, що довели до згаданих проявів говорів південних, у супротивності до старинних північних.¹⁾

В письменських пам'ятниках проявилися виразні сліди сього процесу з одного боку в XI. в. в згаданій уже монофтонгізації *іѣ* в *і*, в появі *и*, зам. *ѣ* („Зборн. Свят.“, 1073, 1076), а з другого боку в XIV. та XV. в., в появі *и* зам. *о*, та *и* зам. *ѣ* (*е*) в грамотах буковинських, молдавсько-волоських, південно-подільських та галицьких.²⁾

Сей похід представників більше розвинених українських діалектів Уличів і Тиверців на північний захід сягав, як було сказано, енклавами та колоніями аж по галицьке Підкарпаття та південне Закарпаття, полишаючи по собі назви осель Улично, Улюч, Улич. Похід сей посуваючися басейном Прута і Серета не минув, річ ясна, Бесарабію й Буковину;³⁾ в обсягу його впливу лежали мабуть і давні діаспоричні українські оселі в Семигороді.

Епігони давніх Уличів і Тиверців достарчували в XVI., XVII. та XVIII. в. найбільшого контингенту для нової кольонізації широких просторів на правому березі Дніпра аж поза Кубань.

Посуваючися на північ вони випирали потомків Полян Дулібів та Сіверян, представників діалекту північного типу.

Тісна стичність на довгому поясі, ендозмоза а по части й боротьба між тими двома групами говорів, північною старинною, консервативною, та південною новішою формацією, склонною

¹⁾ А. Шахматовъ: „Краткій очеркъ“ („Украинскій Народъ“. II, стор. 685).

²⁾ Ogonowski: „Studien“, стор. 34; Кримський: „Грамматика“. I, стор. 170, 172; А. Шахматовъ: „Курсъ исторіи русскаго языка“, ч. I, 2. изд., С. Петербургъ, стор. 242, 293; J. Bogdan: „Über die Sprache der ältesten moldauischen Urkunden“ (Jagič Festschrift: „Zbornik u slavu V Jagiča“, Berlin 1908, стор. 274); Розовъ: „Изслѣдованіе языка южнорусскихъ грамотъ XIV. в. и пер. полов. XV. в.“ („К. Унив. Изв.“, т. 53, стор. 10, 12, 90 і и.).

³⁾ Шахматовъ: „Укр. Народъ“, II, стор. 678.

до еволюції, — се головне джерело, з якого вийшла сіть українських перехідних та мішаних говорів підговорів і говірок, часто з перевагою прикмет в одних північного, в других південного типу.

V.

Се не припадок, а історична конечність, що найбільша і найодноцільніша південно-східна група говорів, сей енергійний, повний експанзивної сили діалект, який, відгороджений найбільшим простором від польського та великоруського сусідства, зберіг найчистіше тип української мови, який розвиваючися в найскоршому темпі в напрямі, вказанім фізіологічним наклоном, представляє найвисший ступінь фонологічної еволюції — що сей евфонічний мягкий і багатий своєю цілою структурою діалект, заховавши або втягнувши в себе на центральних територіях деякі старинні північно-західні цінності, — піднявся на висоту літературної мови насамперед у творах полтавських та харківських а опісля київських письменників — відтак здобував собі крок за кроком чимраз ширші простори в письменстві, пробився також до галицької та буковинської України, доки на цілій лінії не запанував суверенно в українській літературі.

Велика роля припала в історії української літературної мови особливо піддіалектови самого осередка України: південної Київщини та Полтавщини, який Михальчук відділює в середно-українське піднаріччя. Супроти південно-українського піддіалекту задержує, між иншими прикметами, сей середний піддіалект так само, як говори північного типу, старі форми першої особи теперішнього часу дієслів: сиджу, ходжу, прошу, ношу, лечу — а не південні: сидю, ходю, прося, носю, летю.

Сей канівсько-полтавський піддіалект витворили епігони південних Полян та південних Сіверян змішаних з Уличами й Тиверцями. Сильна південно-українська верства, що налягла на північно-український здавна вже проріджений підклад — перетоплена в цінний амальгамат, дала звучний центральний діалектичний орґан, що відізвався могутним голосом на цілу Україну в творах визначних письменників.

Південна частина землі Полян була з давен давна тереном, на який ударяла з полудня хвиля Уличів, де перехрещувалися племінні впливи, де йшла жива взаємна діалектична ендозмоза південного і північного типу. Вона зазначилася вже в XI. в., як було сказано, в обох Збірниках Святослава, а пізніше в цілому ряді київських памятників та в живій діалектологічній закрасці „Повчѣнья Георгия черноризця Зарубьскыя пещеры“ (Сей памятник одні дослідники відносять до XIII. а другі до XV. в.) — що походить якраз із сеї території.

Сій центральній території південно-українського діалекту і епігонам Полян, сього високо-культурного племені, що було ураз

із своїм серцем, Києвом, головним осередком української політично-державної організації, що розширивши здавна свій вплив на лівий берег Дніпра помагало опісля ураз із епігонами Уличів і Тиверців заселювати південно-східні степові простори України. — сій часті землі Полян припала ся честь, що звідси вийшов і найбільший мистець українського слова, Тарас Шевченко, який підняв сей піддіялект на висоту всеукраїнського а навіть вселюдського значіння.

Він кує з сього центрального канівсько-полтавського піддіялекту і голос боевих труб, що кличуть до боротьби та нового життя і найніжніші відголоски української народної психіки та відгомони насяклої кровю і споминами рідної землі.

Чарівність мови своїх творів висисає він із вицвітів української народної поезії. Він добуває із сього народного чистого слова і мятку тужливу мелодію кобзи і пророцькі громові поклики та гострі як свист бича тони сатири. Під його пером набирає сей піддіялект кришталного полиску шляхотного звуку і такого багатства ніжних відтінків та могутньої сили, що піднесений на найвищі вершини літературної мови здобуває собі ураз із своїм орудником, Тарасом, безсмертне місце в культурній скарбниці українського народу.

Церковно-словянська закраска деяких Шевченкових творів ужита свідомо, служить у нього до надання відповідним поезіям чи їх уступам небуденного, святочного, підвисшеного тону.

Сей канівський говір південно-українського діалекту поблискує повною гнучкою красою літературної мови в творах Івана Нечуя-Левицького.

Південно-полтавському говорови, що належить до тої самої групи середньо-українського піддіялекту, що на Правобережжю канівський, поталанило, що він насамперед увійшов до хоромів обновленої української літератури в писаннях Івана Котляревського, в сатиричному епосі та в драматичних творах.

У нього бачимо немало ще примішку великоруських та церковно-словянських особливо морфологічних та лексичних елементів так само, як у поезіях О. Бодяńskiego.

Всеж таки трівкі підвалини під новітню українську літературну мову були покладені з осьього центрального українського полтавського говору.

Більшої чистоти, гнучкості й ширини лексичної скалі набирає сей говір у творах Л. Боровиковського, М. Макаровського, Амвросія Метлинського, Л. Глібова, М. Старицького, В. Самійленка і інших, і доходить до свого найбільшого розцвіту в класичній мові творів Панаса Мирного.

В творах О. Бодяńskiego та Е. Гребінки, що походять із більше на північ положеної частини Полтавщини, проглядає вже инший говір сего середно-українського піддіялекту, що сягає аж у Чернігівську губерню по Десну а на північний схід аж до Глухівського повіту включно.

На терені сього говору, в якому на давню сіверянську північну основу налягла сильна південно-українська верства — лежать і рідні сторони П. Куліша.

Околиці Вороніжа у східній частині Чернігівщини в Глухівському повіті — се висунена далеко на північ діалектична енкалява південного типу, яка сусідує з одного боку з територією північно-українського поліського діалекту, а з другого боку з територією великоруської мови.

Мимо того дзвенить сей говір виразним і голосним південним тембром в Кулішевих творах. Свою мову сталить він, вигладжує та розмальовує зразками добре простудіованої української народної творчости.

Особливо збогатив та поглибив Куліш нашу літературну мову своїми перекладами святого письма, Шекспірових драм та інших визначних творів світової літератури.

Його дружина Ганна Барвінок, так само як і Ол. Кониський та Гр. Чупринка, клали в основу багатой та розвиненої мови своїх творів чернігівські говори того самого типу.

Той самий південно-чернігівський говір південного типу, скріплений відголосками української народної поезії та цінностями мови інших укр. письменників, відозвався незнаною дотепер сонячно-ясною, але рівночасно й трагічно-настроєною мелодією, в поезіях Павла Тичини, що заграли сонячними клярнетами, загомоніли золотим гомоном, задрожали каскадами космічно гармонійних ритмів.

Чистий тип південно-східнього українського діалекту — харківсько-слобідський говір — ставить відразу на високий літературний пєдестал Григорій Квітка, допускаючи в своїх творах лише зрідка церковно-словянську закраску.

В Харкові вчилася української мови письменниця Марко Вовчок (Марія Віленська Марковичка). Мова її оповідань вимережана найкращими квітками народної творчости, взорована по части на мові Квітки й інших визначних письменників, поблискує й до нинішнього дня незатьмареною свіжістю та ввійшла в основні тектонічні форми нашої літературної мови.

Новими відтінками, новими лексичними засобами, новими красками збагачують сей південно-український діалект твори Щоголева та Грінченка.

Той самий слобожанський діалект загомонів незвичайною силою, засяв ніжними інтимними відблисками, заграє райдугою тонів і ритмів в творах О. Олеса, напоєних животворними соками української землі й української народної поезії.

Південно-український говір чорноморсько-кубанської області випередив навіть Енеїду Котляревського піснею Антона Головатого з року 1792.

Яків Кухаренко, автор „Чорноморського Побуту“, вчився української мови в Харкові.

Той самий південно-східний діалект, що розвинувся так широко на лівобережній Україні, пануючи в повній силі і на землі перших творців основ сього діалекту, Уличів і Тиверців, в нинішній Херсонщині, здобув собі визначне місце передусім в українському театрі, в українській драматичній літературі.

Гомонить він з української сцени в драматичних творах М. Кропивницького, Івана Тобилевича та Володимира Винниченка, — живим словом безпосередно в ушах слухачів.

Високий мистецький хист, енергійний житєвий нерв і новітня драматична техніка, при помочі якої видвигнуто в творах Тобилевича а особливо в творах Винниченка нові глибокі соціальні та психологічні проблеми, здобули згаданим представникам сеї діалектичної території першорядне місце в історії української драматичної літератури, а Винниченкови промостили шлях і на чужі європейські сцени.

На жаль, чистота мови Винниченка не стоїть на тій висоті, що літературна вартість його драматичних творів та оповідань.

Той самий говір південного діалекту третьої формації, Херсонської та Катеринославської губернії, збогатили С. Черкасенко, М. Вороний та М. Чернявський новими надбаннями, новими відтінками, новими динамічними засобами, черпаними чи то в сумерках підземельного шахтарського життя, чи то із психічної сфери сучасного інтелігента, чи фабричного та сільського робітника.

Подільський говір південного типу, втворений Уличами а по части й Тиверцями та їх епігонами, вніс і свою визначну участь до скарбниці української літературної мови в творах С. Руданського та М. Коцюбинського.

До їх рідних сторін, в околицю Вінниці, сягає енклава південної часті південно-східної діалектичної групи третьої формації і се проявилось в мові творів М. Коцюбинського, який оживлює її пленерною свіжістю південного діалекту і підсоння, додаючи часто деякі бессарабські вітінки або, як у „Тінях забутих предків“ зразки гуцульського говору.

Близький до мови С. Руданського говір галицького Поділля, збогачений деякими літературними загально українськими елементами, піднесли на високий рівень чистоти, поваги і гнучкості вислову твори Богдана Лепкого та В. Щурата, що збогатив нашу літературну мову особливо гарними перекладами визначних творів світової літератури.

Волинські говори знайшли незначний лише відгомін у творах поетів, що походять із сих територій, а саме: Лесі Українки та А. Кримського. Письменники ті, користуючися загально-українською літературною мовою виразно південного діалектичного типу, (особливо у А. Кримського) оживили її новими красками своїх екзотичних світових тем.

Незвичайна ширина поетичного обрію та глибока психічна продуманність іде у Лесі Українки впарі з таким високими то-

нами динаміки вислову, які деколи підходять до висоти Шевченка або Франка.

Консервативні діфтонгічні говори першої старинної формації в країні давніх Дулібів, Деревлян і північних Сіверян не знайшли своїх представників, що в провадилиби їх до красного письменства.

На Буковині, в південно-східній підгірській і гірській часті Галичини та в мараморошській часті Закарпаття перехреснувалися так, як у південній часті Київщини, говори архаїчної формації північного типу з говорами південними.

Споріднені з Дулібами предки нинішніх карпатських Українців, мабуть Хорвати¹⁾, зберегли чистіше прикмети свого давнього говору на заході по обох боках Карпат як на південному сході, хоч і там не встереглися від впливу Уличів.

У Мараморошських Українців бачимо поруч себе групи говірок так третьої формації з і замість первісного о та є, як другої формації із заступниками діфтонгів у, ю, и, ы, й.

В говорах Буковини, в якій дуже давно проявився з полудня побідний напір Тиверців, мають перевагу діалектичні прикмети південного типу; північний підклад дуже незначний; неслідно ані діфтонгів, ані їх заступників; ікавізм вповні розвинений; шелестівка р в значній часті позицій м'ягка.

Літературну мову буковинської України веде на живий шлях щойно в половині ХІХ. в. Осип Федькович.

Він пробуджує народний гвір Гуцулів, як зачаровану царівну, і вводить до ясної палати літературної творчості. Сей гвір моделював він та доповнював під впливом деяких галицьких і придніпрянських письменників.

Найвизначніша сучасна письменниця буковинської України, Ольга Кобилянська дає мало простору місцевому говорові, а пише свої, глибокі змістом а мистецькі формою твори, літературною мовою взорованою на писаннях визначних українських писменників. Щойно в пізніших її оповіданнях проявляються легкі відголоски місцевої народної поезії й мови.

Дуже близько споріднена з мовою Федьковича особливож його повістів, свіжа богата мова оповідань Івана Семанюка (Марка Черемшини) а по часті й на покутськім гворі основана, сильна, плястична, щира мова епічно-ліричних поезій у прозі Василя Стефаника.

Батько обновленої літератури галицької України Маркіян Шашкевич користується в своїх творах по часті говором волинсько-галицької межі, домішуючи деякі південно-українські прикмети із знаних йому збірників пісень та деяких літературних творів. Особливо в поезії: „Побратимови“, дає він не лише широкий лет українській народній ідеї, але також незвичайний у него розмах його перехідного, переважно південного говору.

¹⁾ Пор. А. Шахматовъ: „Къ вопросу объ образованіи русскихъ нарѣчій и русскихъ народностей“, С. Петербургъ 1899, стор. 50.

Деякі гарні діалектичні бойківські та підгірські різновидності впроваджують до нашої літературної мови М. Устивнович, А. Могилинецький, С. Ковалів, особливож Іван Франко, у своїх молодечих писаннях.

Його ролю не лише в історії літературної творчости але й розвою літературної мови можна порівняти з ролю П. Куліша, якого він перевисив на обох полях. Він дає своєму народови не лиш оригінальні поетичні твори, що піднялися до Шевченківських вершин, але й переклади великого числа архитворів європейської літератури та такі багаті засоби прози, белетристичної, публіцистичної й наукової, що творять неперебрану скарбницю нашої літературної мови.

Лемківський говір на північному Підкарпаттю, що заповідав гарні надії в рукописнім перемиськім збірнику оповідань з циклю Римських Діяній з кінця XVII. в., не знайшов визначного співця, що провадивби його до високих літературних хоромів. Хияк (ЄронімАнонім) утопив деякі гарні місцеві лемківські завязки своїх оповідань в великорусько-церковно-словянським намулі.

Говори Закарпатської України, як сказано, не діждалися ще, окрім компромісового Духновича, визначнішого свого представника в літературі.

Найкрасше ще зберіг Духнович чистоту живої народної мови рідного південного Підкарпаття в своїм драматичнім творі: „Дое бродѣтель перевысшаєть богатство“ (1850). Свої поезії заправлює він дуже часто церковно-словянсько-великоруськими макаронізмами, але й протикає їх рівночасно свіжими квітками місцевої народної поезії.

В найновіших часах гарні надії подає молодий автор „Золотих ключів“ Гренджа Донський. Чи сповнить він сі надії? Чи відімкне „золотими ключами“ зачаровані дотепер хороми поезії, що зберігаються в душі Закарпатської галузи українського люду в його гарних особливо північно-східних говорах та говірках?

Усі письменники, яких говорів ми означували на основі рідних сторін, з яких вони походили, не передали нам у повній чистоті діалектичної закраски сих говорів; вони впроваджували до своїх творів, одні в більший, другі в менший мірі, ті діалектичні елементи рідної країни, що запали глибоко в їх психіку й память та у фізіологічний устрій їх мовних органів, в часі першої молодости; вони підлягали однак свідомо або несвідомо також впливови літературної мови визначних письменників або народних пісень та других фольклорних записів із інших діалектичних територій.

Нова хвиля впливу говорів південно-українського типу вдаряє на галицько-українську літературу 60-тих років із Придніпрянщини, особливо через твори Шевченка. Під той час витворюються в Галичині перші завязки публіцистичної прози в українській мові. В таких часописах як „Вечерниці“, „Мета“, „Нива“,

„Правда“ а опісля „Зоря“ та пізнійше в дневниках як „Діло“, і інші.

Галицько-українська мова того часу шукає щойно доріг. Повна вона неологізмів, повна чужих культурних висловів та незручних штучних роблених українізмів південно-східного типу. Всеж таки із сего ферменту вийшли й деякі живі елементи, що удержалися в мові галицької белетристики та перейшли до наукової прози.

Дальшому розвитку української літературної мови в Галичині сприяли українські гімназії, українські катедри на університеті, виклади товариства ім. Петра Могили, українські театральні вистави та уживання сеї мови в судівництві й широких областях громадського життя.

Тверді основи під українську наукову мову клали праці Огоновського, Драгоманова, Франка, Смаля-Стоцького, Грушевського, Кримського, Студинського і інших учених, особливож у виданнях Наукового Товариства ім. Шевченка, що мали чималий вплив і на літературну мову Придніпрянської України а з другого боку здобули собі широке признання і в чужому науковому світі. В сих виданнях а перед усім у творах Івана Франка, уродженого й вихованого в сфері галицько-підкарпатського говору, особливож у його мистецьких перекладах бачимо скріплену сю відворотну хвилю впливу, що іде з заходу на схід на Придніпрянщину і свідомо стремить надати нашій літературній мові всеукраїнський характер, опертий на найкращих чистих елементах головних південно-українських говорів. Тимчасом здобуває собі літературна мова і на Придніпрянській Україні ширші простори в життю й літературі.

Мала революція 1905 р. підриває значно заборону Українського слова особливож знамените промеморія „Объ отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатного слова“ 1905 р., виготовлене Петербурською Академією Наук в обороні української мови і письменства, якого авторами були такі визначні великоруські філологи як Шахматов, Фортунатов і інші — промостило дорогу до дальшого розвою української літературної мови, відаючи тим способом нашому народови велику культурну прислугу та даючи почин до кращих культурних відносин між народом великоруським та українським.

До Києва переноситься під той час зі Львова „Літературно-Науковий Вістник“, родяться одно по другім видання публіцистичні та літературні, а опісля з'являються на місці великоруською мовою писаної „Київської Старини“ видання Київського Наукового Товариства та ряд визначних літературно-наукових місячників і тижневників.

Українська мова вийшла на широкий і певний літературний шлях, із якого не може вже його збити ніяка сила, ніякі псевдонаукові теорії.

Не допоможуть ніякі старання відтати нашу літературний доробок і нашу сучасну мову від її старинного історичного тисячлітнього пня — як теорія Погодина та його епігонів.

Всі такі теорії з рештою давно розбиті, як було показано, науковими дослідками.

Далеко важніше діло для будучности української мови, як теоретичне її освітлення, — зробило саме життя, елементарна сила нації та її живого слова проявлена в найновіших часах.

Боротьба за волю, хоч на разі спинилася у повени крові, не пройшла безслідно для нашої національної ідеї і для нашої мови.

Ідея вільної України, що жила колись лишень в умах багатьох інтелігентних одиниць, тепер, обабрена кров'ю, живе в серцях мільонів українського люду.

Ся могутня сила розгону української національної ідеї вирішила практично і справу нашої літературної мови. Обновлена хоч на короткий час українська державність у Галичині і на Придніпрянській Україні розтворила широко двері і для української мови до всіх хоромів, сфер і функцій народного життя. Українська мова стала по довговіковий перерві державною мовою нації в шкільництві від найвищого до найнижчого, в судівництві, в політичній адміністрації, у війську й церкві. Особливо українізація церкви й богослуження скріпила значіння і розвій нашої мови.

На високий рівень підіймає українську мову київська Всеукраїнська Академія Наук, що повела далше в гору будову розпочату Науковим Товариством ім. Шевченка та Укр. Наук. тов. в Кніві.

Робота її не вгасала й тоді, коли її члени завмирили з голоду та ледви держали перо в закостенілій із холоду руці.

Не виключуючи і не нехтуючи здорових діалектичних різновидностей, що допроваджують до мови новий приплив животорних лексичних та синтактичних засобів, пішла наша літературна мова рішучо в напрямі всеукраїнського об'єднання.

До зближення літературної мови Галицької і Придніпрянської України причинилася в найновіших часах з одного боку участь Галичан в урядах та громадських інституціях Придніпрянської України, де помагали вони витворювати урядову українську мову — а з другого боку діяльна участь галицьких військ у боротьбі за волю придніпрянської України а навпаки придніпрянських відділів у Галичині.

Також еміграція на чужині причинилася до зближення галицької і придніпрянської літературної мови. Галичане і Придніпрянці освоюються з деякими діалектичними елементами, які взаємно приймають від себе, коли вони містять у собі відповідні цінности.

Живий вислів знаходить ся спільна праця у викладах та у виданнях Українського Університету в Празі, в якому співділають професори з різних територій української землі.

Немало ще треба буде праці, щоби допровадити до повної одностайности нашої літературної мови так у частині граматичних

прояв, як і в правописі; а все таки здобула собі наша літературна мова, оперта на здорових, чистих елементах усіх головних українських говорів з особливим узглядненням і підкладом говорів південно-східної групи — такі трівкі всеукраїнські основи, що запевнюють її блискучу майбутність.

Правда, — мов далекий передісторичний гомін — відзиваються ще часом і нині кличі тих, що старалися зіпхнути нашу мову на становище діалекту супроти великоруської в своїй основі літературної мови російської.

Уже Іван Франко кинув їм могутню відповідь:

Діалект!... — а ми його надишем
Міццю духа і огнем любови;
І безсмертний слід його запишем
Самостійно, між культурні мови.

Ся мова є й буде самостійним органом найніжніших почувань і відрухів духа і серця мільонів українського люду, є й буде висловом високих поступових свободолюбних стремлень цілого народу, вона є й буде органом і предметом досліду в наших наукових інституціях а під сю пору передусім в Українськім Вільнім Університеті в Празі, який отсе маю честь отворити та віддати на пожиток нашій молоді та на культурну службу нашому народови.¹⁾

¹⁾ Сей виклад виголосив автор на інавгураційнім святі в скороченню, з пропущенням деяких спеціальних уступів та літератури предмету, доповненої опісля кількома новітніми появами, які в самому тексті міг згадати лише коротко, на скільки вони дійшли до нього в часі, коли праця вже була готова до друку.

ВАЖНІЙША ЛІТЕРАТУРА.

1. ІСТОРІЯ МОВИ.

- М. Максимовичъ: Критико-историческое изслѣдованіе о русскомъ языкѣ. (Журналъ Минист. Народ. Просвѣщенія, 1838).
- І. Срезневскій: Мысли объ исторіи русскаго языка, 1849.
- П. А. Лавровскій: Объ языкѣ сѣверныхъ русскихъ лѣтописей, 1852.
- Погодинъ: Записка о древнемъ русскомъ языкѣ. (Историческія чтенія о языкѣ и словесности II. отдѣленія Императорской Академіи Наукъ, 1856 и 1857).
- М. Максимовичъ: Филологическія письма къ Погодину, 1856
Отвѣтныя письма Погодину, 1857.
- П. Лавровскій: Обзоръ замѣчательныхъ особенностей нарѣчія малорусскаго сравнительно съ великорусскимъ и другими славянскими нарѣчіями, 1858.
По вопросу о южно-русскомъ языкѣ. (Основа, Петербургъ 1861).
Отвѣтъ на письма Максимовича Погодину о нарѣчій малорусскомъ (Основа 1861, августъ).
- М. Максимович: О мнимомъ запустѣніи Украины сочиненія, т. I
- А. Котляревскій: Были ли Малоруссы исконными обитателями полянской земли или пришли изъ за Карпатъ в XIV. в. (Основа 1862, IX).
- А. Потебня: Два изслѣдованія о звукахъ русскаго языка, Воронежъ 1866.
Къ исторіи звуковъ русскаго языка, I, II, Воронежъ 1866, Варшава 1880.
Разборъ сочиненія Житецкаго: Очеркъ звуковой исторіи малорусскаго языка, Петербургъ 1878.
- Колосовъ: Очеркъ исторіи звуковъ и формъ русскаго языка з XI. по XVII. ст., Варшава 1876.
- П. Житецкій: Очеркъ звуковой исторіи малорусскаго нарѣчія, Кіевъ 1876
- А. Соболевскій: Какъ говорили въ Кіевѣ въ XIV. и XV. в., Кіевъ 1883. (Чтенія Общества Нестора Лѣтописца, II).
Очерки изъ исторіи русскаго языка, Кіевъ 1884.
- П. Житецкій: По поводу вопроса о томъ, какъ говорили въ Кіевѣ в XV.—XVI. в (Чтенія въ историческомъ Обществѣ Нестора, Кіевъ 1884, II).
- Н. П. Дашкевич: Нѣсколько данныхъ изъ исторіи Кіева, кіевской земли и кіевскихъ историческихъ памятниковъ XIV.—XV. в. (тамже).
- В. Б. Антоновичъ: Нѣсколько данныхъ о населеніи кіевской земли в XVI. в. (тамже).
- В. Ягичъ: Четыре критико-палеографическія статьи, С. Петербургъ 1884.

- А. Соболевскій: Источники для знакомства съ древне-кіевскимъ говоромъ. (Журн. Мин. Нар. Просв., С. Петербургъ 1885, II).
Лекціи по исторіи русскаго языка, Пер. вид., Кіевъ 1888.
- П. Житецкій: Очеркъ литературной исторіи малорусскаго нарѣчія в XVII в., Кіевъ 1889.
- Ягичъ В. Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка, С. Петербургъ 1889.
- А. Потебня: Отзывъ о сочиненіи Соболевскаго. Очерки изъ исторіи русскаго языка. (Извѣстія отдѣленія русскаго языка и словесности Импер. Академіи Наукъ, С. Петербургъ 1896, т. I, книжка 4.).
- В. Антоновичъ: Кіевъ, его судьба и значеніе съ XIV. по XVI. ст. (Монографіи по исторіи западной и югозападной Россіи, I, Кіевъ 1885).
- В. Зотовъ: О черниговскихъ князяхъ по любецкому синодику въ черниговскомъ княжествѣ въ татарское время, С. Петербургъ 1893.
- Владимірскій-Будановъ: Населеніе юго-западной Россіи отъ половины XIII. до XV. в. Архивъ юго-западной Россіи, VII).
- М. Грушевскій: Очеркъ исторіи кіевской земли отъ смерти Ярослава до конца XIV. стол., Кіевъ 1891.
Исторія України-Руси, т. I, Львів 1898 (і пізніші видання).
Спiрні питання староруської етнографії (Отдѣльный оттискъ изъ сборника по славяновѣдѣнію. I, С. Петербургъ 1904).
- Шимановскій: Очерки изъ исторіи русскихъ нарѣчій. Черты южно-русскаго нарѣчія в XVI. і XVII. в., Варшава 1893.
- А. Шахматовъ: Изслѣдованія въ области русскаго фонетики, Варшава 1893.
Къ вопросу объ образованіи русскихъ нарѣчій (Русскій филологическій вѣстникъ, Варшава 1894, III).
- А. Kolessa: Dialectologische Merkmale des südrussischen Denkmals a. d. XIII. Jahrht.: Žitije sv. Savy (Archiv für slav. Philologie, Berl. 1896, Bd. XVIII).
- А. Соболевскій: Изъ исторіи русскаго языка. (Журн. Мин. Просв., 1897, V).
- А. Крымскій: Филологія и Погодинская гипотеза. (Кіевская Старина, 1898).
- П. В. Владиміровъ: Пятидесятилітніе Мысли объ исторіи русскаго языка. Кіевъ 1899.
- А. Лобода: Русский языкъ и его южная вѣтвь, Кіевъ 1898.
- А. Шахматовъ: Къ вопросу объ образованіи русскихъ нарѣчій и русскіхъ народностей (Журн. Мин. Нар. Просв., 1899).
- О. Колесса: Погляд на сучасний стан історичних розслiдiв українськоруської літератури. Найдавніший період (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, 1901, т. XXXIX).
- Лаврівські пергаментові листки з XII.—XIII. в. (Записки Н. Т. і. Шевч., 1903, т. LIII).
- А. Соболевскій: Древне-кіевскій говоръ (Извѣстія отдѣленія рус. языка и словесности И. Акад. Наукъ. С. Петербургъ 1905, т. I).
- А. Крымскій: Древне-кіевскій говор. (Тамже, 1906, т. III).
Деякі непевні критерії для діалектологічної класифікації старо-русських рукописів (Збірник в честь М. Грушевського. Львів 1906).
- В. Розов: Трильо́гія А. Кримського (Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, LXXVIII, 1907).
До староруської діалектології (Записки, т. LXXVII, 1907).
Значеніе грамотъ XIV. и XV. вѣковъ для исторіи малорусскаго языка (Кіевскія университетскія извѣстія, 1907, V).
Изслѣдованіе языка южнорусскихъ грамотъ, XIV, пер. пол. XV. в. (Кіевскія университетскія извѣстія, 1913, т. 10, 12).

А. Крымскій: Украинская грамматика для учениковъ высшихъ классовъ гимназій и семинарій Приднѣпровья, т. I, 1. Москва 1907; II, 1. 1907; I, 2. 1908). Порівн. рецензію Акад. А. Шахматова в Журн.: *Rocznik slavistyczny*, Kraków 1909, II, 135—173.

А. Соболевскій: Къ исторіи малорусскаго нарѣчія. (Русск. фил. вѣст., 1910, т. LXIII).

Императорская Академія Наукъ. Объ отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова, С. Петербургъ, 1905.

В. Гнатюк: Зносини Українців із Сербами, Львів, 1906.

А. Шахматовъ: Курсъ исторіи русскаго языка (Читан. въ С. Петербургскомъ университетѣ, ч. I, въ 1903/09 г.; ч. II 1909/10, ч. III 1910/11) 2 изданіе, С. Петерб. 1910/11 (літограф.).

До питання про початок української мови. Рецензія граматики Стоцького („Україна“, Київ 1914).

Очеркъ древнѣйшаго періода русскаго языка С. Петерб. 1915 (Энциклопедія славянскої філології т. XI.).

Введеніе въ курсъ исторіи русскаго языка, ч. I, Историческій процесъ образования русскихъ племенъ и нарѣчій, Петроградъ 1916.

Краткій очеркъ исторіи малорусскаго (украинскаго) языка. — Украинскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ, Петроград 1916, II).

Хведір Корж: Дещо про вийстя вкраїнської народності (Записки Наук. Том. ім. Шевч., 1913, т. CXVII і CXVIII).

I. Свенціцкий: Бучацьке Євангеліє Палеографічний опис (Записки Н. Т. ім. Шевч., т. CV).

Нариси з історії української мови, Львів 1920.

О. Огієнко: Курсъ украинскаго языка. Київ 1818 і 1919.

Історія української мови, т. I. Вступ до історії укр. мови. Камянець Подільський 1919—1920.

С. М. Кульбакинъ: Украинскій языкъ. Харьковъ 1919.

(Сих книжок О. Огієнка та С. Кульбакіна не міг я дістати.)

О. Колесса: Південно-водинське Городище і городиські рукописні пам'ятники від XII.—XVI. в.. Прага 1923 (Науковий Збірник Укр. Університету в Празі), т. I.

М. Грушевський: Історія української літератури, т. I, Львів 1923.

Акад. Ол. Шахматовъ та Акад. Ал. Кримський: Нариси з історії української мови Київ 1922 і 1924. (Сю книжку дістався що йно в часі друкарської коректи сеї праці).

2. СУЧАСНА МОВА. ДІАЛЕКТОЛОГІЯ.

А. Потєбня: Замѣтки о малорусскомъ нарѣчій. Воронежъ 1871.

К. Михальчукъ: Нарѣчія, поднарѣчія и говоры южной Россіи въ связи з нарѣчіями Галичины. (Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край П. Чубинскаго, т. VII, С. Петербургъ 1877.

Е. Ogonowski: Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache, Lemberg 1880.

Kilka słów o narzeczach i gwarach języka ruskiego (Rozprawy Akad. Nauk w Krak. 1883.)

О. Огоновскій: Грамматика руского языка, Львовъ 1889.

Соболевскій: Опытъ русской діалектології, ч. III, Малорусское нарѣчіе. (Живая старина, 1892, т. IV).

- К. Михальчук: Къ южнорусской діалектології (Кіевская етарина, 1883, т. X).
- Статистика въ области діалектології, Кіев. етар., 1893.
- Что такое малорусская (южнорусская) рѣчь? (Кіев. етар., 1899).
- Открытое письмо А. Н. Пыпину, Кіевъ 1909.
- Смалъ-Стоцький і Ф. Гартнер: Руска граматика, Львів 1993.
- S. Smal-Stocky und Theodor Gartner: Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache, Wien 1913.
- Шимано́вскій: Звуковыя і формальныя особенности народныхъ говоровъ Холмской Руси, Варшава 1897.
- Іван Верхратський: Знадоби до пізнання угорсько-руських говорів, ч. I (Записки Н. Т. і. Шевч., т. XXVII—XXX.; ч. II, тамже, т. IX, XLIV, LVX).
- Говор замішанців, тамже, т. III.
- Про говор Долівський, тамже, т. XXXV і XXXVI.
- Про говор галицких Лемків (Збірник фільологічної секції Н. Т. і. Шевч., т. V).
- Дещо до говору буковинсько-руського (Jagić-Festschrift, Berlin 1908).
- Говор Батюків (Збірник фільологічної секції Н. Т. і. Шевч., т. XV).
- Über die Mundarten der Marmaroscher Ruthenen, Stanislaw 1883.
- Die ruthenischen Mundarten (Österreich in Wort u. Bild, Wien 1898).
- Der Dialect von Uherci bei Lisko in Galizien (Archiv für slavische Philologie Bd. XV—XVI).
- Карскій: Матеріали для изученія сѣверно-малорусскихъ говорѣвъ, Выпускъ I. (Извѣстія отдѣленія языка и словесности Академіи Наукъ) т. III, кн. 3; Выпускъ II. (Сборникъ 2. отдѣленія Акад. Наукъ, т. LXXV, ч. 6., С. Петербургъ 1903).
- Оляфъ Брокъ: Угросское нарѣчіе села Убліи. (Исслѣдованія по рускому языку Имп. Акад. Наукъ, С. Петербургъ 1899).
- Zum Kleinrussischen in Ungarn (Archiv für slavische Philologie, Bd. XVII).
- Aus der ungarischen Slavenwelt. (Archiv, Bd. XXI).
- Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze, Kristiania 1899.
- Очеркъ фізіології славянскої рѣчи (Енциклопедія славянскої філології, т. V, С. Петербургъ 1910).
- Slavische Phonetik, Heidelberg 1911).
- В. Гнатюк: Словаки чи Русини? (Записки Наук. Тов. Шевч., т. XLVII).
- Русини Пряшівської епархії і їх говори. Записки Н. Т. і. Ш., т. XXXV.,
- С. Томашівський: Етнографічна карта Угорської Руси (Сборникъ славяновѣдѣнія, т. III, С. Петербургъ 1910).
- Авг. Волошин: О письменномъ языкѣ подкарпатскихъ Русинѣвъ. Ужгород 1921.
- Г. Голоскевичъ: Описаніе говора села Бодачевки Подольской губерніи (Извѣстія отд. русскаго языка и слов., т. XIV).
- Ярошенко: Украинская сказка въ фонетической транскрипціи (Извѣстія, т. XIV, 1909 р. кн. 1.).
- Українскія фонограми въ фонетической транскрипціи. (Извѣстія, т. XVII, 1912 р. кн. III).
- К. Михальчук і Е. Тимченко: Програма до збирання діалектичнихъ одмінъ української мови. (Записки Н. Т. в Кієві 1910).
- К. Михальчукъ и А. Крымскій: Програма для собиранія особенностей малорусскихъ говоровъ. (Изданіе Имп. Акад. Наукъ, С. Петербургъ 1910).

- Е. Тимченко: Українська грамати́ка, т. I, Київ 1907.
 Причинки до Української діалектології (Записки Н. Т. в Київі, т. I, 1908 р.).
- В. Сімович: Грамати́ка української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці. Київ—Ляйпциг, 1917 р.
- В. Каминський: Отчетъ о поѣздѣ въ волынское Полѣсье для изученія народныхъ говоровъ (Извѣстія, т. XVI, 1911, кн. 4.).
 Отчетъ о поѣздѣ по волынскому Полѣсью (Извѣстія 1914, т. XIX, кн. 2.).
- І. Свенціцкий: Войківський говір села Бітля. (Записки Н. Т. і Ш., т. CXIV).
- І. Зілінський: Проба упорядковання українськ. х говорів (Записки Н. Т. і. Ш., Львів 1914, т. CXVII і CXVIII).
- И. Дурново, Н. Соколовъ, Д. Ушаковъ: Опытъ діалектологической карты русскаго языка въ Европѣ съ приложеніемъ очерка русской діалектології, Москва 1915 р. (Труды московской діалектологической коммиссії, ч. V).
- Всеволод Ганцов: Характеристика поліських діфтонгів і шляхи їх фонетичного розвитку. (Записки історично-філологічного відділу Української Академії Наук в Києві, кн. 2.—3., Київ 1923.
- Діалектологічна класифікація українських говорів (з картою), Київ 1923. (Записки історично-філологічного відділу Української Академії Наук в Київі, кн. 4.).
- П. О. Бузук: Коротка історія української мови. I. Вступ і звучня. Одесса 1924. (Сю книжку дістав я в часі послідньої коректи.)

І НАВГУРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОГО РОКУ

У. В. УНІВ. Д. 21. ЖОВТНЯ 1922.

ЗВІДОМЛЕННЯ УСТУПАЮЧОГО РЕКТОРА
ПРОФ. ДР. ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ
УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В РОКАХ
1921 і 1922,

Високодостойні Гості, Пані і Панове, Дорога Молоде!

Dostalo se mi té cti, zahájiti toto slavnostní shromáždění jako odstupující rektor — a přivítati upřímně a srdečně slo-
vutné drahé hosty Magnificence pana rektora, p. děkany
a profesory staroslavné Karlovy university — místopředsedu
vysoké sněmovny, zástupce vlády Československé republiky,
zástupce československého občanstva, jakož i delegace ob-
čanstva jiných slovanských národů, kteří poctili svou pří-
tomností tuto kulturní oslavu, vítám zástupce ukrajinského
občanstva, pány kolegy, posluchače a posluchačky, i zástupce
jejich spolků.

Мовою нинішньої задачею є дати звідомлення за час майже
двохлітній, то є за 21. місяців, коли мені довелося стояти на
чолі сеї інституції, яку треба було серед найтяжших умов щойно
творити, організувати, будувати від підвалин.

Мушу отже спинитися коротко на історії її засновання.

І. ІСТОРІЯ ЗАСНОВАННЯ У. В. У. У ВІДНІ.

Відчуваючи пекучу потребу зорганізування університетської
науки в рідній мові для української академічної молоді, перед
якою рука переможців замкнула брами університету на рідній
землі, а також потребу згуртування українських наукових сил
за кордоном порішили українські професори за ініціативою проф.
О. Колесси вже з кінцем року 1919 перевести таку організацію
укр. вільного унів. в Празі. З тою метою явилася вже тоді в Празі
делегатія професорів, в склад якої входили Др. Горбачевський,
Др. Колесса і Др. Дністрянський, щоби тут перевести се в діло.

Одначе стрінула тут такі труднощі, що приневолена була свої наміри відложити до кращого часу.

Зріст числа української академічної молоді у Відні спонукав українських професорів і інших учених перевести туг організацію наукових викладів. За ініціативою академічної секції Союзу Українських Журналістів і Письменників особливож її голови проф. Др. О. Колесси зреалізовано сю думку, і серія наукових викладів відбулася вже в листопаді і в грудні 1920.

Виклади сі постановлено перемінити в систематичні курси. Так виринула сформована і переведена проф. О. Колессою думка заснувати Вільний Університет.

Розпочалися довгі наради. Первісно доручено провід сих систематичних курсів проф. Грушевському з функціями ректора майбутнього Вільного Університету. Його заступником з функціями декана філософічного відділу вибрано проф. Колессу, а проф. Дністрянському поручено провід відділу права і суспільних наук з функціями декана. Се уконституування управи У. В. У. мало одначе лишень теоретичний характер і удержалось дуже коротко. Зарисувалася значна принципова різниця поглядів. Проф. Грушевський підчеркував особливо вільний характер сего університету. Жадав автономії для соціологічного інституту, що мав би право покликувати самостійно професорів, доцентів та лекторів свого відділу — і не вимагав академічної кваліфікації для професорів та академічного цензусу для слухачів. Професор Колесса, до якого прилучилася більшість присутних у Відні професорів, бажав zorganizувати що вправда, вільний, то є недержавний але все таки університет на взір західно-європейських державних університетів. В наслідок тої різниці поглядів проф. Грушевський та його товариші із соціологічного інституту відмовилися від дальшої співпраці ще перед остаточним zorganizованням У. В. У.

Провід У. В. У. з функціями ректора доручено проф. Колессі, який довершив найбільшу частину організаційної праці.

Скромну, відповідну до своїх убогих засобів, але доцільну матеріальну підмогу дав Союз Українських Журналістів і Письменників. Виеднано позичку за порукою відомого поета Олеся, заступника голови Союзу Журналістів і Письменників, що дав у застав склад видань своїх книжок. Дуже прихильно відносився до УВУ. також голова Союзу Українських Журналістів і Письменників Др. В. Кушнір й інші члени управи. За сю допомогу і моральну поміч належиться Союзови Укр. Журн. Письмен. щира подяка, яку маю честь на сьому місці прилюдно висловити.

Святочне відкриття Українського Вільного Університету в Відні при живій співучасті всіх кругів українського громадянства відбулося в салі інженерів і архітектів дня 17. січня 1921 р. з ось якою програмою:

1. Промова голови Українського Вільного Університету проф. Др. О. Колесси.

2. Привітання:

- а) Голови Союзу Українських Журналістів і Письменників Др. Володимира Кушніра,
- б) Представника „Січі“,
- в) Інших організацій.

3. Виклади:

- а) сенат. С. П. Шелухин: Право, етика, релігія, справедливість,
- б) проф. Др. Ст. Рудницький: Україна, як географічна одиниця.

На разі введено в життя два відділи (факультети): відділ філософічний і відділ права і суспільних наук. До професорської колегії покликано українських професорів і доцентів університетів або тих учених, що виказалися науковими працями.

Раду (Сенат) УВУ. у Відні становили: Проф. Др. О. Колесса, голова УВУ., проф. Др. С. Дністрянський, заступник долови УВУ, та голова відділу права і суспільних наук, проф. Др. В. Старосольський, заступник голови відділу права і суспільних наук і секретар, проф. І. Ганицький заступник голови філософічного відділу (на голову філософічного відділу десигновано проф. І. Огієнка, який однак не прийшов до Відня; його місце заняв опісля проф. Др. С. Рудницький).

Програма викладів і склад професорів були ось які:

I. Відділ філософічний, (історично-філософський) та природописно-математичний.

1. проф. Дмитро Антонович: а) історія українського мистецтва, б) мистецтво нових часів.
2. проф. Др. Агенор Артимович: Історія римської поезії.
3. проф. І. Ганицький: Розвиток промисловости на Україні.
4. проф. Дмитро Дорошенко: Курс української історіографії.
5. доц. Др. Володимир Залозецький: Нарис історії середньовічного і ренесансового мистецтва.
6. проф. Др. О. Колесса: а) українська палеографія, б) історія української мови, в) історія української літератури.
7. Вячеслав Липинський: З історії гетьманування Богдана Хмельницького.
8. Др. Михайло Лозинський: Історія української політичної думки.
9. проф. Др. Степан Рудницький: Географія України.
10. проф. Др. М. Сабат: а) Грецький театр і драма, б) Грецька повнофігуральна різьба.

11. доц. Др. Осип Турянський: З проблемів порівнюючого індоевропейського мовознавства з особливим узягдненням української мови.

II. Відділ права і суспільних наук.

1. проф. І. Ганицький: Український кооперативний рух та його економічні підстави.
2. проф. Др. С. Дністрянський: а) теорія права,
б) конституційне право,
в) міжнародне право.
3. проф. Др. Дмитро Коропатницький: Теорія карного права.
4. проф. Др. Михайло Лозинський: а) монархія і республіка,
б) зложені держави,
в) парламентарна і радянська форма влади.
5. доц. Др. Павло Лисяк: Критичний огляд економічних теорій.
6. проф. Др. Вол. Старосольський: а) Генеза права,
б) державне право.
7. Сен. Сергій Шелухин: а) Право, етика, релігія і справедливість.
б) Історичний огляд українського права.

8. Др. Лев Єх: Адміністраційне право.

Вячеслав Липинський і Лев Єх із причини важних перешкод не викладали.

Викладало отже у Відні на філософічному відділі: 6 професорів і 2 доцентів; на правничім відділі, 6 професорів і 1 доцент — разом 15 учительських сил. Проф. Лозинський і проф. Ганицький викладали на обох відділах.

Виклади відбувалися в салях городських шкіл, які радо і безплатно відступила Українському Вільному Університетови рада міста Відня.

До факту засновання У. В. У. віднеслася прихильно преса чеська і німецька, підносячи з признанням поважну працю української еміграції і вдаряючи на ті порядки, що не дали університетови розвинути ся на рідній землі.

Незабаром показало ся, що у Відні не знайшов У. В. У. достаточної піддержки ані з боку молоді ані з боку тих кругів громадянських, що прирекли йому поміч. Фреквенція була невелика. Всіх слухачів було вписаних 90, з того на філософічному відділі 65 а на відділі права і суспільних наук 25.

Той перший семестер УВУ. у Відні тривав до початку мая а деякі виклади протягнулися до кінця мая 1921 р.

Касу провадив п. радник Лев Левицький. Касово-фінансову господарку перевірила контрольна комісія, під проводом п. фінансового радника Др. О. Тарновецького, до якої входили, з ра-

мени Союзу Журналістів і Письменників В. Куїм і з рамени У. В. У. Дмитро Коропатницький і найшла все в порядку. Решту в квоті 970 австр. корон і 55 сот. призначила рада У. В. У. щоби не лишилася дрібна квота, членам Контрольної Комісії.

II. ІСТОРІЯ ПЕРЕНЕСЕННЯ У. В. У. ДО ПРАГИ.

Коли виявилось, що найбільше число української академічної молоді пробуває в Празі, повернула управа У. В. У., за ініціативою проф. О. Колесси, маючи при тім на увазі згадані недостачі у Відні, до первісної думки і постановила перенести У. В. У. до Праги.

Сей намір стрівся тут із аналогічними стремліннями і захоотою з боку української академічної молоді в Празі, яка в листі Ради Академічної Громади з дня 11. лютого 1921 просить Управу У. В. У. перенести сю інституцію до Праги, „щоб заспокоїти духовий голод викладів з обсягу своєї мови, літератури, історії та взагалі рідної культури а також викладів в рідній мові з інших галузей людського знання у поверх 1000 українських студентів, що під сю пору проживають в Чесько-словацькій Республіці.“

З початком мая 1921 р. появилася в Празі депутація, зложена з ректора УВУ. проф. Др. О. Колесси та проректора і голови правничого відділу проф. Др. С. Дністряньського, яка подала відповідний меморіал в справі УВУ. до п. президента Республіки Масарика і була прихильно принята президентом міністрів, міністром закордонних справ і міністром просвіти. Була вона у компетентних чинників університетських, де стрінулася із розумінням і спочуванням для сеї справи. Також чеська преса віднеслася до справи перенесення УВУ. з Відня до Праги дуже прихильно.

В Каролінумі, найстаршій осідку пражського університету виголосили тоді свої виклади проф. Колесса а) про М. Драгоманова, б) про наукову діяльність Івана Франка; проф. Др. Ст. Дністряньський про українські конституції. Окрім того виголосили були свої виклади в інших льокалях у Празі у рамени У. В. У. проф. Ганицький і проф. Др. Сабат.

Дальшу акцію в справі перенесення Українського Вільного Університету до Праги доручив Сенат У. В. У. ректорови проф. Др. О. Колессі, якому припала, з огляду на неприсутність інших членів Сенату в Празі ціла організаційна праця та переговори з міродайними урядовими та університетськими чинниками.

Треба було побороти величезні труднощі, так матеріального характеру як і приготувати ідейну атмосферу для засновання сеї важної інституції, для зеднання для неї трівких підвалин. В тому часі був ректор Колесса прихильно принятий п. президентом Чес.-Слов. Республіки Масариком, президентом міністрів та міністром заграничних справ Др. Бенешом, міністром просвіти Шробаром а також іншими політичними, науковими та громадянськими установами та діячами Чес.-Слов. Республіки. Труднощі остаточно переможено і осягнуто згоду компетентних чинників.

На основі постанови міністерства закордонних справ Чес.-Слов. Республіки з дня 16. вересня 1921 ч. 291045/21 політ. відділ і з дня 30. вересня 1921 ч. 35319/21 през. політ. і міністерства шкільництва і просвіти Чес.-Слов. Республіки з дня 5. жовтня 1921 ч. 92477/21 згідно з постановами Академічного Сенату та поодиноких факультетів Карлового університету ввійшов в життя Український Вільний Університет, перенесений з Відня до Праги.

Введення в життя У. В. У. та його святочне відкриття відбулося в Празі д. 23. жовтня 1921. Опис сего історичного свята подано висше.

III. ВНУТРІШНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ У. В. У. В ПРАЗІ.

Коли справа перенесення У. В. У. з Відня до Праги була вирішена сенатом (радою) У. В. У. — змінено основні постанови У. В. У., пристосовуючи їх до нових обставин та загострюючи академічні кваліфікації професорів та цензус слухачів і приймаючи університетську номеклатуру управи.

Устрій У. В. У. взоровано на інших західно-європейських університетах. В часі як довго У. В. У. веде діяльність в Празі, зобов'язують ті постанови внутрішньої організації та відносин між академічними владами а слухачами, які зобов'язують на Карловім Університеті в Празі. Незначні відміни умотивовано виїмковими умовами, серед яких живе ся інституція на еміграції та недостатною верховною університетської влади, себ то власного міністерства просвіти.

Викладовою мовою У. В. У. є мова українська на скільки поодиноких виїмків не установить Сенат У. В. У. Намірено лекторат мов французької і англійської. Лекторат чеської мови впроваджено незабаром в життя.

В перший засновок професорських колегій ввійшли давні знані українські професори університетів. Вони покликали як дальших членів професорських колегій тих осіб, що виказалися відповідними науковими працями та відповідним фаховим знанням. Приєднання дальших наукових сил залежало в значній мірі від матеріальних засобів.

Організаційні постанови (статут), на основі яких за згодою влади Чес.-Слов. Республіки ввійшов у життя Укр. Віль. Університет в Празі є ось які:

ОСНОВНІ ПОСТАНОВИ.

§ 1. Назва:

Інституція має назву „Український Вільний Університет“.

§ 2. Осідок:

Осідком інституції є на разі Прага. Місце осідку може бути

перенесене до іншого міста як на Україні так і поза межами України.

§ 3. Мета:

Метою інституції є улаштування систематичних курсів і поодиноких наукових викладів в Українській мові, по можності з усіх відділів науки і мистецтва. Виїмково може бути викладовою мовою неукраїнська мова.

§ 4. Факультети:

Український Вільний Університет складається на разі із двох факультетів:

1. Факультет філософичний з особливими узглядненням українознавства; в його обсяг входять відділи: а) історично-філологічний, б) природописно-математичний.

2. Факультет права і суспільних наук.

В міру можності і потреби будуть засновані і інші факультети і відділи також такі, що мають бути завязками окремих висших шкіл.

§ 5. Управа Університету:

Вільним Університетом управляє Сенат (Рада).

До круга ділання Сенату (Ради) належать справи організаційні і адміністраційні затверджування нових професорів, доцентів і лекторів і орудування фондами У. В. У.

§ 6. Сенат (Рада).

В склад Сенату (Ради) входять: Ректор і проректор Університету, декани факультетів та продекани факультетів.

§ 7. Ректор:

Ректор У. В. У. кермує Університетом, проводить Сенатови і заступає Університет на зверх. В неприсутности ректора Університет заступає його проректор, яким є при уконституованню найстарший з деканів, а по новім виборі ректора, попередний ректор.

§ 8. Секретар:

Секретар У. В. У. є рівночасно економічним референтом і вибирається з поміж членів Ради.

§ 9. Збори Університету:

Для подання важних комунікатів і вислухання бажань професорів і доцентів може ректор скликати збори професорів і доцентів. На ці збори запрошує ректор в разі потреби також делегатів молодіжи академічної по 1-му із кожного факультету. Сі делегати мають незалежно від зборів удержувати звязок між академічною молодіжсю а управою Університету.

§ 10. Колегія професорів:

Наукові справи належать до колегії професорів поодиноких факультетів.

Колегії професорів складаються із осіб, які мають науковий ценс професора одного з університетів, або які є до колегії покликані як визначні знавці в даній галузі наук або мистецтва.

Доценти висилають в поміж себе одного делегата до колегії з голосом дорадним.

Професорів, доцентів і лекторів покликає Сенат (Рада) на внесення колегії професорів відповідного факультету.

Колегіям професорів проводять декани а в разі їх неприсутності продекани.

Колегії професорів пропонують нових професорів, доцентів, лекторів і асистентів, вирішують всі наукові справи даного факультету та ставлять до Сенату також внесення, що відносяться до цілого університету. Декани згл. продекани заступають справи факультетів в Сенаті (Раді).

§ 11. Вибори:

Ректора вибирають на протяг двох семестрів елкторі по 3-ох із кожного факультету. Деканів вибирають колегії професорів на протяг двох семестрів. В першім році існування У. В. У. продеканів вибирають на протяг двох семестрів колегії професорів.

В другім році існування ректор стає проректором, декани стають продеканами.

§ 12. Слухачі і слухачки.

Звичайним слухачем (слухачкою) може бути кожда особа, що покінчила середню школу. В справі слухачів (слухачок) надзвичайних та госпітантів (госпітанток) зобовязують на час побуту У. В. У. в Празі постанови, прийняті на Карловому Університеті.

§ 13. Вписи:

Вписи переводять декани (продекани) при допоміж відповідного канцелярійного апарату.

Всі виклади є безплатні на скільки не постановить інакше Сенат У. В. У.

§ 14. Іспити:

По прослуханню курсу мають слухачі й слухачки право здавати іспити та колькокві і жадати видання відповідних свідоцтв.

§ 15. Печатки:

Печать Університету має на час побуту У. В. У. в Празі текст український та чеський з українським гербом тризубом.

Поодинокі факультети мають свої анальогічні печатки.

§ 16. Списи викладів (індекси):

Списи викладів і інші університетські друки мають на час побуту університету в Празі тексти український, чеський і латинський.

§ 17. Внутрішній устрій:

Внутрішній, науковий і адміністративний устрій, організацію та діловодство університету нормують на час осідку в Празі ті приписи, які зобов'язують на чеській університеті в Празі на скільки інакше не постановлює отсей статут або о скільки не рішити інакше окрема постанова Сенату Українського Вільного Університету.

§ 18. Зміни і доповнення:

Зміни і доповнення сих постанов може робити Сенат (Рада) більшістю двох третин голосів при співучасті делегатів по одному з кожного факультету вибраних нарочно в тій цілі. Такі зміни мають бути поставлені на порядку деннім засідання Сенату найменше 8 днів перед засіданням.

У склад Сенату, що є начальною владою У. В. У. входили в академічній році 1921/22 проф. Др. Олександр Колесса, ректор; проф. Др. Станислав Дністрянський, проректор і декан факультету права і суспільних наук; деканом філософічного факультету був з початку проф. Др. Стефан Рудницький а по його уступленню професор Др. Стефан Смаль-Стоцький; проф. Дмитро Антонович, продекан філософічного факультету; Др. Володимир Старосольський, продекан факультету права і суспільних наук і секретар Сенату.

Слухачі Українського Вільного Університету можуть бути записані рівночасно на Карловім університеті або на інших висших школах чеських у Празі.

Згідно з постановою міністерства шкільництва і просвіти Чесько-Словацької Республіки з дня 5. жовтня 1921 року ч. 92477 можуть слухачі Карлового Університету, на скільки сего забажають, без всякої перешкоди бути прийняті на виклади, семінарі та вправи У. В. У.

Наука відбувалася безплатно. Сенат Карлового університету відступив для викладів У. В. У. салі в своїх будинках в Каролінумі, Клементінумі та в природописнім інституті на Альбертові ч. 6.

Програма викладів в зимовому семестрі 1921/22 затверджена міністерством шкільництва і просвіти Чес.-Слов. Республіки ч. 92477 з дня 5. жовтня 1921 була ось яка:

ПРОГРАМА ВИКЛАДІВ
УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
В ЗИМОВІМ ПІВРОЦІ 1921/1922 Р.

I.

Факультет філософічний:

А) Відділ історично-філософічний:

1. Науки історичні:

- Проф. Дмитро Дорошенко: Українська історіографія (3 год. тижн.).
Проф. Дмитро Антонович: Історія укр. мистецтва (3 год. тижн.).
Проф. Др. Михайло Лозинський: Історія української політичної думки (1 год. тижн.).

2. Науки філософічні:

- а) Українська мова, література, фольклор, і етнографія:
Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Українська мова в семі словянських мов (3 год. тижн.).
Семінар укр. філології. Читання творів Тараса Шевченка.
Наукові праці (2 год. тижн.).
Проф. Др. Олександр Колесса: Історія української літератури XIX. віку (2 год. тижн.).
Історія української мови (1 год. тижн.).
Семінар української філології. Читання вибраних пам'яток української мови і письменства. Аналіз Шевченкового „Івана Гуса“. Наукові праці (2 год. тижн.).
Проф. Др. Зенон Кузеля: Огляд української етнографії (2 год. тижн.).
Українська народна словесність (2 год. тижн.).
б) Класична філологія і археологія:
Проф. Др. Агенор Артимович: Історія римської літератури (2 год. тижн.). Латинська граматика (1 год. тижн.). Латинський семінар (2 год. тижн.).
Проф. Др. Микола Сабат: Грецька мітологія в класичній літературі і мистецтві Греків і Римлян (4 год. тижн.).

3. Науки філософічні:

- Доцент Др. Іван Мірчук: Метафізика (3 год. тижн.).

Б) Відділ природописно-математичний:

1. Хемія і фізика:

- Проф. Др. Іван Горбачевський: Вибрані партії з хемії загальної і неорганічної (4 год. тижн.).
Проф. Др. Іван Ганицький: Термодинаміка (2 год. тижн.).

2. Географія:

- Проф. Др. Степан Рудницький: Завдання і методи землезнання України і Східної Європи взагалі (5 год. тижн.).

Факультет права і суспільних наук:

1. Теорія права:

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Загальна наука права (3 год. тижн.).

2. Історія права:

Проф. сен. С. Шелухин: Історія українського права (4 год. тижн.).

3. Право цивільне:

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Вправи в цивільному праві (2 год. тижн.).

4. Право карне:

Проф. Др. Дмитро Коропатницький: Загальна частина карного права (5 год. тижн.).

5. Право державне:

Проф. Др. Володимир Старосольський: Курс державного права (3 год. тижн.).

Проф. Др. Михайло Лозинський: Вибрані питання з українського державного права (1 год. тижн.).

6. Право адміністраційне:

Проф. Др. Дмитро Коропатницький: Про самоурядовання (2 год. тижн.).

7. Право міжнародне:

Проф. Др. Михайло Лозинський: Огляд міжнародного права (4 год. тижн.).

8. Науки економічні:

Проф. Іван Ганицький: Український кооперативний рух та його економічні підстави (1 год. тижн.).

Розвиток промисловости на Україні (1 год. тижн.).

Доцент Кость Лоський: Інституції римського права (3 год. тижн.).

В сій програмі викладів на зимовий піврік 1921/1922 наступили ось які зміни: Професори Др. Зенон Кузеля, Др. Іван Ганицький, Др. Дмитро Коропатницький не явилися в Празі і через те перестали бути професорами У. В. У. Не явилися також сен. Шелухин і проф. Др. Артимович, яким на їх прошення задля важких причин уділено відпустку до кінця півроку. Замість професора Шелухина поручено викладати з обсягу історії українського права доц. Ростиславови Лашенкови. Перестав бути професором У. В. У. і

Др. Сабат, який протягом семестру повернув до Галичини. Протягом того семестру покликано на катедру статистики проф. Федора Щербину. Виклади з обсягу соціальної гігієни поручено доценту Др. Борисови Матюшенкови.

ПРОГРАМА ВИКЛАДІВ У ЛІТНОМУ СЕМЕСТРІ 1922 БУЛА ОСЬ ЯКА:

1.

Фільософічний факультет:

А) Відділ історично-філософічний:

1. Науки філософічні:

Доцент Др. Іван Мірчук: Проблеми етики в історичнім розвитку (3 год. тижн.).

Питання культури в сучасний момент (1 год. тижн.).

Філософічні вправи (продовження 2 год. тижн.).

2. Науки історичні:

а) Історія України:

Проф. Дмитро Дорошенко: Історія української Козаччини в XVI. і XVII. віку (5 год. тижн.).

б) Історія мистецтва:

Проф. Дмитро Антонович: Історія українського мистецтва XVII. і XVIII. віку (3 год. тижн.).

Семінар мистецтва: Ознайомлення з пам'ятниками пражського мистецтва і реферати з історії мистецтва (2 год. тижн.).

3. Науки філологічні:

а) Українська мова й література:

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Українська мова в семі словянських мов (продовження, 1 год. тижн.).

Історія української літератури і культури XVI. і XVII. віку (2 год. тижн.).

Семінар української філології: Читання творів І. Франка і О. Кобилянської (2 год. тижн.).

Проф. Др. Олександр Колесса: Історія української літератури XIX. віку (продовження) в суботу від години 5—7 на Альбертові ч. 6 партер (2 год. тижн.).

Історія української мови (продовження) в п'ятницю від години 12—1 по пол. на Альбертові ч. 6 партер (1 год. тижн.).

Семінар української фільології: Наукові праці й реферати. Читання вибраних творів давнього і нового українського письменства; в четвер від год. 5—7 на Альбертові ч. 6 (2 год. тижн.).

б) Чеська мова:

Лекторка Марія Носкова-Бочковська: Чеська граматика з практичними вправами (2 години тижн.).

Систематичні зразки нової чеської літератури: Читання з поясненнями (2 год. тижн.).

в) Клясична фільологія:

Проф. Др. Агенор Артимович: Порівнююча латинська і грецька граматика I. (4 год. тижн.).

Грецькі діалекти II. (1 год. тижн.).

Семінар клясичної фільології: Метричні вправи (2 год. тижн.).

Б) Відділ природописно-математичний:

1. Хемія:

Проф. Др. Іван Горбачевський: Виклади з хемії органічної (4 год. тижн.).

2. Географія:

Проф. Др. Степан Рудницький: Вибрані проблеми географії українських земель (5 год. тижн.).

3. Соціяльна гігієна:

Доцент Борис Матюшенко: Соціяльна гігієна і соціяльна медицина (3 год. тижн.).

II.

Факультет права і суспільних наук:

1. Загальна історія права:

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Історія публичного і приватного права (2 год. тижн.).

2. Римське право:

Доцент Кость Лоський: Інституції римського права II. частина (3 год. тижн.).

3. Українське право.

Доцент Ростислав Лашенко: Українське право (3 год. тижн.).

4. Цивільне право:

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Облігаційне право (3 год. тижн.).

5. Політичне (державне право:

Проф. Др. Володимир Старосольський: Політичне право II. часть (3. год. тижн.).

Тойже: Вправи в політичному праві (2 год. тижнево).

Проф. Др. Михайло Лозинський: Вибрані питання укр. державного права (продовження, 1. год. тижн.).

Тойже: Історія української політичної думки в XIX. і XX. століттю (продовження, 1 год. тижн.).

6. Міжнародне право:

Проф. Др. Михайло Лозинський: Огляд міжнародного права (продовження, 2 год. тижн.).

Тойже: Вправи в міжнародному праві (1 год. тижн.).

7. Науки економічні.

Доцент Олександр Мицюк: Політична економія (3 год. тижн.).

8. Статистика.

Проф. Федір Щербина: Загальна і українська статистика (3 год. тижн.).

Тойже: Статистичний семінар (2 год. тижн.).

Протягом літнього семестру покликано на катедру загальної біології і зоології проф. Др. Петра Андрієвського; на катедру археології та етнографії проф. Вадима Щербаківського; до викладів економічних наук покликано доцентів Олександра Мицюка і Володимира Тимошенка; лекторат чеської мови віддано п. Марії Бочковській. Всі вони викладали вже в літнім півроці 1922.

В складі учительського збору введено категорію надзвичайних професорів, якої давніше не було. Надзвичайними професорами іменовано дотеперішних доцентів Ростислава Лашенка і Костя Лоського. На пропозицію обох факультетів установив Сенат статус необхідних катедр обох факультетів і поробив старання, щоби всі катедри обсадити відповідними науковими силами. Для їх евіденції подав ректор відповідний поклик у закордонних часописах і дістав ряд цінних зголошень. На перешкоді сповненню цього наміру і покликанню більшого числа професорів стояла нестача відповідних фондів.

Із застереженням, що знайдеться відповідне бюджетове покриття на ці катедри іменовано отсих професорів, Оттона Ейхель-

манна на катедру адміністраційного права, Федора Шевця як надзвичайного професора геології, Др. Романа Смаль-Стоцького як надзвичайного професора словянських мов, проф. Олексія Одарченка звич. проф. торговельного і вексельового права, проф. В. Біднова звич. проф. історії церкви, А. Андрієвського — як доцента цивільного права.

В зимовім семестрі 1921/1922 було:

На філософічному факультеті 8 професорів і 2 доцентів, разом 10 учительських сил.

На факультеті права і суспільних наук було 4 професорів і 2 доцентів, разом на обох факультетах було в зимові півроці 16 учительських сил.

В літньому семестрі 1922 було:

На філософічному факультеті 9 професорів, 2 доцентів і 1 лекторка, разом 12 учительських сил.

На факультеті права і суспільних наук було 7 професорів і 2 доцентів, разом 9 учительських сил. В літньому семестрі було разом на обох факультетах 21 учительських сил, окрім того були іменовані, але на разі не покликані до виконання професорських обов'язків: 3 проф. на філософічному а 2 на правничім факультеті а разом ще 5 уч. сил.

Щоби забезпечити розвій Університету і його правильне функціонування звернувся іменем Сенату У. В. У. ректор до влади Чес.-Слов. Республіки в справі виднання фондів на ось які ціли.

1. На збільшення числа кафедр та учительських сил,
2. На наукові стипендії,
3. На наукові видавництва,
 - а) наукові підручники,
 - б) науковий збірник У. В. У.
4. На улаштування популярно-наукових викладів,
5. На бібліотеку та бібліографічний інститут,
6. На поміч для українських учених, що знайшлися в тяжкому матеріальному положенню а особливо для Київської Академії Наук.

Виготовлено відповідний прелімінар бюджету на згадані цілі і предложено відповідні письма міністерству закордонних справ. Подання це не було на разі узгоджене.

Прийшло несподіване зменшення субвенції із дотеперішньої місячної квоти 100.000 Кч. на 65.000 Кч., та жадання зменшення видатків У. В. У. Щоби розширити круг ділання університету на основі висше наведеної програми, звертався сенат У. В. У. ще кілька разів до влади а саме: Предложив відповідну промеморію п. Президентови Республіки а також виготовив нові умотивовані подання до президента міністрів Бенеша та міністра Гірси а окрім того інтерв'ював в сій справі ректор у згаданих міністрів особисто.

Щоби поінформувати найвисший чинник держави про культурні потреби Українського Вільного Університету та Української

академічної молоді, явилася дня 16. марта с. р. на авдієнції у п. Президента Чес.-Слов. Республики Масарика депутація Академічного Сенату та Академічної Громади. Делегація Сенату УВУ, зложена була з ректора проф. Др. О. Колесси, декана філософічного факультету проф. Др. Стефана Смаль-Стоцького, декана факультету права і суспільних наук проф. Др. С. Дністрянського. Іменем Академічної Громади взяв участь у депутації, голова сего товариства Олекса Черкавський. Пан Президент прийняв депутацію незвичайно прихильно а також переняв вручене йому відповідне промеморія. Іменем Сенату У. В. У. були ректор проф. Др. О. Колесса і продекан філософічного факультету проф. Дмитро Антонович прийняті дня 1. квітня президентом міністрів Бенешом та вручили йому відповідне промеморія в справі У. В. У. Опісля був ректор щераз а саме дня 8. липня прийнятий міністром Бенешом. Як вислід тих і інших старань являється лист з канцелярії габінетової Президента з дня 14. липня 1922, Ч. Д. 4069/22, який управнює до надії, що бажання Українського Вільного Університету будуть сповнені з початком нового академічного року 1922/23.

Справа наукових видань станула на реальному ґрунті.

Міністерство шкільництва і просвіти виасигнувало розпорядком з дня 26. мая с. р. Ч. 35867/22 суму 10.000 Кч. на видання наукових підручників а письмом з дня 22. вересня с. р. Ч. 57771/22 призначило квоту 10.000 Кч. на науковий збірник У. В. У. Квота ся буде виплачена скоро розпочнеться друк збірника. Тоді будуть асигновані на сю ціль і дальші квоти.

Державна друкарня, в якій до тепер друкувалися програми викладів та інші університетські формулярі, згодилася друкувати також наукові видання У. В. У.

Як перший том наукових підручників ухвалив Сенат на пропозицію філософічного факультету (відділу природписного) видання підручника хемії проф. Др. Івана Горбачевського. Для виготовлення наукового збірника вибрав Сенат окрему комісію. Начальну редакцію доручено проф. Др. Смалеви-Стоцькому. Фахових редакторів поодиноких відділів призначуть факультети.

Щоби запевнити підготовлення і приріст нових сил установив У. В. У. для талановитих молодих учених наукові стипендії. Хоч на сю ціль не одержав окремих фондів, із своїх дотеперішних скромних засобів визначив У. В. У. стипендії отсим кандидатам:

1. Юрій Русов, зоологія,
2. Др. Никифор Гірняк, словянська фільольогія,
3. Др. Сисак, бактеріольогія,
4. Др. Іван Рихло, внутрішня медицина,
5. Др. Людомир Давидовський, міжнародне право,
6. Олекса Топачівський, техніка,
7. Левко Чикаленко, археольогія,
8. Федір Слюсаренко, історія,
9. Др. Іван Кандяк, хемія.

Для дослідів пам'яток мистецтва в Підкарпатській Україні виасигнував Університет стипендію для слухачів академії мистецтва пп. Касіяна і Кондрашенка, та вивідав на сю ціль в міністерстві шкільництва підмогу в сумі 5000 Кч.

У внутрішній організації старався університет розвинути всі функції, що входять в обсяг діяльності нормальних університетів.

Для слухачів заведено іматрикуляцію. Іматрикуляційна формула мала ось який текст: Через подання руки ректорови прирікаю, що буду поступати згідно з академічними приписами та академічною честю і буду працювати для добра і слави мого рідного народу.

Заведено кольовків з відповідними свідоцтвами.

Зорганізовано іспитові комісії:
а) на виділі філософічним — та іменовано директором іспитової комісії для учительських кандидатів середніх шкіл проф. Др. Агелора Артимовича;

б) зорганізовано також іспитові комісії на відділі права і суспільних наук. Підготовано сим факультетом проєкт реформи правничих іспитів.

Постановлено завести іспити ригорозальні для кандидатів, що наміряють досягнути докторський ступінь.

Для кандидатів, що наміряють досягнути доцентуру в У. В. У. заведено акт габілітаційний з обсягом, який зобов'язує в середньо-європейських університетах. Дві такі габілітації на фак. права і суспільних наук вже переведено.

На випадок, колиб для відповідної групи іспитів, для ригорозів і габілітації показалася в У. В. У. недостача спеціалістів для якогось предмету, ухвалено запросити професорів відповідних галузей наук Карлового Університету для переведення в рамках відповідних організацій У. В. У. згаданих іспитів.

Приготовлено проєкт зміни основних постанов, що зобов'язують тепер і нормують ведення справ У. В. У. Деякі зміни а саме: а) вибір ректора не при помочі електорів але загальним голосуванням усіх професорів та доцентів; б) покликання доцентів, що викладають предмет, для якого нема звичайного або надзвичайного професора до професорських колегій — вже ухвалено і переведено.

З огляду на те, що в часі воєнного лихоліття багато абсолювентів середніх шкіл затратило свої документи, показалася потреба зорганізування відповідної комісії для перевірки документів таких кандидатів, що втратили свої свідоцтва зрілости. Щоби для постанов такої комісії вивізнати призначення з боку чеських університетських влад, віднісся ректорат в тій справі до ректорату Карлового Університету. Ректорат Карлового Університету, порозумівшись із поодинокими факультетами, прислав письмо з дня 8. липня 1922 ч. 2472/21/22, яким полагоджено справу взагалі прихильно із зазначенням, що Сенат Карлового Університету полишив сю справу вирішенню поодиноких факультетів.

З відповідий поодиноких факультетів закомунікованих У. В. У. Сенатом Карлового університету виходить, що всі факультети згоджуються на комісію в У. В. У., яка перевірювалаб документи слухачів і евентуально видавалаб свідоцтва, що управнювалиб до вступу на Карловий Університет. Що торкається іспитів, які малаб ся Комісія переводити в сумнівних випадках, поробив природописний факультет Карлового Університету деякі застереження.

На основі згаданої дописи Ректорату Карлового Університету Ч. 2472 утворив Сенат У. В. У. Комісію легітимацийну; її провід віддав проф. Др. Агенорови Артимовичови з правом зорганізувати відповідні іспитові комісії та переводити в разі потреби для згаданої цілі матуральні іспити.

При У. В. У. засновано завязок бібліотеки, на яку Сенат призначив невелику суму. З причини недостачі матеріяльних засобів бібліотека ся має на разі дуже скромні розміри. Числить вона з днем 23. IX. 1922 150 книжок і брошур.

З тої самої причини не можна було заснувати намірений бібліографічний інститут, якого потреба відчувається особливо в часі воєнних та повоєнних ненормальних відносин на українських землях.

У. В. У. наміряє розширити свою діяльність поза межами Праги в осідках більшого числа українських емігрантів при помочі популярно-наукових викладів.

Для зорганізованя та згуртованя до наукової праці особливо з обсягу українознавства поруч університетських професорів також інших наукових сил, що живуть на еміграції, підготовлено статут Українського Наукового Товариства.

Засновано також у звязі з У. В. У. Товариство помочі для українських учених, що знайшлися в тяжкому матеріальному положенню. Провід сего товариства віддано проф. Др. Смаль-Стоцькому.

Ті послідні організації не могли ввійти в життя та розвинути своєї діяльності з причини недостачі матеріяльних засобів.

Канцелярія університету не мала на жаль окремого приміщення.

Ректорська канцелярія була приміщена з причини недостачі помешканя, яке відповідалоб невеликим матеріяльним засобам УВУ. — в приватному помешканню ректора. До ректорської канцелярії був приділений як канцелярийний урядник п. Осип Скірка. До канцелярії філософічного факультету був приділений Др. Качанюк Михайло. До канцелярії факультету права і суспільних наук був приділений п. Роман Венгринович а в часі його відпустки п. Іван Кутинський. Оба деканати були приміщені в салі II. Каролінума.

Засідання Сенату відбувалися в ригорозальній салі Каролінум.

Ректорська канцелярія виказала від дня 1. мая 1921 до 23. вересня 1922 1507 чисел полагоджених актів.

IV. СТАТИСТИКА
СЛУХАЧІВ У. В. У. В ЗИМОВОМУ СЕМЕСТРІ 1921/2.
ТА В ЛІТНЬОМУ СЕМЕСТРІ 1922.

СТАТИСТИКА
слухачів Українського Вільного Університету
в зимовім семестрі 1921/22.

	Правничий фак.			Фільсоф. фак.			Разом
	Мущин	Женщ.	Разом	Мущин	Женщ.	Разом	
Всіх записаних слухачів	273	9	282	387	33	420	702
З того:							
Звичайних слухачів .	264	9	273	371	20	391	664
Надзвич. слухачів .	9	0	9	16	12	28	37
Госпітантів	0	0	0	0	1	1	1
							702

Приналежність

	Правничий фак.			Фільсоф. фак.			Разом
	Мущин	Женщ.	Разом	Мущин	Женщ.	Разом	
Ч. С. Р.	19	1	20	9	4	13	33
Східна Галичина . .	203	8	211	283	19	302	513
Придніпр. Україна .	36	0	36	75	7	82	118
Буковина	10	0	10	15	3	18	28
Кубань	4	0	4	3	0	3	7
Білорусь	1	0	1	1	0	1	2
Росія	0	0	0	1	0	1	1
Разом	273	9	282	387	33	420	702

Народність

	Правничий фак.			Філософ. фак.			Разом
	Мущин	Женщ.	Разом	Мущин	Женщ.	Разом	
Українців	249	9	258	353	29	382	640
Зокрема Підкарп. Українців	10	0	10	5	0	5	15
Чехів	8	0	8	5	2	7	15
Білорусинів	1	0	1	1	0	1	2
Москалів	0	0	0	1	0	1	1
Німців	1	0	1	2	0	2	3
Жидів	4	0	4	20	2	22	26
Разом	273	9	282	387	33	420	702

СТАТИСТИКА

слухачів Українського Вільного Університету
в літнім семестрі 1922.

	Правничий фак.			Філософ. фак.			Разом
	Мущин	Женщ.	Разом	Мущин	Женщ.	Разом	
Всіх записаних слухачів	252	6	253	330	27	357	615
З того:							
Звичайних слухачів	250	6	256	316	20	336	592
Надзвич. слухачів	2	0	2	14	7	21	23
Госпітантів	0	0	0	0	0	0	0

Приналежність

	Правничий фак.			Філософ. фак.			Разом
	Мущин	Женщ.	Разом	Мущин	Женщ.	Разом	
Ч. С. Р.	10	2	12	7	1	8	20
Східна Галичина	201	3	204	229	17	246	450
Придніпр. Україна	29	1	30	76	6	82	112
Буковина	11	0	11	14	3	17	28
Кубань	0	0	0	2	0	2	2
Білорусь	1	0	1	1	0	1	2
Росія	0	0	0	1	0	1	1
Разом	252	6	258	330	27	357	615

Народність

	Правничий фак.			Філософ. фак.			Разом
	Мушин	Женщ.	Разом	Мушин	Женщ.	Разом	
Українців	237	4	241	308	19	327	568
Зокрема Підкарп. Українців	4	2	5	5	0	5	10
Чехів	6	1	7	2	1	3	10
Білорусинів	1	0	1	1	0	1	2
Москалів	0	0	0	1	0	1	1
Жидів	4	0	4	11	7	18	22
Німців	0	0	0	2	0	2	2
Разом	252	6	258	330	27	357	615

V. ПОМІЧ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ МОЛОДІ І ВІДНОСИНИ МІЖ У. В. У. ТА МОЛОДЮ.

Уже в перших своїх переговорах із владою Чес.-Слов. Республіки підніс ректор проф. Др. О. Колесса потребу а) уможливлення студій в Празі слухачам, що розкинені по цілій Чехо-Словаччині, б) матеріальної помочі для української університетської молоді особливо для слухачів У. В. У. в Празі.

Щоби дати поміч тій часті молоді, яка в наслідок переорганізованя табору інтернованих в Нім. Ябліннім і перенесення його до Йозефова опинилася в незвичайно прикрих умовах і не мала спроможности вчащати на університет, віднісся ректор О. Колесса письмом з дня 27. серпня 1921 до Міністерства закордонних справ Чес.-Слов. Республіки, що дало корисні наслідки.

Молоді дозволено студіювати в Празі і дано матеріальну підмогу. Зусилля ректора О. Колесси, щоби виеднати у влади матеріальну поміч для цілої академічної молоді, що опинилася на чес.-слов. території, дали також корисний вислід. Коли поміч чес.-слов. влади була запевнена, зорганізовано за ініціативою ректора У. В. У. для переведення і розділу сеї помочі „Чесько-Укр. Комітет, допомоги укр. молоді“, до якого ввійшли представники а) чеських професорів, б) професорів У. В. У., в) чеської молоді, г) української молоді, д) представники Громадського Комітету, д) представники Білорусинів, які побирають підмогу для

свої академічної молоді через Ческо-Український Комітет. Слухачам У. В. У. запевнено такі самі права до стипендій і підмог як укр. слухачам високих шкіл чеських.

Головою Чес.-Укр. Комітету вибрано професора Др. Ярослава Бідла а касієром продекана проф. Др. Капраса, які з незвичайною прихильністю і дбалістю присвячувалися отсій задачі і яким належить щира вдячність У. В. У. та української академічної молоді. Іменем У. В. У. складаю їм на сьому місці сердечну подяку.

Дякую також на сьому місці щиро і гуманітарним місіям міжнародним, що дали поміч українській академічній молоді а з окрема місії Методистів та її представникови в Празі мстр. Вількензони, організації помочі для студентів Європи а з окрема міс Май, міс Кей, Управі УМСА та UWCA і и.

Першим заступником голови Ческо-Українського Комітету вибрано ректора проф. Др. О. Колессу. До диспозиції Чес-Укр. Комітету виплачувала влада матеріальну підмогу для соток української академічної молоді в Празі і на інших висших школах. Число українських студентів, що побирали допомогу стипендію через Ч. У. К. в літньому семестрі 1922 р. було 844. Се число становило на зарядженне чеської влади нумерум кляузум. Удалося однак і се число розширити так, що число української академічної молоді яка побирала стипендії з державних фондів Чес.-Слов. Республики виносило до дня 23. вересня 1922 р. 1071.

Ректор старався також про улекшення приїзду до Праги для українських студентів, що опинилися далеко поза межами Чес.-Слов. Республики як в Ісмаїлі в Египті та в таборі інтернованих в Орадеа Маре в Румунії та інших краях.

Можна ствердити з цілою рішучістю, що заснованне Українського Вільного Університету в Празі мало поруч інших корисних наслідків і сей, оден з найважніших, що ся інституція дала можливість виеднати у влади Чес.-Слов. Республики відповідні фонди для матеріальної помочі для цілої української академічної молоді в Чес.-Слов. Республиці.

Академічна молодь значно улекшила старання ректора та інших чинників в справі виеднання матеріальної помочі — через те, що з незвичайною пильністю посвячувалася науковим студіям, так, що виробила собі як найкращу славу у професорів так Карлового університету як і інших високих шкіл; вся вона з дуже незначними виїмками виказувалася як найкращими свідоцтвами про іспити державні і кольоквійні.

Також фреквенція молоді на викладах У. В. У. була дуже значна, що треба піднести із тим більшим признанням, що більшість молоді була вписана також на висших школах чеських. Як прояву тісної ідейної звязи між Українським Вільним Університетом та українською академічною молодю треба вважати факт, що ректора У. В. У. Проф. Др. О. Колессу запрошено поруч представника Київської Української Академії Наук А. Кримського

та ректора Українського Університету у Львові Др. В. Шурата, як протектора Всеукраїнського З'їзду молоді, що відбувся в Празі в червні 1922 р. Ректор виголосив при отворенні сього конгресу відповідну промову, в якій сформував етично-суспільні та національні ідейні задачі і стремління української академічної молоді.

VI. ЗВ'ЯЗОК У. В. У. З РІДНИМ КРАЄМ.

У. В. У. постановив собі за провідну ідею і перший обов'язок служити потребам Рідного Краю і Рідного Народу. Свою задачу за кордоном вважає він за тимчасову, провізоричну. Він має приготовляти нашу молодь до діяльності серед Рідного Народу в своїх інституціях та майбутніх урядах. У. В. У. має організувати наукову працю та дати можливість нашим професорам, доцентам та іншим ученим, що опинилися за кордоном, продовжувати свої фахові студії і тим самим приготовлювати або піддержати наукові сили. У. В. У. має улекшити сформовання Українського Університету або університетів на Рідній Землі і має як готовий організм бути перенесений у відповідний час на рідну територію туди, де його буде найбільше потрібно.

Сам факт існування УВУ в Празі, яка є тепер великим міжнародним осередком і яка з давна є осідком замітного культурного руху Слов'ян, підносить значінне культури українського народу перед чужинцями і є проречистою маніфестацією з одного боку його самостійности а з другого боку тих важких умов, що не дають розвиватися аналогічним культурним інституціям на рідній території. У. В. У. задержував і зазначував постійно свій аполітичний і всеукраїнський характер.

Такі задачі і відносини до рідного краю сформовано у промеморії, яку вислано дня 12. вересня 1921 р. до культурних організацій в Краю і яка допровадила до повного порозуміння і зацікавлення взаємин з Рідним Краєм. Висловом тих добрих ідейних взаємин і признання корисної діяльності У. В. У. треба поруч маніфестаційних заяв і привітів на святочній інавгурації вважати письмо Президії Всеукраїнської Академії Наук у Києві з дня 27. лютого с. р. ч. 255, підписане Президентом Академії М. Василенком та неодмінним секретарем акад. А. Кримським. Окрім того прислала Київська Всеукраїнська Академія Наук для УВУ, докладне звітне повідомлення про діяльність Академії а також деякі свої видання і інші книжки. У відповідь на се вислав ректор У. В. У. відповідне письмо з дня 26. марта 1922 р. Ч. 1121, а своєю інтервенцією в Міністерстві закордонних справ причинився до того, щоби підмога, призначена для культурних інституцій в Росії була переслана також до Києва та Харківська а з окрема до Всеукраїнської Академії Наук. Окрім того старався ректор через Міністерство закордонних справ Чес.-Слов. Республіки виб'єднати для Київської Академії Наук видання інших європейських академій наук. Свою поміч в цій справі при-

рік ректорови УВУ. О. Колессі ректор париського університету проф. Др. Аппель, що був у Празі з нагоди міжнародного Конгресу Ліги Націй, а також опісля проф. Олаф Брех з Христіанії.

У. В. У. взяв участь в організації помочі для голодуючих України і зібрав окрім того відповідну квоту від професорів УВУ. як поміч для українських учених у Києві.

Щире привітне письмо з дня 24. лютого 1922 прислав для У. В. У. б. ректор університету в Кам'янці Подільським проф. І. Огієнко.

У. В. У. стояв також у дружніх зносинах з науковими інституціями у Львові а саме з Науковим Товариством ім. Шевченка та з Українським Університетом у Львові і вислав голові сих інституцій ректорові проф. Др. Василеві Щуратові і товаришам його наукової праці привітне письмо з дня 17. лютого 1922 ч. 994 і одержав від него та від товаришів привіт і признання для У. В. У. в листі з дня 15. марта і з дня 16. червня 1922 ч. 97. До обох сих письм додано цінні інформації про організацію наукової праці у Львові.

В листі з дня 6. липня подає ректор У. В. У. ректорові Др. В. Щуратові повідомлення про вибір нового Сенату У. В. У. та зазначив, що свою мету може У. В. У. досягнути лишень в тісному звязку з Рідним Краєм і його науковими організаціями.

З нагоди ювілею письменської діяльності Ольги Кобилянської вислав ректор сій знаменитій письменниці привітну телеграму і одержав відповідь з подякою. Окрім того вислав він привітний лист з нагоди ювілею сценічного мистця М. Садовського.

Українська преса так в Краю як і за кордоном („Вперед“, „Громадський Голос“, „Земля і Воля“, „Діло“, „Перемиський Голос“, „Український Прапор“, „Село“, Американська „Свобода“ і „Америка“) віднеслися до засновання Українського Університету, особливо до перенесення його до Праги та до його діяльності дуже прихильно.

ВІІ. ВІДНОСИНИ ЧЕСЬКО-СЛОВАЦЬКОГО НАРОДУ ДО У. В. У.

Уже в своїй інавгураційній промові дня 23. жовтня 1921 зобразив ректор У. В. У. взаємини між народом українським а чеським від Володимира Великого аж до найновіших часів і ствердив, що сі сусідські взаємини були добрі, приязні і сердечні. Заснованне Українського Університету в Празі навіязує на ново се історичне пасмо. Ціла чесько-словацька суспільність віднеслася до нашої інституції прихильно.

На першому місці треба згадати старославний чеський Карлів університет, якого ректор, сенат та професорські колеги подали нашому університетови дружню руку і запитані чes.-слов. владою дали відповідь приязну для У. В. У. і тим способом значно при-

чинился до дозволу на його перенесення і організацію в Празі. Карлів Університет одкрив свої гостинні старі мури для викладів нашого університету та для засідання його Сенату. Так само заявився прихильно в справі згадуваної вже легітимізаційної комісії. Відповідні свідоцтва та поручення Українського Вільного Університету він дійсно у згляднював постійно, що виходило на користь українській академічній молоді.

Великою маніфестацією приязного відношення чес.-слов. суспільности і чес.-слов. влади була святочна інавгурація У. В. У., дня 23. жовтня 1921 р., на якій або особисто явилися або прислали привітні листи усі круги чес.-слов. народу, Палата Послів, Сенат, всі міністерства, висші школи чес.-словацькі, чеська Академія Наук, величезне число університетських професорів, Чеське Королівське Наукове Товариство, організації чеської молоді і т. д. Чеська влада проявила свою симпатію для нашого університету словом і ділом.

Передовсім Президент Чес.-Слов. Республики Масарик, так само як інші великі учителі і будителі Чеського Народу, проявив велике зрозуміння наших культурних стремлень і окружував У. В. У. своєю ласкавою опікою.

Неменше зрозуміння культурної ваги Українського Вільного Університету для приязних взаємин обох сусідних братніх народів проявив тодішній президент міністрів і міністер закордонних справ проф. Др. Е. Бенеш. Прихильно віднеслися до У. В. У. міністер Др. Гірса, міністер просвіти, проф. Др. Шуста, Др. Шробар та другі міністри.

Що Український Вільний Університет протягом свого істнування в Празі поглибив згадані симпатії, проявилось се на великому конгресі професорів високих шкіл, що відбувся в Празі від дня 13. до 16. мая 1922. В Конгресі тому, на який Український Вільний Університет був офіційально запрошений, взяло участь поперх 480 професорів високих шкіл. Офіційними делегатами У. В. У. були ректор і оба декани. На святочнім отворенню, яке відбулося в салі засідань Парляменту були присутні Президент Масарик, чужі місії держав акредитованих в Празі, чес.-слов. міністри, парляментарні послы і інші достойники. Представників У. В. У. витано офіційально а ректора О. Колессу покликано ураз із ректорами чужих університетів до почесної президії повного конгресу та до президії двох секцій. Ректор виголосив по части чеською, по части українською мовою святочну промову, яку прийнято незвичайно прихильно. Надрукована вона у Вістнику Зїзду, ч. 4, сторона 67—68. Делегація У. В. У. була також на прийнятті у Президента Республики Масарика. Взагалі запевнено на сьому конгресі Українському Вільному Університетови місце рівнорядне з іншими університетами.

За всі ті прояви, прихильности і помочі для Українського Вільного Університету належиться найгорячіша подяка перед усім

Панови Президентови Республіки Масарикови, т. ч. президентови міністрів і міністрови закордон. справ Др. Бенешови, та іншим представникам чес.-слов. влади і чес.-слов. суспільности а з окрема славному старинному Карловому Університетови.

Ні оден словянський нарід не привязував такої ваги до приязної взаємности між словянськими народами, що нарід чесько-словацький. У него була і є ідея словянської взаємности не гаслом, не фразою а реальною потребою серця.

Томуж Чес.-Слов. нарід скоро осягнув свою державну самостійність — зреалізував ідею словянської взаємности в найкращий і найвимогливіший спосіб, бо подав приют і братню руку ученим і молоді тих словянських народів, що не можуть свобідно розвивати своїх національно-культурних стремлінь на рідній землі.

Даючи матеріальну поміч Українському Вільному Університетови та українській академічній молоді сповнили згадані чинники чесько-словацької суспільности культурний акт історичного значіння, якого вага сягає далеко поза обрії нинішних подій та сучасного кругозору.

VIII. ПЕРЕДАННЯ РЕКТОРАТУ.

Згідно з академічними звичаями вибрано в червні новий академічний сенат і нового ректора.

Відповідно до постанови академічного сенату передав уступаючий ректор новому ректорови канцелярію і ректорські агенди дня 23. вересня. Тогож дня в полудне передав уступаючий ректор новому ректорови в присутности банкового урядника банкове conto Жівностенська Банка. Касова книга із заміткою контрольної комісії вибраної на зборах професорів і доцентів дня 29. V. 1922, яка знайшла все в порядку, знаходиться у квестора проф. Др. Михайла Лозинського.

Тогож дня передав ректор Колесса новому ректорови окреме письмо із звідомленням ревізійної комісії з дня 17. червня 1922 р. Про сю передачу списано окремий протокол дня 23. вересня с. р. підписаний проректором проф. Др. Олександром Колессою, ректором проф. Др. Станиславом Дністрянським і деканом проф. Федором Щербиною.

В дні передачі урядування новому Сенатови, то є дня 23. вересня 1922 р. виказувала головна касова книга ч. 1—379 ось які позиції:

Побрано 829.945 Кч. 61 сот.

Видано 651.405 „ 23 „

Залишається в касі 178.090 Кч. 38 сот.

Окрім того лишилося в касі 2.108 австр. корон і 90 сот. а також 1.117 чеських корон, стипендійного фонду. Наведені квоти знаходяться в Жівностенському Банку та у квестора Др. Михайла Лозинського.

Про се списано окремий протокол з підписами О. Колесси, С. Дністрянського та М. Лозинського. Протокол сей прийняв до відомости академічний сенат У. В. У. на засіданню з дня 18. жовтня с. р. Оригінал сего протоколу долучено до згаданого протоколу засідання сенату.

Передаючи отсе прилюдно в руки нового сенату і нового ректора провід університету, складаю щирі бажання, щоби на покладених підвалинах та стінах дотеперішного будинку У. В. У. здвигнено далші стрійні добудови та розвинено в них інтензивну наукову діяльність для добра і слави українського народу.

Із сего місця звертаються щераз до дорогої української академічної молоді!

Дякую всім Вам Молоді Приятелі за те прихильне довіря, з яким Ви відносилися до У. В. У. взагалі, а з окрема до мене, як до ректора.

Дякую Вам, що Вашою ідейністю, що припечатана кровю Вашого серця пролитою в обороні Рідної Землі, та Вашою невисипующою працею — піддержуєте добру славу українського імені.

Серед тяжкого лихоліття збережіть усе засаду, що *salus rei publicae — suprema lex esto!*

Як Еней виніс з палаючої Трої на плечах свого старого батька, Анхіза, так Ви із пожару, в якому опинилася рідна країна, винесли почуття обовязку зглядом рідного народу і рідного люду, якому маєте, повернувши, віддати всі свої сили.

Що більше! — З руїн і пожежі винесли Ви святе Палядіум: незмінну любов до рідної країни й до рідного народу та невмирущу сильно віру в його кращу майбутність.

Заховайте, збережіть се дороге Палядіум у глибині Вашого серця, а воно виведе нас всіх „на ясні зорі, на тихі води, у край веселий“ — до нашої майбутньої, вільної і щасливої Соборної України!... 1)

¹⁾ Одну коректу сього звідомлення та моєї промови й викладу перевів проф. Дмитро Дорошенко, за що висловлю йому щирю подяку. О. К.

Новий ректор, проф. Др. Станислав Дністрянський уродився 13. листопаду 1870 р. в Тернополі (Галичині). Тут покінчив вищу гімназію в 1888 р.; опісля записався на юридичний факультет віденського університету, де в 1894 р. промувався на доктора прав. В 1895 і 1896 р. продовжував свої наукові студії в Берліні й Липську, та брав чинну участь у семінарах проф. Дербурга, Адольфа Вагнера, Бихера, Ваха, Штрогала. В шкільному р. 1898—99 став доцентом, в 1901 р. надзвичайним професором цивільного права на львівському університеті. Як дійсний член Наукового Товариства імені Шевченка у Львові, обняв редакцію „Часописи правничої і економічної“ (10 томів від 1900—1912) і „Правничої Бібліотеки“ (4 томи від 1900—1909) — пізніше став редактором „Правничого Вістника“ (6 випусків 1906—1913) в характері голови Товариства українських правників у Львові. Вибраний 1907 р. послом до державної ради у Відні звернув Д. головну увагу: 1. на акцію заснування українського університету у Львові, 2. на збереження прав української мови по урядах, 3. на акцію переписи населення в 1910 р., 4. на легіслативну працю в судовій комісії австрійського парламенту. В сій комісії він склав проєкт закону про обезволоння, та був головою підкомісії для нарад над реформою цивільного права. Після розвалу Австрії взяв Д. участь в заснуванні українського вільного університету спершу у Відні, опісля у Празі; в 1921—22 був деканом правничого факультету, в 1922—23 ректором українського вільного університету в Празі.

Три головні напрямки характеризують наукову діяльність Д-ого на полі права: 1. т. зв. соціологічний метод, 2. змагання до свободи досліду права, 3. метод еволюційного розвитку в історії права. В перших двох напрямках станув Д. в літературі цивільного права на шлях, яким пішла соціологічна школа в науці права 20. віку. В пізніших працях доповнив Д. свій соціологічний метод методом еволюційного розвитку в історії права — і так повстала теорія „суспільних звязків“. Завершенням нового напрямку єсть нова систематика цивільного права, яку Д. переводить у своїх новітших творах. У судовій практиці послугується найвищий суд у Відні ще по нинішній день деякими висновками габілітаційної праці Д-ого. Бачну увагу звернув Д. на правничу термінологію і видав переклад цивільних законів на

українську мову з суто-науковим коментарем. Крім цього видав він багато праць з державного права, з історії філософії, з політики, статистики і т. д.

Важніші наукові праці Д-го що появилися до р. 1922 включно поділяються по ось якій схемі:

I. Твори, що мають методичне значіння в науці права:

Полагада шкоди з огляду економічного і соціального, 1897, ст. 1—102.

Das Wesen des Werklieferungsvertrages, 1898, ст. 3—194.

Чоловік і його потреби в правній системі: Час. правнича 1899, ст. 1—36.

Звичаєве право та соціальні звязки: Час. пр. і ек. 1902, ст. 1—42.

Das Gewohnheitsrecht und die sozialen Verbände, 1905, ст. 3—55.

Право in concreto: Альманах Січи, 1908, ст. 103—107.

Die natürlichen Rechtsgrundsätze (§ 7 a. b. G. B.): Festschrift II, 1911, ст. 1—35.

Природні засади права: Пр. В. 1911, ст. 205—233.

II. Нові дослідні поодиноких правних інститутів та нові систематичні твори:

Трилітній речинець з § 1487 к. з. ц. з.: Час. правнича 1895.

Заручини в австрійському праві, 1899, ст. 1—23.

Aufträge zugunsten Dritter, I. 1904, ст. 1—350.

Mandatum в почині правного розвою, 1904, ст. 1—160.

Zur Lehre vom Verlöbniß, 1905, ст. 3—126.

Нові причинки до теорії заручин, 1905, ст. 3—87.

Австрійське право облігаційне, 3 випуски, 1901—1909, ст. 1—601.

Zur Lehre von der Schuldübernahme: Prager Vierteljahresschrift, 1909.

Табулярне засидження, 1910, ст. 1—101.

Причинки до науки про досмертщину подруга: Пр. В. 1911, ст. 1—32.

Das Recht des Besitzes und das Besitzrecht im oest. Tabularrechte, 1911, ст. 3—24.

III. Критично-наукові дослідні:

Берненська унія і наше відношення до неї: Час. пр. і ек. I, 1900, ст. 1—56.

Причинки до реформи приватного права в Австрії: Час. пр. і ек. X. 1912, ст. 1—111.

Збірник правничої комісії: Діло, 1926, ч. 91—94.

IV. Дослідно-наукові опінії:

Правний спір Народнього Дому з Дівочим Науковим Інститутом Сс. Василян у Львові: Пр. В., 1911.

Aus dem internationalen Eherechte: Oest. Gerichts-Zeitung, 1912, No. 17.

V. Наукові систематичні огляди:

Родинне право (на правах манускрипту), 1903, ст. 1—196, 1—164, 1—184, 1—104.

Загальна часть цивільного права (на правах манускрипту), 1906, ст. 1—308.

Закон про службову умову торговельних помічників: Пр. В., 1910, ст. 85—106.

Новеля до цивільного закона: Пр. В., ст. 114—173.

VI. Лекіслятивно-наукові праці:

Referenten-Entwurf über die Regierungsvorlage des Gesetzes über die Entmündigung, ст. 1—22.

Vorbericht des Referenten über die Regierungsvorlage eines Gesetzes über die Entmündigung, No. 536 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses XXI. Session, ст. 1—60.

Bericht über die Regierungsvorlage eines Gesetzes über die Entmündigung, ст. 1—44.

Проект закона про обезволення: Пр. В., 1910, ст. 2—23.

VII. Науково-термінологічні праці:

Цивільне право, Відень 1919, ст. 1—1062.

VIII. Статистичні наукові праці:

Національна статистика: Студії з поля суспільних наук і статистики, Львів 1909—10, том I, і II.

Umgangssprache und Nationalität, Відень, 1910, ст. 1—12.

IX. Політично-наукові праці:

Права української мови у львівському університеті: Час. пр. і ек. III, 1901, ст. 1—38.

Eine selbständige ruthenische Universität in Lemberg, ст. 1—15.

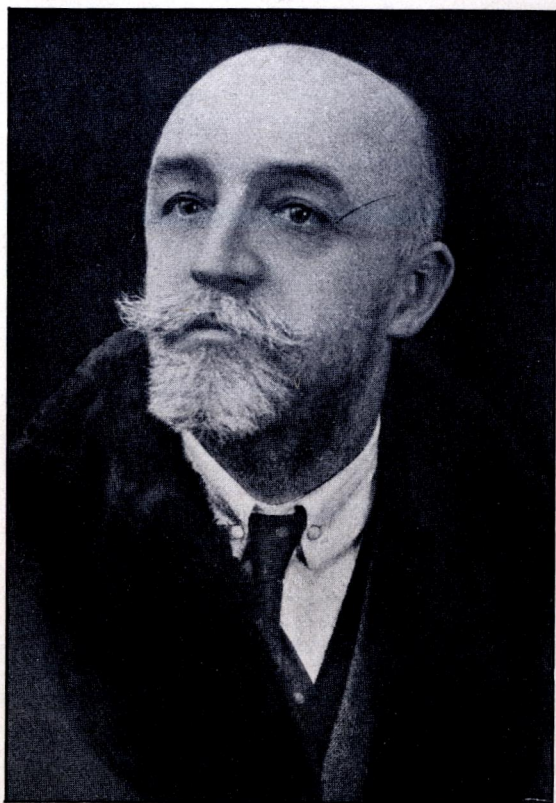
Виборча реформа в Австрії: Час. пр. і ек. IX, 1906, ст. 1—138.

Zur Enquête über die Länderautonomie: Zeitschr. für öffentliches Recht, 1917.

„Статут для Галичини“

і далші: „Самовизначення народів“ — „Зв'язок і сполука народів“ — „Проекти української конституції“ — ітд.

Друковане в „Волі“.

ПРОФ. ДР. СТАНИСЛАВ ДНІСТРЯНСЬКИЙ
РЕКТОР УНІВ. В Р. 1922—23.

Унавзурацийний виклад

Нова держава.

ІВАНІУРАЦІЙНИЙ ВИКЛАД
РЕКТОРА ПРОФ. ДРА. СТАНИСЛАВА
ДНІСТРЯНСЬКОГО.

НОВА ДЕРЖАВА.

Всесвітня війна витворила після розвалу Австрії нові держави : Чеськословенську Республіку, Німецьку Австрію, Югославію, Угорщину, Польщу, та на короткий час Західну-Україну. На сході Європи знищила революція царську Росію, та на землях колишньої Російської Імперії повстали нові державні твори : Україна, Білорусь, Литва, Латвія, Грузія і т. д., що боряться за свою самостійність. Але й ті держави, що були вже перед війною, не є сьогодні тим, чим були раніше — і вони переходять метаморфозу та шукають нових шляхів, змагаючи свідомо або й несвідомо до нової мети. Після всесвітнього потрясання обновлюється ідея модерної держави та домагається „переоцінки всіх цінностей“ в напрямку тих проблемів, за які велася боротьба, та які витворилися в боротьбі чи після неї.

Усі ті факти та прояви приневолюють науку до нових дослідів і висновків. Та щоб коротко зупинитися при науковому методі сих міркувань, мусимо вийти від грецької філософії, в першу чергу від світопогляду Геракліта. „Πάντα ῥεῖ“ : все, що єсть на світі, знаходиться у постійному руху, все пливе, все рухається, але що рух зустрічається з другим рухом, та витворюються противні рухи, що себе взаємно поборюють, то із тої боротьби виходять щораз нові твори. Колиж одначе ходить о теорію права й держави, то як що до інших філософічних проблемів, так і тут мусимо шукати провідних шляхів у двох безсмертних клясиків грецької філософії : Платона й Арістотеля.

Вже Арістотель стежив уважно за ходом людських подій, щоб у них віднайти волю природи, а з нею й мету, до якої змагають людські події в своїм історичнім розвитку. З другого боку поставив був Платон абстрактну теорію ідеї, як царицю духового світа, як самостійного духового провідника цілого людського життя. Та хоч як видавались би обі теорії собі суперечними,

вони вказали два провідні напрямки того, що діється у всесвіті: з одного боку природний розвиток подій, що заставляє нас слідити їх по справжнім зовнішнім проявам та фактам, хоч як вони різнومانітні та чимало собі противорічні — а з другого боку розвиток провідної ідеї, що існує мимо зверхньої ріжнородности подій, та силою духа вяже їх у спільну духову гармонію, у стремління до вищої духової мети.

Новітна філософія получила оба ті напрямки в одну струю, в оден науковий метод: Савіні вказав на історичні основи всего права та на силу душевного життя народу, як цілости, — а Гегель поставив загальну теорію розвитку, вказуючи на логічні елементи сього поняття. Так виробився в науці погляд, що все, що діється в історії людства, находиться у постійному розвитку, якого зовнішню форму становить щоправда натуралізм історичних подій, але побіч сих подій існує загальний внутрішній звязок, що вяже їх в одну логічну цілість, існує провідна ідея, яка поборюючи щораз нові зовнішні перешкоди, змагає до здійснення.

Наука слідує за природним розвитком історичних подій, підшукує у ньому логічні звязки, та приходить до висвітлення провідних ідей, а за ними й до мети, до якої вони змагають.

Історія є боротьбою різних змагань, вони перехрещуються зі собою, та загальна розвиткова лінія сходить нераз із свого шляху, нераз заломлюється. Противні струї зупиняють постійний хід розвитку, та чимало треба щойно великих війн або революцій, щоби відновили давний шлях, щоби висвітлили провідні ідеї. Загально відомо, яке значіння мала французька революція в історії людства, та коли на протязі 19. і початку 20. століття ідея загального історичного розвитку зійшла зі свого провідного шляху, прийшла всесвітна війна та припинила хибні шляхи. Всесвітня війна зазначила, як не мож краще, провідні ідеї модерної держави.

Провідником сих ідей став в останніх часах Вільсон. Він їх не вдумав — він тільки їх зрозумів та наново висвітлив; він звернув увагу на те, що діялося в державах проти провідної ідеї розвитку, та як президент одної з наймогутніших держав, надав їй авторитетної форми. Він проголосив право кожного народу на самовизначення.

На основі ідеї самовизначення поставив проф. Масарик, пізнійший президент Ч. С. Р., конструкцію „Нової Європи“ для славянських народів.

Російська та українська революція переймили ідею самовизначення народів та долучили до неї ще заборону анексії.

Ось так зазначено два головні змагання нового часу: до самовизначення народів і до виключення анексії.

Оба змагання лягли в основу ідеї нової держави.

Се передбачив наш Шевченко. „В своїй хаті своя правда й сила й воля“ — ось пророчі слова поета, що силою свого духа обняв увесь проблем у цілій простоті та величі.

Так і мені не лишається нічого, як дати сим могутнім словам повний зміст, та поповнити їх дослідом розвиткових тенденцій в історії.

„В своїй хаті“ шукає поет основ народного життя. Нарід мусить мати свою хату, свою державу. Чим є хата для чоловіка, для родини, тим повинна бути держава для народу.

Придивімся тій тезі під оглядом історичного розвитку.

Народ і держава не є ще сьогодні рівнобiжними поняттями, вони стоять чимало ворожо проти себе. Хоч народи старі як світ, національна ідея є щойно витвором новітніх часів; вона й поставила нарід у безпосереднє відношення до держави. Нарід став свідомим суспільним зв'язком щойно процесом історії останніх століть, як протест проти територіальної самовлади держави.

Те, що держава намісць первісного родового моменту поставила територіальний, піднесло як найкраще світову культуру і засимілювало багато племен з другими племенами (пор. напр. Італію, Англію), і тому державна приналежність була дуже сильним суспільним лучником, який у своєму культурному значінні виріс іноді поверх усіх других зв'язків, зосібна родових (пор. старинну римську державу). З державою, але й за державою пішла культура в широкі верстви, та вона стала справжньою внутрішньою підоймою цілого суспільного життя. Колиж та культура закріпилася ще давними родовими зв'язками, спільними історичними традиціями та спорідненими звичаями — тоді вона зачинала могутньо ділати на суспільність, хоч бувало, що наслідком заборчости сусідних держав пірвалися первісні державні зв'язки, та поодинокі культурні держави попали у межі других держав. Коротко кажучи, де наслідком згаданих моментів настала тривка культурна сполука суспільних мас, там вона й залишилася, та кріпшала щораз більше без огляду на те, чи дотична суспільність існувала в межах одної держави, чи кількох, — чи в одній державі був лиш оден такий культурний зв'язок, чи було їх більше. Отса культурна сполука стала однак боевою сполукою в тому моменті, коли держави своїм імперіялізмом почали завойовувати щораз нові території з ріжними племінними та родовими елементами, з ріжною культурою, з ріжною історичною традицією, иншими звичаями та обичаями і т. д.

Так піднесли згадані культурні зв'язки протест проти анексії, та вивязалася боротьба між усе нівелюючим впливом державної територіальности, а внутрішньою силою культурного народного зв'язку. Се дало основу до національної ідеї 19. віку.

Почини стрічаємо вже в 18. столітті. Першим проповідником її був в Німеччині Гердер, першим теоретиком, що вказав нові шляхи, був у Франції Руссо в теорії суверенности народу. Але що у Франції вже тоді держава покривалася з поняттям народу, то й Руссо розумів під народом тільки загал громадян дотичної держави. За ним пішла французька революція з проголошенням

„прав людини“. Нівелюючи всі стани, релігійні, династичні ріжниці, вона зблизила „рівних“ людей до „рівних“ і тим витворила ґрунт для поширення національної ідеї.

Безпосередній товчок до неї дали воєнні виправи Наполеона, який хотів завоювати весь світ. Проти нього піднесли загрожені народи й положили кінець його заборчості. Під впливом тої небезпеки промовив німецький філософ Фіхте до почувань цілого німецького народу („An die deutsche Nation“), щоби не оглядаючися на границі поодиноких держав духом обєднався, — та дав отсим почин до пізнішого зєдинення німецької нації в Німецькій Державі. Політично завершив діло зєдинення Бісмарк. В Італії поставив ідеологію національності Мацціні, а довершив національного зєдинення Гарібальді. Опісля переведено національне визволення в Греції, а Балкан став осередком несупокою, бо поодинокі балканські народи змагали до національної свободи й до здобуття самостійних національних держав. Перейшла національна ідея як боєвий клич і до народів Австро-Угорщини та Росії.

Вона проявлялася в двох формах: спершу в формі змагання до одної національної держави, чито там, де оден нарід був розбитий на кілька держав, чито там, де він у границях чужої держави стремів до визволення з під чужого ярма — опісля витворилася в державах, де жило побіч себе кілька народів, друга посередня форма, що мала всім народам забезпечити в рамках сеї держави право свободного політичного розвитку, а саме форма т. зв. національної автономії. Але проти тих змагань виступила в другій половині 19. століття велика реакція: розвиткова лінія заломилася. Німеччина забула після національної сполуки основи національної ідеї супроти других народів та не гадала їм дати національних свобод. На Балкані прийшло до визвольних війн, але ні берлінський ні букарештєнський мир не полагодили балканського національного питання як слід. А що сталося в колишній Австрії та Угорщині, що були конгломератами народів з ріжною культурою та ріжною історичною минувиною? Револуція 48-го року попереднього століття принесла конституцію та за нею й принцип рівноправности народів. Але на жаль се останнє тільки на папері, бо якраз за сю рівноправність почалася довга та невпинна боротьба. Держава не зуміла як слід перевести зрівнання усіх народів, але хочачи вратувати династичну систему помогла сильнішим націям взяти верх над слабшими, а в слід за тим привела до того, що сильніші нації взяли верх над державою, та висвободжуючи себе причинилися до розпаду монархії після світової війни.

В боротьбі за національну ідею побідило змагання народу до власної національної держави, не вдовольняючися формою національної автономії в рамках чужої держави.

Національне питання дало головний привід до всесвітньої війни.

Франція боролася за Альзацию й Лютарингію, Італія за італійські території під володінням Австрії, Росія за Східну Галичину і т. д. Та піде правди діти — і мир, заключений після всесвітньої війни, не порішив остаточно національного питання; з одного боку не обійшлося без помилок, а з другого боку не порішено ні українського питання, ні питання окраїнних держав колишньої російської імперії. Але всеж таки сам принцип ляг в основу мира: від Вільсона він називається принципом самовизначення народів.

Вільсон висказав свою теорію уже підчас війни в різних своїх промовах. Провідні його думки такі:

Кожний нарід матиме рівне право на самовизначення. Без згоди народу не можна ні над ним панувати ні управляти ним. Самовизначення народів се не фраза, але справжній практичний принцип, над яким ніхто не сміє приходити до денного порядку. Право на самовизначення — се найважніше право кожного народу, чи він великий, чи малий. На основі сього права прислугує усім народам право до національної території, право вибирати собі державну зверхність, під яку вони мають належати, право до внутрішньої самоуправи й свободного культурного, економічного та політичного розвитку. Про всі економічні договори та політичні відносини повинен безпосередньо рішати той нарід, якого вони торкаються, та в ніякому разі не сміють про се рішати які-небудь користи чи інтереси других народів. Усі народи мусять бути вольні, та не можна їм ні приписувати, ні насилувати їх згори до таких порядків, яких вони не хочуть. Коли сим чином забезпечиться народам право на самовизначення, вони будуть могли получитися в правдивий звязок народів, та щойно такий звязок зможе забезпечити всесвітний мир.

Се не думки філософа, які мігби заступити другий філософ іншими думками, се змагання, скроплене кровю поколінь, нездержима логіка історичних випадків. Лінія майбутніх подій може ще нераз заломитися — але ідея ясна, нестримна: нова, оновлена держава мусить признати самовизначення народів та відкинути анексії, що противляться тому самовизначенню. Боротьба між народами а державою мусить покінчитися, так як покінчилися релігійні війни, несучи свободу віроісповідання; самовизначення народів мусить примирити народи з державами. Не держава є самотою, тільки нарід; держава має служити цілям народу, вона має бути видимим знаком народньої спільноти, — правною організацією народу.

Кожний господар загороджує хату — кожна держава має свої границі. Якій границі повинен мати модерний нарід у своїй державі?

Нарід є в першому ряді звязок осіб, держава в першому ряді територія. Але й нарід має, як такий, свою питому територію. Тільки по суті значіння території інше в народі, ніж

у державі. В народі територія має значіння етнографічне, між тим коли воно в державі є політичне.

Кожний нарід мусить мати свою територію, де він є дома („в своїй хаті“.) Правда, що поодинокі члени народу поселюються не раз поза обємом своєї національної території, та творять у чужих державах не раз острови а іноді й великі комплекси; вони щоправда не перестають бути членами свого народу, але всеж таки знаходяться не на своїй, а на чужій території. Таксамо можна поодиноким членам народу при свободі переселювання переносити свій осідок на чужину, але все те єсть з огляду на сталий осідок самої нації тільки „чужиною“, не батьківщиною.

Ідея народнього самовизначення не має стриму перед границями колишніх держав. Якраз противно. Війна велася задля розбиття несправедливих державних границь та утворення нових границь для поодиноких народів. Тому ранішні державні границі не можуть давати тривкої основи для самовизначення народів. Ще менше надаються т. зв. історичні границі, оскільки під тими границями дехто розуміє ті межі, які в давнину обіймали якісь держави, та їх опісля втратили, якщо в тих межах побіч території дотичного народу знаходяться ще й землі других народів. Польща, яка в давній минувшині обіймала українські землі аж по Дніпро, не може посягати по сі території, покликуючися на право народнього самовизначення. Тому про границі самовизначення народів не може рішати політичний, тільки етнографічний принцип. Історія національних змагань доказує се без решти.

З того слідує, що національна територія є та територія, з якою нарід є звязаний історично шляхом постійного, звичайно споконвічного поселення. Поняття національної території є однак ексклюзивне — значить: хочби мешкало побіч себе кілька народів, ніяка територія не може бути рівночасно національною територією для кількох народів, та кожний нарід має свою питому, етнографічно визначену територію, де він постійно поселився, та де він живе своїм питомим культурним життям. Поза сею територією він може грати тільки ролю завойовника, або чужого. Тому ті народи, що завоювали під свою владу чужі народи та не ввідали поселитися на їхнє місце, ні їх повно засимілювати, не можуть ніколи вважати завойованих земель за свою власну національну територію. Національні границі можуть зменшуватися або збільшуватися тільки процесом зменшування або поширювання осель дотичного народу на своїх чи чужих просторах, та шляхом повної ассиміляції на користь чужої чи своєї народности. Поняття національної території є ще остільки виключне, що вся територія мусить вязатися географічно зі собою, географічно в сьому розумінню, що всі землі мусять бути в безпосередньому територіяльному звязку зі собою, не перегороджені звязаною зі собою територією другого народу.

На території народу бувають чужі острови та взагалі націо-

нальні меншости, що мешкають побіч автохтонної, з територією звязаної нації. Вони являються наче комірниками, що мешкають у комірнім в чужій „хаті“.

Нарід, до котрого належить національна територія, є „господарем“, є більшістю сеї території; члени інших народностей („комірники“) можуть бути тільки меншістю.

Сьому не стоїть на перешкоді, що чужі острови а нераз і міста дають серед суто національної території чужу більшість — бо ні острови ні міста не переривають своїм населенням етнографічної території, так як море не перестає бути морем, коли на ньому знаходяться острови. Зосібнаж треба звернути увагу на се, що про характер постійного населення рішають завсіди села, не міста. В модерних відносинах мешканці міст є взагалі елементом рухомим, що змінюють постійно свій осідок; навіть власність каменіць по містах є з огляду на вічну зміну власників більше рухома, ніж власність сільських посіlostей. Тому нема що дивуватися, що постійне автохтонне населення сидить звичайно по селах, не по містах і що якраз сільське населення дає правдивий образ національної території. Модерні міста є неначе екстериторіальні.

В такій то „хаті“ мусить нарід примістити „комірників“ та прийняти в гостину „чужинців“. „Комірникам“ (себто національним меншостям) він мусить лишити повну свободу в їхнім „мешканню“ (значить: повну свободу в їхніх національних правах); але він має з ними з одного боку спільні справи, щодо яких він мусить з ними порозумітися, з другого боку спільні справи, що торкаються цілої „хати“ (себто цілої держави), в яких вони мусять підчинитися волі „господаря“ (себто більшости). Чужинці не можуть мати таких прав, але за те матимуть упривілеєне становище гостей.

Ось так зарисовується характер нової держави:

Кожний нарід матиме свою державу, оскільки сам не хоче бути інтегральною частиною чужої держави. Границі національної держави повинні означуватися етнографічним принципом. Поправки сеї системи не є однак виключені. З географічних причин, оскільки ще вимагають сего потреби суспільного обороту, можуть виїмково частини других народностей належати до чужої держави. Та де-небудь такі частини найдуться в рамках чужої держави, вони мусять мати всетаки право на народню самостійність, хоч ся самостійність мусить стояти в звязку з тою державою, де вони знаходяться.

Ідея самовизначення народів не обмежується одначе тільки на право до своєї власної держави, чи на право заявитися за тою державою, до котрої нарід хоче належати — вона має поверх сього ще внутрішній зміст.

Поет каже: „В своїй хаті“ мусить бути „своя правда“. А „правда“ — се староукраїнське слово на означення „права“.

Наш найстарший пам'ятник права — се „Правда Руська“. Але не припадок се, що наше право правдою зветься; воно є правдою цілого народу. Сам нарід творив собі право — так він зрозумів правду в суспільному житті, так він зрозумів ідею справедливості.

Право, як народня правда — се провідний шлях нової держави.

Сам нарід мусить бути творцем права в усіх суспільних зв'язках, з яких складається. Держава, що має бути видимим організмом народньої спільноти, мусить бачно придивлятися усім проявам народньої правної творчості, вирівнювати противорічності між ними, відважувати різні сфери інтересів супроти себе і т. д., щоби справити всі напрямки правної творчості народу в спільне русло загального народнього добра. Модерні суспільні відносини є так складні, та потреба порядку в суспільності так неминуча, що й нова держава не обійдеться без законів. Та ці закони нетільки мусять находити внутрішню основу в народі, але вони зможуть передати лише невеличку частину тих правних постанов, якими кермуватимеся нарід у своїй державі. Поза сферою законів, — побіч неї, та чимало й мимо неї — мусить залишитися сфера внутрішньої творчості звичаєвого права з безпосередньо-обов'язуючою силою.

Правда мусить бути завсе жива, тривка. Право мусить бути живуче — як живі є людські потреби та потреби тих спільнот, з яких складається нарід. Та над усім тим мусить стояти поняття справедливості — поняття не нове, відоме уже старинному світу. Теорія Арістотеля про *δίκαιον διορθωτικόν* та *δίκαιον διαμετρίκον* не стратила ще свого значіння — вона тільки прибрала шляхом нових розвиткових тенденцій нові відтінки, нові напрямки.

В новітній боротьбі капіталу з працею виборола собі праця провідне становище в суспільному житті. Та не зважаючи на те, що під теперішню пору станули проти себе два ворожі суспільні табори: західно - та середньо-європейський капіталізм супроти російської диктатури пролетеріату, мусимо всетаки зазначити, що суспільність склонюється щораз більше добавувати мірила рівності людей в їхній чинитьбі, в їхній праці. Лише праця може бути справжнім мірилом рівності, а за тим і „справедливості“ в новій державі — та не тільки механічна праця, але й духова. Се самотійний вислід історичного розвитку суспільної думки, але він не торкається про себе ні питання родинної правної спільноти ні приватної власності.

Поставивши правду в основу нової держави, нарід мусить стати сильним. Сила народу — се й сила нової держави. Держава мусить мати перш за все внутрішню силу; зовнішня сила буде певним вислідом внутрішньої. І тут провідні шляхи арістотелівської теорії остануть без основної зміни. Вони приберуть тільки нові форми, які підготувала історія. Основи тих форм є однак від віків ті самі та висказуються в двох словах: „поря-

док" і „організація“. В новій державі нарід оборонятиме свою землю й свої права; до одного й до другого він потребує правного порядку і правної організації.

Та помиляється той, хто шукає сили держави в „пануванні“. Суверенність держави — се поняття розбите, поплутане, та в собі противорічне. Се останок давньої, заборчої, імперіялістичної традиції середніх та початку нових віків. Суверенність держави належить уже до історії.

Хоч як могутня була влада старинних держав, то в старинних віках не виринула теорія суверенности держави, бо не було елементів, які заперечувалиби державам права до своїх громадян: держави виконували свої постанови силою факту, не силою того, що їх громадяне або другі держави признали їх владу за найвищу в їхніх межах. Вона повстала щойно в середніх віках у боротьбі проти супрематії церкви та проти змагання Німецької Імперії, підпорядкувати собі усі держави світа. Так удержалася теорія суверенности держави аж до французької революції. Ще перед нею розбив Руссо се поняття, поставивши поняття суверенности на роду. Принявши ідею суверенности народу, французька революція розбила ідеологію суверенности держави: не держава, як така, є суверенна, тільки суверенний єсть увесь нарід у державі — йому припадає справжня власть у державі. Опісля розбив суверенність держави фактично інтернаціональний капіталізм з одного боку, та інтернаціональний соціалізм з другого боку; завершила се всесвітня війна та мирові договори з міжнароднім ареопагом найвищої ради в Парижі і лігою народів у Женеві.

Вже раніше поплутано поняття державної суверенности в звязкових державах. А в новій державі, що має бути державою самовизначення народів, яка противиться анексіям, противиться право народу поняттю суверенности держави.

Нова держава не є поправді суверенна; — суверенним мігби бути тільки народ, колиб суверенність була провідним принципом існування нації.

Однак поправді проблем народоправства не є суверенністю у властивому значінню того слова. Плят он зачислює панування над собою до найважніших чеснот. Але се є що иншого, ніж панування народу над собою. Як новітна patria potestas не є пануванням батька над своїми дітьми, так і народня влада в модерному розумінню не може бути пануванням над народом (що було іще в справжній суверенній державі), але правлінням народу. В новій державі не панує сам нарід над собою — се булоб противорічне само в собі — він тільки править собою: значить, він сам означуватиме правні шляхи своєї долі, та й сам проводитиме сими шляхами.

Що Руссо назвав суверенність народу, є по суті тільки правлінням народу, та хоч ся зміна видається на перший погляд

ослабленням народньої потенції, вона єсть по правді скріпленням та усталенням народньої позиції в державі. Сам Руссо не потягнув усіх висновків із свого поняття суверенности народу; та не потягнула сих консеквенцій ні французька революція, ні історія модерних держав від французької революції почавши. Ніде правди діти, ніхто в Європі не думав перевести в діло ідеї суверенности народу в усіх консеквенціях. Буржуазія, капіталізм, бюрократія та соціалізм спинили переведення ідеї Руссо. Але всесвітня війна стала очевидним протестом проти такої реакції. Ідея самовизначення народів обняла давнішу ідею народньої суверенности, обняла її в повному змісті та в повній правді. Сам народ мусить собою правити; се правління мусить виступати в усіх проявах державного життя; ніде не повинно збракнути сеї безпосередньої функції народу у виконуванні державних завдань. Ніхто не сміє над другим панувати, та всі мусять рівно підпорядковуватися під загальне добро народу, так як сам нарід се добро розуміє і як він сам його переводить.

Ось так приходимо до останньої точки: до „волі“ народу.

Вольні народи мусять мати вольну волю. Ще перед теорією Руссо бачимо історичні початки конструкції загальної волі народу в історії англійського парламентаризму, американської та швейцарської демократії. Французька революція відкрила шлях до дальшого розвитку народньої волі проголошенням „прав людини“ й прийняттям теорії Руссо про суверенність народу.

Та на сьому не спинили історичний хід ідеї.

Перш за все виступили два англійські філософи: Бентгем і Джон Стюарт Мілль. Виходячи від того, що власний інтерес людини є головним товчком усеї людської діяльності, Бентгем домагався від держави, щоби шляхом відповідних запорядків позискала всіх громадян, а саме тим чином, щоби передала всім громадянам участь у впливі на долю держави. Тому не тільки верховна центральна власть, але й уся адміністрація держави повинна у своїх представниках репрезентувати волю усіх громадян, у централі волю громадян цілої держави, в льокальних властях волю громадян дотичних областей. Загальне, рівне, та безпосереднє виборче право повинно відноситися не тільки до парламенту, але й до репрезентації усіх самоуправних комунальних тіл; репрезентація волі народу повинна обіймати в усіх тих тілах не тільки право легіслятиви, але й право адміністрації. — Джон Стюарт Мілль був приклонником репрезентаційної теорії. Він учив, що найліпша форма влади є та, що не тільки в найвищій центральній власті представляє суверенність усіх громадян, але й всім громадянам дає можливість брати участь у виконуванні публичних функцій, чи в загальному чи в льокальному крузі ділання. Тому слід завести репрезентаційну систему не тільки в центральній, але й в льокальній власті; побіч державного парламенту повинні існувати підпарламенти на провінції.

Теорії Бентгема й Мілля дали почин до реформи адміністрації в Англії під кінець 19. віку.

Ще далше пішли демократичні системи Сполучених Держав Північної Америки та Швайцарії. Вони не обмежилися на саму репрезентаційну систему шляхом загальних виборів, але в найважливіших питаннях державного життя, не виключаючи й вибору значніших урядників, звернулися безпосередньо до народніх мас (референдум).

Та й на сьому не зупинився історичний розвиток нашого питання про конструкцію загальної волі народу в державі; ще в 19. і в початку 20. століття пішли події новими шляхами. А саме:

Зупиняючися в першу чергу при новій літературі сього питання, бачимо загальне сконстатування факту, що репрезентаційна парляментарна система ставала згодом щораз менше реальною і що осередок політичного життя модерних держав почав щораз більше пересуватися в напрямку безпосередньої участі самого народу в правлінню державою. Славний німецький вчений, проф. Єллінек поставив іще перед всесвітньою війною теорію про змагання держав змінити парляментарну систему на систему справжнього правління двох чинників — правительства й народу — та ніде правди діти, сама парляментарна система, оперта на загальнім, рівнім і безпосереднім виборчим праві, не всилі відповісти як слід вельми розгалуженим потребам модерного державного життя. Життя домагається щораз більше безпосередньості у правлінні самого народу, та щораз більшого приноровлення до ріжних потреб, ріжних інтересів, ріжних змагань суспільности.

Під впливом політичної свободи розвинули товариства, стоварищення й корпорації дуже розгалужене громадське життя. Прикмету загальности виборчого права заступлено спеціальними громадськими та приватними інтересами найширших верств населення. Сі товариства й корпорації почали в рамцях власної автономії сповнювати дуже важливі завдання державної спільноти, та перебравши організаційні форми, подібні до держави, відіграли і відіграють постійно рішаючу ролю у долі суспільства. Таким чином перейшло багато справ, які по своїй суті належали до компетенції держави, до самостійних спільнот в рамцях держави. Їх значіння так зросло, що держави почали послуговуватися сими організаціями для переводження своїх цілей (напр. торгівні та промислові палати), або здебільшого причинилися самі до скріплення таких організацій (напр. робітничих палат).

В сьому напрямку іде розвиток народньої ідеї. Сам нарід організує себе і сам витворює основи свого безпосереднього народнього правління, своєї загальної народньої волі. Але ся подрібна організація не може розбити народньої єдности. Та якраз у тому лежати ме велике завдання нової держави, щоби завершила в собі самій всі прояви організаційної народньої праці, щоби звела їх до спільної мети. Тому державний організм мусить за-

держати своє верховне правління. Але побіч верховного правління мусять існувати в постійній гармонії зі собою, неначе підпарляменти, поодинокі організації суспільних справ по своїм різнородним галузям.

Коротко кажучи: Нова держава повинна перевести кооперацію усіх народніх елементів для найліпшого використання духових і природних сил, не жахаючися черпати з безпосереднього джерела народньої волі. Але ся воля не моглаб бути народньою волею, колиб не дала всім своїм членам, себто кожній людині зосібна, вольної волі в рамцях загального добра. Тому приватна власність залишиться всеж таки вихідною точкою системи, але треба бути свідомим сього, що вона сьогодні виглядає инакше, ніж за часів римських юристів. Приватна власність се не обмежена влада особи над річю, се тільки правна приналежність дібр з метою заспокоєння економічних потреб поодиноких осіб. Як така, вона мусить підлягати обмеженням з огляду на загальне добро.

* * *

Кінчаючи свій виклад мушу згадати сього великого письменника, що перший поставив модерні основи „новій державі“, якого чеський нарід за його заслуги покликав на чоло Чеськословенської Республіки. Проф. Т. Г. Масарик єсть одним з перших ідеологів „новіт держави“. Ми склонюємо голову перед Його генієм, та дякуючи Його допомозі українській культурі, кличемо Президентови Чеськословенської Республіки: Слава! слава! слава!

ЛІТЕРАТУРА.

- Aristoteles, Politik, übers. v. Kirchmann, 1880
Bentham Jeremy, The works... published. . J. Bowring, 1843.
Дністрянський, Самовизначення народів. „Воля“. 1919.
Дністрянський, Зв'язок і сполука народів. „Воля“. 1920.
Hegel, Grundlinien der Philosophie des Rechts, herausg. von Lasson, 1911.
Hegel, Schriften zur Politik und Rechtsphilosophie, herausg. von Lasson, 1913.
Hegel, Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte, herausg. von Lasson, 1917.
Herder, Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit; 4 части.
Hobbes, Elementa philosophica de cive, Amsterdam 1669.
Hobbes, Grundzüge der Philosophie, übers. v. M. Frischeisen-Köbler, 1915.
Jellinek, Verfassungsänderung und Verfassungswandlung.
Kjellen, Der Staat als Lebensform, 1917.
Lammach, Woodrow Wilsons Friedensplan, 1919.
Masaryk, Národnostní filosofie doby novější, 1919.
Masaryk, Nesnáze demokracie, 1913.
Masaryk, Otázka sociální, 1898.
Masaryk, Právo historické a přirozené, 1900.
Masaryk, Nová Evropa, 1920.
Mill John Stuart, Gesammelte Werke, herausg. v. Gomperz, 1869—80.
Oncken, Die Staatslehre des Aristoteles, 1870.
Rathenau Walter, Gesammelte Schriften, Berlin 1918.
Rathenau Walter, Die neue Gesellschaft, Berlin 1919.
Ratzel, Politische Geographie, 3. вид. 1923.
Spann Othmar, System der Gesellschaftslehre, 1914.
Wilson, Die neue Freiheit, 1919,
Wilson, Der Staat, 1913.

ЗВІДОМЛЕННЯ
РЕКТОРА ПРОФ. ДРА. СТАНИСЛАВА
ДНІСТРЯНСЬКОГО
ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ ЗА ШКІЛЬНИЙ РІК
1922-23.

І. ПРЕДСТАВНИЦТВО НА ЗОВНІ.

Академічний Сенат:

Ректор: Проф. др. Станислав Дністрянський.

Проректор: Проф. др. Олександр Колесса.

Декан правничого факультету: Проф. Федір Щербина.

Декан філософічного факультету: Проф. Дмитро Дорошенко.

Продекан правничого факультету: Проф. Др. Отто Ейхельман.

Продекан філософічного факультету: Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький.

Професорські колегії:

а) факультет права і суспільних наук.

Декан: Проф. Федір Щербина.

Продекан: Проф. Др. Отто Ейхельман.

Секретар: Проф. Др. Михайло Лозинський.

б) факультет філософічний.

Декан: Проф. Дмитро Дорошенко.

Продекан: Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький.

Секретар: Др. Іван Мірчук.

Інші функціонарі У.В.У.

Секретар університету: Др. Іван Мірчук.

Економічний референт: Проф. Др. Михайло Лозинський.

З нагоди 40-літнього ювілея професорської діяльності п. Президента Т. Г. Масарика відкрив ректор Українського Вільного Університету в Празі, проф. Др. Станислав Дністрянський свої виклади промовою на честь п. Президента Т. Г. Масарика, подаючи точний огляд його наукової діяльності; а Сенат У.В.У. вислав на руки п. Президента ось яке письмо:

„З правдивою радістю та глибокою пошаною пересилає Сенат У.В.У. в Празі Вам, Пане Президенте з нагоди 40-літнього ювілея Вашої професорської діяльності найсердечніші желання. Ми вітаємо Вас, як великого ученого та представника модерної державної ідеї, що Своїми глибокими науковими студіями обняв увесь славянський світ і зрозумів, як ніхто другий, розвиткові тенденції славянських народів в їхніх відносинах між собою та у взаєминах до західно-європейських держав. Таким чином стали Ви, Пане Президенте, творцем нової Чеськословенської Республіки, на чолі якої покликав Вас чеський народ за Ваші заслуги. Але на Вас дивиться і весь славянський світ з правдивою пошаною, а в першому ряді наш український народ Вам вдячний за всі ті добродійства, які Ви йому указали на культурному полі. Так і ми, Сенат У.В.У. тішимося разом з цілим чеським народом Вашим ювілеєм, який єсть правдивим триумфом глибокої науки“.

Дня 15. лютого 1923 предложив Сенат У.В.У. на авдієнції у пана Президента Т. Г. Масарика довге меморандум, з якого на особливу увагу заслугують м. и. ось які слова:

„Уже минуло півтора року від часу, коли завдяки Вам, Пане Президенте, завдяки допомозі Чеськословенської влади, професорів Карлового університету в Празі і цілої Чеськословенської суспільности, повстав в Золотій Празі Український Вільний Університет. Уже бігом сього короткого часу розвинув У.В.У. в Празі свою діяльність далеко поза ті скромні межі, в яких він розпочав свою працю. Найбільший недостаток був у тому, що в початках на правничому і на філософічному факультеті було мало професорських сил, тому й треба було обернути цілу енергію на те, щоби число професорів і доцентів значно збільшити. Притім мусів У.В.У. зберігати престиж справжнього європейського університету та покликувати тільки такі наукові сили, яких науковий рівень дорівнював університетським науковим силам в Середній та Західній Європі.

Так росло число професорів У.В.У. в Празі поамалу, але постійно...

Так само зросло значно число академічної молоді, записаної на У.В.У. Се могло статися тільки завдяки Вам, Пане Президенте і Чеськословенській владі, зачим у сьому році підвищено число студентів-допомоговців о 600, так що сьогодні знаходиться на допомозі Чесько-Українського комітету 1450 українських студентів.

Тим чином У.В.У. починає мати для української народної культури далеко більше значіння, ніж можна було передбачити

із самого початку заснування українського університету в Празі. Коли на Великій Україні замовкли святині української науки а Львів недопустив української молоді до університету, приневолюючи українську науку скриватися в підземеллю, ціла українська суспільність звернула свою увагу на Прагу, де силою факту утворилося середовище наукової праці за границею. Тому й мусимо числитися зі зростом українського університету в Празі, як з фактом...“ —

Сенат У.В.У. зіставав через своїх представників у постійних зносинах з міністерствами Ч.С.Р., з особна з міністерством заграничних справ, міністерством просвіти, міністерством фінансів і т. д. До Президії міністерств вислано окреме меморандум. Сенат У.В.У. представився на особних авдієнціях пану Президентови Т. Г. Масарикови та пп. міністрам Др. Бенешови і Др. Гірсі; ректор Др. Дністрянський представився в імени Сенату міністрови просвіти п. Бехиньому і міністрови фінансів Дру Рашинови. Внесено 9 меморандів до міністерства заграничних справ, 2 до канцелярії Президента, 2 до міністра Дра Бенеша, 1 до міністерства просвіти, 1 до міністерства фінансів і 1 до Президії міністрів. На університетські видавництва виеднано в міністерстві заграничних справ по 10.000 Кѐ місячно, а в міністерстві просвіти 10.000 Кѐ на університетський збірник та 20.000 Кѐ на видання ювілейного збірника на честь проф. Дра Дністрянського.

У.В.У. удержував живі зносини з Карловим університетом у Празі, Масариковим у Берні, Коменського в Братиславі, Українським у Львові, Українською Академією Наук у Києві, та Українською Господарською Академією в Подєбрадах.

II. УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ЗБІР У.В.У. В ПРАЗІ.

а) Факультет права і суспільних наук.

1. Др. Станислав Дністрянський, звичайний професор цивільного права, історії і філософії права.
2. Федір Щербина, звичайний професор статистики.
3. Др. Отто Ейхельман, звичайний професор адміністративного права.
4. Др. Володимир Старосольський, звичайний професор політичного права.
5. Др. Михайло Лозинський, звичайний професор міжнародного права.
6. Олександр Одарченко, звичайний професор фінансового і торговельного права.
7. Кость Лоський, звичайний професор римського права.
8. Ростислав Лашенко, назвичайний професор історії українського права.
9. Олександр Мицюк, надзвичайний професор політичної економії.

10. Володимир Тимошенко, надзвичайний професор економічної політики.
11. Олександр Лотоцький, доцент і суплент церковного права.
б) Факультет філософічний.
 1. Др. Іван Горбачевський, звичайний професор хемії.
 2. Др. Степан Смаль-Стоцький, звичайний професор української мови і літератури.
 3. Др. Олександр Колесса, звичайний професор української мови і літератури.
 4. Др. Степан Рудницький, звичайний професор географії.
 5. Дмитро Антонович, звичайний професор історії мистецтва.
 6. Дмитро Дорошенко, звичайний професор української історії.
 7. Др. Агенор Артимович, звичайний професор класичної фізіології.
 8. Петро Андрієвський, звичайний професор біології.
 9. Василь Біднов, звичайний професор історії церкви.
 10. Федір Швець, звичайний професор геології.
 11. Вадим Щербаківський надзвичайний професор археології.
 12. Др. Іван Мірчук, доцент і суплент філософії.
 13. Др. Борис Матюшенко, доцент і суплент соціальної медицини.
 14. Марія Носкова-Бочковська, лекторка чеської мови.
 15. Федір Стешко, лектор історії і теорії музики.

Учительський збір У.В.У. складався з 17 звичайних, 4 надзвичайних професорів, 3 доцентів та суплентів і 2 лекторів.

Супроти попереднього року наступили отсі зміни:

а) На факультеті права і суспільних наук покликано п. О. Одарченка на звичайного професора фінансового і торговельного права; надзв. проф. К. Лоского на звичайного професора римського права; доцента О. Мицюка на надзв. професора політичної економії; доцента В. Тимошенка на надзв. професора економічної політики; дальше іменовано п. О. Лотоцького і дра Григорія Ганкевича доцентами церковного права (сього останнього не покликано одначе до виконування обовязків). Вкінці факультет права і суспільних наук поставив внески на покликання надзв. професора Р. Лащенко звичайним професором історії українського права, п. Г. О. Бочковского доцентом соціології і п. О. Бородаєвського, доцента Господарської Академії в Подєбрадах, доцентом політичної економії при У.В.У. Сі внески предложено міністерству заграничних справ до затвердження.

б) На філософічному факультеті іменовано звичайним професором п. В. Біднова для історії української церкви; надзвичайними професорами Дра Романа Смаль-Стоцького для славянської фізіології і п. О. Шульгина для загальної історії. Надзв. проф. Ф. Швеця іменовано звичайним професором геології. Вкінці встановлено п. Федора Стешка лектором історії і теорії музики.

III. ВИКЛАДИ І СЕМІНАРИ.

А) Факультет права і суспільних наук.

а) В зимовому семестрі 1922-1923.

1. Загальна наука і історія права.

Проф. Др. С. Дністрянський: Загальна наука права (2 год. тижн.).

Проф. Др. С. Дністрянський: Історія публичного і приватного права (3 год. тижн.).

Проф. К. Лоський: Початок права і право Сходу (1 год. тижн.).

2. Українське право.

Надзв. проф. Р. Лашенко: Історія цивільного і кримінального українського права (4 год. тижн.).

Надзв. проф. Р. Лашенко: Семинар по українському праву.

3. Римське право.

Проф. К. Лоський: Історія і система римського права (4 год. тижн.).

Проф. К. Лоський: Семинар по римському праву (1 год. тижн.).

4. Цивільне право.

Проф. Др. С. Дністрянський: Вправи по цивільному праву (1 год. тижн.).

5. Кримінальне право.

Проф. Др. В. Старосольський: Кримінальне право (3 год. тижн.).

6. Політичне право.

Проф. Др. В. Старосольський: Політичне право (2 год. тижн.).

Проф. Др. В. Старосольський: Семинар політичного права (1 год. тижн.).

Проф. Др. М. Лозинський: Історія української політичної думки (1 год. тижн.).

7. Адміністративне право.

Проф. Др. О. Ейхельман: Адміністративне право (5 год. тижн.).

8. Міжнародне право.

Проф. Др. М. Лозинський: Огляд міжнародного права (3 год. тижн.).

Проф. Др. М. Лозинський: Семинар міжнародного права (1 год. тижн.).

9. Економічні науки.

Надзв. проф. О. Мицюк: Політична економія (3 год. тижн.).

Надзв. проф. О. Мицюк: Семинар по економіці (1 год. тижн.).

Надзв. проф. В. Тимошенко: Економія промисловости (2 год. тижн.).

Надзв. проф. В. Тимошенко: Торговельна політика (1 год. тижн.).

Надзв. проф. В. Тимошенко: Семинар по економічній політиці (1 год. тижн.).

10. Статистика.

Проф. Ф. Щербина: Земська статистика (3 год. тижн.).

Проф. Ф. Щербина: Статистичний семінар (2 год. тижн.).

б) В літньому семестрі 1923.

1. Українське право.

Надзв. проф. Р. Лашенко: Історія українського цивільного і кримінального права, II. частина (3 год. тижн.).

Надзв. проф. Р. Лашенко: Пам'ятники литовсько-польської доби (1 год. тижн.).

Надзв. проф. Р. Лашенко: Семинар історії українського права (1 год. тижн.).

2. Римське право.

Проф. К. Лоський: Історія і система римського права, II. частина (4 год. тижн.).

Проф. К. Лоський: Семінар римського права (1 год. тижн.).

3. Церковне право.

Доцент О. Лотоцький: Українські джерела церковного права (2 год. тижн.).

Доцент О. Лотоцький: Семінар церковного права (1 год. тижн.).

4. Цивільне право.

Проф. Др. Ст. Дністрянський: Річезе право (3 год. тижн.).

Проф. Др. Ст. Дністрянський: Семінар цивільного права (2 год. тижн.).

5. Торговельне право.

Проф. О. Одарченко: Основи торговельного права (1 год. тижн.).

6. Карне право.

Проф. Др. В. Старосольський: Карне право, II. частина (2 год. тижн.).

Проф. Др. О. Ейхельман: Карний процес (2 год. тижн.).

7. Політичне право.

Проф. Др. В. Старосольський: Політичне право, II. частина (3 год. тижн.).

Проф. Др. М. Лозинський: Історія української політичної думки.
Продовження. (1 год. тижн.).

8. Адміністраційне право.

Проф. Др. О. Ейхельман: Адміністраційне право, II. частина (3 год. тижн.).

9. Фінансове право.

Проф. О. Одарченко: Фінансове право, II. частина (4 год. тижн.).

Проф. О. Одарченко: Семинар фінансового права (1 год. тижн.).

10. Міжнародне право.

Проф. Др. М. Лознаєвський: Огляд міжнародного права, II. частина (3 год. тижн.).

Проф. Др. М. Лозинський: Семинар міжнародного права (1 год. тижн.).

11. Політична економія.

Надзв. проф. О. Мицюк: Історія політичної економії (2 год. тижн.).

Надзв. проф. О. Мицюк: Теорія політичної економії (2 год. тижн.).

Надзв. проф. О. Мицюк: Семинар політичної економії (1 год. тижн.).

Надзв. проф. В. Тимошенко: Економія промисловости, II. частина (2 год. тижн.).

Надзв. проф. В. Тимошенко: Торговельна політика, II. частина (1 год. тижн.).

Надзв. проф. В. Тимошенко: Семинар економічної політики (1 год. тижн.).

12. Статистика.

Проф. Ф. Щербина: Статистика, II. частина (3 год. тижн.).

Проф. Ф. Щербина: Статистичний семінар (2 год. тижн.).

Б) Філософічний факультет.

а) В зимовому семестрі 1922-1923.

І. Відділ історично-філософичний.

1. Науки філософічні.

Доцент Др. І. Мірчук: Проблеми етики в історичнім розвою (3 год. тижн.).

Доцент Др. І. Мірчук: Філософічні вправи: Читання Кантівських Prolegomena. (2 год. тижн.).

2. Науки історичні.

а) Історія України:

Проф. Д. Дорошенко: Історія української козаччини XVII і XVIII ст. (4 год. тижн.).

Проф. Д. Дорошенко: Практичні вправи (1 год. тижн.).

β) Історія мистецтва:

Проф. Д. Антонович: Історія українського мистецтва XVIII і XIX віків (1 год. тижн.).

Проф. Д. Антонович: Мистецтво італійського ренесансу (2 год. тижн.).

Проф. Д. Антонович: Семинар історії мистецтва: Обзнайомлення з пам'ятниками мистецтва Праги і реферати по історії мистецтва (2 год. тижн.).

γ) Археологія:

Надзв. проф. В. Щербаківський: Передісторична археологія (3 год. тижн.).

Надзв. проф. В. Щербаківський: Семинар археології (2 год. тижн.).

3. Науки фільольогічні.

α) Українська мова і література:

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Словянська старовина (2 год. тижн.).

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Історія української літератури і культури XVI і XVII віків (1 год. тижн.).

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Семинар української фільольогії: Граматичні вправи (2 год. тижн.).

Проф. Др. О. Колесса: Історія української літератури від 30-их років XIX віка (2 год. тижн.).

Проф. Др. О. Колесса: Історія української мови. Головні проблеми. Фонології. (1 год. тижн.).

Проф. Др. О. Колесса: Семинар української фільольогії. Палеографічні вправи. Наукові праці і реферати. (2 год. тижн.).

β) Чеська мова:

Лекторка М. Носкова-Бочковська: Чеська граматика з практичними вправами (2 год. тижн.).

Лекторка М. Носкова-Бочковська: Систематичні зразки нової чеської літератури. (2 год. тижн.).

γ) Клясична фільольогія:

Проф. Др. А. Артимович: Порівнююча латинська і грецька граматика (5 год. тижн.).

II. Відділ природописно-математичний.

1. Хемія.

Проф. Др. І. Горбачевський: Хемія металів (2 год. тижн.).

Проф. Др. І. Горбачевський: Органічна хемія (продовження 2 год. тижн.).

2. Біологія і зоологія.

Проф. П. Андрієвський: Курс загально-біологічний: Паралелізм між еволюцією зовнішніх форм та внутрішньої динаміки живих істот (2 год. тижн.).

Проф. П. Андрієвський: Систематичний курс зоології (2 год. тижн.).

Проф. П. Андрієвський. Семинар зоології (1 год. тижн.).

3. Геологія.

Проф. Ф. Швець: Курс історичної геології (3 год. тижн.).

Проф. Ф. Швець: Семинар геології (2 год. тижн.).

4. Географія.

Проф. Др. С. Рудницький: Курс географії України (3 год. тижн.).

Проф. Др. С. Рудницький: Основи фізичної географії (2 год. тижн.).

5. Соціальна медицина.

Доцент Б. Матюшенко: Соціальна медицина і соціальна гігієна. (3 год. тижн.).

б) В літньому семестрі 1923.

І. Відділ історично-філософічний.

1. Філософія.

Доцент Др. І. Мірчук: Історія новітньої філософії до Канта (3 год. тижн.).

Доцент Др. І. Мірчук: Філософічні вправи (2 год. тижн.).

2. Історія.

а) Історія України:

Проф. Д. Дорошенко: Історія української козаччини XVII і XVIII. ст. II. частина (4 год. тижн.).

Проф. Д. Дорошенко: Практичні вправи (1 год. тижн.).

Проф. В. Біднов: Історія Запоріжжя (степової України) (2 год. тижн.).

Проф. В. Біднов: Історія української церкви (3 год. тижн.).

б) Історія мистецтва:

Проф. Д. Антонович: Українське мистецтво XIX віку (1 год. тижн.).

Проф. Д. Антонович: Історія українського театру (2 год. тижн.).

Проф. Д. Антонович: Семинар історії мистецтва (2 год. тижн.).

γ) Археологія:

Проф. В. Щербаківський: Археологія (3 год. тижн.).

Проф. В. Щербаківський: Семинар археології (2 год. тижн.).

3. Фільмолія.

а) Українська мова і література.

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Фонетика (3 год. тижн.).

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Семинар української фільмолії. Читання староруських текстів. (2 год. тижн.).

Проф. Др. О. Колесса: Історія української літератури XIX віку. Продовження (2 год. тижн.).

Проф. Др. О. Колесса: Історія української мови. Фонолія (1 год. тижн.).

Проф. Др. О. Колесса: Семинар української фільмолії. Читання вибраних творів давнього і нового українського письменства. (2 год. тижн.).

б) Чеська мова.

Лекторка М. Носкова-Бочковська: Чеська граматика з практичними вправами (2 год. тижн.).

Лекторка М. Носкова-Бочковська: Систематичні зразки нової чеської літератури (2 год. тижн.).

γ) Клясична фільмолія.

Проф. Др. А. Артимович. Відміна грецького і латинського дієслова (3 год. тижн.).

Проф. Др. А. Артимович: Семинар: Aristophanis vanae. (2 год. тижн.).

II. Природописно-математичний відділ.

1. Хемія.

Проф. Др. І. Горбачевський: Органічна хемія. Циклічні злуки (4 год. тижн.).

2. Біолія і зоолія.

Проф. П. Андрієвський: Курс біолії. Продовження (2 год. тижн.).

Проф. П. Андрієвський: Курс зоолії. Порівнююча фізіолія (2 год. тижн.).

Проф. П. Андрієвський: Семинар (1 год. тижн.).

3. Геолія.

Проф. Ф. Швець: Курс історичної геолії (3 год. тижн.).

Проф. Ф. Швець: Семинар історичної геолії (2 год. тижн.).

4. Географія.

Проф. Др. С. Рудницький: Курс географії України. Продовження (2 год. тижн.).

Проф. Др. С. Рудницький: Основи фізичного землезнання (2 год. тижн.).

Проф. Др. С. Рудницький. Географічний семінар (2 год. тижн.).

Проф. Др. С. Рудницький: Самостійні праці і екскурзії з області землезнання (4 год. тижн.).

5. Соціальна медицина.

Доцент Б. Матюшенко. Соціальна гігієна а гігієна раси (Евгеніка) (3 год. тижн.).

IV. СТАТИСТИКА СТУДЕНТСТВА.

А) В зимовому семестрі 1922-1923.

а) На факультеті права і суспільних наук:
вписалося 332 студентів; з того 324 мушчин, 8 жінок —
„ 329 (321+8) звичайних, і 3 надзвичайних слухачів.

Щодо народности було:

323 (315+8)	Українців,
4	Чехи,
1	Білорусин,
3	Жиди,
1	Німець.

Щодо територіяльної приналежности було:

251	з Галичини,
58	з Великої України,
13	з Буковини,
1	з Кубані,
8	з Чеськословенської Республіки,
1	з Білоруси.

б) На філософiчному факультеті:

вписалося 542 студентів; з того 491 мушчин, 51 жінок —
„ 508 (464+44) звичайних, 34 (27+7) надзвичайних слухачів.

Щодо народности було:

518 (473+45)	Українців,
5 (4+1)	Чехів,
1	Москаль,
1	Білорусин,
1	Німець,
1	Жид.

Щодо територіяльної приналежности було:

347 (336+11)	з Галичини;
152 (116+36)	з Великої України;

3	з Кубані.
28	з Буковини;
1	зі Сполучених Держав Америки;
1	з Бессарабії.

Б) В літньому семестрі 1923.

а) На факультеті права і суспільних наук:

вписалося 273 студентів; з того 266 муштин і 7 жінок —
 „ 269 (262+7) звичайних і 4 надзвичайних слухачів.

По народности було:

266 (259+7)	Українців,
3	Чехи,
1	Німець.

Щодо територіяльної приналежності було:

220 (217+3)	з Галичини,
31 (28+3)	з Великої України,
12	з Буковини,
6 (5+1)	з Чеськословенської Республіки,
1	з Кубані,
1	з Білоруси.

б) На філософському факультеті:

вписалося 381 студентів; з того 334 муштин і 47 жінок.

По народности було:

371 (331+40)	Українців,
4	Чехи,
1	Югославянин,
1	Німець,
4	Жиди.

Щодо територіяльної приналежності було:

281 (259+22)	з Галичини,
27 (23+4)	з Великої України,
2 (1+1)	з Буковини,
7 (4+3)	з Кубані,
1	з Чеськословенської Республіки,
1	з Грузії,
1	з Югославії.

V. ІСПИТИ І РІГОРОЗИ.

В шкільному році 1922—1923 зголосилися перші кандидати до правничих іспитів і рігорозів. З осібна:

1. Історично-правничий іспит здали:

Волощак Іван, Гижа Іван, Шах Андрій, Кирчів Роман, Бойчук Ярослав, Веретка Семен, Жуківський Микола, Наконечний Теодор, Рудницький Нестор, Набак Степан, Кириця Михайло, Базилевич Федір (разом 12);

2. судовий іспит здали:

Завальницький Яків, Коваль Теодор, Петрів Зенон, Терлецький Конрад, Міхур Андрій, Мельник Михайло, Приходько Євген, Ерстенюк Микола, Росляк Михайло (разом 9).

Щодо рігорозів:

а) Історично-правничий рігороз здали: Клунний Петро, Кирчів Роман, Набак Степан (разом 3).

б) Судовий рігороз здали: Клунний Петро, Петрів Зенон, Мельник Михайло, Терлецький Конрад, Гайманівський Олександр, Росляк Михайло (разом 6).

в) Політичний рігороз здавали: Клунний Петро, Терлецький Конрад (разом 2).

VI. СТИПЕНДИСТИ У. В. У.

Сенат У.В.У. старався про придбання наукових стипендій для університетських абсолювентів, що виказалися відповідним науковим підготовленням. З початку перебрав Чесько-Український Комітет пропонованих Сенатом стипендістів на свої фонди, тому одна частина стипендістів залишилася виключно на удержанні згаданого Комітету. Колиж однаке Комітет не виявив готовости затвердити дальших стипендістів, яких предложив Сенат до затвердження, звернувся Сенат у меморанді до п. Президента Масарика з проханням придбання дальших фондів для стипендістів У.В.У. П. Президент вволив сьому бажанню Сенату, та признав письмом з 13. квітня 1923 десять стипендій на протяг одного року в загальній квоті 84.000 Кф. З того „Фонду імени Президента Масарика“ розділено 10 стипендій від 1. квітня 1923 до 31. березня 1924.

а) Сими стипендіями наділено ось яких кандидатів:

1. Олександра Баранова (римське право);

2. Гіполіта О. Бочковського (соціологія);

3. Олександра Гайманівського (історія українського права);

4. Дра Людомила Давидовського (державне право);
5. Дра Мирона Дольницького (географія);
6. Дра Михайла Качанюка (славістика);
7. Петра Клуного (міжнародне право);
8. Святослава Романовського (математика);
9. Федора Слюсаренка (клясична філільогія);
10. Льва Чикаленка (археольогія і етнольогія).

б) Стипендиристи з фондів Чесько-українськвго комітету:

а) з факультету права і суспільних наук:

11. Др. Іван Гурко (цивільний процес);
12. Др. Михайло Мельник (цивільне право);
13. Др. Матвій Стахів (карне право);
14. Др. Мирон Чехович (адміністраційне право).

б) з філїософічного факультету:

15. Андрій Палій (агрономія);
16. Ярослав Пастернак (археольогія);
17. Кость Фільц (хемія).

Стипендиристи з фонду п. Президента Масарика мали обовязок представити до року наукові праці; всі інші стипендиристи працювали під дозором фахових професорів У.В.У. і Карлового Університету в Празі.

Наукові праці предложили:

1. О. Баранів: Юридичне обгрунтовання *actio auctoritatis*.
2. Г. Бочковський: Проблема рас.
3. О. Гайманівський: Інститут закупництва по Руській правді.
4. Др. Давидовський: Міжнародня охорона меншостей.
5. Др. Дольницький: Спроба критичного розгляду основ теорії географічного циклю.
6. П. Клуний: Меншости в Европі.
7. Я. Пастерник: Антропометричні досліди українського населення жовківського повіту (Східної Галичині).
8. С. Романовський: Теорія зборів.
9. Ф. Слюсаренко: З історії грецької кольонізації на Україні в античній добі.
10. Л. Чикаленко: Нарис розвитку геометричного орнаменту палеолітичної доби.

VII. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У.В.У.

З початком 1923 р. розпочав У.В.У. свою видавничу діяльність, на чолі якої станула делегована сенатом видавнича комісія. До сеї комісії покликано проф. Дра С. Дністрянського,

Д. Дорошенка і К. Лоського. Видавнича комісія відбула 5 засідань. До редакції університетського наукового збірника покликано проф. Дра Степана Смаль-Стоцького, якого при кінці року заступив проф. Др. М. Лозинський.

Видано :

а) Літографічні виклади.

1. Проф. Антоновнча: „Коротка історія українського мистецтва“;
2. Проф. Дра Дністрянського: „Гене́за і основи права“;
3. Проф. Лашенка: „Історія українського права, Княжа доба“;
4. Проф. Дра Лозинського: „Міжнародне право“ I частина;
5. Проф. Лоського: „Історія і система римського права“ I. і III. частина;
6. Дра Мірчука: „Історія етики“;
7. Проф. Дра Рудницького: „Огляд землезнання України“; 2 випуски.
8. Проф. Тимошенка: „Картелі і трести“.

б) Друковані наукові підручники:

1. Проф. Др. Дністрянський: Загальна наука права і політики, I. том — 25 аркушів.
2. Проф. Д. Дорошенко: Огляд української історіографії; 14 аркушів.
3. Проф. Р. Лашенко: Лекції по історії українського права, I частина — 9 аркушів.

Згадані підручники вийшли накладом У.В.У. друком державної друкарні в Празі 1923 р. Крім сього розпочався друк „Органічної хемії“ проф. Дра Горбачевського.

в) „Науковий збірник Українського Університету в Празі“, I. том (1923) обіймає ось які наукові праці;

1. Проф. Др. Дністрянський: Провідні думки в історії і теорії і теорії міждержавного приватного права ст. 3—22.
2. Проф. Др. Колесса: Південно-Волинське городище і городиські рукописні пам'ятники XII—XVI в. ст. 23—65.
3. Проф. Лашенко: Литовський статут яко пам'ятник українського права ст. 66—95.
4. Проф. Др. Лозинський: Боротьба за національний характер території в Версайському договорі стор. 96—104.
5. Доц. Др. Мірчук: Основи грецької етики стор. 105—133.
6. Проф. Др. Старосольський: Партія в конституції Чесько-словацької Республіки стор. 134—147.
7. Левко Чикаленко: Нарис розвитку геометричного орнаменту палеолітичної доби стор. 148—200.

8. Проф. Швець : Відкриття нового виду пальми на Україні, *Flabelaria Nov. Sp.* стор. 201—209.

9. Проф. Щербаківський: Мальована неолітична кераміка на Полтавщині стор. 210—233.

10. Проф. Щербина: Значіння статистики як наукової експертизи стор. 234—242.

- 2) Вкінці приступив факультет права і суспільних наук до друку „Ювілейного збірника в честь проф. дра Станислава Дністрянського з приводу 25-літнього ювілею його наукової діяльності. Редакцію переняв проф. др. О. Ейхельман.

VIII. ДОПОМОГОВА АКЦІЯ СТУДЕНТСТВУ.

Еміграція українського студентства зросла до таких розмірів, що перші місяці зимового семестру 1922—23 виповнилися змаганням до матеріальної безпеки цього студентства, яке напливало з усіх усюдів до Праги, щоби користуватися тим захистом, який Президент Ч. С. Р. та Чеськословенське правительство дали українській науці. Щоби здобути сим новим українським студентам пражського університету та інших пражських високих шкіл матеріальну безпеку, вислав Сенат У. В. У. чотирьох відпоручників до Чесько-українського комітету (проф. Дра Дністрянського, Дорошенка, Колессу і Дра Матюшенка), так само і українське студентство вислало до цього комітету своїх відпоручників, та вони всі мусіли ужити всіх зусиль, які й увінчалися добрим успіхом. *Numerum clausum*, яке попереднього шкільного року обіймало тільки 844 українських студентів на допомозі, зрушено, та побільшено значно число українських допомовців Ч. У. К. — їх число переходило з кінцем шкільного року 1923 суму 1500 українських студентів.

З нагоди Різдвяних Свят переслав п. Президент Масарик для українського студентства в Празі 10.000 Кф, за що Сенат У. В. У. зложив п. Президентови щиру подяку.

IX. УПРАВА У. В. У.

Сенат У. В. У. відбув в шкільному році 1922—23 10 засідань (5 у зимовому, 5 у літньому семестрі). Факультет права і суспільних наук відбув 18 засідань (10 у зимовому, 8 у літньому семестрі); філософічний факультет 9 засідань (5 у зимовому, 4 у літньому семестрі). Крім цього відбулися в лютім і в червні загальні збори, на яких крім інших постанов ухвалено зміну статута У. В. У. та постановлено приступити до заложення „Українського Наукового Інституту“ разом з професорами Господарської Академії

в Подєбрадах. Сенат У.В.У. зберігав репрезентацію і адміністрацію університету, оба факультети наукові і науково-організаційні справи. Загальні збори переводили перевірку діяльності Сенату і фінансове діловодство університету, та ставляли внески на зміну організації. Крім двох чергових загальних зборів відбулося при кінці шкільного року окреме засідання учительського збору для вибору ректора. Ректором на майбутній рік вибрано проф. дра Івана Горбачевського; на декана факультету права і суспільних наук покликано проф. дра О. Ейхельмана, на декана філософського факультету проф. дра О. Колессу. На правничому факультеті вибрано ще продеканом проф. дра В. Старосольського наслідком зречення проф. Ф. Щербини.

Сенат У.В.У. делегує 3 комісії:

1. Видавничу комісію (Пор. вище під VII).
2. Стипендійну комісію, для нагляду над стипендистами. До сеї комісії належав ректор Др. Дністрянський і оба декани проф. Щербина і Дорошенко. (Пор. вище під VI).
3. Бібліотечну комісію для ведення бібліотеки: Голова проф. Д. Антонович; члени: проф. Др. Дністрянський і проф. Д. Дорошенко.

Звіт бібліотечної комісії подає отсі дати:

Бібліотека, заснована при У.В.У. в Празі обіймає 1040 томів, а саме:

- з філософії і теології 41;
- з історії, археології і етнології 160;
- з палеографії 65;
- з фізіології і історії літератури 78;
- з правничих і суспільних наук 156;
- з природничих наук і географії 76;
- з історії мистецтва 131;
- періодика без часописів 126;
- Записки Наукового Товариства ім. Шевченка 20;
- енциклопедичного словника 45;
- бібліографії 42.

Х. ВИБІР НОВОГО РЕКТОРА.

На загальних зборах професорів і доцентів дня 16. червня 1923 вибрано ректором на рік 1923—1924 проф. дра Івана Горбачевського.

Професор хемії українського університету Др. медицини Іван Горбачевський уродився 15. травня 1854 в Зарубинцях біля Тернополя в Східній Галичині, кінчив гімназію в Тернополі, медичний факультет у Відні, де й був промовований. Вже в 22. році життя видав він, будучи студентом, самостійну працю „про вестібюлярний

нерв". Від 1875 року був демонстратором, опісля асистентом при кафедрі лікарської хемії професора Людвіга у Відні.

З нагоди оснування чеського медичного факультету, був Горбачевський покликаний до Праги, де 1883 року став надзвичайним а 1884 року звичайним професором лікарської хемії. В шкільних роках 1889—90, 1894—95, 1904—05 і 1911—12 був деканом медичного факультету, а в році 1902—03 ректором чеського університету в Празі.

З пребогатої наукової діяльності сього європейського ученого слід згадати хочби отсі праці:

1880 року видав Горбачевський у звіттовленнях Віденської Академії Наук працю „Про розкладові продукти, які повстають через ділання сільної кислоти на альбуміноїди“, дальше як продовження тої праці цілий ряд дослідів з елястіном в 1885 році. 1882 року появилася нова праця „Про травлення елястіну“ в часописі про фізіологічну хемію. В сьомуж році появляється у Віденській Академії Наук епохальна в цілому науковому світі праця Горбачевського, якою сей учений проголошує, що йому вдалося синтетично виробити шляхом загріття карбаміду з глікоколем мочову кислоту, — синтезу, над якою даремно до того часу працювали найславнійші дослідники, як Лібіг, Велер, Байер, Ненцкі, Еміль Фішер, і и. 1883 року видав Горбачевський працю про „Уремію“.

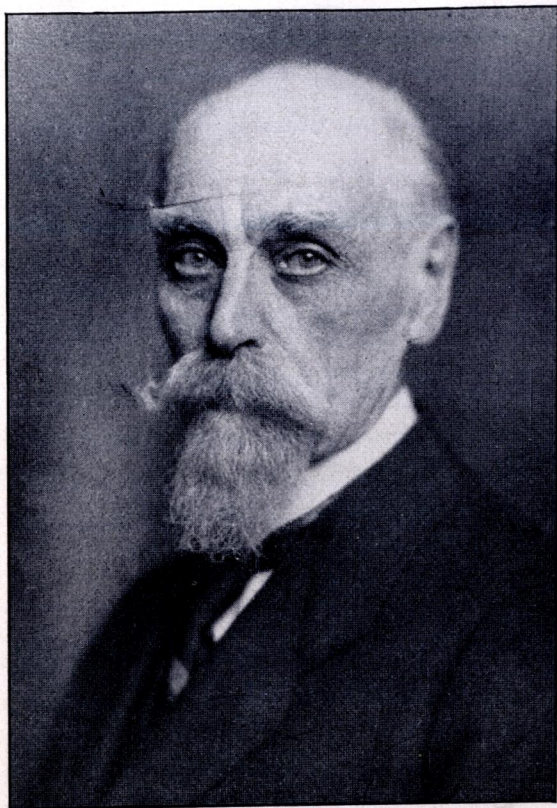
Саме, коли Горбачевський найбільше заходився над уліпшенням і удосконаленням методів згаданої синтези покликають його на чеський медичний факультет і тут доручають йому улаштування інституту для лікарської хемії, та крім сього читання викладів фармакології. Та про те Горбачевський горячо працює дальше над своїм винаходом і в 1885 році в травні місяці проголошує у виданнях Віденської Академії Наук працю „Про синтезу мочної і метіль-мочної кислоти“. В 1886 році оголосив Горбачевський нову синтезу креатініну в чеських хеміцких лістах і працю про волюметричне визначування азоту в ріжних течах організму“. В томуж році появляється його праця: „Досліди про творення мочної кислоти в людському тілі“. В році 1887 зявляється у виданню Віденської Академії Наук і в чеському органі звіттовлення, в якому Горбачевський голосить про те, що виробив мочову кислоту з тріхлорляктаміду і карбаміду, та що ся синтеза дає не тільки ліпший спосіб виробу, але й шляхом її стало можливим збудувати структурну формулу мочної кислоти і дефініювати її як діурсід акрільової кислоти. Того-ж року він провів дальшу синтезу мочної кислоти із тріхлормолочної кислоти і карбаміду, та синтезу метіль-мочної кислоти із метільгідантоїну і карбаміду, і з метільгідантоїну і біурету. 1888 року слідує нова синтеза і конституція мочної кислоти, оголошена в „хеміцких лістех“ і у Віденській Академії Наук. Дальше „Досліди конституції мочної кислоти і примітки про її творення в організмі“.

1889 року оголосив Горбачевський свої дальші експерименти що-до повстання мочної кислоти в тваринному організмі, зокрема у ссавців. Далше ідуть досліди про творення мочної кислоти і ксантінових засад, як і повстання левкоцитоз у тваринному організмі, що оголошено в „Часописі чеських лікарів“ 1891 року. В дослідах про повстання мочної кислоти та ксантінових засад він виказав, що повстають із розпаду ядрових елементів. 1892 року повстає праця Горбачевського „Про теорію творення мочної кислоти“, оголошена в Вісбадені; далше в часописі чеських лікарів його праця „Про ділання нуклеїну, та замітки про нуклеїнову кислоту, оголошені в „Архіві Ді-боа Реймонда“: далше „Про аналізу двох рідких мочових камінів“, оголошена в часописі чеських лікарів 1894 року. Тогож року оголосив в хеміцких лістах свою працю: „Про відділювання мочної кислоти від ксантінових засад“ та у виданню „кральовскої чеської сполечності наук в Празі“ працю „Про кристалізований ксантін та гуанін“. 1899 року появляється його праця в „Збірнику Наукового Товариства імені Шевченка у Львові“ „Про виживу сільського населення Східної Галичини“. В 1901 році оголошує працю „Про досліджування барвника крові в судових випадках“. 1902 року про „Повстання товщу в тваринному організмі“. Обі праці оголошені у „Звідомленнях конгресу чеських лікарів і природознавців“. В роках 1904 до 1908 появляється як вислід мозольної праці Горбачевського підручник хемії в чотирьох томах, що обіймає неорганічну, органічну і фізіологічну хемію в чеській мові. Твір писаний славнозвісним дослідником і досвідним учителем, став взірцевим підручником і дорадником лікарів, обіймає найдокладнішу літературу до тої доби і тому був надзвичайно радо привитаний всіми фаховими дослідниками. 1908. року оголосив Горбачевський в „Звідомленнях конгресу чеських лікарів і природознавців“ нову реакцію на протеїни. В 1910 році появилась його праця: „Про експериментальні причинки до знання етіології пелягрії“, котрі то досліди він продовжував і оголошував ще в роках 1911 і 1912. В 1911 році написав Горбачевський: „Про шкідливість уживання спирту денатурованого метілалькоголем“. В тому-ж році він звідомляє „про затроєння оловом при уживанню поцинкованих залізних водопроводних рур“. В 1916 році появляється його „Експериментальний причинюк до знання виживної вартости мохів“, а в 1917 році „про можливість виробу цукру з дерева і алькоголю з відпадових лугів при виробі сульфїт-целюльози“. Тепер друкується його підручник „Хемії“ на українській мові.

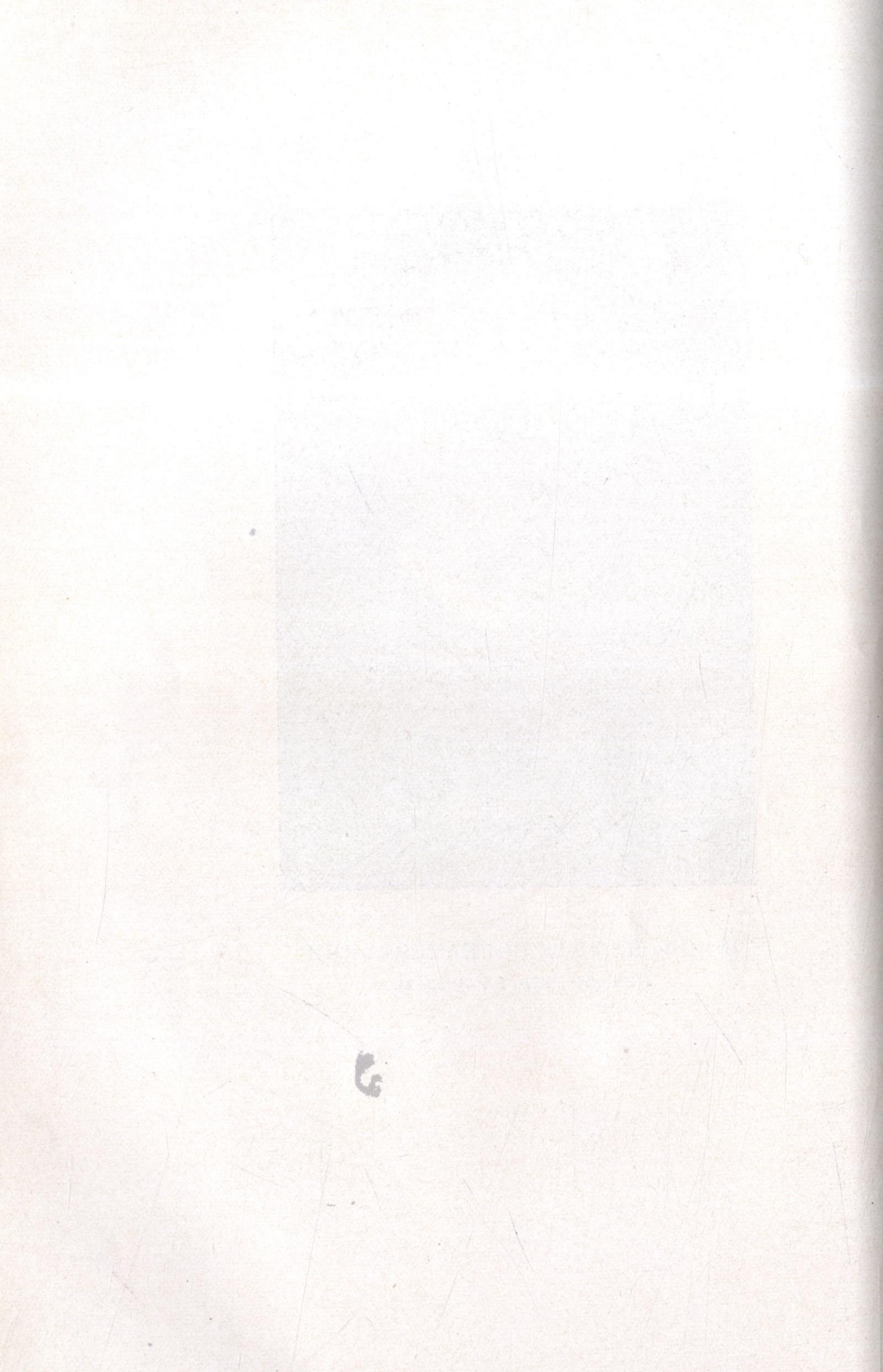
З інституту професора Горбачевського появились публікації більших праць учених як: Сальоме, Костюрина, Фелькера, Квіса, Кабреля, Форманека, Мразека, Садовіна, Гашковця, Гевероха, Черного, Гамзика і інших. Побіч наукової діяльності, дослідної та учительської, віддавав Горбачевський свої услуги краєвій санітарній раді, а в 1906 році став звичайним членом найвищої

державної санітарної ради. В 1905 році був іменований радником двору, а в 1908 році членом палати панів. Від 1. вересня 1917 до 15. падолиста 1918 року був Горбачевський першим міністром здоровля в Австрії і організатором сього міністерства. Від 1. жовтня 1921 року є Горбачевський професором хемії українського університету в Празі і викладав крім сього весною і літом 1923 р. хемію в Господарській Академії в Подебрадах.

ПРОФ. ДР. ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ
РЕКТОР УНІВ. В. Р. 1923-24.

ПРОФ. ДР. ІВАН ГОРБАЧЕВСЬКИЙ
РЕКТОР УНІВ. В Р. 1923—24.

Інавгураційний виклад

РЕКТОРА ПРОФ. ДРА ІВАНА ГОРБАЧЕВСЬКОГО.

„Дещо про вітаміни“.

ІНАВІГУРАЦІЙНИЙ ВИКЛАД РЕКТОРА ПРОФ. ДРА ІВАНА ГОРБАЧЕВСЬКОГО.

„ДЕЩО ПРО ВІТАМІНИ“.

Досліди поживи звірят і людини показали, що крім кисня, який є потрібний до оксидації, головними, властивими живними матеріями є: вода, мінеральні солі, протеїни, вуглегідрати і товщі. До цього найзагальніше сформульованого пізнання дійшла біологія щойно по кількадесятилітніх дослідах, котрих основи поклали особливо Pettenkofer і Voit, яких методичну техніку витончили особливо американські біохеміки, як Atwater і ін. На основі дальших дослідів створено ще закон ізодинамії, що поодинокі живні матерії можуть одна одну взаємно заступати в організмі в кількостях, які відповідають їхній калоричній вартості. Хоча закон ізодинамії до мінеральних живних матерії не відноситься загалом, а у відношенню по органічних живних матерії є по части теж обмежений, грає він в практиці дуже важну роль при обчислюванні кількості потрібної поживи у людини і у звірят за різних обставин.

Наведене пізнання, що для виживи людини і звіряти доконечне потрібно лиш кілька родів перед тим наведених живних матерії, стало в біології від десятків літ аксіомом, о котрім ніхто не сумнівався. Тимчасом досліди останніх кільканайцяти літ показали зовсім безпечно, що згадане поняття квантитативного а особливо квалітивного складу поживи звіринних організмів не є вірне, що пожива мусить містити теж якісь означені живні матерії, до тепер незнаної хемічної конституції, хоча в дуже малесенькій кількості, без котрих життя організму не є можливе.

Перші вказівки в цім напрямі, що в поживі мусять бути теж такі незнані живні матерії, проявилися при дослідах, котрі робив Лунін під проводом Bunge-a, щоби доказати доконечність присутности неорганічних солей в поживі звірят. Він кормив звірята чистими органічними живними матеріями і мінеральними солями, але не міг їх удержати тривало при життю, тому що в чистих органічних живних матеріях, котрими кормив звірята,

не було згаданих незнаних живних матерій: вони були відсторонені при виробі чистих живних матерій з природних продуктів, в котрих знаходяться.

Правда, тоді ніхто не міг ані догадуватися, про що ходить і треба було просто сказати, що біохемія не є в спроможності виробити поживу для звірят, зложену з чистих живних матерій.

Аж щойно недавно виникло зовсім конкретне пізнання, що не знаємо ще всіх живних матерій, які є конче потрібні до виживи людини і звіряти.

Особливо в останнім десятилітті зроблено дуже багато дослідів, котрі це пізнання безпечно доводять, але всі, хоч як численні старання, не дали поки що можливості відділити, виробити в стані чистім і пізнати хемічну конституцію цих загадочних живних матерій. Повелося лише виробити препарати, які містили сконцентровані ці живні матерії, так що мінімальні кількості їх додані до чистих живних матерій, вистануть, щоби пожива вповні відповідала, тобто, щоби звірята розвивалися і жили зовсім нормально.

Треба зазначити, що присутність цих незнаних живних матерій доказано в різних природних матеріалах різними способами при численних дослідах. Напр. F. G. Hopkins дослідив, що молоді щурі, кормлені чистими живними матеріями: казеїно-генем, крохмалем, тростиновим цукром, солониною і відповідними мінеральними солями, перестають рости; їх тілесна вага зменшується і на кінець вони гинуть. Як що придати до цієї поживи малесеньку кількість молока — а саме таку малесеньку, що не входить ніяк в рахубу як джерело енергії або як матеріал до відбудови клітин організму, звірята ростуть і розвиваються нормально.

Ці незнані живні матерії знаходяться не лише в молоці але теж в інших продуктах природних, напр. в маслі, в трані, в ріпаківім олію, в дріжджах, в свіжих ростинах і т. д.

Хочу лиш коротенько зазначити, що у звірят кормлених лиш чистими, знаними органічними, живними матеріями і потрібними мінеральними солями, по короткім часі проявляються симптоми тяжкого порушення життєвого процесу і звірята нарешті гинуть. У різних родів звірят є ці симптоми різні. Щурі і миші виказують насамперед хвороби шкіри: Шерсть стає кострюбатою, опісля вилазить; творяться екдеми; часто звірята неносять світла, часом настає запалення рогівки ока а деколи настають процеси, що нищать цілком очі, так що звірята осліпнуть.

Деколи настають корчі і паралізи. Вже досить скоро стають звірята стерільними, наслідком патологічних змін в полових залозах. Як що прийде прецінь на світ молоде покоління, є так кволе і нездатне до життя, що скоро вигине. Цікава річ, що молоком звірят, викормлених цією недостатньою поживою, не можна виживити молодих, навіть зовсім нормальних звірят; вони

скоро перестають рости, стають щораз більше кволими і врешті загинуть.

Хоча мимохідь слід згадати, що теж коровляче молоко вказує в цім напрямі значні різниці: молоко коров кормлених свіжою пашею, травою, зіллям і п., містить більше цих незнаних живних матерій, як молоко коров кормлених „штучною“ пашею, напр. буряковими остружками, сушеною пашею.

З таких численних дослідів виходить, що до правильного, нормального розвою, росту звірят є потрібні особні дотепер незнані і матерії, які можна назвати ростовими матеріями.

Як що в поживі нема таких матерій; настають тяжкі порушення функцій організму, котрі названо аліментарною дістрофією. Ці порушення не настають згідно зникнуть, як що вже настали, коли придати до поживи малесеньку кількість означених матерій, як дріжджів, ріп'якового олію, грису і п. Всі знані живні матерії в стані чистім можна давати в дуже великій кількості, в надвищці, але це зовсім не допоможе — пожива буде все таки недостаточною. Але вона стає зовсім достаточною і в повні відповідною по примішанню дуже маленької кількості згаданих матерій. З цього виходить, що ці матерії містять малесеньку кількість незнаних ростових матерій, котрі очевидно мають вплив на життєві процеси в усіх клітинах і тканинках організму.

Цікава річ, що ці матерії мають вплив теж на одноклітинні живини напр. дріжджові клітини (*Saccharomyces*), котрі дуже скоро розмножуються і спричинюють дуже скоро алькоголічне квашення по приданню екстрактів з дріжджів або з грису.

Пізнання, що існують окрім знаних живних матерій ще незнані, для життя організму безумовно потрібні матерії, було доповнено і ще яскравіше освітлено розслідування ряду хоріб, що вже від давен-давна знані, котрих суть щойно тепер пізнано, а саме, що ці хороби спричинені теж лише тим, що пожива цих хорих людей є недостаточна — так само як пожива, яка складається з чистих, знаних живних матерій.

До цих хоріб треба зачислити: бері-бері, гнилец (Skorbut), кривуху (*Rachitis*) і пеллягру.

Тяжка хвороба бері-бері виступає між людністю особливо полудневих морських островів Япану і Хіни, котра виживлюється майже виключно вилущеним т. зв. „шлюфованим“ рижом.

Вже давно думано, що є відношення між цією хворобою і згаданою поживою, але сути цього відношення не пізнано, аж Ейкманн зачав це питання досліджувати експериментально і показав, що кури кормлені лише шлюфованим рижом дістають тяжку хворобу, котру назвав *Polypeuritis gallinarum*, що виказує багато схожості з людською хворобою бері-бері. Показалося, що що курячу хворобу можнавилічити, як що до поживи придати грису з рижу. Ейкманн думав первісно, що в рижу є присутна якась отруйлива матерія, якийсь токсін, що спричинює хворобу і що

грис містить якийсь антитоксін, котрий згаданий рижовий токсін чи неутралізує, чи нищить. Пізніші досліди показали, що цей антитоксін є незнаною живною матерією, яку можна з грису розпустити водою і алкогольом, яка загріванням на 100° розкладається. Також в інших природних продуктах, як в яєсі, жовтку, в бобі (*Phaseolus radiatus*) і в дріжджах є ця учинна живна матерія.

Що ходить про незнану живну матерію, вказують такі факти: показалося, що є можливо хворобу з такими самими сімптомами викликати у звірят кормленням не лиш шлюфованим рижом, але теж кормленням чистими живними матеріями, як казеїн, цукор, гліцерін, масні кислоти і мінеральні солі, не ходить отже про якесь затроєння. Але найважніше є це, що по приданню маленької кількості дріжджів або грису до згаданої поживи, хорі звірята скоро видужують і що при виживі цєю мішаниною жиють довго без найменших сімptomів хвороби.

Навіть назва хвороби *Polyneuritis* показалася невідповідною, тому що не може бути мови в цім випадку про якесь запалення нервів. Хвороба дуже скоро зникає по поданню до поживи згаданих матерії, так скоро, що в так коротенькім часі запалення не моглоби поправитися. Звірята, які дістали дуже тяжкі корчі, зараз утихомиряються і видужують майже моментально по інекції екстракту з дріжджів.

Що гнилець (*Skorbut*) є в залежності від поживи, є теж від довшого часу відомо; при цій хворобі стають зуби хиткими і слизниць, а особливо ясна кривавлять; хвороба зникає, як що до поживи дати свіжої ярини, овочів, овочевих соків і п.

Хвороба немовлят до гнильця подібна, т. зв. *Möller-Barlow-івська* хвороба, є мабуть причинена цим, що до кормлення їх уживають молока занадто довго вареного і перегрітого, в котрім варенням знищено незнані живні матерії.

Експериментальний дослід гнильця на звірятах показав, що особливо у морських свинок виступають гнильцеві сімптоми при кормленню виключно зерном зі збіжжя. Хворобу спричинює брак зеленої паші, що містить згадані незнані живні матерії.

Хвороба теж від давна знана: кривуха (*Rachitis*) є по новіших дослідах мабуть теж спричинена браком незнаних живних матерії і наслідком цього є нормальне творення костей порушене, хоча матеріялу особливо неорганічного, з котрого кости витворюються: вапна і фосфорової кислоти може бути в потраві кількість навіть більш як достаточна.

Пеллягра, менше або більше тяжка, часом навіть дуже тяжка хвороба, що проявляється у людности, котра виживляється майже виключно кукурудзою, є мабуть — як вказують найновіші досліді — спричинена теж браком незнаних живних матерії в одноманітній, кукурудзяній поживі — зовсім аналогічно як хвороба бері-бері.

Ціла справа з незнаними живними матеріями згущується в питання; що є ці неznані матерії по суті, або яка є хемічна конституція їх, структура їхніх молекул? Коли це питання вирішиться зовсім безпечно, позитивно, дістане ціла наука о виживі безпечну, позитивну основу і буде можливо вирішити різні, теж практично дуже важні проблеми виживи, які грають при теперішніх соціальних відносинах незвичайно важну роль.

На жаль є питання хемічної конституції згаданих матерії дотепер — як вже перед тим було згадано, невирішене. Спроби відділити ці матерії від інших матерії і ізолювати їх в стані чистім не дали ще бажаних вислідів.

Вже перед 12-літами пробував Funk відділити ці матерії з рижового грису: Він справді відділив злуку, яка належить до ряду піримідинових злук: амін, складу $C_{17}H_{12}N_2O_7$. Препарати не зовсім чисті цієї злуки виказували дуже сильний учинок проти бері-бері у голубів і її названо Бері-бері-вітаміном. Опісля одержав Funk теж з дріжджів таку злуку. Але при дальших дослідах показалося, що зовсім чиста злука, чистий амін, не має згаданого учинку, що чим більше чиститься тим більше тратить учинність, так що тепер є думка, що ділання згаданого вітаміну полягало лише на тім, що до него була примішана малесенька кількість якоїсь незнаної матерії, котра ділає.

З причини, що не є зовсім доказано, що ця учинна матерія є аміном і існують теж інші відмінні, учинні матерії, різні автори відкинули назву вітамін і пропонують інші назви: „акцесорні фактори поживи“, „акцесорні живні матерії“, „доповняючі матерії“ і и.; ці назви є зовсім неутральні і не вказують ані на хемічну конституцію, ані на роль цих матерії в організмі. З причини, що назва „вітамін“ є коротка і найбільше в уживанню, подержимо її — розуміється лиш в розумінню, що ця назва зовсім не преюдікує його хемічній конституції. Послідовно можна теж усі хороби, котрі повстають наслідком браку вітамінів, називати „авітамінозами“.

З дуже численних праць виконаних в останніх роках особливо американськими дослідниками, котрі зібрали дуже багатий матеріал для вирішення питання, в яких природних продуктах знаходяться вітаміни, виходить, що є вітаміни різні — як в напрямі їхніх головних хемічно-фізикальних власностей, так і в напрямі їхнього фізіологічного учинку.

Поки що можна відрізнати 4 вітаміни: А, В, С, D.

Вітамін А розпускається в товщах і знаходиться в них, але не є ані товщом, ані ліпоїдом. Водю не розпускається, лиш етером або іншими розчинниками товщів; загріванням до 100° не порушується, але є дуже чутливий на кисень (воздух). Витворюється мабуть в рослинах і знаходиться в різних їхніх частинах. Особливо у щурів і кріликів проявляється при виживі в якій нема цього вітаміну, хвороба, при котрій ріст звірят перестав і обявля-

ється очна хвороба „ксерофтальмія“, котра дуже скоро зникає по приданню цього вітаміну. Подібна хвороба помічена теж у дітей, що по поживанню рибячого трану одужують. В трані є теж цей вітамін.

Цей вітамін названо теж антирахітичним, тому що теж на кривуху має користний вплив, принаймні на кривуху, викликану штучно у звірят.

Вітамін В розпускається у воді, діалізує, розпускається теж в алькоголю але є нерозпустний в етері. Загріванням на 100 аж 120° скоро нищиться. Находиться в ростинах; в зерні збіжівім є нагромаджений особливо в ембрію, в зародку; є теж в анімальних продуктах поживи — особливо в жовтку. При браку його в поживі виступають сімптоми порушення коордінації і паралізи і звірята перестають рости. По доданню цього вітаміну до такої недостаточної потрави звірята приходять до здоровля.

Вітамін С, названо теж антискорбутичним; розпускається у воді і алькоголю і діалізує. При загріванню або при висушенню нищиться легко. Находиться в свіжій ярині. Особливо хрестоцвіті ділають — як давно вже відомо — антискорбутично. З овочів є поморанчі і цитрини дуже учинні.

В коровлячім молоці є цього вітаміну далеко більше при кормленню свіжою пашою, як при кормленню сухою пашою.

Брак цього вітаміну в поживі проявляється у ріжних звірят ріжно. Особливо у чоловіка, малпи і морської свинки виступає дуже легко гнилець.

Вітаміном D названо матерію, котра побуджує і прискорює ріст дріжджових клітин, сахароміцетів.

Хоча коротенько слід торкнутися важного питання: з відки беруться на світі ці незнані живні матерії, вітаміни? Як повстають вони?

Не підлягає жадному сумнівови, що не лише звіринні організми безумовно їх потребують до життя але загалом усі організми, теж рослині, а саме як найвисше розвинені, так і найпростійші і одноклітинні животивори як і бактерії. Звіринні організми не мають спроможности витворити вітамінів; вони мусять діставати їх зовні. З дотеперішних дослідів виходить, що означені бактерії і діятомеї можуть витворювати вітаміни. Чи дріжджові клітини витворюють вітаміни А, не є напевно доказано; що зелені рослини витворюють вітамін А є правдоподібно.

Здається, що вітаміни витворюються головнo бактеріями в персти (ріллі), що з відси переходить до рослин а з рослин до звіринного організму. Виходило би з цього, що цілий органічний світ від найпростійшої одноклітинної живини через цілий рoстинний світ безпереривно тісно звязаний з світом звіринним аж до найвищого животвору людини. Так отже життя людини є дуже залежне теж від діяльности бактерій.

Доки хемічна конституція вітамінів ще не вияснена і їхні власності не знані докладно — не можна ще цілого цього питання,

де і як витворюються вітаміни, вирішити. Не є ще можливо докладно вислідити місця їх творення і доріг, якими переходять в органічній світі.

Коротенько хочу ще звернути увагу на велику вагу знання вітамінів не лиш для теоретичної біології, але теж для практичного життя.

Культурна людина віддалилася далеко від природного способу виживи. Наші страви готують варенням, печенням; з природних продуктів, матеріалів поживи відсторонюють різні частини складові вилучуванням, виварюванням з водою; зі збіжового зерна відсторонюють болонку, щоби виробити біленьку, тонесеньку муку; овочі оббирають; з різних природних матеріалів виробляють запаси поживи на довший час, т. зв. консерви, довгим варенням і т. д.

Усі ці способи приготування природних матеріалів на різні страви і середники поживи є такі, що наслідком цього вітаміни присутні в первісних, природних матеріалах, в меншій або більшій мірі або навіть цілком зникають з них, або менше або більше нищатья, так що страви якими культурна людина виживлюється, стають наслідком браку вітамінів, менше або більше недостаточними до виживи організму.

Особливої уваги вимагають препарати фабрично вироблювані для штучної виживи дітей, котрі природної поживи, тобто матернього молока не дістають. При виробі цих препаратів відпадають або нищатья вітаміни теж. Вижива дітей такими препаратами може мати сумні наслідки. — Що вижива дітей навіть добрим, але занадто довго вареним перегрітим молоком, може мати лихі наслідки, було ужа перед тим згадано.

Усіми цими згаданими приготуваннями природних матеріалів на артикули поживи денатурується і обезцінюється пожива. Ці приготування діються, щоби з одної сторони приспособити поживу до смаку і естетичних вимог культурного чоловіка, з другої сторони, щоби його охоронити перед можливою інвазією патогенних мікробів з сирих продуктів природних і щоби можна робити засоби поживи на довший час.

Стоїмо перед новими важними, практичними проблемами: створити такі методи приготування поживних матеріалів на страви і особливо методи консервування середників поживи, при котрих би поживні матерії як найменше денатурувалися і не тратили до життя потрібних вітамінів. — В цім напрямі практичні праці щойно зачинають!

СПРАВОЗДАННЯ

РЕКТОРА ПРОФ. ДРА ІВАНА ГОРБАЧЕВСЬКОГО

про діяльність Українського Університету в Празі
за академічний рік 1923—24.

Професорська Колегія Українського Університету складається нині з 19-ти звичайних професорів, 7-ми надзвичайних, 3-ох суплентів і 3-ох доцентів. Крім того, мається 2 лектори. Впротязі минулого академічного року в складі професури перейшли слідуючі зміни:

а) Були покликані: п. сенатор С. Шелухин — на звичайного професора по катедрі карного права; п. А. Андрієвський — на доцента по катедрі цивільного права; п. А. Яковлів на доцента по катедрі цивільного процесу; п. доцент Господарської Академії в Подєбрадах С. Бородаєвський на доцента по катедрі кооперації; п. С. Буткевич на доцента по катедрі карного права; п. Др. Залозецький на доцента по катедрі історії мистецтва.

б) Було іменовано: п. надзвич. проф. Р. Лашенка звичайним професором по катедрі історії українського права; п. доцента О. Лотоцького — надзвичайним професором по катедрі церковного права; п. доцента Матюшенка — надзвичайним професором по катедрі соціальної гігієни; п. п. доцентів А. Андрієвського та А. Яковліва — суплентами.

в) Крім того було закликано: Паню Шульгинову на лектора французької мови; паню Славінську — на лектора англійської мови та професорського стипендіята п. Слюсаренка — на лектора латинської мови.

Деканом правничого факультету впротязі минулого року був звичайний п. професор Др. Ейхельман, деканом філософічного факультету п. проф. Др. Колесса.

Взимовому семестрі минулого року на правничому факультеті читалися лекції з 35 предметів, 55 годин тижнево; на філософічному факультеті читалися лекції з 37 предметів, 81 годин тижнево. Влітньому семестрі на правничому факультеті читалися лекції з 39 предметів по 66 годин тижнево, на філософічному також з 39 предметів по 84 годин тижнево.

ПРОГРАМА ВИКЛАДІВ
УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
В ЗИМОВІМ ПІВРОЦІ 1923—24.

I.

Філософічний факультет.

A. Історично-філософський відділ.

1. Філософія.

Доцент Др. Іван Мірчук: Психологія. (3 год. тижн.)

Філософічні вправи. (2 год. тижн.)

2. Історія.

а) Історія України:

Проф. Дмитро Дорошенко: Історія України. Загальний курс. (4 год. тижн.)

Семінар. (1 год. тижн.)

Проф. Василь Біднов: Історія української церкви. (2 год. тижн.)
Практичні вправи. (1 год. тижн.)

Історія степової України (Запоріжжя). Продовження. (2 год. тижн.)

б) Всесвітня історія:

Проф. Олександр Шульгин: Економічний і політичний розвиток сучасних великих держав Європи. (3 год. тижн.)

Семінар історії XVIII. віку у Франції. Продовження. (2 год. тижн.)

в) Історія мистецтва:

Проф. Дмитро Антонович: Українське мистецтво XIX. віку. (1 год. тижн.)

Італійське мистецтво XV. віку (кватроченто). (2 год. тижн.)

Семінар історії мистецтва. (2 год. тижн.)

г) Археологія:

Проф. Валім Щербаківський: Археологія. Продовження. (3 год. тижн.)

Семінар археології. (2 год. тижн.)

3. Філологія.

а) Українська мова і література:

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Фонетика і фонологія української мови. У вівторок від год. 9—11, а в середу від год. 10—11, в салі І-ій Клементіну. (3 год. тижн.)

Семінарні вправи: Мова і стиль Основ'яненка. Б понеділок від год. 2—4, в салі II-ій Клементіну. (2 год. тижн.)

Проф. Др. Олександр Колесса: Історія української літератури XIX. віку. Т. Шевченко і його сучасники. (1 год. тижн.)
Історія української драматичної літератури. (1 год. тижн.)
Історія української мови. Фонольоґія. (1 год. тижн.)
Семінар української фільольоґії: Наукові праці і реферати.
Читання і пояснювання вибраних пам'ятників української мови і літератури. (2 год. тижн.)

Падзв. Проф. Др. Роман Смаль-Стоцький: Порівнююча славянська грамати́ка; I. Вступ і звучня. (4 год. тижн.)
Семінар. Граматичні вправи. (1 год. тижн.)

б) Чеська мова:

Лекторка Марія Носкова-Бочковська: Чеська грамати́ка і конверсація. (2 год. тижн.)
Читання Махарових творів. (2 год. тижн.)

в) Клясична фільольоґія:

Проф. Др. Агенор Артимович: Римська сати́ра. (3 год. тижн.)
Семінар: Aristophanis Ranae. Продовження. (2 год. тижн.)

Б. Природописно-математичний відділ.

1. Хемія.

Проф. Др. Іван Горбачевський: Фізіольоґічна хемія. В п'ятницю від год. 3—4³⁰ і в суботу від год. 10—11³⁰ в хемі́чнім устави́, Прага II., Катержинська 32. (4 год. тижн.)

2. Біольоґія.

Проф. Петро Андрієвський: Загальн біольоґія. (2 год. тижн.)
Зоольоґія (порівнююча фізіольоґія). (2 год. тижн.)
Семінар систематичної демонстрації препаратів, та розбір наукових праць. (1 год. тижн.)

3. Геольоґія.

Проф. Федір Швець: Історична геольоґія. II. частина. (3 год. тижн.)
Семінар історичної геольоґії. (2 год. тижн.)

4. Географія.

Проф. Др. Степан Рудницький: Антропогеографія Східної Європи I. (2 год. тижн.)
Система геоморфольоґії I. (2 год. тижн.)
Географічний семінар. Тільки за зголошенням у професора. (2 год. тижн.)
Самостійні праці і екскурзії. В днях і годинах свободних від занять. (Числиться за 4 год. тижн.)

5. Соціальна медицина.

Доцент Борис Матюшенко: Соціальна гігієна а гігієна раси.
(Евгеніка.) Продовження. (3 год. тижн.)

II.

Факультет права і суспільних наук.*)

1. Загальна наука права.

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Історія філософії права.
(1 год. тижн.)

Історія середньовічного приватного права. (1 год. тижн.)

2. Українське право.

Проф. Ростислав Лашенко: Історія українського цивільного права
— право зобовязань. (1 год. тижн.)

Історія українського карного права, II. частина. (1 год. тижн.)

Пам'ятники права гетьманської доби. (1 год. тижн.)

Семінар українського цивільного права. (1 год. тижн.)

Семінар українського карного права. (1 год. тижн.)

3. Римське право.

Проф. Кость Лоський: Права річеві. (1 год. тижн.)

Право зобовязань. (2 год. тижн.)

Право родинне і спадкове. (1 год. тижн.)

Семінар спадкового права. (1 год. тижн.)

4. Церковне право.

Доцент Олександр Лотоцький: Національні джерела церковного
права. (2 год. тижн.)

Устрій церкви. (2 год. тижн.)

Семінар церковного права. (1 год. тижн.)

5. Цивільне право.

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Право заставу і сервітутів.
(1 год. тижн.)

Семінар цивільного права. (2 год. тижн.)

6. Торговельне право.

Проф. Олександр Одарченко: Торговельні злагоди і умови. (1 год.
тижн.)

*) Всі виклади факультету права і суспільних наук відбуваються в Кароліnum, Прага I, Овощи трг ч. 3.

7. Карне право.

Проф. Др. Володимир Старосольський: Обов'язуюче карне право на території України (1 год. тижн.)

Проф. Др. Отто Ейхельман: Теорія карно-судового поступовання, II. частина. (2 год. тижн.)

8. Політичне (державне) право.

Проф. Др. Володимир Старосольський: Істота і форми держави. (2 год. тижн.)

Семінар політичного права. (2 год. тижн.)

Проф. Др. Михайло Лозинський: Історія будови української держави. I. Велика Україна. (1 год. тижн.)

9. Адміністративне право.

Проф. Др. Отто Ейхельман: Теорія адміністративного права, частина III. Загальна наука управління. (3 год. тижн.)

10. Фінансове право.

Проф. Олексій Одарченко: Державний кредит і державний бюджет. (4 год. тижн.)

11. Міжнародне право.

Проф. Др. Михайло Лозинський. Вступ до міжнародного права: Міжнародне право в часі миру. (2 год. тижн.)

Союз націй. (1 год. тижн.)

Семінар міжнародного права і політики. (1 год. тижн.)

12. Політична економія.

Надзвич. проф. Олександр Мицюк: Аграрна політика. (2 год. тижн.)

Теорія політичної економії. (2 год. тижн.)

Семінар політичної економії. (1 год. тижн.)

Надзвич. проф. Володимир Тимошенко: Світове господарство. (2 год. тижн.)

Господарство України і проблеми її економічної політики. (2 год. тижн.)

Семінар економічної політики. (1 год. тижн.)

13. Статистика.

Проф. Федір Щербина: Сільсько-господарська статистика. (3 год. тижн.)

Семінар сільсько-господарської статистики. (2 год. тижн.)

ПРОГРАМА ВИКЛАДІВ
УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
В ЛІТНІМ ПІВРОЦІ 1924.

I.

Філософічний факультет.

А. Історично-філософічний відділ.

1. Філософія.

Доцент Др. Іван Мірчук: Іммануель Кант, його життя та його творчість. (3 год. тижн.)

Філософічні вправи. Читання творів Сковороди. (2 год. тижн.)

2. Історія.

а) Історія України:

Проф. Дмитро Дорошенко: Загальний курс української історії (продовження: розклад Київської держави, відокремлення земель, Галицько-Волинська держава). (3 год. тижн.)

Спеціальний курс: Українсько-руські літописи (з семінаром). (2 год. тижн.)

Проф. Василь Біднов: Історія української церкви (століття XVII.-XIX.). (2 год. тижн.)

Семінар історії української церкви (1 год. тижн.)

Історія Степової України (од 1648 р.) (1 год. тижн.)

Семінар історії Степової України. (1 год. тижн.)

б) Всесвітня історія:

Надзв. проф. Олександр Шульгин: Економічний і політичний розвиток сучасних великих держав (продовження: XVII. і XVIII. віку). (2 год. тижн.)

Семінар-читання і коментарі тексту „Громадського договору“ Русса. (1 год. тижн.)

Семінарі політичної та економічної історії XVIII. віку у Франції. (2 год. тижн.)

в) Історія мистецтва:

Проф. Дмитро Антонович: Історія українського малярства. (2 год. тижн.)

Історія європейського костюму. (1 год. тижн.)

Семінар історії мистецтва. (2 год. тижн.)

г) Археологія:

Надзв. проф. Вадим Щербаківський: Залізна доба на Україні. (3 год. тижн.)

Семінар. (2 год. тижн.)

г) Музика:

Лектор Федір Стешко: Історія української музики. (2 год. тижн.)
Наука гармонії (дисонансові сполучення). (1 год. тижн.)

3. Фільмольогія.

а) Українська мова і література:

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Граматика української мови.
Ч. I. (3 год. тижн.)
Семінаричні вправи: Українське віршовання. Реферати і праці.
(2 год. тижн.)

Проф. Др. Олександр Колесса: Історія української літератури
XIX. віку. Продовження. (1 год. тижн.)
Історія української драматичної літератури. Продовження.
(1 год. тижн.)
Історія української мови. Фонольоґія. (1 год. тижн.)
Семінар української фільмольогії: Введення в розслід фольк-
лору. Наукові праці і реферати. (2 год. тижн.)

Надзвич. Проф. Др. Роман Смаль-Стоцький: викладає в тім році
на університеті в Лондоні в King's College.

б) Чеська мова:

Лекторка Марія Носкова-Бочковська: Граматика чеської мови.
Продовження. (2 год. тижн.)
Читання. Вибір з прози Яна Неруди. (2 год. тижн.)

в) Французська мова:

Лекторка Др. Лідія Шульгинова: Наука французської мови,
в днях і годинах, що будуть означені в порозумінню із
слухачами.

г) Клясична фільмольогія:

Проф. Др. Агенор Артимович: Грецькі і латинські віршовання.
(Метрика). (3 год. тижн.)
Оди Горация (Семінар). (2 год. тижн.)

Проф. Кость Лоський: Римські державні старинности. (2 год. тижн.)

Лектор Федір Слюсаренко: Наука латинської мови, в днях
і годинах, що будуть означені в порозумінню із слухачами.

Б. Природописно-математичний відділ.

1. Хемія.

Проф. Др. Іван Горбачевський: Неорганічна хемія. Продовження.
(4 год. тижн.)

2. Біологія.

Проф. Петро Андрієвський: Біологія (Теоретичний курс з обсягу біологічної фізики). (2 год. тижн.)

Лябораторні студії загальної мікробіології. (3 год. тижн.)
(3 лябораторними вправами.)

3. Геологія.

Проф. Федір Швець: Мінералогія. Частина загальна і спеціальна.
(3 год. тижн.)

Семінар мінералогії (2 год. тижн.)

4. Географія.

Проф. Др. Степан Рудницький: Система геоморфології з особливим оглядом на українські і чеськословацькі землі. Ч. II.
(3 год. тижн.)

Географічний семінар. (2 год. тижн.) (Тільки за попереднім зголошенням у професора.)

Самостійні праці і екскурзії з області землезнання. В днях і годинах вільних від викладів (числиться за 5 год. тижн.)
Тільки за попереднім зголошенням у професора.

5. Соціальна медицина.

Доц. Др. Борис Матюшенко: Соціальна гігієна і евгеніка зі спеціальним узглядненням змін здоров'я укр. народу за останнє десятиліття. (3 год. тижн.)

II.

Факультет права і суспільних наук.

1. Соціологія.

Проф. Др. Отон Ейхельман: Загальна соціологія. (2 год. тижн.)

2. Українське право.

Проф. Ростислав Лашенко: Історія українського цивільного права.
(Продовження.) (1 год. тижн.)

Історія українського кримінального права. (Продовження.) (1 год. тижн.)

Історія українського процесу. (1 год. тижн.)

Семінар по історії цивільного, кримінального права і процесу.
(1 год. тижн.)

3. Римське право.

Проф. Кость Лоський: Римські державні старовинності. (2 год. тижн.)

Римське спадкове право. (1 год. тижн.)

Семінар римського права. (Переклад „інституцій“.) (2 год. тижн.)

4. Церковне право.

Проф. Олександр Лотоцький: Устрій церкви. (3 год. тижн.)
Зовнішні відносини церкви. (2 год. тижн.)

5. Цивільне право і цивільний процес.

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Основи українського приватного права. (3 год. тижн.)
Цивілістичний семінар. (2 год. тижн.)
Доцент Андрій Яковлів: Цивільний процес. (2 год. тижн.)
Семінар по цивільному процесу. (1 год. тижн.)
Доцент Опанас Андрієвський: Цивільне право. (3 год. тижн.)

6. Торговельне право.

Проф. Олексій Одарченко: Торговельні відношення і основи науки торговельного права. (1 год. тижн.)

7. Карне право.

Проф. Сергій Шелухин: Особлива частина карного права. (3 год. тижн.)
Семінар по карному праві. (2 год. тижн.)

8. Політичне (державне) право.

Проф. Др. Володимир Старосольський: Істота і форми держави. Частина II. (2 год. тижн.)
Учення про установчу владу. (1 год. тижн.)
Семінар політичного права. (2 год. тижн.)
Проф. Др. Михайло Лозинський: Історія будови української держави: Велика Україна. (Докінчення). (1 год. тижн.)

9. Адміністративне право.

Проф. Др. Отон Ейхельман: Особлива частина загальної науки адміністративного права. (1 год. тижн.)
Місцеве самоурядовання. (1 год. тижн.)
Семінар по місцевому самоурядованню. (1 год. тижн.)

10. Фінансове право.

Проф. Олексій Одарченко: Загальне вчення про фінанси. Учення про державні розходи і доходи (взагалі і поодинокі доходи). (4 год. тижн.)
Семінар по фінансовому праву. (1 год. тижн.)

11. Міжнародне право.

Проф. Др. Михайло Лозинський: Міжнародне право в часі миру. (Докінчення.) Міжнародне право в часі війни. (2 год. тижн.)
Союз Націй. (Докінчення). (1 год. тижн.)
Вправи з міжнародного права і політики. (1 год. тижн.)

12. Політична економія.

Надзвич. проф. Олександр Мицюк: Історія господарського побуту. (2 год. тижн.)

Історія соціалізму. (2 год. тижн.)

Семінар по політичній економії. (1 год. тижн.)

Надзвич. проф. Болодимир Тимошенко: Господарство України.

Продовження: Промисловість і торгівля. (2 год. тижн.)

Грошова і банкова політика. (2 год. тижн.)

13. Статистика.

Проф. Академик Федір Щербина: Сільсько-господарська статистика. Частина II. (3 год. тижн.)

Семінар сільсько-господарської статистики. (2 год. тижн.)

Протягом минулого року відбулися на правничому факультеті: Промоція Др. Клуного; на філософічному — промоції Дрів Чикаленка і Дольницького.

Дякуючи дотації Пана Президента ЧСР. проф. Др. Т. Г. Масарика, Університет мав змогу в протязі минулого року утримувати професорських стипендіатів при факультетах: правничому: панів: Баранова, Давидовського, Клуного Гайманівського, Приходька, Мельника, Гурка та Чеховича; на філософічному: Романовського, який потім був іменований лектором Української Господарської Академії в Подебрадах, Слюсаренка, Чикаленка і Пастернака. Іменем Університету висказую і при цій нагоді найщирішу подяку Високостойному Пану Президентови Чесько-словенської Республіки за цей великодушний дар.

Що до складу студентського, то статистика вписаних на Університет в минулому році студентів дала слідуючі числа:

а) в зимовому семестрі вписалося: на правничий факультет: 230 студентів, на філософічний факультет 350 студентів, разом 580 студентів, в тому числі 51 жінок і 529 мушин; 547 звичайних слухачів та 33 надзвичайних.

б) в літньому семестрі загальне число зменшилося, по різних причинах: на правничому факультеті було 166 студентів, з них 160 мушин і 6 жінок; 155 звичайних слухачів і 11 надзвичайних; на філософічному факультеті 283 студентів, з того числа 228 мушин та 55 жінок; 264 звичайних та 19 надзвичайних студентів. Отже загальне число студентів в літньому семестрі було 449, на 131 менш як в зимовому семестрі. Переважна більшість студентів була української національності; з інших національностей були студенти: Чехи, Словаки, Сербі, Білорусини, Татари, Німці, Мадяри. По територіяльній приналежності переважаюча більшість студентів була з Галичини, потім йшли Велика Україна, Кубань, Буковина, Білорусь, Чехословаччина, Югославія, Грузія.

В кінці минулого академічного року відбулися Загальні Збори професорів і доцентів, на яких було заслухано справоздання Ревізійної Комісії про фінансовий стан Університету та були переведені вибори нового ректора.

В протязі року Сенат університету відбув 11 засідань, правничий факультет 12, а філософічний 9 засідань.

Ще в попередньому академічному році Університет, почасти на спеціально асигновані Міністерством заграничних справ кошти, почасти на збереження, що залишилися з попередніх років, розпочав видавати друком наукові праці своїх професорів. Ця видавнича діяльність Університету продовжувалася і в минулому році, в протязі якого були надруковані та друкуються: 1. „Науковий Збірник“ т. I, а т. II. закінчується друком; в цьому збірникові вміщено праці професорів та професорських стипендіатів по різних питаннях, з різних галузів науки; 2. Праця проф. Дністрянського: „Загальна наука права“; 3. Проф. І. Горбачевського „Органічна хемія“; 4. На правах рукопису видано працю проф. Лоського: „Система римського права“ частина III; 5. Друкується звіт за перший рік існування Університету. Крім того Пани Професори виготовили до друку досить значну кількість наукових праць по своїм спеціальностям та університетських курсів, загалом більш як на 500 аркушів друку, але брак спеціальних коштів примушує відкладати видання цих праць до кращого часу. В справі Видавництва Університет увійшов в porozумінню з іншими українськими високими школами: Українською Господарською Академією в Подєбрадах та з Педагогічним Інститутом в Празі і робляться спільно заходи перед відповідними чинниками про призначення коштів на видавництво наукових праць.

Серед видатніших подій, що мали місце в протязі минулого академічного року, в яких приймав безпосередньо участь Університет, позволю собі нагадати слідуючі:

23. листопада 1923 р. відбулася святчна інавгурація нового шкільного року, на якій було заслухано справоздання бувшого ректора проф. Др. Станислава Дністрянського за 1922—23 рік та виклад нового ректора проф. Др. Івана Горбачевського, про „Вітаміни“. Свято інавгурації навістили відпоручники чеських та українських високих шкіл, а також від наукових інституцій і Уряду Чесько-Словенської Республіки.

23. грудня 1923 року було правничим товариством уряджене свято з приводу 25-ти літньої наукової діяльності звичайного професора Дра Станислава Дністрянського.

2. березня 1924 р. була уряджена святчна академія з приводу подвійного ювілею: 75-ти літ з дня народження та 50-ти літ літературно-наукової діяльності проф. Ф. А. Щербини.

15. травня с. р. Університет святкував ювілей 70-ти ліття народження проф. Др. Івана Горбачевського.

В червні місяці біжучого року в Празі відбувся Міжнародний Зїзд етнографів та географів. Наш Університет приймав значну участь в працях зїзду, як на загальних зборах, так і в секціях: були представлені та прочитані відповідні доклади п. п. професорами: Антоновичем, Колесою, Рудницьким, Швецем та Щербаківським. При відкритті конгресу виголосив ім. університету привітну промову проф. Колесса.

Нарешті, у вересні місяці відбувся в Празі Міжнародний Зїзд антропології, на якому виступили з докладами п. п. професори: Андрієвський і Щербаківський, та професорський стипендіат Др. Чикаленко.

Протягом минулого року, як і в попередньому, наш Університет знаходився в постійних зносинах з чеським Карловим Університетом, з Масариковим університетом в Берні, імені Коменського в Братиславі, з Українською Господарською Академією в Подєбрадах, з Всеукраїнською Академією Наук в Києві, Українським Університетом у Львові, з Науковим Товариством ім. Тараса Шевченка у Львові, з Українським Вищим Педагогічним Інститутом в Празі, з університетом в Філядельфії Па. і т. д.

Оглядаючись на прожитий нашим Університетом академічний рік та роблячи підсумок його науковій діяльності. можемо зазначити, що ця діяльність, хоч і дала задовольняючі результати, але проходила в таких умовах, що в другій половині року Університет не міг розвинути своєї діяльності в бажаних розмірах, не збільшив своїх наукових сил в потрібній кількості, не міг надалі забезпечити своїх стипендіатів, не міг утворити сталого контингенту своїх слухачів. Але заходи що до здійснення цих бажань вже робляться, і я позволю собі висловити при цій нагоді побажання, щоб ці заходи привели до добрих наслідків, щоб в новому академічному році пощастило це наше однодушне бажання здійснити нашому ново-обраному Ректорові професору Ф. А. Щербині.

ФЕДІР АНДРІЄВИЧ ЩЕРБИНА походить з старої української козацької сім'ї. Народився він 13. лютого 1849 року, в селі Новодерев'янківці на Кубані. В 1869 році скінчив загально-освітній курс наук в кавказській духовній семінарії та в 1874 р. додатковий курс в одеській Ришельєвській гімназії. В 1872 та в 1873 р.р. слухав лекції в Петровській-Сільсько-Господарській та Лісовій Академії по агрономичному відділу. В 1874 р. вступив до Новоросійського Університету в Одесі, в якому слухав лекції по 1877 рік. В 1883 р. був призначений завідуючим статистичним бюро Воронежського земства, на якій посаді пробував до 1900 року. Одночасово з 1896 по 1901 рік керував Експедицією по розсліду степових областей: Акмолінської, Семипалатинської та Курганської та мешканців цих областей — Киргизів. Після закінчення праці

ції Експедиції, бачимо Федіра Андрієвича в себе на Кубані в 1906 р. Головою Кубанської Військової Ради потім членом 2-ої Державної Думи та гласним Новоросійської Мійської Думи. Коли на-стала революція 1917 року Федір Андрієвич, який придбав ко-рисною для свого краю діяльністю велику повагу та довіряя своїх земляків-Кубанців, був обраний членом Уряду Кубанського Краю (1917 р.), Президентом Верховного Суду Кубанського Козачого Війська (1917), членом Законодатної Ради Кубанського Краю (1917—1920), та нарешті, членом Верховного Круга Дону, Кубані та Терека (1919). Обраний в 1920 р. членом Кубанської Деле-гації в Чехословаччину, Федір Андрієвич прибув з цією делегацією до Праги.

Протягом своєї 50-ти літної літературно-наукової діяльності Федір Андрієвич був постійно обіраний членом багатьох науко-вих, науково-просвітних та громадських установ як Росії, та рід-ної Кубані. В 1883 році Федір Андрієвич був обраний дійсним, а в 1886 році почесним членом Кубанського Обласного Статис-тичного Комітету, 1884 році — дійсним членом Московського Юридичного Товариства та дійсним членом Воронежського Відділу Московсько-Сільсько-Господарського Товариства; в 1886 р. — почесним членом Острогорського Сільсько-господарського То-вариства; в 1885 р. — дійсним членом та помічником Президента Вороніжського Статистичного Комітета. В 1887 р. Федір Андрієвич був обраний членом Вільного Економічного Товариства в Петер-бурзі; а 1904 році став членом кореспондентом Імператорської Російської Академії Наук.

В 1918 році Федір Андрієвич був іменований звичайним про-фесором статистики Північно-Кавказської Політехніки, а в 1919 році — професором Кубансько-Політехнічного Інститута.

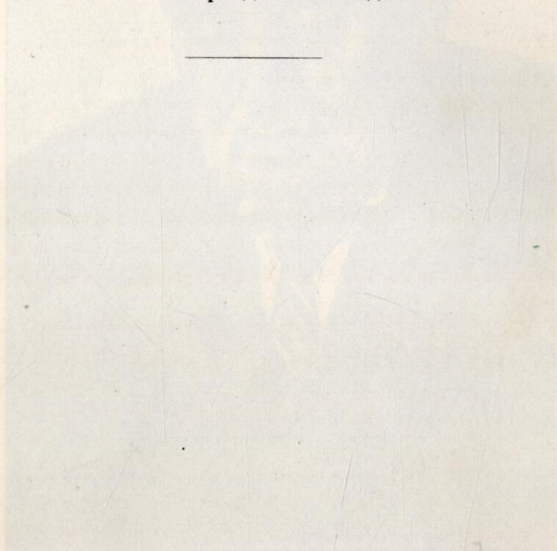
Після переїзду до Праги Федір Андрієвич в 1921 році був іменований звичайним професором нашого Університету по ка-тедрі статистики, а в 1922 році такимже професором по тійже катедрі Української Господарської Академії в Подєбрадах.

Впротязі своєї 50 ти літної наукової та літературної діяль-ности Федір Андрієвич написав дуже багачко праць, як по своїй спеціальности, так і по другим прибічним їй галузям науки, по історії Кубані і т. д. Серед цих праць заслужили загальне при-знання слідуєчі:

В 1885 р. за працю „Крестьянське господарство в Острогор-ському повіті“ Федору Щербині була присуджена Російським Гео-графічним Товариством найвища нагорода — велика золота ме-даля. Кілька років пізніше вийшла друга праця Федіра Андрієвича „Історія Воронежського Земства“, за яку Російська Академія Наук присудила вищу грошову премію імені імператора Олександра II. В 1888 році Федір Андрієвич видрукував „Оціночну статистику чотирох повітів Воронежської губернії“ і ця праця була нагоро-джена Харківським Університетом премією імені князя Василь-

чикова. В 1910—1913 р. він опублікував „Історію Кубанського Козачого Війська“ в 2-х томах; в 1919 році „Курс лекцій по історії та теорії статистики для студентів політехнічних інститутів. І тут, в Празі Федір Андрієвич продовжує свою наукову працю: в 1921 році була надрукована праця: „Закони еволюції та русский большевизм“, в Науковому збірнику укр. університету в Празі надрукована праця „Значіння статистики як наукової експертизи“, а нині друкується його „Курс статистики“.

Брак часу примушує нас обмежити список праць Федора Андрієвича; зазначимо тільки, що, крім вище зазначених праць та інших, тут не-названих, що вийшли окремим виданням, велика кількість праць його з області статистики, історії, економіки, фольклору, етнографії, звичаєвого права і т. д. друкувалася в численних періодичних та неперіодичних виданнях.

ПРОФ. ФЕДІР А. ШЕРВИНА

РЕКТОР ЗНІВ. В. Б. 1924—25

ПРОФ. ФЕДІР А. ЩЕРБИНА

РЕКТОР УНІВ. В Р. 1924—25.

Інавґураційний виклад

ПРОФЕСОРА ФЕДОРА ЩЕРБИНИ.

Еволюційні переміни в ідеології статистики.

В першому огляді статистика, як розуміння тих часів, була вважана божеською силою, яка давала в ясності небесні закони, як люди повинні були заселити землю, вирити землі, на яких вони жили, і закони держави здобували з цієї матеріальної сили. Статистичними дослідженнями в той період закріплювали і вивчали боги, і гадливі жерці, і снігі пророки, і навіть боги ставали жерцями. Тому і статистичні операції були зв'язані з релігійним культом.

Протягом часу з релігійних ставленнях виникли властивості народних мас-шари, класи і верховні правителі, які або обожнювали, або тирили свої діла в ім'я з божеською силою. В державі божих чаклунів статистична ідеологія почала в ширину поширювати урядові функції і стала прерогативою царя. З того часу цей службовий шар і правитель став важливим чинником в статистичних дослідженнях і від впливів її владних і склався новий адміністративний статистика. Також державою створювалися інститути з урядування урядової влади, обслуговуючи її інтереси по до народних мас або підданых.

Еволюційні перемінні в ідеології
статистик.

професора Федора Щербаня.

Навчальний видання

ЕВОЛЮЦІЙНІ ПЕРЕМІНИ В ІДЕОЛОГІЇ СТАТИСТИКИ.

(Інавгураційна промова п. Ректора проф. Ф. Щербини).

Загальний огляд статистики в її ідеологічних будованнях, оскільки виявлялися в них ідейний підклад, характер робіт і зміст, виказує, що історія статистики пройшла довгу і складну путь розвитку в поступовому руху. Статистика розвивалася в міру того, як ускладнялось життя людей і удосконалювались взаємовідносини між ними, маючи в усі часи, як освітлюючий живу дійсність апарат, саме тісне стикання з державними порядками і соціальними процесами. Раз переходили ті або інші зміни в державному упорядкуванню і соціальних взаємовідносинах, мінялися і ті ідеї, на яких базувалась статистична ідеологія і під впливом яких велись досліджування і здобувались статистичні матеріали. В ролі посереднього кільця статистика то загоралася і яскраво горіла, то блідла і тліла в строгій відповідності з підвищенням або зниженням державних течій і соціального *modus vivendi*. В цьому відношенні статистика завжди була близькою і вірною союзницею людей в їх організаційних ділах і поступовому руху.

В первісному своєму вигляді статистика, по розумінню тих часів, була волевиявленням божеської сили, яка давала з висоти небес накази, як люде повинні були числити людей, міряти землі, на яких вони жили, і давати державі здобувані ними матеріальні засоби. Статистичними досліджуваннями в той період заправляли і невидкі боги, і таємничі жерці, і святі пророки, і взагалі божі ставленики. Тому і статистичні операції були звязані з релігійним культом.

Протягом часу з рядів божих ставлеників вийшли властители народних мас-царі, князі і верховні правителі, які або обоготворялись, або творили свої діла в союзі з божеською силою. Із царини божих наказів статистична ідеологія попала в царину наказів урядової влади і стала прерогативою царів. З того часу ідея служення царям і правителям стала пануючим началом в статистичних досліджуваннях, і під впливом її виникла і склалася потім адміністративна статистика. Такою дорогою статистика перетворена була в знаряддя урядової влади, обслуговуючи її інтереси що до народних мас або підданих.

Але в міру розвитку державних організацій і соціальних форм, в статистичних матеріалах, як витисках дійсности, нагромаджувались елементи, вивчення яких вели до систематизації їх в наукові конструкції. Тому що в колишні часи державні вимоги були пануючим чинником у взаємовідносинах людей, то ще Арістотелем статистиці була надана форма державознавства або, точніше, „спису державної структури“.

В такій самій формі державознавства статистика була потім в XVII. ст. возведена Конрінгом в науку і викладалась на університетській катедрі. Але це була ще не наука, а тільки проба утворення наукової системи. Вона була далекою од вивчення соціальних з'яв і тому їй бракувало реального змісту — в ній не було ще основного матеріалу — кількістних даних, висловлених в цифрах.

Школа політичних арифметиків, з Граунтом і Зюсмільхом на чолі, першою внесла до статистики такі дані. Але знову таки це був тільки перший продвиг статистики в науковому напрямку, перша, як кажуть, ластівка, що приповідала весну, але не справжня оце була весна. Статистиці бракувало ще і систематичної повноти в зібраних матеріалах, і скільки будь закінченої форми математичного методу.

Математик Лаплас дав міцні засади для статистичного методу в пристосуванні до статистики теорії можливостей, а творець позитивної філософії Огюст Конт поширив загальну концепцію статистичної методи і одвів місце статистиці в ряду позитивних наук. З статистики здерто було накинута на неї описовою школою покривало і ясно виявлені вже були форми народженої науки. Потрібний був умілий акушер, що змігби новонароджену дисципліну поставити в положення науки, як суцільної і зовсім означеної системи статистикознавства.

Таким акушером був Кетле, що вияснив правдиве значіння соціальних з'яв і закономірність їх в масових цифрових даних. Кетле вже мав і масові статистичні матеріали і належний метод для аналізу їх. Дякуючи великому допитливому розуму бельгійського статистика і його прониканню процесів соціальних з'яв, статистика перетворилась у форму науку, з своїм вповні означеним колом вивчених з'яв і строго науковим методом.

По смерті Кетле з'явився цілий ряд статистичних творів, тісно зв'язаних з основними положеннями його вчення. Положення ці учені статистики коментували і розвивали, одмічали їх риси і по своєму досказували, чого не досказав Кетле. Можна відмітити два напрямки в цих роботах: один філософського характеру і другий математико-методологічного. Центральним пунктом першого була догма про свободу волі, а другий зводився до встановлення строго математичного методу в статистиці. В працях першого напрямку одні з наслідувачів Кетле, як Адольф Вагнер, зовсім не визнавали свободи волі у людей і бачили в їх діях і вчинках просто передачу

наказів природи або її непереможних сил. Другі, як Дробиш, визнавали свободу волі, але не в абсолютному розумінню, як сваволі, а в значінню внесення в людські дії етичних начал, розуму і етичного вибору між добром і злом.

Праці другого напрямку були продовженням дальшого розвитку статистичної методології на непохитних началах систематичної техніки і прийомів, що яскраво виявилось в творах англійських статистиків Боулі і Еджворта.

Цей напрямок в статистиці дістав назву нового математичного напрямку і з ним звязано і дальше поширення в царині статистичних досліджуваль. Англійські учені: біолог Френсіс, Гальтон і статистик Карл Пірсон поклали початок новій науковій дисципліні-варіаційній статистиці в біології, науці природничій. Це-останнє завойовання статистики в царині наукових знань.

Але між тим як статистика, відокремившись у самодіючу наукову систему, двигалась так в своєму поступовому розвитку і стала в ряду позитивних наук строго індуктивною дисципліною, — призначення збираних за її допомогою статистичних матеріалів і їх утілізація в практичних цілях, як і раніще, zostалися ділом державної влади, що пристосувала статистику, як знаряддя до своїх адміністративних, військових, фінансальних, поліцейських і інших цілей, через що статистика і дістала назву адміністративної. І в даному випадку цілі відділи статистикознавства зостаються не тільки прерогативою урядової влади, але і її непорушною тайною, як наприклад військова справа, таємні фінансові операції на таємну поліцію, підкупи, шпіонаж, то що. Учинився безсумнівний розкол між статистикою, як наукою, і в тісному розумінні адміністративною статистикою, як знаряддям урядової влади, що і підкреслилось розвалом міжнародних статистичних конгресів. Цілих 34 роки періодично збирались міжнародні статистичні конгреси і велись на них спроби з'єднати наукові завдання з адміністративною практикою і не добились цього, а конгреси сами собою перестали існувати.

Появились нові течії в статистичній ідеології, які виявились в американських цензах, в земській статистиці і в спеціальній статистиці робочих класів. По новій ідеології статистика повинна будуватись і призначатись не до адміністративних цілей, а до більш широких завдань в демократичному дусі.

На чергу наявно виступають великі проблеми перетворення адміністративної статистики в статистику демократичну не тільки в її служенню практичним цілям, але і в переміщенню в самій системі статистики центра ваги з роздільного вивчення основних начал в соціальній чарунковій формі-сім'ї, в завданнях означення нормальних потреб людини, як складаються вони в сімейних умовах і обстанові і як звязані вони з вищими формами соціальних організацій.

І який би не прибрала наукова статистика напрямок в дальшому розвитку, їй не минути розрішення двох наспілих проблем,

одночасно видвинутих і наукою, і історією людства на перший план.

Це, перше, біосоціальна проблема, оскільки вона торкається вивчення спадщинності, як важнішого з факторів не тільки в біологічних, але і в соціальних процесах.

І друге, демократизація статистики не тільки в розумінню пристосування її до народних інтересів, але і в невідкладній концентрації статистичних досліджувань на вивченню нормальних потреб людини як в сімейних умовах і обстанові, так і в царині всіх взагалі соціальних форм.

Остання зміна в ідеології адміністративної статистики являється характерною рисою переживаемого нами історичного моменту. Демократизація статистики являється прямим одсвітом демократизації європейських держав. Демократичні рухи XIX. ст. підготували в цьому відношенні міцний ґрунт. Велика французька революція нанесла сильний удар державному абсолютизму. Революційні рухи 1832, 1848 і 1852 р. спомагали, з одного боку, розвитку конституціональної системи, а з другого демократично-республіканських ідей та ідеалів. 1871 рок дав Франції республіку. Нарешті, після останньої європейської війни, всі нові держави сформувались в республіки на широких демократичних засадах.

Дякуючи таким радикальним змінам в ідеології державних організацій і соціальних взаємовідносин, стала поступовно мінятися по змісту матеріалів і напрямку работ і адміністративна статистика, відповідно формам державного будівництва і соціальних процесів. Статистика почала набирати характер науки народу для народу, а не для одних адміністративних завдань. Блискучий приклад в цьому відношенні дає та країна, в якій ми живемо — Чехо-словацька республіка: на протязі короткого двохрічного терміну вона перетворила старі відживші австрійські статистичні установи в нові демократичні, надавши і самому змісту статистики демократичний рух при допомозі зразково поставленої техніки.

АКАД. РОКУ 1925—1926

...визначення показників, які характеризують діяльність підприємств...

...визначення показників, які характеризують діяльність підприємств...

...визначення показників, які характеризують діяльність підприємств...

Остання зміна в історії адміністративної статистики в Україні характеризується роботою переживаємого нами періоду, який менте демократичної статистики прийняв свій характер. Визначення середньохвісткової діяльності підприємств, які характеризуються цією діяльністю, здійснюється за допомогою статистичних даних, які характеризують діяльність підприємств, які характеризуються цією діяльністю. Визначення середньохвісткової діяльності підприємств, які характеризуються цією діяльністю, здійснюється за допомогою статистичних даних, які характеризують діяльність підприємств, які характеризуються цією діяльністю.

Світловська індустрія
АКАД. РОК 1925-1926

...визначення показників, які характеризують діяльність підприємств...

...визначення показників, які характеризують діяльність підприємств...

...визначення показників, які характеризують діяльність підприємств...

СВАТОЧНА ІНАВІУРАЦІЯ АКАДЕМІЧНОГО РОКУ 1925—1926

та інсталяція нового Ректора Українського В. Університету
в Празі.

У великій салі Геологічного Інституту Карлового Університету в Празі відбулася дн. 29. листопаду 1925 р. святочна інавгурація нового академічного року та інсталяція нового Ректора Українського Університету в Празі при численній участі чеського та українського громадянства і студентства. На свято прибули представники чехословацької влади зокрема від міністерства заграничних справ радник Зезуляк; секційний шеф міністерства шкіл та народної освіти Фр. Мльох, міністерства публичних робіт і ин., даліше представники Карлового Університету в Празі декан філософічного факультету проф. Др. Якубець; декан теологічного факультету проф. Др. Вайс, крім цього прибув член ради головного міста Праги Арношт Голуби, інспектор українських середніх шкіл в ЧСР. проф. Др. Фр. Лакоми, й инші. З українського громадянства прибули представники українських високих шкіл в ЧСР., представники культурних та громадських інституцій і товариств, громади Кубанців в ЧСР., студентських громад і др.

На початку свята відспівав Український Академічний Хор в Празі „Заспів“ І. Воробкевича.

Після цього проректор проф. Федір Щербина подав звіт про діяльність Університету за 1924/25 академічний рік.

Відтак подав проректор коротку біографію та огляд наукової діяльності нового ректора проф. Дра О. Колесси, по чім передав урочисто провід Університету новому ректорові, який зложив прилюдне приречення.

Новий Ректор проф. Др. О. Колесса виголосив інавгураційний виклад „Гене́за новітньої української повісті“.

Після викладу ректор Колесса звернувся до всіх присутних представників чеського уряду, представників чеських та українських високих шкіл та інших громадських інституцій, до професорів студентства і т. п., з щирою подякою за прийняття участі в святі. Відтак оголосив численні привіти і побажання листові і телеграфічні, які прийшли на його руки від: Канцелярії Президента Республіки

Т. Г. Масарика, від Президента міністрів п. Швєглі, від міністрів справедливости п. Дра Долянського, соціальної опіки п. Дра Вінтера, шкільництва п. Дра Марковича, фінансів п. інж. Бечки, здоров'я п. Дра Шрамка, від Президента чеської Академії Наук проф. Дра Зубатого, від ректорів: Карлового університету в Празі проф. Дра Петра, Університету Коменського в Братіславі проф. Дра Вайнгарта, Університету Масарикового в Берні проф. Дра Росіцкого, Чеської високої технічної школи в Празі проф. Дра Кржіженецького, Ветеринарійного інституту в Берні проф. Дра Шульца, Академії красних штук проф. Швабінського, Високої рільничої школи в Берні проф. інж. Черного, від декана відділу будівельного інженерства чеської техніки проф. Дра Кадержабка, від декана лікарського факультету Карлового Університету в Празі проф. Дра Гашковця, декана природничого факультету проф. Дра Данеша, від продекана тогож факультету проф. Дра Слявіка, від пріматора головного міста Праги Дра Бакси, від директора бібліотеки чеського парламєнту Дра Тобольки, від мініст. радника і лектора Дра Гут-Ярковського, від мініст. радника міністерства торговлі п. Моліка, від проф. Дра Іва Рейнсберга, від проф. Дра Франтішка Пастрнека, мініст. радника міністерства заграничних справ Дра Ад. Черного, від посла Брадача, від мистця і письменника Людвика Куби, від посла Франт. Станєка, від Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, від Національного Музею у Львові, від Української Студентської Спілки в Берні, від Української Академічної Громади в Берні, від Українського Союзу студентів-емігрантів з північно-західних земель України в Празі і ин.

Всі привітання стрічали присутні грімкими оплесками. Особливо повні захоплення невмовкаючі оплески наповнили салю при відчитанні привітів від Канцелярії Пана Президента Рєспублїки Дра Т. Г. Масарика та Пана Президента міністрів Швєглі.

В кінці святочної інавгурації ректор О. Колєсса висловив горячу подяку Урядови Чехословацької Рєспублїки та зокрема її Президентові Масарикові і цілому чеському братньому народові за гостинний приют українським культурним організаціям, особливож Українському Університетові, та закінчив свою промову окликом в честь Пана Президента Рєспублїки Т. Г. Масарика, і чеського народу, який присутні скріпили грімким окликом: „Слава“!

Український Академічний Хор відспівав дуже гарно гимн: чеський, словацький та український, чим і закінчилася святочна інавгурація нового академічного року, яка була великим святом української культури, та дала наглядний доказ поваги і симпатії, яку здобув собі Український Університет в Празі серед найвизначніших кругів чеськословацького народу.

СПРАВОЗДАННЯ РЕКТОРА ПРОФ. ФЕДОРА ЩЕРБИНИ

про діяльність Українського Університету в Празі
за 1924—25 академічний рік.

Минулий 1924—25 академічний рік був 4-тим роком існування та діяльності Українського Університету в Празі. Протягом цього року наш університет пережив досить багато тяжких моментів, особливо матеріального характеру, але, не дивлячись на це, діяльність Університету, як наукова так і науково-учебна йшла своїм нормальним шляхом, а організація Університету, внутрішня його консолідація та виявлення його діяльності на зовні — скріпилися та поширилися.

На початку 1924—25 академічного року професорська колегія Університету мала в своєму складі: 19 звичайних професорів, 7 надзвичайних, 3 доценти-супленти, 3 доценти, 2 лектори. Впротязі минулого академічного року в складі професорської колегії відбулися такі зміни: надзвичайного професора В. Щербаківського іменовано звичайним професором на катедру археології, доцента-суплента І. Мірчука іменовано надзвичайним професором на катедру філософії, доцента С. Бородаєвського іменовано надзвичайним професором на катедру кооперації, професорського стипендіата, лектора Ф. Слюсаренка іменовано приват-доцентом при кафедрі давньої історії, доцента С. Буткевича іменовано доцентом-суплентом при кафедрі кримінального процесу. Закликано двох лекторів французької та англійської мови. Таким чином, нині професорська колегія складається з 20 звичайних професорів, 8 надзвичайних, 3-х доц.-суплентів, 1-го доцента, 4-ох лекторів, всього 36 осіб. Крім того уділено право викладів на філософічному факультеті, академікові проф. Старкову.

На філософічному факультеті протягом зимового семестру відбулись виклад з 44 предметів, 99 годин тижнево, в тому числі: 55 год. викладів та 44 год. семінарів, наукових вправ та екскурсій. В літньому семестрі відбулись виклади з 45 предметів, 104 год. тижнево, в тому числі: 56 год. викладів, та 48 год. семінарів, наукових вправ та екскурсій.

ПРОГРАМА ВИКЛАДІВ
УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
В ЗИМОВІМ ПІВРОЦІ 1924—25.

I.

Філософічний факультет.

А. Історично-Філософський Відділ.

1. Філософія.

Доцент Др. Іван Мірчук: Теоретична філософія Канта. (3 год. тижн.)
Філософічні вправи. Читання творів Сковороди. Продовження.
(2 год. тижн.)

2. Історія.

а) Історія України:

Проф. Дмитро Дорошенко: Загальний курс української історії.
Продовження. (3 год. тижн.)
Західно-руські й козацькі літописи. Спеціальний курс з практичними вправами. (2 год. тижн.)
Головні течії в розвитку української історичної думки. (1 год. тижн.)

Проф. Василь Біднов: Історія української церкви в XVII. та XVIII. століттях. (2 год. тижн.)
Семінар історії української церкви (1 год. тижн.)
Степова Україна (Запорожжя) в XVIII. столітті. (1 год. тижн.)
Семінар історії Запорожжя. (1 год. тижн.)

б) Бесвітня історія:

Надзв. проф. Олександр Шульгин: Старий порядок, нові ідеї та французька революція 1789 р. (2 год. тижн.)
Основні проблеми методології історії. (1 год. тижн.)
Студіювання підготовки і розвитку французької революції.
Семінар. (2 год. тижн.)

в) Історія мистецтва:

Проф. Дмитро Антонович: Історія українського малярства від XV. віку. (1 год. тижн.) (В понеділок від 12—1. Клементіум I.)
Історія нідерландського малярства XV. віку. (2 год. тижн.)
(Вівторок і середа від 12—1. Клементіум I.)
Семінар історії мистецтва: Студія Міланського Собору (2 год. тижн.)

Доцент Др. Володимир Залозецький: Історія середньовічного мистецтва (з світлинами). (3 год. тижн.)
Вправи з історії візантійського і візантійсько-українського мистецтва (для початкуючих). (2 год. тижн.)

г) Археологія:

Надзв. проф. Вадим Щербаківський: Залізна доба на Україні: Скитське панування на Україні від віку V. і далі; Сарматське панування і зміна їх іншими кочовниками. (3 год. тижн.)

Семінар. (2 год. тижн.)

г) Музика:

Лектор Федір Стешко: Практичний курс основ музики. (2 год. тижн.)
Аналіза (музично-естетична) найвизначніших творів німецької лірики з кінця XVIII. ст. до нашого часу. (1 год. тижн.)

3. Фільмологія.

а) Українська мова і література:

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Три літа Шевченкової поетичної творчости. (3 год. тижн.)

Семинаричні вправи: Читання творів Котляревського (2 год. тижн.)

Проф. Др. Олександр Колесса: Історія української літератури XIX. віку. Продовження. (1 год. тижн.)

Історія української драматичної літератури. Продовження. (1 год. тижн.)

Історія старинного роману, повісти і легенди на Україні. (1 год. тижн.)

Семінар української фільмології: Введення в розслід фольклору. Наукові праці і реферати. (2 год. тижн.)

Надзвич. проф. Др. Роман Смаль-Стоцький: Етимологічна аналіза засобу слів української мови. (5 год. тижн.)

б) Чеська мова:

Лекторка Марія Носкова-Бочковська: Чеська граматики з практичними вправами. (2 год. тижн.)

Читання: „Семиболістні“ Фр. Шрамка. (2 год. тижн.)

в) Французська мова:

Лекторка Др. Лідія Шульгинова: Загальний курс французької мови. (4 год. тижн.)

г) Англійська мова:

Лекторка Марія Славінська: Загальний курс англійської мови: Практичні вправи, бесіди комбіновані писаними вправами, та теоретичними поясненнями складні. (4 год. тижн.)

г) Клясична фільмологія:

Проф. Др. Агенор Артимович: Q. Horatius Flaccus. (3 год. тижн.)
Sophocles Antigona. Семінар. (2 год. тижн.)

Проф. Кость Лоський: Історія римської республіки до кінця другої пунійської війни. (2 год. тижн.)

Лектор Федір Слюсаренко: Наука латинської мови. Понеділок і вівторок 11—1. Клементіnum ч. II. (4 год. тижн.)

Б. Природописно-Математичний відділ.

1. Хемія.

Проф. Др. Іван Горбачевський: Органічна хемія. (4 год. тижн.)
В середу, четвер і п'ятницю в годині 11. рано в салі проф.
Др. Форманка. Катеринська ч. 32.

2. Біольогія.

Проф. Др. Петро Андрієвський: Курс загальної біольогії. (Для починаючих.) (2 год. тижн.)
Лябораторні студії з обсягу загальної гістольогії звірят. Продовження. (3 год. тижн.)

3. Геольогія.

Проф. Федір Швець: Вступ до геольогії. Статика і динаміка земної кори. (3 год. тижн.)
Семинар. (2 год. тижн.)

4. Географія.

Проф. Др. Степан Рудницький: Система геоморфольогії з особливим оглядом на українські і чеськословацькі землі. Ч. III. (3 год. тижн.)
Географічний семинар. (2 год. тижн.) (Тільки за попереднім зголошенням у професора).
Самостійні праці й екскурсії з області землезнання. З двогодинною конверзаторією. Числиться за сім годин тижнево. (Тільки за попереднім зголошенням у професора.) Місце: Географічний устав Карлового Університету. Час: означиться в порозумінню з слухачами.

5. Соціяльна медицина.

Доц. Др. Борис Матюшенко: Курс соціальної гігієни і евгеніки. (3 год. тижн.)
Семинар. Студіювання сучасного стану здоровля українського народу. (2 год. тижн.)

II.

Факультет права і суспільних наук.

1. Соціольогія.

Проф. Др. Отон Ейхельман: Загальна соціольогія. (2 год. тижн.)

2. Енциклопедія права.

Проф. Сергій Шелухин: Енциклопедія права. (2 год. тижн.)

3. Історія українського права.

Проф. Ростислав Лашенко: Історія українського державного права доби гетьманської. (1 год. тижн.)

Історія українського цивільного та кримінального процесу. (2 год. тижн.)

Семинар з історії українського права. (2 год. тижн.)

4. Римське право.

Проф. Кость Лоський: Історія і система римського права. Част. перша. (3 год. тижн.)

Семинар з римського права. (2 год. тижн.)

5. Церковне право.

Надзвич. проф. Олександр Лотоцький: Церковна автокефалія. (3 год. тижн.)

Церква і держава (2 год. тижн.)

6. Цивільне право і цивільний процес.

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Історія і елементи приватного права. (3 год. тижн.)

Цивілістичний семінар. (2 год. тижн.)

Доцент Опанас Андрієвський: Українське приватне право (право родинне і право зобов'язань). (3 год. тижн.)

Доцент Андрій Яковлів: Цивільний процес (продовження: особлива частина; процедура виконання судових рішень; охоронна процедура). (2 год. тижн.)

Семинар з цивільного процесу. (2 год. тижн.)

7. Торговельне та морське право.

Проф. Олексій Одарченко: Окремі умови по торговельному праву. (1 год. тижн.)

Доцент Андрій Яковлів: Морське торговельне право. (1 год. тижн.)

8. Карне право.

Проф. Сергій Шелухин: Карне право. Особлива частина. (Продовження.) (3 год. тижн.)

Семинар кримінального права. (2 год. тижн.)

Доцент Сергій Буткевич: Карна політика. (3 год. тижн.)

9. Політичне (державне) право.

Проф. Др. Володимир Старосольський: Політичне право. Част. перша. (2 год. тижн.)

Конституції найновішої доби. (1 год. тижн.)

Семінар з політичного права. (2 год. тижн.)

Проф. Др. Михайло Лозинський: Історія будови української держави. Част. друга. (1 год. тижн.)

10. Адмініstraційне право.

Проф. Др. Отон Ейхельман: Адмініstraційне право. Част. перша. (3 год. тижн.)

Семінар з адмініstraційного права. (1 год. тижн.)

11. Фінансове право.

Проф. Олексій Одарченко: Учення про державний кредит, бюджет та контроль. (4 год. тижн.)

Семінар з фінансового права. (1 год. тижн.)

12. Міжнародне право.

Проф. Др. Михайло Лозинський: Система міжнародного права. (3 год. тижн.)

Вправи (семінар) з міжнародного права і політики. (1 год. тижн.)

13. Політична економія.

Надзвич. проф. Олександр Мицюк: Сільсько-господарська економія. (4 год. тижн.)

Вправи з політичної економії. (1 год. тижн.)

Надзвич. проф. Володимир Тимошенко: Економічна політика (2 год. тижн.)

Світовий ринок і Україна. (2 год. тижн.)

Семінар з економічної політики. (1 год. тижн.)

14. Теорія кооперації.

Доцент Сергій Бородаєвський: Історія кооперації. (В зв'язку з історією). (2 год. тижн.)

15. Статистика.

Проф. Федір Щербина: Теорія статистики (в зв'язку з практичними роботами про будування і оновлення сільського господарства. (3 год. тижн.)

Семінар статистики. (2 год. тижн.)

ПРОГРАМА ВИКЛАДІВ
УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
В ЛІТНІМ ПІВРОЦІ 1925.

I.

Фільософічний факультет.

A. Історично-фільологічний відділ.

1. Фільософія.

Надзв. проф. Др. Іван Мірчук: Історія грецької філософії. (3 год. тижн.)

Вправи. Питання української філософічної термінології. Для слухачів обох факультетів. (2 год. тижн.)

2. Історія.

а) Історія України:

Проф. Дмитро Дорошенко: Загальний курс „Західно-українські землі в XVII.—XVIII. в. в.“ (1 год. тижн.)

Головні течії української історичної думки. (2 год. тижн.)

Козацькі літописи. (1 год. тижн.)

Проф. Василь Біднов: Історія української церкви в XVII. та XVIII. століттях. Продовження. (2 год. тижн.)

Семінар історії української церкви. (1 год. тижн.)

Степова Україна (Запоріжжя) в XVIII. ст. Продовження. (1 год. тижн.)

Семінар історії Запоріжжя. Продовження. (1 год. тижн.)

б) Всесвітня історія:

Надзв. проф. Олександр Шульгин: Французська революція 1789 р. Продовження. (2 год. тижн.)

Основні проблеми методології історії. Продовження. (1 год. тижн.)

Студіювання підготовки і розвитку французької революції.

Семінар. (2 год. тижн.)

в) Історія мистецтва:

Проф. Дмитро Антонович: Історія українського малярства XVI, XVII. і XVIII. в. в. (2 год. тижн.) (У вівторок і середу від 12—1. Клементинум I.)

Французський примітив. (1 год. тижн.) (В понеділок від 12—1. Клементинум I.)

Семінар історії мистецтва. (2 год. тижн.)

Доцент Др. Володимир Залозецький: Історія середньовічного мистецтва. (1 год. тижн.) (В четвер від 10—11.)

Опис пам'яток мистецтва з переходною ренесансово-бароковою добою. (1 год. тижн.) (В понеділок від 10—11.)

Методичні справи. (2 год. тижн.) (В суботу від 9—11.)

г) Археологія:

Проф. Вадим Щербаківський: Залізна доба на Україні. Продовження. (3 год. тижн.)

Семінар. (2 год. тижн.) (Четвер і п'ятниця від 3—5. Клементинум V.)

г) Музика:

Лектор Федір Шешко: Найкращі твори німецької музичної лірики XVIII.—XIX. ст. (3 год. тижн.)

3. Фільмологія.

а) Українська мова і література:

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Три літа Шевченкової творчості. Продовження. (3 год. тижн.)

Український семінар. Реферати на лінгвістичні праці. (2 год. тижн.)

Проф. Др. Олександр Колесса: Історія української драматичної літератури. Продовження. (1 год. тижн.) (В суботу від год. 5—6, ул. Бржегова ч. 5, в малій салі семінара слав. фільмології.) Історія старинного роману, повісті і легенди на Україні. Продовження. (1 год. тижн.) (В суботу від год. 6—7 по пол. в малій салі семінара слав. фільмології, Бржегова ч. 5.)

Українська палеографія. (1 год. тижн.) (В п'ятницю від 4—5, в малій салі семінара слав. фільмології, Бржегова ч. 5.)

Семінар української фільмології: Наукові праці і реферати. (2 год. тижн.) (В п'ятницю від год. 11—1, в малій салі семінара слав. фільмології, Бржегова ч. 5.)

Надзвич. проф. Др. Роман Смаль-Стоцький: Український словотвір. (5 год. тижн.)

б) Чеська мова:

Лекторка Марія Носкова: Основи чеської граматики. (2 год. тижн.) Конверсація та читання: Фр. Шрабек „Семиболістні“. Продовження. (2 год. тижн.)

в) Клясична фільмологія:

Проф. Др. Агенор Артимович: Софокля „Антигона“. (2 год. тижн.) (Середа 2—4, Клементинум V.)

Римська елегія. (3 год. тижн.) (П'ятниця від 11—11³⁰ Клементинум VI.)

Проф. Кость Лоський: Історія римської республіки до кінця другої пунійської війни. (1 год. тижн.)

Лектор Федір Слюсаренко: Ю. Цезар Commentarii de bello Gallico. (4 год. тижн.) (Вівторок від 10—12. Клементинум II. і середа від 10—12 Клементинум I.)

г) Англійська мова:

Лекторка Марія Славінська: Наука англійської мови. В понеділок від 5 до 6 год. і в суботу від 5 до 7 год. вечер.

г) Французська мова:

Лекторка Др. Лідія Шульгинова: Наука французької мови. В днях і годинах, які будуть означені після умови зі студентами.

Б. Природописно-математичний відділ.

1. Хемія.

Проф. Др. Іван Горбачевський: Органічна хемія. Продовження. (4 год. тижн.) В середу, четвер і п'ятницю в годині 11. рано в салі проф. Др. Форманка. Катержінська ч. 32.

2. Біольогія.

Проф. Др. Петро Андрієвський: Курс синтетичної біольогії. (2 год. тижн.)

Спеціальний курс з фізіольогії виших тварин — з семінарем. (3 год. тижн.)

3. Геольогія.

Проф. Федір Швець: Загальна геольогія. Продовження. Дісльокаційні процеси, землетруси і денудаційні процеси. (3 год. тижн.) Семінар.

4. Географія.

Проф. Др. Степан Рудницький: Система географічних студій і навчання географії ч. I. з практичними вправами. (3 год. тижн.)

Географічний семінар. (2 год. тижн.) (За попереднім зголошенням у професора.)

Самостійні вправі й екскурсії з області землезнання. Числиться за 7 годин тижнево. (За попереднім зголошенням у професора.)

Місце: Мала сала географічного устава Альбертов 6. Час: Дні й години означиться в порозумінню з п. слухачами.

5. Соціальна медицина.

Надзв. Проф. Др. Борис Матюшенко: Курс соціальної гігієни і евгеніки. (3 год. тижн.)

Семінар. Студювання сучасного стану здоровля українського народу. Продовження. (2 год. тижн.)

II.

Факультет права і суспільних наук.

1. Українське право.

Проф. Ростислав Лашенко: Організація центрального і місцевого управління у Великому Князівстві Литовському (XV.-XVI. вв.) (3 год. тижн.)

Семінар українського права. (2 год. тижн.)

2. Римське право.

Проф. Кость Лоський: Історія і система римського права (частина друга). (3 год. тижн.)

Семінар з римського права. (2 год. тижн.)

3. Церковне право.

Проф. Олександр Лотоцький: Історія автокефальних змагань. (3 год. тижн.)

Історія церковно-правної думки на Україні. (2 год. тижн.)

4. Цивільне право і цивільний процес.

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Історія і система обліраційного права. (3 год. тижн.)

Цивілістичний семінар. (2 год. тижн.)

Доцент Опанас Андрієвський: Право зобов'язань — загальна і особлива частина. (3 год. тижн.)

Доцент супл. Андрій Яковлів: Цивільний процес: Теорія доказів. (2 год. тижн.)

Семінар цивільного процесу. (2 год. тижн.)

5. Торговельне право.

Проф. Олексій Одарченко: Основи торговельного права. (1 год. тижн.)

Доцент супл. Андрій Яковлів: Морське право. Продовження. (1 год. тижн.)

6. Карне право.

Проф. Сергій Шелухин: Особлива частина карного права. (Посягання на особу людини). (3 год. тижн.)

Семінар по карному праві. (2 год. тижн.)

Доцент Сергій Буткевич: Загальна частина карного права. (3 год. тижн.)

7. Політичне (державне) право.

Проф. Др. Болодимир Старосольський: Політичне право. (2 год. тижн.)

Нові конституції. (1 год. тижн.)

Семінар політичного права. (2 год. тижн.)

Проф. Др. Михайло Лозинський: Історія будови української держави. П. Галичина. (1 год. тижн.)

8. Адміністраційне право.

Проф. Др. Отон Ейхельман: Адміністраційне право. Продовження. (3 год. тижн.)

Вправи по адміністраційному праву та місцевому самоурядованні. (2 год. тижн.)

9. Фінансове право.

Проф. Олексій Одарченко: Грошова система і державні фінанси. (4 год. тижн.)

10. Міжнародне право.

Проф. Др. Михайло Лозинський: Міжнародне право. I. Мир, II. Війна. (3 год. тижн.)

Вправи з міжнародного права і політики. (1 год. тижн.)

11. Політична економія.

Надзвич. проф. Олександр Мищук: Аграрна політика. (2 год. тижн.)

Політична економія. (2 год. тижн.)

Семінар по політичній економії. (1 год. тижн.)

Надзвич. проф. Володимир Тимошенко: Теорія грошей. (2 год. тижн.)

Господарство України. (2 год. тижн.)

Семінар по економічній політиці. (1 год. тижн.)

12. Теорія кооперації.

Доцент Сергій Бородаєвський: Теорія кооперації (в звязку з історією). (3 год. тижн.)

13. Статистика.

Проф. Федір Щербина: Теорія статистики. (3 год. тижн.)

Семінар статистики. (2 год. тижн.)

На факультеті права та суспільних наук в зимовому семестрі відбулись виклади з 37 предметів, 75 годин тижнево, в тому числі: 56 годин викладів та 19 годин семінарів. В літньому семестрі відбулись виклади з 34 предметів, 74 год. тижнево, в тому числі: 55 год. викладів та 19 год. семінарів.

Протягом зимового семестру на філософічному факультеті було переведено габілітацію на доцента Ф. Слюсаренка, три головні ригорози: п. П. Савіцького по геології та географії, п. Миколи Пушкаря з української мови та літератури, п. Миколи Залізняка з історії та один малий ригороз п. П. Савіцького.

На протязі літнього семестру було переведено головний ригороз Миколи Залізняка та Миколи Пушкаря; і педагогічний іспит учителів гімназії: О. Бачинського і Палатинського та студ. Мелешка.

На факультеті права та суспільних наук в протязі зимового семестру переведено абсолютні іспити: п. п. Чубенка, Ружицького, Волощака, Прибитковського та Кривого; ригороз з судової групи предметів: Волощака, Прибитковського, Кривого, Ружицького, з історичної групи предметів Гайманівського. Одбулася промоція на доктора прав п. п. Гайманівського та Ружицького.

Протягом літнього семестру одбувся історично-правничий ригороз Кривого та Прибитківського, а також промоція на доктора прав: Мандрики, Баранова, Прибитковського, Маглакелідзе та Приходька.

В протязі минулого року одбулося: 17 засідань Сенату Університету, 10 засідань філософічного факультету, 18 засідань правничого факультету та Загальні Збори професорської Колегії — 10. червня 1925 року.

13. червня 1925 р. одбулися другі Загальні Збори професорів, на яких ректором Університету на новий 1925—26 академічний рік було обрано проф. Дра Олександра Колессу. Тогож дня одбулися Збори факультетів, на яких було обрано деканом філософічного факультету проф. Дра Агенора Артимоновича а деканом факультету права та суспільних наук проф. Дра Володимира Старосольського.

Склад студентів Університету в минулому році був такий:

Зімовий семестер:

1. На філософічному факультеті:	всіх	мущин	жінок
Всіх вписаних було	295	239	56
Звичайних слухачів	266	234	32
Надзвичайних	29	15	14

По країнах походження студенти поділялися так:

З Великої України	82	69	13
З Галичини	182	146	36
З Буковини	11	8	3
З Кубані	3	3	—
З Білої Руси	1	1	—
З Чехословаччини	11	8	3
З Росії	3	2	1
З Греції	1	1	—
З Австрії	1	1	—

По народностям:

Українців	276	225	50
Чехів	8	5	3
Словаків	4	3	1
Болгарів	1	1	—
Білорусинів	1	1	—
Жидів	4	3	1

Літній семестер:

	всіх	мущин	жінок
Всіх вписаних	258	214	44
Звичайних слухачів	228	191	37
Надзвичайних слухачів	30	23	7

По країнам походження студенти поділялися:

3 Великої України	75	62	13
3 Галичини	160	132	28
3 Буковини	4	3	1
3 Кубані	4	4	—
3 Чехословаччини	10	9	1
3 Білої Руси	2	1	1
3 Болгарії	1	1	—
3 Росії	1	1	—
3 Румунії	1	1	—

По народности:

Українців	241	201	40
Чехів	6	5	1
Словаків	3	3	—
Білорусинів	2	1	1
Болгарів	1	1	—
Москалів	1	—	1
Німців	1	—	1
Жидів	3	3	—

2. Факультет права та суспільних наук:

Зімовий семестер:

Всіх вписаних було	142	134	8
Звичайних слухачів	134	126	8
Надзвичайних	8	8	—

По країнах народження:

3 Великої України	46	42	4
3 Галичини	81	80	1
3 Буковини	5	5	—
3 Кубані	6	4	2
3 Чехословаччини	3	2	1
3 Грузії	1	1	—

По народности:

Українців	139	132	7
Чехів	2	1	1
Грузинів	1	1	—

Літній семестер:

Всього вписалося	124	114	10
Звичайних слухачів	112	102	10
Надзвичайних	12	12	—

Слухачі поділюються по країнах походження:

	всіх	мущин	жінок
3 Великої України	41	39	2
3 Галичини	68	65	3
3 Буковини	2	2	—
3 Кубані	8	6	2
3 Чехословаччини	3	1	2
3 Грузії	1	1	—
3 Естонії	1	—	1

По народности:

Українців	120	112	8
Чехів	3	1	2
Грузин	1	1	—

Всього в протязі 1924—25 академічного року на обох факультетах було слухачів: в зімовому семестрі: 437, а в літньому: 382.

В році 1924—25 при університеті числилися професорські стипендіяти: на філософічному факультеті: п. п. Пастернак, Слюсаренко, Чикаленко. На факультеті права та суспільних наук: п. п. Клуний, Баранів, Гурко, Мельник та Гайманівський. За виключенням Дра Клуного, стипендії всіх інших стипендіатів були обмежені певним строком: Слюсаренко, з іменуванням його доцентом перестав бути стипендіатом, Чикаленкові, Гуркові, Пастернакові та Баранову стипендії були припинені, а Гайманівський мав лише звичайну студентську стипендію. В протязі цього року були іменовані професорськими стипендіатами: Др. Мандрика при кафедрі міжнародного права, Др. Залізняк при кафедрі історії, Сулятицький при кафедрі державного права та Др. Олексій Одарченко при кафедрі карного права.

Тяжке матеріальне становище інституту професорських стипендіатів, який має таке велике значіння для збільшення українських професорських сил, завше було предметом особливої уваги Університету. Для поліпшення цього становища Сенатом Університету зроблені певні кроки перед урядовими чинниками; питання про продовження стипендій, можна сподіватися, буде переглянуто, а крім того призначення нових стипендій стало цілком можливим, чому маємо вже приклади.

Другим питанням, яке вимагає невідкладного полагодження, являється продовження стипендій для студентів, які скінчили чи кінчають чеські високі школи та бажають студіювати спеціальні предмети в Університеті по українознавству для підготовки для майбутньої діяльності на Батьківщині. В цьому напрямі робляться певні заходи, які можливо дадуть задовольняючі наслідки.

З видавничої діяльності Університету за цей час треба відмітити: видання „Органічної хемії“ проф. Горбачевського — великого тому в 38 аркушів друку, видрукованого надзвичайно

чисто та старанно державною друкарнею, та видання I-го тому наукового Ювілейного Збірника в честь 75-ти літ народження Пана Президента ЧСР. проф. Т. Г. Масарика, на 27 аркушах.

Видавнича справа Університету в останній момент набрала дуже актуального значіння. Ще в попередньому академічному році виникла думка організувати Видавництво Університету через заложення певного фонду, з якого можна булоб покривати видатки по видрукуванню університетських видань. Щоб улегчити справу організації такого фонду, Університет увійшов у зносини з Українською Господарською Академію в Подебрадах та Педагогічним Інститутом імени Драгоманова в Празі. Делегація від трьох цих висших шкіл підняла перед Міністерством закордонних справ питання про асігновання певної суми для цього фонду. Міністерство з свого боку запропонувало делегації увійти в зносини з Громадським Видавничим Фондом в Празі в цілях об'єднання українського наукового видавництва. На підставі цього Сенат Університету склав з Громадським Видавничим Фондом окремий договір, згідно якому при Фонді утворюється „Фундація Університету“; на кошти цієї Фундації Видавничий Фонд має видавати праці професорів та наукові збірники Університету; крім того Фонд перебірає на себе продаж всіх видань Університету на певних умовах. Договір заключено на один рік з правом wypowiedження за 6 місяців та автоматичного продовження з року на рік. Реалізація договору буде переведена в наступаючому академічному році.

В академічному році 1924—25 переходив Університет тяжку економічну кризу. Дотацію Університету зменшено з 70.000 на 60.000 Кч. Треба було ще дальше зменшити і так уже мінімальну платню професорам і доцентам. Лише при допомозі додаткових фондів придбаних проф. О. Колессою із иншого прихильного нам чеського джерела — можна було привернути захитану бюджетову рівновагу.

На видавництва не можна було вивести ніяких фондів. Не одержано їх і на Ювілейний Збірник в честь П. Президента Масарика. Давніші ощадности були вичерпані. Дальшу видавничу діяльність Університету треба було припинити.

З особливих урочистих днів життя Університету в протязі минулого року належить пригадати першим: Свято визволення чеського народу — 28. жовтня 1925. В день цього свята були уряджені святочні збори професорів та доцентів Університету з участю представників від академічної молоді. Святочну промову виголосив П. Ректор, на пропозицію якого збори вислали привітну телеграму до Пана Президента Масарика. Святочний виклад зробив проф. Щербаківський.

20. листопада 1924 р. одбулася інавгурація Ректора, проф. Щербини, на якій взяли участь представники від Міністерств, Карлового Університету й других високих чеських шкіл. Ректор виго-

лосив інавгураційний виклад на тему: „Еволюційні зміни в області статистики“.

На 7. березня 1925 р. припав день 75-ліття Пана Президента Чесько-словенської Республіки, Дра Т. Г. Масарика. Сенат Університету ухвалив прийняти участь у святі улаштуванням Святочної Академії та присвяченням Високому Ювілятові Наукового Збірника в двох томах, з яких перший том, збільшений з окремою предмовою та потретом Ювілята вийшов як раз в день ювілею. Святочна Академія відбулась 5. березня 1925 р. у великій салі геологічного інституту на Альбертові, в присутності представників чесько-словенського уряду, Карлового Університету та інших чеських високих шкіл, всієї професури, великої кількості студентства та сторонньої публіки. Вступну промову, присвячену Пану Президентові та його ролі у визволенні чеського народу та серед Славянства взагалі сказав Ректор, проф. Щербина. Реферат про Т. Г. Масарика, яко філософа, зачитав проф. І. Мірчук. На кінці були відспівані чеськословацькі та український національні гимни.

В протязі минулого академічного року Університет, як в попередні роки, був у постійних зносинах з Українськими Високими Школами як в Чесько-словенській Республіці, так в Галичині і на Україні, а також з чеськими високими школами. Було звернуто головну увагу на обмін виданнями, причому значна висилка видань Університету була зроблена на адресу всіх наукових установ, високих шкіл та бібліотек на Україні. Крім того Університет увійшов у зносини з деякими американськими науковими та благодійними установами в справі висилки для бібліотеки Університету наукових видань цих інституцій. З цих інституцій — Інститут Карнеджі (Carnegie Institution) та Фундації Карнеджі для міжнародного миру (Carnegie Endowment for international Peace) у Вашингтоні внесли бібліотеку Університету в список установ, яким будуть висилати всі видання цих інституцій. Крім того, Університет веде кореспонденцію з Міжнародним Інститутом освіти (International Education Board) в Нью Йорку та з Університетом і Департаментом освіти штату Нью Йорк про обмін виданнями. Для освідомлення Європи і цілого світу про склад і діяльність нашого Університету в минулому році Університет помістив відповідну публікацію у великому німецькому справочнику „Мінерва“ і з одержаної після виходу цього видання кореспонденції видно, що ця публікація досягла своєї мети.

В минулом академічному році Університет через своїх делегатів приймав участь в зїзді чеських етнографів в Берні, в червні місяці б. р.; в зїзді чеських правників в червні б. р. та на ювілеї чеської гірничої академії в Пшібрамі.

Переглядаючи цілу діяльність Українського Університету в Празі в протязі минулого року, вважаю своїм неодмінним обов'язком скласти при цьому іменем цілого Університету щире подяку Славному Президентові Чесько-словенської Республіки

професорові Дру Т. Г. Масарикові за ту постійну ласкаву опіку якої зазнавав Університет від нього. Також складаю щиру подяку високому чесько-словенському урядові, зокрема Міністерству заграничних справ, за сприятливе відношення до Університету та за матеріальну допомогу, яка є основою існування Університету. Нарешті, складаю щиру подяку членам Сенату та дорогим товаришам-професорам і доцентам за підтримку та допомогу, яка улегчувала мені виконання тяжких обов'язків ректорських. Працював я в міру моїх слабих фізичних сил. Від щирого серця бажаю моєму наступникові, ректору, проф. Колессі повного успіху в його праці на добро нашої alma mater та цілого Українського Народу!

Др. Олександр Колесса, ректор Українського Університету в Празі, звичайний професор на кафедрі української мови та літератури, народився дня 24. квітня 1867 р. в Сопоті, в Галичині. Середню освіту отримав в гімназіях у Дрогобичи та в Стрию, склавши іспит зрілості з відзначенням 1888 року. Тогож року вступив до Львівського Університету. Слухав викладів з обсягу української, словянської та класичної філології професорів: О. Огоновського, А. Каліни, Р. Пілята, Л. Цьвіклінського і инш. В тому часі брав участь у Словянському кружку під проводом проф. Каліни. Діяльну участь брав також в житті української академічної молоді в „Академічному Братстві“ і увійшов у близькі зв'язки з Ів. Франком, Мих. Павликом та М. Драгомановим, які мали великий вплив на зформування його світогляду і на його громадянську та літературну діяльність. Під їх проводом увійшов він до першого гуртка основників української радикальної партії та співробітників часопису „Народ“, піддержуючи рівночасно живі зносини з соціалістичними кругами „Наукової Читальні“. Подорож його на тодішню Угорську Україну р. 1889 разом з В. Охримовичем, Б. Кістяковським та А. Маршинським викликала проти нього та проти товаришів подорожі поліційні ревізії та судове слідство під закидом державної зради.

В тій радикально-соціалістичній атмосфері, в якій під той час жив Олександр Колесса, мають свій підклад його вірші. Вони вважалися тоді за революційні, цензурою заборонені, і ходили у відписах з рук до рук, а деякі з них, як пісня „Шалійте, шалійте скажені кати“, написана з нагоди великої студентської політичної демонстрації 1889 р., стала революційним гимном української соціалістичної і поступової молодіжки як в Галичині, так і на Великій Україні, і навіть в тих російських Університетах, де існували громади Українців.

Року 1890 О. Колесса своєю статєю під назвою: „Перестрій читальень на основі зміни статута „Просвіти“ та своєю промовою і внесенням на загальних зборах „Просвіти“ в Коломиї — спри-

чинився до реорганізації Т-ва „Просвіта“ з чисто просвітнього на просвітньо-економічне, а читалень „Просвіти“ на просвітньо-економічні кооперативи.

Після п'ятих семестрів, проведених на Львівському Університеті, О. Колесса перейшов до Університету в Чернівцях, де слухав викладів професорів: Смаль-Стоцького, Ом. Калужницького, Гільберга та инш. В часи побуту на Буковині відбув О. Колесса довшу наукову подорож до рідних околиць О. Федьковича, зібрав там важливі матеріали до його життєпису, які використав у своїй студії про Федьковича.

По скінченні філософічного факультету займався один рік приватними лекціями та підготовкою деяких наукових праць. Як стипендист виїхав опісля на дальші студії до Відня, де слухав викладів професорів Ягіча, Вондрака, Пастрнка, Мінора та инш. Під кермою проф. Ягіча присвятився він головно студіям слов'янської фільології і одержав у Віденському університеті докторат філософії 1894. Для дальших студій виїхав на короткий час до Мюнхена, а після до Фрайбургу у Швейцарії, де слухав викладів славістів Каленбаха, історика мистецтва Ефмана, історика германських літератур Йостеса лінгвіста Штрайтберга і инш.

Зимою 1894—95 працював далше у Відні під проводом проф. Ягіча, який мав найбільший вплив на напрям його наукової діяльності та полишив на його психіці нестерті сліди на ціле життя. Разом з тим О. Колесса готувався до габілітації. Літом 1895 р. габілітувався він на університеті в Чернівцях з української мови та літератури. Одержав *veniam docendi* 13. квітня 1895 р. а 29. серпня 1895 р. був затверджений доцентом Львівського Університету. В жовтні тогож року розпочав виклади з обсягу української мови і літератури на кафедрі, вакантній після смерті проф. Ом. Огоновського. В літньому семестрі 1896 р. іменовано його заступником професора на цій кафедрі, а в червні 1897 р. У-т обрав його надзвичайним професором *unico loco*, але справа затвердження його міністерством, в наслідок згаданих уже переслідувань у студентські роки, затяглася аж до 1. лютого 1898 р., коли він був затверджений надзвичайним професором української мови та літератури, директором семінаря української фільології та членом екзаменаційної комісії для учительських кандидатів середніх шкіл.

Року 1898 і в першій половині 1899 р. відбув довші наукові подорожі по Закарпаттю, де збирав та розслідував матеріали до історії української мови й літератури, що зберігаються в Ужгородській єпископській бібліотеці та в бібліотеках Василіянських монастирів. Опісля р. 1900 працював у Закарпатських бібліотеках та архівах і оголосив звідомлення зі своєї подорожі в Записках Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові р. 1900, ч. 41. Щоби пізнати безпосередно найдавніші рукописні джерела до історії української мови, відбув в 1899 р. довшу наукову подорож до

Росії, де в бібліотеках та архивах Київ, Москви, Петербургу та Вільна розсліджував особливо рукописні пам'ятники з XI—XIV в. в.

Року 1899 обрано О. Колессу дійсним членом Наукового Т-ва ім. Шевченка. Року 1902 обрано його директором філььологічної секції Т-ва. Яко делегат Т-ва взяв він в 1900 р. участь в історичному конгресі в Кракові та виголосив реферати: „Погляд на сучасний стан наукових дослідів з обсягу українсько-руської літератури“; „Українська і польська ритміка“. В листопаді 1900 р. іменовано його звичайним професором Львівського Університету. Року 1902 Міністерство освіти іменувало його членом центральної комісії у Відні для зберігання пам'ятників старовини, як консерватора для українських архивалій північно-східної Галичини. Виконуючи ці обов'язки, відбув О. Колесса цілий ряд консерваторських подорожів для розсліду Василянських бібліотек та архівів і оголосив опісля друком деякі висліди сих розсліду в „Звідо-мленнях консерваторів Східної Галичини“. При сих подорожах розшукав він деякі цінні пам'ятники, між иншим: Лаврівські Перга-мінові Листки та Городські Пергамінові Листки з XII—XIII в. в., які пізніше стали предметом його спеціальних студій.

В 1903—1904 р. був деканом, а в р. 1904—1905 р. проде-каном філософічного факультету Львівського Університету і впро-вадив в часі свого деканату устне і писемне урядування на укра-їнській мові, а також українські друки для українських слухачів філософічного факультету. В р. 1905—1906 заснував бібліотеку семінара української філььології, яка перед 1914 р. мала 1721 том.

В 1906 р. обрано О. Колессу заступником голови Центральної Управи „Просвіти“ у Львові. В цьомуж році заснував „Т-во українських наукових викладів ім. Петра Могили“ — цей перший український народний університет, який до року 1913 урядив в Галичині 501 викладів при участі 54.000 слухачів. Головою цього народнього університету був він аж до 1918 р. При до-помозі Т-ва „Просвіта“ та „тов. ім. П. Могили“ zorganizував 1913 р. „Курси вищої освіти для селян“, що обіймали усі галузи людського знання. Року 1907 обрано його дійсним членом Укр. наукового Т-ва в Києві, р. 1913 обрано членом Кураторії Українського Національного Музею, заснованого Митрополитом Шептицьким.

В 1907 році О. Колессу обрано послом до Австрійського парла-менту; 1911. року посольський його мандат поновився і трівав аж до розвалу Австрії року 1918. — В цьому році став він членом Української Національної Ради. Яко посол був вибраний заступ-ником голови шкільної комісії австрійського парламенту і голо-вою еміграційного субкомітету господарської комісії. В україн-ським парламентарнім клубі був головою шкільної комісії і ре-ферентом університетської справи. З довгої многосторонньої парламентарної його діяльності треба відмітити його виступи в справі українського університету у Львові, промову, вперше виголошену в парламенті на українській мові в 1909 р. про

шкільну справу в Галичині, промову в справі політики русо-фільських послів. В 1908 р. О. Колесса вступив у члени Міжпарламентарної Унії і взяв участь в її конгресах: 1908 року в Берліні, 1910 р. в Брюсселі. Року 1911 взяв участь у великому світовому конгресі рас у Лондоні, на якому виголосив виклад на тему: „Історичне значіння України, як посередниці між культурою Сходу і Заходу“. В літі 1917 був у Штокгольмі, і короткий час в Упсалі — де працював у тамошніх бібліотеках.

В часи світової війни О. Колесса приймав діяльну участь в різних допомогових та просвітних установах для збігців з Галичини та Буковини та заснував Загально-Українську Культурну Раду в 1915 р. у Відні. Широкий обсяг його діяльності як заступника голови сеї великої організації показано в книжці: „Загально-українська культурна рада“. Львів 1918 стор. 1—119. В 1918 р. jako делегат Української Національної Ради, був посланий у Київ для навязання зносин з політичними чинниками і організаціями Вел. України та взяв участь у відкриттю Українського Державного Університету в Кам'янці Подільським. В 1919 р. відбув політичну Місію до Югославії, а в 1921 р. був головою дипломатичної Місії ЗУНР в Римі.

В Листопаді 1920 р. за ініціативою О. Колесси заснувалася секція наукових викладів при т-ві укр. журналістів та письменників у Відні, яка потім по йогож ініціативі була реорганізована в „Український Вільний Університет у Відні“, святочне відкриття котрого відбулося 17. січня 1921 р. Він же був обраний першим ректором У. В. У-ту. З того часу стоючи на чолі Укр. Унів. О. Колесса присвятив цій інституції всю свою увагу, свою енергію, всі свої сили. Його ініціативі, енергії та надзвичайній організаційній вдачі У. У-т завдячує, що вже в 1921 р. був перенесений з Відня до Праги, де міг широко розвинути свою наукову та учебну діяльність, об'єднати числену професорську колегію українських вчених та дати науку в рідній мові тисячам української академічної молоді.

Ректором У. У. в Празі був він протягом 1921—22 акад. року, в слідуячому 1922—23 р. був проректором, в 1923—24 його обрано деканом філософського факультету, в 1924—25 він був продеканом, а тепер О. Колессу вдруге обрано ректором Університету. Таким чином він за весь час існування нашого Університету в Празі, крім професорської праці, залишався членом Сенату Університету і не поривав своєї адміністративно-організаційної діяльності. Многоплідна і корисна його діяльність на всіх посадах, які він займав в Університеті, добре відома всім нам, а оцінку її бачимо в обранні його вдруге ректором Університету.

Протягом своєї більш як 30-ти літньої наукової діяльності О. Колесса оголосив друком численні наукові праці, з яких пригадаємо тут головні: „Українські народні пісні в поезіях В. Залеського“ 1892 р. „Юрій-Коссован, Осип-Домінік-Ігор Федь-

кович. Проба критичного розбору його життяпису і повістей“ 1893. „Сліди впливу Жуковського в поезіях Б. Залеського“ 1894. „Шевченко і Міцкевич. Про значіння впливу Міцкевича в розвою поетичної творчости та в генезі поодиноких поем Шевченка.“ 1894. „Dialectologische Merkmale des südrussischen Denkmals“ a. d. XIII. J. „Žitije Savy“ (Archiv für slavische Philologie“) 1896. „Столітте обновленой українсько-руської літератури 1798—1898.“ „Українська народня ритміка в поезіях В. Залеського“ 1900. „Погляд на сучасний стан історичних розслідувань української літератури“ 1901. „Лаврівські пергаментові листки з 12—13 в.“ 1903. „Наукова діяльність Ів. Франка“ 1913. „Південноволинське Городище і городські рукописні пам'ятники XII—XVI в.“ 1923. „Погляд на історію української мови“ 1924. „Погляд на історію українсько-чеських взаємин від X—XX в.“ 1924. „Городське Євангеліє 12—13 в.“ 1925. „Ужгородський „Полустав“ у пергаментовій рукописі XIV. в.“ 1925. О. Колесса перевів також редакцію та подав коментарі до повістей та оповідань Осипа Юрія Федьковича та до драматичних творів цього автора у т. II р. 1902, т. III 1. 1906, т. III 2. 1918.“

Почавши від 1887 р. друкував свої поезії в часописах та журналах „Зоря“ (1887—1892), „Свобода“ (американська) (1922), „Дзвінок“, „Діло“, „Вперед“, „Громадський Голос“, „Жіноча бібліотека“, „Життя і Слово“, „Народний декляматор“, „Земля і Воля“, „Неділя“, „Вістник Союзу визволення України“, „На переломі“, та в різних збірниках, як: „Акорди“, „Українська Муза“, „Струни“ і інші.

Важніші прихильні оцінки або цитати наукових праць проф. Колесси бачимо між іншим у таких визначних учених, як: Акад. Пипін (Історія русскої літератури); Ів. Франко: (Життя і Слово); проф. М. Мурко: (Archiv für slavische Philologie); проф. Сумців: (Кієвск. Старина); проф. Владиміров (Пятидесятилѣтіе мыслей по исторіи русскаго языка); проф. Лобода: (Кієвск. унив. Извѣстія); Акад. Соболевській: (Лекції по исторіи русс. языка); Акад. Й. Третьак: (в студії про Б. Залеського); Проф. Тимченко: (Журн. „Україна“); Проф. Лось: (Історія версифікації); Акад. Корш: (Студії про ритміку); Акад. Ефремов: (Історія укр. літератури); Акад. Грушевський: (Історія наук. тов. ім. Шевченка; Іст. України); проф. А. Розов: (Кієв. Унив. Изв. Зап. н. III і Ш.); проф. Б. Ляпунов: (Извѣст. Ист. Общ. Одесс.); проф. Фрінта: (Slov. Přehled) і т. п.

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ НОВІТНОЇ ПОВІСТІ

І НАВІГУРАЦІЙНИЙ ВИКЛАД

РЕКТОРА ПРОФ. ДРА ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ

Головну динамічну пружину літературної свідомості народу становить взаємоділяння між місцевою культурою, успішною та національною, а посторонніми течіями загально-європейських чи літературних напрямків, визначених історичними умовами, особливостями і споріднених народів його літературної й колективної, людської творчості а особистими і

Інавгураційний виклад

РЕКТОРА

ПРОФ. ДРА ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ.

Щоби порозуміти значіння новітньої української повісті мусимо кинути оком на історичний розвиток українського белетристичного оповідання, роману повісті й т.д. до кінця XVIII в.

Найдавніші форми оповідання переказувалися усно старшими літописцями.

Всупротивленості до літописів північних областей слов'янського Сходу відзначаються староукраїнські літописі почавши від XI в. а скінчивши на літописних творах XVIII в. белетристичною окраскою а дуже часто місцевим оживленням і викінченням.

І „Повість временних літ“ і „Літопись киявська“ і в дуже вищому ступні „Літопись галицько-волинська“ і цілий ряд літописів козацьких в кінці такої історичний тип як історія Русів, приписувана Георгію Копицькому, а яка виникла із сім'ї Полетик — усі ті твори об'єднані подихом достовірного відношення і белетристичної плястики. Вони становлять першу довготривалу фазу розвитку в частині й підвалини нашої повісті.

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОЇ НОВІТНОЇ ПОВІСТІ.

ІНАВГУРАЦІЙНИЙ ВИКЛАД

РЕКТОРА ПРОФ. Дра ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ.

Головну динамічну пружину літературної еволюції даного народу становить взаємоділанне між місцевою культурною суспільною та національною сферою а посторонніми течіями загально-європейських чи світових літературних прямовань і визначних літературних витворів особливо сусідних і споріднених народів, — взаємоділанне між елементами традиційними тогож народу його літературної й колективної, людової творчості а особистими індивідуальними імпульсами, помислами та прикметами творчого таланту поодиноких письменників.

Я хотів би тут спинитися на одній фазі на одному зворотному етапі еволюції української повісти на якому піднімається поважна, ясна, виразними контурами зазначена стаття Григорія Квітки Основаненка, батька, родоначальника української новітньої повісти, що має в розвою української повісти становиско і значінне аналогічне до того, яке здобув собі Котляревський як творець новітньої української драматичної поезії а більше від того яке має Котляревський як автор Енеїди.

Щоби порозуміти значіння новітньої української повісти мусимо кинути оком на історичний розвій українського беллетристичного оповідання, роману повісти й легенди на Україні до кінця XVIII в.

Найдавніші форми оповідання переховали нам наші старинні літописі.

Всупротивлености до літописів північних областей словянського Сходу відзначаються староукраїнські літописі почавши від XI в. а скінчивши на літописних творах XVIII в. беллетристичною зараскою а дуже часто мистецьким оживленням і викінченням.

І „Повість временних літ“ і „Літопись кievська“ і в дуже високім ступні „Літопись галицько-волинська“ і цілий ряд літописів козацьких в кінці такий історичний твір як Історія Русів, приписувана Георгієви Кониському, а яка вийшла із сім'ї Полетик — усі ті твори обвіяні подихом поетичного відхнення і беллетристичної плястики. Вони становлять перші довготривалі фази розвою в часті й підвалини нашої повісти.

В давних наших літописях бачимо і багаті зразки староукраїнського фольклору, старинної народної поезії, відривки епосу, казки, легенди а поруч них живі оповідання про недавні ще для літописців історично-політичні події, спомини про героїські подвиги українських князів і богатирів, прибрані декораціями поетичних видумок оживлені теплом творчої сили.

В літописі бачимо і перші завязки агіобіографічної повісті і зразки апокріфічної легенди.

Такі твори як Несторове життя Бориса і Гліба та життя Теодозія і ряд оповідань про місцевих святих, що ввійшли до печерського Патерика — се наші перші повісті історичні.

Вони мають тим більшу вагу, що основані на місцевім українськім підкладі, містять у собі багато відголосків побутового життя а мають при тім і в самій схемі оповідання і в мистецькім викінченню поодиноких епізодів чи мало таких елементів, що підносять їх понад рівень сухої прози на вижину поважної беллетристики.

На тих вижинах беллетристичного викінчення витає часто й богата, буйно розвинена література апокріфічних оповідань та легенд.

Апокріфи приймають в себе мотиви кількох категорій староукраїнського письменства.

Беручи за вихідну точку оповідання біблійної та християнської традиції вони прилучують до них і чужі східні мотиви поетичних вимислів н. пр. дуалістичних вірувань деяких азійських народів і зразки словянської, особливо староукраїнської мітології — обсновуються довкола помислів, взятих із християнської так місцевої як посторонньої агіобіографії та сплітаються з деякими галузями візантійського роману. Апокріфічні оповідання й легенди були, поруч колективної творчости, найпопулярнішою формою беллетристики. В старинному і середньому періоді нашого письменства давали вони найбагатшу і найрізномірнішу поживу широким кругам і людей грамотних і дорогою устного переказу неграмотним народнім масам. Вони окружили блискучими нитками поетичних вимислів і тканею старинних передхристиянських вірувань і біблійні оповідання космогонічні та перші картки з історії людського роду і багату старовину біблійну, — обмережали новими епізодами події євангелські вплели до історії Христа, Матери Божої, апостолів та християнських мучеників нові подробиці, застосовані до сучасного світогляду народніх мас — дали нам у апокріфах есхатологічних яркі картини кінця світа сягнули і поза межі земного матеріального життя, заглянули в ті таємні простори позагробового життя, що вічно приковували увагу й уяву людства чи то в старо-індійських Пуранах про вандрівку царя Віпачіта по пеклі, чи в клясичних епопеях в Одисеї та Енеїді — чи в Дантовій „Божій Комедії“ — вони повели своїх читачів та слухачів серед

богатих, зворушливих епізодів пекольних мук і райських розкошів — одним словом, апокріфічні оповідання заспокоювали різнородні галузи духових потреб серця й уяви народніх мас, склалися на ворухливу, хитку, не всюди одноцілу, але багату і всесторонню систему світогляду неграмотних селян і мало-просвічених людей грамотних.

Тому ж ті оповідання й легенди апокріфічні становили протягом цілих віків найпопулярнішу форму української беллетристики й тішилися мабуть чи не більшим розповсюдженням чи то в писменській чи устній передачі, як хочби найвизначніші сьогочасні наші повісті й новеллі.

Не диво отже, що сей рід старо-української беллетристики переховався у великій многоті рукописів від XI до XVIII в., що ще й нині можна подібати у ледви грамотних селян, які з великою пильністю переписують ті оповідання із старинних рукописів, розсипаних по цілому просторі українських земель. Клясичним тереном на якому переховалася велика многота рукописних апокріфів у окремих збірниках, в Учительних Євангеліях XVI, XVII та XVIII віку і де їх чимало живе також в устних людських переказах — є східна часть обох склонів Карпат та Підкарпаття, де довелося й мені відшукати деякі многоцінні пам'ятники сього роду літератури як н. пр. „Ужгородський Збірник“ по части зужиткований опісля Іваном Франком.

Поруч апокріфічних оповідань і легенд тішили ся в давнину на Україні широким розповсюдженням і популярністю давні романи і повісті що доходили до нас до половини XVI в. від південних Словян та з Візантії а від XVI в. від словянських і несловянських народів із Заходу.

Візантійська старинна повість і роман корениться у т зв. пізно-грецькому романі послідних часів передхристиянської та перших століть християнської ери, якого найвизначнішим представником треба вважати Геліодора.

З другого боку візантійсько-грецький роман із закараскою християнською в'яжеться опісля безпосередно із західно-європейським романом і новелою часів гуманізму — із якої вродились відтак основні прикмети новітньої західно-європейської беллетристики особливо новеллі.

Візантійський роман і повість своїми мотивами і генезою стоїть на границі двох культур: грецької й орієнтальної. Звідси пливе ся велика різнородність помислів, мотивів та епізодів сього роману, що походять по части із джерел, грецьких (Олександрія, Девгеній Акрит) по части із орієнтальних: жидівських (Соломон і Китоврас), арабських (Сінагрп і Акир), вавилонських (Повість про вавилонське царство), індійських (Варлаам і Йоасаф). Елементи християнські сполучені в них через павлікіянські й маніхейські секти із відголосками перського дуалізму а через гностицизм із мотивами, що кореняться в буддизмі.

Усю ту мозаїку різнноманітних помислів, мотивів, джерел — сполучувала з собою християнська закраска, що сильно налягла на всі ті романи й повісти, запевняючи їм тим краще популярність у літературі середньовічного християнського світа, отже й у нас, на українських землях.

На Русь-Україну переходили ті романи й повісти по части безпосередно з джерел візантійсько-грецьких почасти через посередництво болгарських та сербо-хорватських перерібок і редакцій до яких долучувалися вже як н. пр. в „Олександрії“ і впливи західно-європейські.

Усі ті повісти — і роман про Олександра Великого що змальований як вірцевий герой християнський, якого Бог Саваоф і пророк Єремія веде через несказані небезпеки й чудові пригоди до далеких східних країв аж до багатой Індії, та на край світа, до країни Гогів і Магогів — і повість про Варлаама і Йоасафа, якої скелет і ціла романічна основа взята з переказів індійсько-буддиських, елемент притч, почасти орієнтального, почасти християнського походження а елемент релігійно-догматичний, розвинений вже на ґрунті середньовічного християнства — і повість про Сін-аґріпа і Акира з мотивами і чарами арабського циклю „Тисячі й одної ночі“ — і повість про Стефаніта й Іхнілата із сплетами казок, запозичених із Пеглевійської „Калілі-Дімні“ — чи роман про Соломона й Китовраса, що великою частиною своїх мотивів сягає в область літератури апокріфічної — і „Повість про вавилонське царство“, сполучена з візантійською легендою про царські інсигнії, символ царської влади, привезені з далекого Сходу та зв'язані з переказом про Мономахову шапку й новгородський клубок — здобували собі, і згаданою християнською закраскою, і чудовністю та різнноманітністю своїх мотивів широку популярність на українських землях, кружили в великому числі копій і перерібок із немалими змінами та додатками, що надають їм часами характер окремої редакції (н. пр. Олександрія в закарпатських перерібках) — і приймали тут часто в себе елементи фольклорні, впливаючи із свого боку на деякі категорії пародної творчості.

Розповсюдження старинного роману й повісти на українських землях є наглядним доказом зв'язків нашого народу з культурою сучасної просвіченої Європи.

З'язки ті розширюються і скріплюються значно в XVI в. до чого причинилася так політична унія люблинська як і релігійна унія берестейська, які відчинили на стижір двері для західно-європейських впливів.

Сей факт відбився в історії нашого роману й повістів, що від XVI в. почали до нас доходити не, як дотепер, із Візантії та від південних Слов'ян, але із Заходу, чи то безпосередно, чи через літературу польську, чеську та німецьку.

До таких належить н. пр. повість про чеського королевича Брунцвіка, про Трістана й Ізольду, або про королевича Бову, про Мелюзину, про сімох мудрців то що.

Через літературу чеську, польську й німецьку доходили на Україну від половини XVI в. і цілі великі західно-європейські збірники як „Gesta Romanorum“, „Speculum exemplorum magnam“ „Disciplina clericalis“ і інші.

Вони містять у собі велике число анекдотично-побутових або псевдо-історичних цікавих і моралізуючих оповідань, що черпають свій матеріал по часті з переказів клясичного світа, по часті з орієнтальної поезії, по часті із західно-європейських джерел середніх віків, не погорджуючи часом і такими помислами, як французькі фабльо або італійська новелля в роді „Декамерона“ Бокачіо.

На словянському Сході а з'окрема на українських землях знані ті збірники під назвою „Римскія Діянія“ між іншими в перемиській рукописі з XVII в. з виразними слідами лемківського діалекту. Тут належить і збірник, знаний під назвою „Великое зеркало“.

Ті переклади чи перерібки західно-європейських оповідань розширювані або вкорочувані, часто збогачувані новими, часом фольклорними епізодами і додатками, становили з огляду на свій моралізаторський характер головне джерело прикладів і притч, якими користувалися українські проповідники, як Кирило Транквіліон Ставровецький, Антоній Радивилівський, І. Галатовський, Іван Вишенський і інші — ввійшли до безіменних рукописних Учительних Євангелій і скріплені засобом мотивів із Патерика, Міней та Прологів, увійшли до відомої збірки знаної під назвою „Народовіщаніє“, якої перше видання появилось в Кременці р. 1756.

Такі оповідання наших Учительних Євангелій і „Народовіщанія“, достроєні до цілий моралізаторсько-дидактичних, се по при всі ріжниці, безпосередні предтечі відповідної категорії повістей Квітки а саме, групи оповідань моралізаторсько-сентиментальних.

Так виглядали головні форми і фази розвою української повісти, оповідання й легенди в найдавнішому й середньому періоді української літератури до кінця XVIII в. та в перших ще десятиліттях XIX в.

Усі ті ріжнородні беллетристичні форми літератури, хоч і тішилися широким розповсюдженням і мали чи малий круг читачів а через те й тисячними дорогами втискалися до народної пам'яті й уяви та із свого боку впливали на збогачення тем і мотивів народної колективної творчості, все таки стояли і під зглядом змісту, мистецької техніки і мови далеко від тої форми новітньої вже повісти, яку дає нашій літературі Григорій Квітка-Основняненко.

Коли порівнюємо Квітчині повісти (поминаючи його історичні нариси, яких не можна назвати повістями в точному розумінню того слова, і які написані неукраїнською мовою) з аналогічними творами попередних фаз нашого письменства, то й побачимо, кільки то нових елементів впроваджує Квітка до нашої літератури.

Замість тем грецької біблійної та орієнтальної старини впроваджує він теми сучасні; замість тем чужих, дуже часто екстериторіальних, то є таких, які незв'язані з ніякою означеною територією, впроваджує Квітка теми місцеві, рідні, українські. Звідси випливає й основна різниця в письменській методи й творчій техніці. Через зльокалізовання обсягу й тем своєї творчості, через перенесення їх у часи йому близькі або сучасні, відкрив він собі поле безпосередньої обсервації дійсного, реального життя, а се повело даліше за собою й індивідуалізацію зображуваних ним осіб, поглиблення психологічних процесів їх переживань і таку плястичність у змальованню поодиноких типів, чи індивідів, про яку не могло бути й мови в старинних формах оповідання.

В оповіданнях Квітки перший раз вступає до хоромів нашої повісти психічне й побутове життя українського люду із замітним засобом характеристичних відголосків соціальних умов серед яких воно відбувається, із великим багатством етнографічних і фольклорних подробиць.

Народні маси відсувані серед тодішнього політично-соціального устрою від провідної ролі в широких подіях, не могли проломити собі відповідного шляху до літератури усіх європейських народів; а коли декуда як н. пр. у деяких драматичних інтермедіях з'являються силуетки чи фігури селян, то не в характері поважнім, а для гумористичного оживлення твору. В такій епізодичній формі з'являються часами селяне в деяких західно-європейських оповіданнях та драматичних інтермедіях і в наших інтермедіях, до Котляревського.

Широкі народні маси в їх збірній формі і силі бачимо вправді в козацьких літописах, але не бачимо там з'індивідуалізованих одиниць українського селянства.

Квітка перший впроваджує українського селянина до нашої повісти, впроваджує не для глуму, не для самого гумору, не для декорації, чи антитези, не епізодично, але визначає йому головне місце в своїх творах; велить йому промовляти стилем властивим його сфері, висловлювати всі свої радості й терпіння, свої психічні переживання, відкриває нам цілий ряд живих людських одиниць і типів, наділених і своєрідними хитами і найшляхотнішими поривами та етичними почуттями; — одним словом, з'ображує з'індивідуалізовані людські постаті, людські душі, там, де до того часу сіріла лишень в далечині, легковажена а то й погорджувана, незнана, неозначена, таємна народня маса.

При тому й мистецька техніка оповідання, сам уклад сюжету розбудовуваний нарочно так, щоби романічна тема формувалася у ряд картин, доцільно впорядкованих, для степенування психічного напруження і викликання мистецьких зворушень — становить не менший поступ у порівнанні із дотеперішними формами нашої беллетристики.

Переломове значіння мають повісти Квітки під зглядом мови. Всі форми української белетристики є писані в старинному й середньому періоді мовою не українською але з правила церковно-словянською; українська народня мова продирається до них, що правда, із що раз зростаючою силою (а всеж такі лишень спорадично) особливо там, де ті твори попали, як н. пр. закарпатська Олександрія, до рук малограмотних переписувачів, що вийшли з люду. Українською мовою передавано з уст до уст постійно й широко лише вивіти народної творчати.

Квітка перший користується свідомо у значній більшості своїх повістів так, як Котляревський у своїй Енеїді та драматичних творах, живою народною мовою перенятою безпосередно з уст українського селянина.

В листі до Максимовича пише він: „Ми повинні завстидати і веліти замовкнути людей з дивними поглядами, які голосно проповідують, що не можна писати на тій мові, якою говорить 10 мільонів, а яка має свою силу, свою красу, що її не можна висловити другою мовою, свої звороти, гумор, іронію і все як у порядної мови“ (Порівнай Данилевського „Украинская Старина“ 250, 252).

„Як говоримо так і писати треба“ висловився він на другому місці.

Як бачимо між давніми формами роману, повісти й легенди а повістями Квітки існує велика різниця, велика прогалина. Але „*natura non facit saltus*“. Література також ні. В ній іде постійний згаданий на початку процес еволюції. І наша література підлягала йому а при тім вона не була ізольована, але стояла в тісній органічній звязи із сучасними літературами інших культурних народів.

Сю прогалину помогли Квітці перейти і розпочати нову фазу в історії нашої повісти: загально-європейські струї і прямовання, та його особистий талант обсерватора й мистця, наділеного етичними ідеалами й гуманними почуттями.

Під якимиж літературними вражіннями, та під якими особистими переживаннями й помічуваннями появилися новіші елементи Квітчиних повістів? Які відомі йому літературні стремління, чи їх поодинокі прояви й твори вплинули на відповідні прикмети його оповідань на добір їх тем, техніку, манеру та загальний ідейний напрям?

Творча сила письменського таланту, ступінь його оригінальності й посторонніх літературних впливів не однаково проявився в поодиноких категоріях Квітчиних повістів, що мають різнородний, нераз собі суперечний характер.

Про Квітку не можна сказати ані враз із Петровим і Дашкевичем, що його повісти відзначаються чутливим сентименталізмом („Очерки“ стор. 87. і д.), ані враз із Дашкевичем („Отзывъ“ стор. 95, 97), що вони реалістичні а то й натуралістичні. Усякі такі

сумарично-загальні оцінки невірні. Тут потрібна спеціальна аналіза, яка прояснить нам головні пружини Квітчиної психології творчості, її ідейних та етичних основ.

В життю і творах Квітки йде вічна боротьба між теоретичними поглядами виплеканими в панській атмосфері а почуттєм справедливості, правди й християнської любови ближнього; між привычками свого стану а горячими пориваннями серця; між засадами аскетичної етики а потребами живої людини та обов'язками доброго громадянина; між ідеальним світоглядом, вишуканим в його чоловіколюбнім серці а глибокими, часто сумними, болючими враженнями реального життя.

Теоретично, згідно з поглядами панської, дворянської сфери, з якої він вийшов, боронить він у листах до любезних земляків та в деяких своїх творах кріпацтва — а в практичному життю незвичайно людяно, по батьківськи поводитьсь із своїми підданими кріпаками. Глибока побожність жене його до монастиря — а живе серце тягне його назад до родинного і світського життя; аскетична мораль каже йому позбутись всяких клопотів сього світа і затопитись в побожній задумі над вічністю — а горяча любов ближнього нагадує йому, під безпосереднім впливом Сковороди, громадянські обов'язки і каже служити землякам по своїй совісті, по своїм силам, дбати свідомо і програмово про просвіту люду й писати для селян популярну біблійну історію та історію рідного краю. В драмі „Шельмено писар“ висловлює Квітка теоретичний трохи не згіршливий погляд на селян та їх спосібності й етику — а в цілому ряді повістів відкриває він в українських селян високі етичні стремління та альтруїстичні пориви, глибоке почуття правди й справедливості, здатність до найвищої саможертви, релігійну резигнацію і таку ніжність почувань у всяких ситуаціях життя, яка була і є найчистішим виквітом людської душі.

Непохитним дороговказом лишаються у Квітки через ціле його життя ідеологічні основи чоловіколюбного християнізму та ідеалістично-гуманітарний напрям етики Сковороди, особливо його громадянська теза, на яку звернув був увагу вже Потебня (у Ювілейному викладі в Харкові року 1878 „Громада“ IV, 1879, стор. 245) „Буває в житті чоловічому такий час, коли ніяка прихильність, ні любов найщирша, ніжє сімя не повинні вдержати чесного чоловіка і громадянина від його обов'язку.“

У згаданій вище духовій боротьбі та зазначених основних, нераз перехрестних лініях складної психічної організації Квітки треба й шукати вихідної точки для зрозуміння генези його творчості особливо його повістів, які відповідно до згаданих вислідів його психічної боротьби та з угляданням зверхних, літературних впливів можна поділити на три основні групи.

Першу групу становлять ті повісті, яких автор для введення своїх згорі поставлених моралізаторських тез малює

нам порядки й людей не такими, якими вони були в дійсності, але такими, якими вони по його думці повинні бути. Ті повісті мають через те неперечно характер сентиментальної суспільної іділлі. До сеї групи належать такі повісті, як: „Божі діти“, „Добре роби, добре й буде“, „Щира любов.“

Тут малює нам Квітка із становища гуманного пана, дворянина, як пани поводяться із селянами-кріпаками немов рідні брати, як люди людям добра лишень бажають і живуть мов ангели божі. Найбільша соціальна кривда кріпацтво, проти якої вже під той час звертаються визначні російські (Радищев: „Путешествіє“, українець з роду Капніст: „Ода на рабство“, Пушкін: „Деревня“, „Літопись села Горохіна“ і т. д.), особливож українські письменники (як: Сковорода, Котляревський, Артимовський-Гулак) — проти якої підносить небаром, ще за життя Квітки, свій могутний голос Шевченко — проти якої протестував і сам народ у своїх піснях на теми суспільні — не знайшла відголосу ні освітлення в його повістях.

Квітка не міг взнестися, в наслідок свого виховання, понад погляди своєї панської дворянської сфери і навіть у „Листах до любезних земляків“ та в деяких своїх беллетристичних творах (Шельменко писар) боронить панщини, недобачуючи в ній соціального лиха. Поставивши собі зазначені вище етичні цілі й не хочачи собі псувати моралізаторського вражіння, насилував правду і творив іділлю часто якраз серед таких умов, де в реальному житті розтвиралася безодня людського горя.

Велику роль грала тут і сама літературна техніка Квітки і літературні, головню західно-європейські первозори.

Що тикається літературної техніки, то Квітка в сій групі повістів продовжує по часті еволюційне пасмо, снує дальше нитку тої літературної традиції, де повісті, легенди й новеллі, служать у поодиноких українських проповідників та в таких збірниках, як „Римськія діянія“, „Велике зерцало“, „Учительні євангелія“ та „Народовіщаніє“, як притчі для переведення означених згори моралізаторських цілій.

На початку кожної важнійшої своєї повісті ставить Квітка якусь етичну моралізаторську тезу, якої правдивість мають доказати події чи особи змальовані в повісті.

Возьмім на увагу повісті сеї першої групи.

Тут належить оповідання „Божі діти“. На початку поставлено моралізаторський афоризм на тему великодушної філіантропійної любови дітей: „Як таки не любити діточок, сих ангеліків божих, як Господь повеліва. Що з того, що ти зробиш яке добро такому що тобі тимже і віддякує. Ні, зроби добро такому, що він тобі ніколи не віддасть. Є той, що віддасть Тобі добро на сім світі, на тім уведе тебе в царство своє; бо ти вбивався за сиріточкою, тратився на манюсінських діточок, поставляв ім усе, чого ім треба було а найбільш усього помагав

немочним та болящим діточкам, памятаючи й до тебе любов і милости самого Господа Творця небесного.“ (Твори II, вид. Потебні, стор. 44.) „Ось розкажу я вам, як Господь сам старається об манюсінких діточках, сохрanya їх і посила ім благодітелів не оставля і тих, хто вбивається за діточками, жалкує об них і не жаліє нічого, аби сих малявочок сохранити від усякої біди.“

І розказує Квітка, як пан бере до себе сирітку Меласю, приймачку убогого кріпака, виховує її ураз із своїми дітьми як панянку, віддає заміж, забезпечує щастє цілої кріпацької сімї, яка віддячує йому такоуж самою щирою любовю.

Що діялося звичайно із кріпацькими дівчатами, взятими до панського двору, се показано реально в творах Шевченка а пізнійше в оповіданнях Марка Вовчка. Але Квітка дає нам іділлю, що підкріплює вповні його моралізаторську тезу.

Ту саму прояву бачимо в його другій повісті тоїж категорії: „Добре роби, добре і буде.“

Тут знов поставлена як вихідна точка оповідання моралізаторська теза: „Ніхто не забуде голодного року, що Бог послав нам за гріхи наші. Отець, Цар небесний не до кінця прогніваєтьс на нас а все жде, щоб ми схаменулися, покаялися і вернулися до закону його святого і робили його волю. Яку? Його повелінніє: Любить його як создателя свого, що від нього усе маєш, і світ, і хліб, і худобу, і сімю, і усе, усе, і що добрости і милосердію його і міри нема та любить всякого чоловіка, як щирого свого брата і сина божого. Господь милосердний оборонить і перед усіми уявить такого, що не боячися пересудів, не дивився ні на кого, робив добро для свого брата, бо любив і слухав закону Отця нашого небесного! Тоді такому і станеться: Добре роби, добре і буде.“

І правдивість отсеї моральної тези стараєть ся автор підкріпити знов своїм оповіданням.

Отсим носцем божого заповіту про активну любов ближнього являєтьс старий поважний селянин Тихон Брус, що в тяжкому лихолітті, в часі голоду з повною самопосвятою ратував бідних голодних селян. А орудником, виконавцем божої справеливости, що нагороджує вже на сьому світі добрі діла — являєтьс добрий шляхотний губернатор який любить правду, а карає кривду і який припинає на груди Тихонові царську медаль, що аж до сліз зворушує добродійного селянина.

А кріпаки із запалом та із захопленням вихвалюють губернаторову та царську доброту і справделивість.

Які були не виїмкові, а звичайні царські губернатори в тих часах, се показав найкраще Гоголь у своїому знаменитому „Ревізорі з Петербурга“ (року 1836) а ще скорше перед тим і сам Квітка у своїй комедії „Приїзжий із столиці“ (року 1827), що послужила в деякій мірі за пероввізр для Гоголя.

Але Квітка досягнув намірену мету, дав притчу на потвердження моралізаторської тези: „Добре роби, добре і буде.“ Ідея божого заповіду виходить переможцем вже на цьому світі. І маємо в сім творі знов суспільну іділлю.

Візьмим на увагу третю може найважнішу повість Квітки тої групи і найбільше характеристичну з боку літературного п. н. — „Щира любов“ у якій релефніше виступає романічна тема, хоч вона тісно в'яжеться з проблемою соціальною і має таку саму конструкцію.

В її основу бере Квітка моралізаторську тезу на тему правдивої, беззастережної любови, що веде до самопосягати. „Що то є любов? Оттак одна душа другу знайшла, що як сестри собі рідненькі, як серце з серцем здружилося, то вже їм і не можна нарізно жити, треба їм зойтися, треба їм одно одному втіхою і порадою бути. Коли одному з них приходится пострадати, до віку у біді жити, другий не думаючи довго сам піде у біду, аби другому було добре. Постраждаю, каже, і не втерплю, вмиру? — Дарма! Кого люблю, захищу від біди, збавлю від горя“ (II, 95).

І дає нам знов автор немов притчу на доказ отсеї своєї неперечно високо етичної тези.

Офіцер, син поміщика, зближується до українського селянина, веде з ним довгі розмови, про астрономію і такі інші вчені річи, заходить до його хати, живе з ним як брат з братом, залюблюється до його неграмотної дочки, Галочки, хоче з нею женитися, стає через те в суперечність із своєю панською сім'єю — але Галочка, яка щиро його любить, відчуваючи, що вона йому нерівня, радаб для його добра і душу положити, відказується від нього і з розпуки виходить заміж за нелюбого собі кріпака-наймита.

На прикладі показано, що правдива є така дефініція щирої любови, здатної до саможертви, яку поставив Квітка на початку своєї повісти і хоч автор запевнює під кінець повісти, що його Галочка й офіцер Семен Іванович, особи правдиві, вони в тому часі і серед тих умов, у яких малює їх автор виглядають зовсім неймовірні, як анахронізм.

Такі форми зближування панів дворян до народу бачимо в життю і творах на Україні і в Росії далеко пізніше, де аналогічні прояви виступають і в життю і в літературі під впливом народництва та теоретичного хлопоманства у 60 та 70-тих роках у Нечуя („Хмари“), Старицького („Не судилось“), а в найновішій літературі у Винниченка („Молода кров“).

В часи Квітки кидалася у вічі якнайбільше характеристична і звичайна — відворотня сторона медалі. Зближування панів та офіцерів до сільських дівчат давало звичайно такі висліди, які й сам Квітка так знаменито змалював у своїй „Сердечній Оксані“ а Шевченко рівночасно у своїй безсмертній „Катерині“.

По при всю неймовірність помислу написана „Щира любов“ талановито.

Коли зверхна, технічна конструкція Квітчиних оповідань цієї групи споріднена, як було сказано, із повістями, легендами і притчами, вставленими до українських проповідей, то її ціла літературна манера, слезливо-чутлива закраска а в „Щирій Любові“ і вибір теми є тісно звязані з аналогічними літературними течіями і проявами західно-європейської літератури другої половини XVIII в., зганими під назвою „сентименталізму“.

Квітка добре знав французьку мову, міг отже безпосередньо ознайомитися з проявами західно-європейської літератури, яка відбувши довше пасмо еволюційних переходів, дійшла до кристалізації своїх новітніх форм скорше, як література українська, великоруська, та деякі інші словянські літератури.

На тій точці неперечно була Квітці помічна і його жінка Анна Григорієвна Вульф, що розчитувалася у французьких повістях, та брала участь у його літературних працях — і якій присвятив Квітка збірне видання своїх повістів.

Сентиментальний напрям літератури становить протест проти штучности й зіпсуття життя висших сфер, пересичених викривленою цивілізацією.

Назва сентиментальний має свій початок у творі Стерна (1713—1768): „Сентиментальна подорож до Франції та Італії“ (1767).

Перші твори того роду появилися теж у Англії; найвизначніші з них се „Памеля“ або „Нагороджена чеснота“, Самуеля Річардсона і йогож „Клярісса“. Стернова повість „Вікарій з Векфієльду“ — деякими своїми прикметами звязана з сими творами.

Під впливом Річардсона, пише Ж. Жак Руссо (1712—1778) свою „Юлію“ або нову „Ельозу“. В тій повісті, як і в інших своїх творах звертається Руссо проти zdeгенерованих виквітів цивілізації, накликуючи людство до повороту до природи.

Супроти раціоналізму енциклопедистів спеціальнож супроти цинічного вольтеріанізму і негачії людських почувань — видвигає Руссо евангеліє чуття.

Кладучи однак головну вагу на потреби серця й усуваючи на другий плян інтереси розуму виродилося се прямування у пересадку чутливості, що викликувала зойки, стогни, слези там, де вони найменше були на місці.

З усею силою, у всій яркости виступають ці прикмети в неперечно талановитому творі Бернардена де Сан Пера „Павло і Вірнія“.

Сі твори сентиментального напрямку зробили велике вражіння в європейській літературі і викликали значне число наслідувань і перекладів також у деяких словянських літературах, між іншими в літературі великоруській уже почавши від кінця XVIII в.

І так Річардсона „Памела“ вийшла друком 1787 р. „Клярісса“ 1791 — 1792 року. Року 1794 появилася невдатна перерібка Львова повісті Річардсона „Російська Памела или история Маріи

добродѣтельной поселянки“ з причини якої названо Львова Анті-річардсоном. Великоруський переклад першої частини „Нової Ельози“ Руссо надруковано ще року 1769 а ціла вийшла в перекладі року 1792—93 і 1804. Переклад великоруський Стернової „Чутливої подорожі“ появився року 1793.

Повість Бернардена Де Сан Пера „Павло і Віргінія“ появилася в великоруському перекладі 1794 року.

Під впливом сентиментальних романів Річардсона й Руссо написаний і оригінальний твір, що мав у своєму часі велике значіння у великоруській літературі, то є „Бѣдная Лиза“ Миколи Михайловича Карамзіна. Вона появилася року 1791—1792.

Зміст її великоруський; манера чужа, західно-європейська. Великоруські підгородські селяне промавляють тут мовою та високолетним стилем Річардсона і Руссо.

Тема повісті смілива, малює нам перший раз великоруських підгородських селян у їх стичности з інтелегентними кругами.

Молодий дворянин Ераст, офіцер, навіязує любовні зносини з селянкою Лізою а переситившись її любовю, покидає її та програвши все майно в карти, хоче женитися з багатою вдовою а Лізі дає немов відчипного сто рублів. Ліза не переносить страшної зневаги своїх почувань, кидається до ріки і топиться. Її мати довідавшись про долю Лізи — вмирає. „Серце моє підпливає кровю в сю мінуту“ — кінчить автор свою повість. — „Я забуваю в Ерасті чоловіка, я готов його проклинати, але мій язик не ворухнеться; дивлюся на небо і сльоза котяться по моєму лиці. Ох! чому ж я пишу не роман а сумну дійсну подію“.

„Бідна Ліза“ здобула собі широкий розголос в російській суспільности. Не міг незнати її також Квітка і вона мала поруч інших сентиментальних романів, особливо західно-європейських деякий вплив на форму і літературну закраску Квітчиної повісті і драми під наголовком „Щира Любов“.

Ся Квітчина повість навіть своєю темою дуже близька до „Бідної Лізи“; тількиж повість Карамзіна представляє немов другий бік справи і малює офіцера-дворянина у його любовних зносінах із селянською дівчиною і його брутальність далеко вірнійше, хоч оба автори запевнюють читача, що їх повісті основані на правдивій події.

І друга повість тоїж групи Квітчиних оповідань, а саме: „Добре роби, добре і буде“ дуже близько підходить сентиментально-моралізаторською манерою, і темою і до Карамзінової повісті „Фроль Силинъ благодѣтельный человекъ“.

Заможний великоруський селянин Фрол Сілін — се паралеля до Квітчиного „Тихона Бруса“. Він так само в часі голоду роздає хліб бідним селянам, опікується ними і є так само взірцем усяких чеснот.

Мусимо отже ствердити, що в генезі тої групи Квітчиних повістей, які мають характер моралізаторської сентиментальної

іділії відіграла не маловажну роллю аналогічна течія західно-європейської літератури і то з одного боку безпосередно через твори Річардсона і Руссо а з другого боку посередно через згадані аналогічні прояви великоруської літератури.

Деякі прояви більше природного як виманерованого сентименталізму міг Квітка бачити в „Наталці Полтавці“ Котляревського.

Згадані висше посторонні літературні прояви мають неперечну вагу в генезі повістів Квітки сеї категорії.

Однак головне, природне джерело сентиментальної закраски повістів Квітки пливе у него безпосередно із знання психіки та способу вислову українського люду — що знайшли таке проречисте, ясне сформовання в чутливо-ліричному характері значної частини народної творчости. Не без значіння тут і особиста удача Квітки звязана з його вихованням.

В иншій сфері літературних традицій і впливів корениться друга група повістів Квітки і має через те инший характер і під зглядом добору тем та поодиноких мотивів та напрямку обсервації і під зглядом засобів письменської техніки.

Тут належать такі Квітчині оповідання, як „Мертвецький Великдень“, „Конотопська відьма“ та „От тобі скарб“, у яких мітко підхоплені прояви реального життя, виведені з природним гумором, заправлені сатирою, сполучуються із сильним фольклорним підкладом та з вивітами народної фантастики. Фольклорний підклад мають і такі дрібніші оповідання як „Купований розум“, „Пархимове Спідання“ або „Підбрехач“, де анекдотичні теми виведені карикатурними почерками.

Під зглядом сатирично-гумористичного характеру належить до сеї групи і „Салдатський портрет“ (1833). Се так само бурлескна травестія класичної теми модельована в стилі Котляревського серед сценерії українського ярмарку, що має свою паралелю в „Сорочинській ярмарці“ М. Гоголя.

І в тій групі повістів бере Квітка, як усюди, за вихідну точку моралізаторські тези але для їх переведення користується тут иншими мистецькими засобами.

Нема тут ані сліду сентименталізму а на перший плян виступає гумор і сатира над суспільними проявами селянського побуту.

З боку літературного ясна тут безпосередна звязь із гумористично-сатиричним напрямом Котляревського і його епігонів, що відбила ся у Квітки деякими карикатурними почерками.

Декуда бачимо навіть зовсім виразні ремінісценції з Котляревського н. пр. в описі пекла в оповіданню „От тобі скарб“ (І. ст. 358—363), де вони виступають у цілому ряді тих самих подробиць аж до недотепних „віршаників“.

Обсяг Квітчиної сатири не дуже глибокий. Він не додумується до основних причин громадянського лиха а бачить його головню у зловживаннях сільської старшини, цілої хмари чиновників і судо-

виків, перед яким можуть захистити люд лише найвисші чинники, такі, як праведні губернатори, яких дає він нам кілька okazів, немов антитеза до губернатора із Гоголевого „Ревізора“.

Таке велике суспільне лихо як кріпацтво, проти якого виступали в своїх творах Квіткині сучасники: Котляревський, Артимовський-Гулак, проти якого бореться Шевченко цілою силою свого духа, проти якого протестує і сам народ у своїх жалібних піснях, немов невольницьких псальмах — не лише не викликало негативного освітлення та осудження в творах Квітки але знайшло в ньому навіть теоретичного оборонця в його „Листах до любезних земляків“, хоч він у практичному житті незвичайно людяно відносився до своїх кріпаків.

Однак у рамках свого неширокого світогляду, в сій близькій йому сфері обсервації дає нам Квітка тільки реалістично зображених всіляких сільських п'явок та визискувачів і такі пластичні, живцем з натури підхоплені народні типи, що тим способом випередив він значно своїх сучасників на полі повісти й оповідання вже сеї групи.

Гумористично-сатирична струя се одно пасмо що зв'язує Квітку безпосередно з тодішнім літературним прямованням на Україні.

Друге таке пасмо — се широко розмальовуваний етнографічний підклад і народня фантастика, яка перемішана в його оповіданнях із реальними картинами народного побуту. Етнографічний підклад із зразками фольклору виразно й буйно розвинув ся і в інших групах Квіткиних повістів.

Під зглядом літературної техніки, де сцени з реального життя переходять у фантастичні, переважно у формі снів або п'яних привидів, — споріднені Квіткині оповідання сеї групи із Гоголевими „Вечерами на Хуторі“ (1831—1832 р.) та деякими оповіданнями „Миргороду“ (1835 р.) — хоч елемент реалістичний виступає тут у Квітки далеко сильніше як у „Вечерах“ Гоголя.

Бачимо чи мало аналогій між такими оповіданнями як: Гоголів „Вій“ і Квітки „Мертвецький Великдень“ (п'яний чоловік, у церкві в ночі, духи, чари, півні і т. п.), як сцени із Гоголевої „Різдвяної ночі“ та „Весняної ночі“ і „Вія“ і аналогічні мотиви „Конотопської відьми“ (відьми, чари) — далі аналогії між такими оповіданнями як „Зачароване місце“ та „Пропання грамота“ Гоголя а Квіткиним оповіданням „От тобі скорб“ (Шукання скорбу, гостина у чортів); між описом ярмарки в Квіткиному „Салдатському портреті“ а „Сорочинською ярмаркою“ Гоголя.

Коли тут можна говорити про вплив Гоголя на Квітку то треба відмітити і вплив Квітки на Гоголя, бо Квітка далеко скорше зачав критично і сатирично освітлювати життя ледачої сільської старшини та чиновників і судовиків так у своїх оповіданнях, писаних великорусською мовою як і в комедії „Приїзджі із столиці“ р. 1827 (Гоголів „Ревізор“ появилася р. 1836).

Головного пояснення згаданих висше анальоїї і паралель між оповіданнями із фольклорною закраскою Квіткі і Гоголя треба шукати передусім у знанню і безпосередній обсервації народного життя українських селян у обох авторів а особливо в загальному під той час великому впливові могутної романтичної поезії, що приймала оден із найсильніших своїх допливів із народної поезії а зокрема з народної фантастики.

Із західно-європейським романтизмом був Квітка обзнайомлений безпосередно так, як і його дружина Анна Григоріївна Вульф розчитуючися у французькій літературі.

Квітка був знайомий особисто між іншими також із Жуковським, великим ентузіастом і визначним перекладчиком західно-європейської романтики.

Також Харківський університет особливо професор літератури Кроненберг був пропагатором західно-європейського романтизму. Се не полишилося без впливу і на твори Артимовського-Гулака, Боровіковського і самогож Квіткі.

Рука в руку з романтичною поезією йшов так як у західній Європі так і у східних Словян і на Україні—култ народньої старини та народної поезії, збирання народніх пісень, переказів та звичаїв і дав під той час уже такі визначні збірники як Цертелева, Максимовича, Срезневського і інших.

В тому романтичному прямуванню і в запалі до розсліду народного життя і творчости лежить літературне джерело так сильного етнографічного підкладу як і фольклорних мотивів майже всіх Квітчиних оповідань.

Цілий ряд реалістичних картин, які Квітка розсипав серед фантастичних епізодів і декорацій згаданих повістів, сполучує сі оповідання із творами третьої найважнішої групи.

Пояснення генези й літературного характеру і тої третьої групи Квітчиних оповідань, які стоять на протилежному полюсі від обговорених висше його моралізаторських оповідань першої групи — треба в значній мірі глядати в згаданій висше боротьбі ріжнородних психічних сил та життєвих і літературних імпульсів, яка ішла в душі Квіткі.

Теорія мораліста і льяального громадянина казала Квітці малювати суспільне життя, порядки і людей такими, якими вони повинні бути — а талант свідомого обсерватора й життєписця показував йому людей такими, якими вони були в дійсности.

З тої причини ті повісті, в яких взяли верх теоретичні, наперед поставлені моралізаторські тези мають, як ми бачили, характер неперечно виманерованої, почасти сентиментальної ідділі а в других категоріях повістів у котрих мереможцем вийшла обсервація життя піднявся Квітка на висоту першого що до часу і якости реалістичного повістяря народного побуту і блиснув таким талантом, що запевнивби йому місце в кожній хочби і найбагатшій світовій літературі.

У згаданий психічний боротьбі здобула собі та важна сила, якою являється безпосередна обсервація реального життя, рішучу перемогу між іншими причинами головно тому, що вона впливала також із теоретичних поглядів Квітки, із літературного методу, яким він, так само як у практиці, випередив своїх сучасників.

Ті свої методичні літературні погляди сформував Квітка ясно в листі до Плетньова: „Мені було досадно, що всі літають під небесами винаходять пристрасти, творять характери; чомуж би не звернутися на право і на ліво і не писати того, що подається на очі?“

„Живучи на Україні, привчався я мови її люду, привчився розуміти його мисли і заставив їх своїми словами переказати їх публиці. От причина тої уваги з якою прийнято й мою „Марусю“ і другі повісті тому, що вони писані з натури без усякої прикраси і підтшовування („Громада“ IV. 238).

Як бачимо і сам Квітка зачислює „Марусю“ до тої групи його повістів, що написані під впливом безпосередної обсервації реального життя люду.

Легка сентиментальна закраска, що становить незначний відголосок анальогічної манери західно-європейської не стає в тій повісті в розріз ані з життєвими ситуаціями ані із природним способом вислову українського люду, що вже прикметами своєї мови схлонний до чутливої ніжности (широка скала демінутівів не лише в прикметниках та прислівниках але і в дієсловах) — а навпаки впливає з них безпосередно.

„Серця народу не можна обманити“, каже Куліш — „Сльози простого люду, пролиті на Україні над долею „Марусі“ і „Оксани“ — се факт із котрим мусить числитися естетична критика“.

До сеї групи Квітчиних повістів треба зачислити окрім „Марусі“ передусім сердечну „Оксану“, „Перекотиполе“ і „Козир дівку“.

І тут ставить автор як вихідну точку тематичної концепції на початку кожної повісті моралізаторську тезу на приклад в „Козир дівці“ на тему, що „нічим так ми не согрішаєм на світі як язиком осуджуючи один одного“; або в „Сердечній Оксані“ на тему материнської любови або в „Перекоти-полю“ на тему Божої справедливости.

І тут присвічує йому думка, що добро, правда, любов ближнього стає переможцем а коли й добро гине то правда виходить на верха і тріумфує ідея Божої справедливости або кращі, шляхотнійші пориви людської душі, які все вміє Квітка віднайти в серцях українського селянина.

Переведення моральної основи, що відповідала ідеологічному наклону Квітки бачимо в усіх повістях і сеї групи.

В „Марусі“ зображено перемогу глибокої віри і християнської резигнації над болем і розпукою; в „Перекоти-полю“ показана сила Божої справедливости що помагає правді вийти на верх, що відкриває тайні провини злочинника й веде його на людський

суд; в „Козир дівці“ пробоєм здобуває енергійна молода дівчина для того, кого любить, увільнення від сіті, в якій його замотала сільська старшина та хабарницькі судовики, так, що правда стає переможцем.

В „Серечній Оксані“ зображена з одного боку сила материнської любови і міць сільської дівчини, що із огню зпокус та пристрасти із багна розпусти, в яке попадає через свою молодечу нерозвагу і недосвіченність, виносить чисту, неспоганену душу.

Отся моралізаторська ідеологія так важна в цілій психіці Квітки а теоретична, згадана вище засада, писати те, що бачимо в реальному житті се два протилежні принципи, що ведуть звичайно у два протилежні напрями літературної творчости.

Погодити обі ці засади з собою поміг Квітці, з одного боку щасливий добір сюжетів, у яких могла знайти примінення і моралізаторська ідеологія і згадана вище засада відтворювання реального життя, та знайти свій повний вислів — а з другого талант великого помічувача.

І отсей талант обсерватора та згадана вище реалістична літературна засада відсуває в сих повістях на дальший плян первісну моралізаторську задачу і заставляє автора малювати пановання в дійсному житті зла над добром, а кривди над правдою, або перевагу поривів серця над теоретичними релігійно-моральними рефлексіями.

Василь в „Марусі“, на перекір моралізаторській тезі, що „до нічого в світі не треба пристрашати ся“ не задавлює своїх любовних почувань, не в силі придавити і своєї розпуки та болю, гине не могучи пережити смерти любої дівчини і викликає у читача живе спочування.

Злочинник Денис у „Перекотиполі“ попадає в руки справедливости; правда виходить на верх, але кривда злидаря Трофима і розпука жінки та дітей над його трупом полишають в душі читача сум над невинно пролитою кровю над властю темних сил у людському життю.

В „Козир дівці“ здобуває правда в особі розумної селянки Івги повну перемогу; але знущання над невинно засудженим Левком, та над моральним зіпсуттям і ледарством сільської старшини, чиновників та судовиків — викликає обурення.

В „Сердечній Оксані“ видобувається дівчина з безодні морального упадку, зупинюється мов над пропастю, перед убийством рідної дітини. Любов материнська виходить переможцем. Але психічні муки Оксани її пониження і сльози, її зломане життя, полишає автор безкарними. Розпустний панич, капітан, гуляє собі дальше, хвалиться цинічно такими своїми проступками, кидає, мов на глум милостиню своїй дітині.

Через таке реальне зображення дійсности звертає автор усі симпатії читача на бік покривдженої Оксини, викликаючи обу-

рення проти кривдника а несвідомо і проти тих суспільних порядків, що дозволяють таким нелюдам свobodно зневажати та доплати людські почування безоборонних.

Оповідання Квітки „Сердечна Оксана“ в якому і цілий літературний помисл і композиція, переведена гармонійно з повним задержанням мистецької міри й життєвої правди — можна поставити поруч Шевченкової „Катерини“ у цикло безсмертної апології матери-покритки та подоптаних прав жінки-людини.

Так отже в оповіданнях тої третьої групи повістів, де Квітка полишив на боці, немов призабув свої моралізаторські цілі — вичаровує він з хистом великого живописця яркі, рембрантівськими світлотінями підчеркнені картини реального життя українського люду.

Всих творах стає Квітка на вершинах своєї літературної творчости.

Вони запевнюють йому місце першого що до часу реалістичного повістяря життя сільського люду не лише в літературах цілого слов'янського світа, але і в європейській літературі взагалі.

(Се зазначив я вже р. 1898 у мойому „Столітті обновленої української літератури“, де на стор. 25 наведені як докази й деякі літературні вказівки.)

Слідуючі дати, факти та паралелі послужать за доказ на се і кинуть нам світло на значіння української новітньої повісті.

Коли і які повісті з життя сільського люду появляються в світовій літературі?

Зачнім від літератури слов'янських.

Нагадаю, що Квітчині повісті з народного життя: „Салдатський портрет“ опубліковано 1833; Перший том його оповідань появился р. 1834; II. т. 1837 в Москві; III. част оповідань між іншими „Сердечна Оксана“ появилася в Гребінчиній „Ластівці“ 1841 р. — Квітчині оповідання в українській мові появилися отже між р. 1833 а 1841.

Повісті з життя великоруських селян як „Деревня“ і „Антонь Горемика“ Григоровича виходять р. 1846—1847; „Записки охотника“ Тургенева р. 1846—52 отже кільканайцять літ пізніше.

Замітна річ, що найдавніші оповідання з життя люду в польській літературі відносять ся до побуту не польського, але українського люду у тих письменників, що жили якийсь час між нашим людом. На першому місці треба тут поставити повісті Крашевського, та Ежа-Мілковського.

Такі оповідання Крашевського як „Історія Савки“ (1841), „Уляна“ 1843, „Остап Бондарчук“, „Ярина“, „Хата за селом“ (1853) — написані були між роками 1841—1853 під очевидним уже впливом Квітки.

„Уляна“ се слабша під зглядом мистецьким паралеля до Квітчиної „Сердечної Оксани“ з тою різницею, що в „Уляні“

бачимо різкий тон звернень проти кріпацтва, якого не зачіпав Квітка.

І інші польські письменники з середини XIX в. як Валери Лозінські в повісти „Чорний Матвій“ — або Т. Єж то є Зигмунт Мілковські, беруть теми й основу своїх оповідань з життя українського люду. Тут належуть такі оповідання Мілковського як „Василь Голуб“, та „Григор Сердечний“ р. 1858.

Щойно в третій третині XIX в. появляются визначніші оригінальні повісти з життя польського люду у Сенкевича („Szkice węglem“), Оржешкової, Тетмаєра, Оркана і інші — а доходять ще пізніше що йно в початках XX в. у Раймонтових „Хлопах“ (1904—1909) до тих вершин, на яких стояла здавна українська повість із життя люду.

В чеській літературі має повість із життя люду — коли поминемо епізодичні менше замітні прояви того напрямку в моралізаторських оповіданнях Франтішка Правди то є Вацлава Войтеха Глінки (1817—1902), в повістях Йосифа Тіля, Яна Гвезди, Г. Маха, Шмільовського, Кароліни Светлої („Подвійне пробудження“ 1858), Елішки Красногорської та словацького письменника Яна Калінчака (1822—1871), якого твори появляются в половині XIX в. — найранішу і найкращу представницю в особі Божени Нємцовой (1810—1862).

Її народні казки й оповідання, які, з початку стилізовані в дусі романтичним набирають чим раз більше реалістичного підкладу — появляются між роком 1846 а 1858 („Národní báchorky a pověsti“, 1846; „Obrazy z okolí domáckého“, 1846; „Domáci nemoci“, 1846—7; „O Maryšce“, „O Pánu Bohu“, „Sestry“, 1855. („Sestry“ се аналогія до Квітчиної „Сердечної Оксани“); „Babička“, 1855; „Chudí lidé“, 1857; „Podhorská vesnice“, 1856. „Slovenské pohádky“, 1857—8. „Povídky“ 1855—62).

За вершок творчости Б. Нємцовой тої категорії треба вважати повість „Бабічка“ (1855 р.) в якій її талант і сила вислову дійшла до найкращого розцвіту.

Напрямок її повістів, се ідея гуманности, що така характеристична для цілого чеського відродження.

Твори Божени Нємцовой, що появились кільканайцять літ пізніше від творів Квітки, становлять дуже близьку аналогію до оповідань сього українського письменника.

Народна фантастика, що пливе з подихів романтичної поезії, сполучена з реалістичними картинами взятими з життя сільського люду; велике багатство, етнографічних подробиць, звичаїв, переказів, вірувань, природний народний гумор, а поруч нього його антитеза, сентиментальна закраска, а особливо ідейний оптимізм та бажання видвинути на перший плян ясні боки суспільного життя люду — усе те дуже близько споріднює Божену Нємцову з Квіткою.

Сей ідейний її напрям був по части наслідком впливу творів Жоржа Занда які Б. Нємцова знала й високо цінила — а по

часті впливом умов життя її молодости, серед яких вона була вихована.

І у Немцової, особливо в „Бабічці“ так, як у Квітки, бачимо ту саму ідеалізацію відносин між панами і людом та бажання злагоджувати суспільні антагонізми. І у неї нема ні згадки про панщину.

Характеристичне є для Немцової, що вона на початку своєї „Бабічки“ поставила мотто із Гуцкова, представника молодії Німеччини: „З того ти бачиш, що бідні не так дуже нещасливі як ми собі думаємо; вони мають дійсно більше раю, як ми собі уявляємо і як ми самі маємо.“

Ідеалізовані відносини між двором а людом, бажання зобразити суспільну гармонію, якої на жаль бракувало в дійсному житті, характеризує так твори Немцової як і Квітки.

Під тим зглядом стоїть „Бабічка“ особливо близько до повісті Квітки „Божі діти“.

У Сербів (коли поминемо проби фантастично-гумористичних оповідань з половини XIX в. Степана Любиші [1824—1878] — бачимо визначного представника цінних реалістичних оповідань з життя сербського люду Лазу Лазаревича, який вродився щойно 8 літ по смерті Квітки (1851—1890).

У Хорватів появляються щойно в половині XIX в. оповідання Янка Юркевича (1827—1889), особливо Августа Шеноа (1838—1881), та Дубровницького письменника єпископа Матвія Водопіча (1846—1893).

У Словінців є найвизначнішим повістярем життя люду: Франц Левстин (1831—1887), якого головний твір тої категорії „Мартин Крпан“ появилсся щойно 1858 р.

У Болгарів, перший визначний представник повісті з життя люду — Любен Каравелов (1837—1878) виступає в письменстві щойно в другій половині XIX в.

Він стоїть уже під безпосереднім впливом українських повістярів — головнож Квітки.

В германських літературах появляються повісті з народного життя насамперед у Німців.

Перші незовсім удачні проби зображення життя німецького сільського люду дає Александер Вайль у своїх *Elsässer Dorfgeschichten*, 1841.

Реалістичні, з талантом написані, хоч різкі, місцями грубоваті й сухі, як його селяни, народні оповідання Бертольда Ауербаха (1812—1882 р.), *Schwarzwälder Dorfgeschichten* — появляються між роком 1843 а 1854. Отже значно пізнійше як оповідання Квітки.

Англія із своєю складною соціальною структурою, з одного боку із пережитками феодалізму а з другого з давно і буйно розвиненою індустріально-капіталістичною системою, із своїми великими торговими фабричними та інтелектуальними осередками

створила буйно розвинену історичну повість із Вальтером Скотом на чолі, — дала нам знамениті твори, що беруть за основу життя тих індустріальних осередків, та великі світові, суспільні й етичні проблеми у Дікенса, Текеря і інших — однак не зростила (коли поминемо давнішу фазу сентиментальної повісті) в першій половині XIX в. ні одного повістяря сільського побуту, якого можнаби поставити поруч Квітки.

Найбільше підходить до того рівня Джорж Еліот, то є Марія Анна Еванс (1820—1880) у своєму романі „Адам Бід“ (1859), в якому моралізаторська тенденція іде рука в руку із замітним реалізмом у зображенню селянського життя. Роман „Адам Бід“ появився щойно в половині XIX в.

Пізніше як у українській літературі зароджується реальна повість із життя люду також у літературах скандинавських.

У шведському письменстві належать тут оповідання з половини XIX в. Альмквіста (1793—1866) („Млин Скелльнора“) та у Енгштрема („Берн Вовчий Зуб“, „Весілля поселенця“) і прибирають відразу реалістичний характер.

Замітні повісті життя норвежського люду, коли поминемо менше визначні новеллі Арне Габорга — дає нам щойно Бернстерне Бернзон, якого хлопські оповідання „Синневе Сольбаккен“ („Synnøve Sollbakken“), „Арне“ „Весільний марш“ і и. бють чистим життєвим джерелом свіжої сили, як гірські потоки Скандинавії. Вони появилися щойно р. 1857.

До вершин підймає в найновіших часах сей рід творчости Сіґрід Ундсед (Sigrid Undsed) своїм хлопським романом „Крістін“ (Kristin).

З романських країв дає нам щойно в другій половині XIX в. проби новеллі з життя еспанських селян Педро Антоніо Аляркон („El sombrero de tres picos“, 1862) а поруч него Жуан Валера видає збірку оповідань з життя сільського люду 1859 р.

Визначне місце в історії селянської повісті займає Фернан Кабаллеро (1797—1877). Під тим псевдонімом криється письменниця Бель-Фабер (Böhl-Faber).

Її оповідання під наголовком „Novellas de costumbres“ по-являються почавши від року 1848. Такі її оповідання як „Lagrimas“, „Sola“, „Clementia“, „La gaviotta“, або „Бідна Дольрес“, „Родина з Альвареда“ — малюють нам життя андалузійських селян з одного боку із замітними етнографічно-реалістичними подробицями а з другого боку ретушують це життя в напрямі ідеалістично моралізаторської християнської етики так само як Квітка.

Тількиж Квітка ніколи не посуває своєї глибокої релігійности з основами християнської етики та на взір Скороди модельованої гуманности — до того релігійного фанатизму, який є такий характеристичний для народніх оповідань Кабаллеро.

Богата на інших полях італійська література не дала нам у першій половині XIX в. визначного оповідача з життяж італій-

ського люду. Твір Манцоні (1784—1873) „I promessi sposi“ що появив ся р. 1827—28, має в собі чи мало народнього живла але ті елементи уступають на дальший плян перед історично-національним характером цілої повісти, що відноситься до XVII в. і малює заворушення люду в Міляно. — Сей роман писаний в дусі Вальтера Скота.

У французькій літературі є головною представницею оповідання з життя люду Жорж Занд (1804—1876), то є Аурора Діпен (Aurora Dupin), опісля замужна Дідеван (Dudevant).

Її оповідання з життя люду зачинають появляться тоді, коли Квітка скінчив свою літературну діяльність. „Мельхіор“ (Melchior) (1841). „Іванна“ (Jeanne) (1844). „Мельник з Анжібо“ (Le meunier d'Angibault) (1845). „Чортівське болото“ (La mare du Diable) (1846). „Гріх пана Антуана“ (1847). „Маленька Федетта“ (La petite Fadette) (1849). „Франсуа ле Шампі“ (François le Champi) (1847).

Так само як у Квітки бачимо у Жоржа Занда розвинений під впливом романтизму сильний наклін до етнографізовання, яке впроваджує письменниця свідомо, як се бачимо з її передмови до „Чортового болота“.

„Можнаби сотворити цілу літературу правдивих народних звичаїв, про які висші верстви не мають виображіння. Ся література зачинається в лоні самого люду; знайде вона відхнену молодість, якої потребує, щоби розвинути ся вище“.

Так як Квітка походила і пані Жорж Занд із поміщицького роду та проживала якийсь час в монастирі й попадала через якийсь час у релігійну екстазу; і в її повістях проявляється таке ж гуманітарне стремління до знесення прогалини, що відділює від себе поодинокі суспільні верстви — до зближення селян до панів.

І у Жоржа Занда так як у Квітки виступає сильно зазначений оптимізм. Життя селянське вона по при всі реалістичні почерки — ідеалізує і під тим зглядом мала чималий вплив на Божену Немцову.

В найбільше характеристичному для неї „Чортовому болоті“ дає Жорж Занд немов життєрадісну антитезу до сумрачних образів Гольбайна, що малюють нам селянина старого, змореного роботою, вкритого лахміттям. Нема у Жоржа Занда того Гольбайнівського страшного кістяка, що підіймає батіг над замученими конятами: тут являється золотосяйний ангел, що сипле зерно до скиби — олицетворення щастя, яке дає вічно свіжа плодотворна природа. (Порівн. Ж. Пеллісьє: Роман сучасних обичаїв).

Різниться значно Жорж Занд від консервативного і зрівноваженого Квітки своїм соціалізмом та своїм пристрасним еротизмом, що доходить до обоження подружньої зради та підносить сексуальний еротизм на педесталь своєрідної релігії.

Усі важніші оповідання Жоржа Занда з життя люду появилися кільканадцять літ пізнійше від аналогічних оповідань Квітки, так само як роман із сільського життя сучасника Ж. Занда

— Бальзака (1814—1850), „Селяне“ (Les paysans), що зачав в часописах виходити друком року 1847.

Селяне Бальзака — се велика консервативна сила тісно, органічно звязана із землею, із трівкою психологією із давними звичаями, їх віковичний пристрастний клич — земля! — більше землі!

Під впливом ріжної методи і літературного напряду французькі селяни Бальзака не дуже подібні до селян Жоржа Занда, а зближені часом до реальних, різких, завзятих типів селян Ауербахових. Тими рисами вони й неподібні до селян Квітки.

Небаром після появи оповідань із життя французьких селян, появляється вже року 1854 у французській літературі й переклад Квітчиної повісти і то одної з найкращих: „Сердешної Оксани“. Перекладу довершила Шарльот Моро де ля Мельтіє (Charlotte Moreau de la Meltiere).

Сей перегляд показує нам, що Григорій Квітка Основьяненко є першим в європейській літературі творцем новітньої на трівкому реалістичному підкладі основаної повісти з життя сільського люду.

На підвалинах, покладених Квіткою, розвинулася в українській літературі, відповідно до соціального розкладу клас і верств українського народу із рішучою перевагою верстви селянської — повість із життя сільського люду ширше і буйнійше як у інших європейських народів.

Коли візьмемо на увагу вершини того роду творчости, — як народні оповідання Марка Вовчка, перекладені знаменитим Тургеневом на великоруську мову — повні реальної плястики повісти Нечуя Левицького як „Бурлачка“ та „Микола Джеря“ — буйну, широку суспільну епопею, то залиту сонячним промінням і надихану чаром родючої ниви, то чорним смутком сповиту, яку дав нам Панас Мирний в романі „Хиба ревуть воли, як ясла повні“ — дальше значну частину настроєних на соціальну нуту оповідань Івана Франка — і своєрідно продуману повість Ольги Кобилянської: „Земля“ — і сьвітляні, пленерні, повні мистецької концентрації новелі Михайла Коцюбинського із хмарним епілогом, його повістю „Фата Морґана“ — і деякі, бурхливою життєвою струєю наповнені оповідання Винниченка — і глибокі своїм ліризмом співи хлопської душі та виквіти й кличі землі Василя Стефаника — коли узгляднимо й найновішу фазу розвою того роду творчости в нашому нисьменстві ХХ віку — то побачимо, що в цілій своїй збірній цілости, в красі і силі — українська повість із народнього життя займає коли не перше, то одно з перших місць у світовій літературі.

ЗВІДОМЛЕННЯ РЕКТОРА ПРОФ. ДРА ОЛЕКСАНДРА КОЛЕССИ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО В. УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ ЗА АКАДЕМІЧНИЙ РІК 1925—26.

Академічний рік 1925—26 був 5-им роком існування та діяльності Українського Університету в Празі.

Академічний Сенат.

В кінці минулого академічного року було переведено вибори нових членів Сенату Університету так що Сенат складався з із оцих осіб:

Ректор У-ту проф. Др. Олександр Колесса.

Проректор проф. Федір Щербина.

Декан філософічного факультету проф. Др. Агенор Артимович.

Продекан проф. Вадим Щербаківський.

Декан факультету права та суспільних наук проф. Др. Володимир Старосольський.

Продекан проф. Ростислав Лашенко.

В такому складі Сенат У-ту провадив свою діяльність протягом цілого року.

Секретарем Сенату був продекан проф. Вадим Щербаківський.

Економічним референтом і скарбником був проф. Олександр Лотоцький а по його уступленню проф. Андрій Яковлів, що був і секретарем Університету.

Професорські Колегії.

На початку 1925—26 академічного року професорські колегії У-ту мали у своєму складі: 20 звичайних професорів, 8 надзвичайних, 3 доцентів-суплентів, 1 доцента, 1 приватного доцента, 4 лекторів. Протягом року в складі професорської колегії відбулися такі зміни: надзвичайного професора Володимира Тимошенка іменовано звичайним професором економічної політики, доцента-суплента А. Яковлева іменовано надзвичайним професором

цивільного процесу, професорського стипендія Дра Олександра Гайманівського іменовано приватним доцентом при кафедрі історії українського права. Надзвичайний професор Др. Роман Смаль-Стоцький вийшов зі складу професорів Укр. Університету в Празі.

Після цих змін нині професорська колегія складається з 21 звичайних професорів, 7 надзвичайних професорів, 2 доцентів-суплентів, 1 доцента, 2 приватних доцентів та 4 лекторів, всего 37 осіб, в тому числі: на філософському факультеті 11 звичайних професорів, 3 надзвичайних, 1 доцент, 1 приватний доцент і 4 лектори; на факультеті права та суспільних наук 10 звичайних професорів, 4 надзвичайних, 2 доцентів-суплентів і 1 приватний доцент.

Поіменний список професорів, суплентів, доцентів та лекторів поданий буде при кінці цього звідомлення.

Діяльність факультетів.

Науково-педагогічна діяльність професорських колегій виявлялася в провадженні регулярних викладів нормованих університетськими приписами, у веденні семінарів, практичних вправ та екскурсій; в переведенню різного роду іспитів і т. д.

а) На філософському факультеті протягом зимового семестру одбувалися виклади з 39 предметів, 77 годин тижнево; на семінарі, наукові вправи та екскурсії було призначено 35 годин тижнево. Протягом літнього семестру одбувалися виклади з 33 предметів, 76 годин тижнево; 27 годин тижнево було призначено на семінарі, наукові вправи та екскурсії.

б) На факультеті права та суспільних наук протягом зимового семестру одбувалися виклади з 26 предметів, 57 годин тижнево; на семінарі та наукові вправи було призначено 18 годин тижнево. Протягом літнього семестру одбувалися виклади з 27 предметів, 57 годин тижнево; на семінарі було призначено 15 годин тижнево.

ПРОГРАМА ВИКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ В ЗІМОВИМ ПІВРОЦІ 1925—26.

I.

Філософський факультет.

А. Історично-філософський відділ.

1. Філософія.

Надзв. проф. Др. Іван Мірчук: Загальна педагогіка. (3 год. тижн.)
Філософські вправи. (2 год. тижн.)

2. Історія.

а) Історія України:

Проф. Дмитро Дорошенко: Джерела до української історії. (2 год. тижн.)

Головні течії української історичної думки. (2 год. тижн.)

Козацькі літописи (семінар). (1 год. тижн.)

Проф. Василь Біднов: Історія української церкви в XVIII. стол. (2 год. тижн.)

Семінар історії української церкви (1 год. тижн.)

Семінар історії степової України. (2 год. тижн.)

б) Всесвітня історія:

Надзв. проф. Олександр Шульгин: Розвиток національних та політичних взаємовідносин в Європі після французької революції. (2 год. тижн.)

Економічна та політична історія Західної Європи в середні віки. (2 год. тижн.)

Семінар історії французької революції. (1 год. тижн.)

в) Антична історія:

Проф. Кость Лоський: Історія римської республіки. Продовження. (2 год. тижн.)

Приват-доцент Федір Слюсаренко: Вступ до історії Греції. (1 год. тижн.)

Історично-епіграфічний просемінар: Вибір з грецьких написів Південної України. (Інтерпретація і писані вправи.) (2 год. тижн.)

г) Історія мистецтва:

Проф. Дмитро Антонович: Історія українського мистецтва. Загальний курс. (3 год. тижн.) Понеділок, вівторок і середа від 12—1, Клементіnum саля 1.

Семінар історії мистецтва. (2 год. тижн.)

Доцент Др. Володимир Залозецький: Історія італійського мистецтва в XIV. а XV. ст. (з світлинами). (2 год. тижн.) Сукбота від 10—11, понеділок від 10—11.

Методичні вправи (з світлинами). (2 год. тижн.) Середа від 10—12. Бжегова 5, мала саля.

г) Археольогія:

Проф. Вадим Щербаківський: Доба вандрівки народів і князівська на Україні. (3 год. тижн.)

Семінар. (2 год. тижн.)

д) Музика:

Лектор Федір Шешко: Збірники українських народних пісень для хору М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, Я. Степового та інших компоністів кінця XIX. й початку XX. ст.

(4 год. тижн.)

3. Фільольогія.

а) Українська мова й література:

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Українська мова в семії словянських мов. (3 год. тижн.)

Семинар: реферати й праці з обсягу української фільольогії.

Проф. Др. Олександр Колесса: Історія старинного роману, повісти й апокрифічної легенди на Україні. (2 год. тижн.) В суботу від год. 5—7 по пол. в малій салі семінара словянської фільольогії, в ул. Бжегова ч. 5.

Українська палеографія. (1 год. тижн.) В п'ятницю від 4—5 по пол. в малій салі семінара слов. фільольогії, в ул. Бжегова ч. 5.

Семинар української фільольогії: Наукові праці й реферати з особливим узглядненням новітньої української літератури. (2 год. тижн.) В п'ятницю від год. 11—1 в полуд. в малій салі семінара словянської фільольогії, Бжегова ч. 5.

б) Чеська мова:

Лекторка Марія Носкова: Основи чеської граматики. (2 год. тижн.)

Читання: „Kytice“ od K. J. Erbena.

в) Клясична фільольогія:

Проф. Др. Агенор Артимович: Грецька фонологія. (3 год. тижн.)

Sophoclis Oedipus Rex. (2 год. тижн.)

Лектор приват-доцент Федір Слюсаренко: I. група: Caesar, Commentarii de bello Gallico. (2 год. тижн.)

II. група: T. Livius, Ab urbe condita lib. XXI. (2 год. тижн.)

г) Англійська мова:

Лекторка Марія Слявінська: Наука англійської мови. (4 год. тижн.)

В понеділок від 5—6 год. субота від 5—6 год. по пол.

г) Французька мова:

Лекторка Др. Лідія Шульгинова: Наука французької мови. (4 год. тижн.)

Б. Природописно-математичний відділ.

1. Хемія.

Проф. Др. Іван Горбачевський: Неорганічна хемія. (4 год. тижн.)

2. Біольогія.

Проф. Др. Петро Андрієвський: Загальна біольогія. Відділ: Розмноження клітинок. (3 год. тижн.)

Загальна зоольогія: Протозої, паразіти й вільно живучі. (2 год. тижн.)

3. Геольогія.

Проф. Федір Швець: Історична геольогія. (3 год. тижн.)

Семинар. (2 год. тижн.)

4. Географія.

Проф. Др. Степан Рудницький: Система географічних студій і географічного навчання. II. г. (3 год. тижн.)
Географічний семінар. (2 год. тижн.)
Самостійні праці з області землезнання. Числиться за 7 годин.
Мала саля географічного уставу Альбертів 6. Дні й години в порозумінню з п. п. слухачами.

5. Соціяльна медицина.

Надзв. Проф. Др. Борис Матюшенко: Курс соціальної гігієни і евгеніки. (3 год. тижн.)
Семінар. Студіювання сучасного стану здоровля українського народу. Продовження. (2 год. тижн.)

II.

Факультет права і суспільних наук.

1. Українське право.

Проф. Ростислав Лашенко: Історія українського права. Княжа доба. (3 год. тижн.)
Організація судівництва на Україні в XVI. і XVII. ст. (1 год. тижн.)
Семінар вивчення памяток українського права доби гетьманської. (1 год. тижн.)

2. Римське право.

Проф. Кость Лоський: Історія і система римського приватного права. (Частина III.) (4 год. тижн.)
Семінар з римського права. (1 год. тижн.)

3. Церковне право.

Проф. Олександр Лотоцький: Історія і устрій автокефальних церков. (5 год. тижн.)

4. Цивільне право і цивільний процес.

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Ревізія приватного права. (3 год. тижн.)
Цивілістичний семінар. (2 год. тижн.)
Доц. супл. Опанас Андрієвський: Історія українського цивільного права. (Загальна частина і родинне право.) (5 год. тижн.)
Доц. супл. Андрій Яковлів: Цивільний процес. (2 год. тижн.)
Семінар з цивільного процесу. (2 год. тижн.)

5. Торговельне право.

Проф. Олексій Одарченко: Окремі умови торговельного права. (1 год. тижн.)
Доц. супл. Андрій Яковлів: Морське та річне право. (1 год. тижн.)

6. Карне право.

Проф. Сергій Шелухин: Карне право. (Особлива частина, злочини проти прав на майно.) (3 год. тижн.)
Семінар карного права. (2 год. тижн.)

Доц. Сергій Буткевич: Загальна частина карного права. (2 год. тижн.)
Карний процес. (1 год. тижн.)

7. Політичне (державне) право.

Проф. Др. Володимир Старосольський: Політичне право. (2 год. тижн.)
Учення про державу. (1 год. тижн.)
Семінар з політичного права. (2 год. тижн.)

8. Адміністративне право.

Проф. Др. Отон Ейхельман: Загальне адміністративне право. (3 год. тижн.)
Вправи по адміністративному праву та місцевому самоуправованні. (2 год. тижн.)

9. Фінансове право.

Проф. Олексій Одарченко: Загальне вчення про фінанси. (4 год. тижн.)

10. Міжнародне право.

Проф. Др. Михайло Лозинський: Система міжнародного права. (3 год. тижн.)
Союз Націй (1 год. тижн.)
Вправи з міжнародного права і політики. (1 год. тижн.)

11. Політична економія.

Надзвич. проф. Олександр Мицюк: Повійськові аграрні реформи. (2 год. тижн.)
Соціалізм. (2 год. тижн.)
Семінар політичної економії. (1 год. тижн.)

Надзвич. проф. Володимир Тимошенко: Велика промисловість і форми її організації. (2 год. тижн.)
Банківська політика (1 год. тижн.)
Семінар по економічній політиці (2 год. тижн.)

12. Теорія кооперації.

Доц. Сергій Бородавський: Сільсько-господарська кооперація. (3 год. тижн.)

13. Статистика.

Проф. Федір Щербина: Бюджетна статистика. (3 год. тижн.)
Практичні вправи. (2 год. тижн.)

ПРОГРАМА ВИКЛАДІВ
УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ В ПРАЗІ
В ЛІТНІМ ПІВРОЦІ 1926.

I.

Філософічний факультет.

А. Історично-філософський відділ.

1. Філософія.

Надзв. проф. Др. Іван Мірчук: Загальна педагогіка. Продовження.
(3 год. тижн.)

Філософічний семінар. (2 год. тижн.)

2. Історія.

а) Історія України:

Проф. Дмитро Дорошенко: Джерела до української історії (3 год. тижн.)

Козацькі літописи. (2 год. тижн.)

Проф. Василь Біднов: Історія української церкви в XVIII. стол.
(2 год. тижн.)

Степова Україна в XIX. стол. (1 год. тижн.)

Практичні вправи з історії української церкви. (1 год. тижн.)

Практичні вправи з історії Запорозжя. (1 год. тижн.)

б) Всесвітня історія:

Надзв. проф. Олександр Шульгин: Політичні і національні рухи
в Європі в першій половині XIX. віку. (2 год. тижн.)

Початок нових часів і розвиток абсолютної монархії в Європі.
(2 год. тижн.)

Семінар. (1 год. тижн.)

в) Антична історія:

Проф. Кость Лоський: Історія римської республіки. Кінець. (1 год. тижн.)

Приват-доцент Федір Слюсаренко: Грецькі історики. (1 год. тижн.)

Історично-епіграфічний просемінар: Вибір з грецьких на-
писів південної України. (2 год. тижн.)

г) Історія мистецтва:

Проф. Дмитро Антонович: Історія українського мистецтва. Про-
довження. (3 год. тижн.)

Понеділок, вівторок і середа від 12—1, Клементіnum саля 1.
Семінар історії мистецтва. (2 год. тижн.)

Доц. Др. Володимир Залозецький: Історія італійського мистецтва
XIV. і XV. ст. Продовження. (2 год. тижн.)

Методичні вправи (1 год. тижн.)

г) Археологія:

Проф. Вадим Щербаківський: Князівська доба на Україні. (3 год. тижн.)

Семинар. (2 год. тижн.)

д) Музика:

Лектор Федір Стешко: Збірки українських народних пісень для хору М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, Я. Степового та інших компоністів кінця XIX. й початку XX. ст. (4 год. тижн.)

3. Фільмолія.

а) Українська мова й література:

Проф. Др. Степан Смаль-Стоцький: Словянська старосьвітщина. (3 год. тижн.)

Семинарні вправи: праці і реферати з обсягу словянської граматики. (2 год. тижн.)

Проф. Др. Олександр Колесса: Історія апокрифічної літератури на Україні. (2 год. тижн.) В суботу від год. 10—12 перед пол. в малій салі семінаря словянської фільмолії, в ул. Бжегова ч. 5. Українська палеографія. (1 год. тижн.) В п'ятницю від год. 4—5 по пол. (тамже).

Семинар української фільмолії: Наукові праці й реферати. (2 год. тижн.) В п'ятницю від год. 11—1 в полуд. (тамже).

б) Чеська мова:

Лекторка Марія Носкова: Чеська граматика з практичними вправами. (2 год. тижн.)

Чеське читання, конверзація, правописні вправи. (2 год. тижн.)

в) Клясична фільмолія:

Проф. Др. Агенор Артимович: Складня латинського дієслова. (3 год. тижн.)

Vaschylides. (2 год. тижн.)

Приват-доцент Федір Слюсаренко: С. J. Caesar: Commentarii de bello Gallico. (3 год. тижн.)

P. Vergilius Maro Aeneis, Lib. IV. (1 год. тижн.)

г) Англійська мова:

Лекторка Марія Славінська: Наука англійської мови: Курс граматики з паралельними писаними та устними вправами. (4 год. тижн.) У вівторок від год. 4—5 по пол. (Клементіnum авд. VI) і в суботу від год. 5—7 по пол. (Клементіnum авд. V).

г) Французька мова:

Лекторка Др. Лідія Шульгинова: Курс французької мови. Продовження. (4 год. тижн.)

Б. Природописно-математичний відділ.

1. Хемія.

Проф. Др. Іван Горбачевський: Органічна хемія. (4 год. тижн.)

2. Біольогія.

Проф. Др. Петро Андрієвський: Загальна біольогія: Нарис внутрішньої еволюції живих істот. (3 год. тижн.)

Зоольогія: Фізіольогічні підстави партеногенезу. (2 год. тижн.)

3. Геольогія.

Проф. Федір Швець: Історична геольогія. Продовження. (3 год. тижн.)

Семінар по палеонтології. (2 год. тижн.)

4. Географія.

Проф. Др. Степан Рудницький: Система географічних студій і географічного навчання. ч. III. (3 год. тижн.)

Географічний семінар. (2 год. тижн.) Вівторок і п'ятницю від год. 9—11 (без академічної чверти!) Мала саля географічного уставу, Альбертів 6.

Самостійні праці й екскурсії з области землезнання. Числиться за 7 годин. В днях і годинах вільних від викладів.

5. Соціальна медицина.

Надзв. проф. Др. Борис Матюшенко: Соціальна гігієна. (3 год. тижн.)
Евгеніка. (2 год. тижн.)

II.

Факультет права і суспільних наук.

1. Українське право.

Проф. Ростислав Лашенко: Історія українського права. Княжа доба. Продовження. (3 год. тижн.)

Організація судівництва на Україні в XVI. та XVII. вв. Продовження. (1 год. тижн.)

Семінар для вивчення памяток українського права. (1 год. тижн.)

2. Римське право.

Проф. Кость Лоський: Історія та система римського права. Часть I. (4 год. тижн.)

Семінар римського права. (1 год. тижн.)

3. Церковне право.

Проф. Олександр Лотоцький: Історія та устрій автокефальних церков. (5 год. тижн.)

4. Цивільне право і цивільний процес.

Проф. Др. Станислав Дністрянський: Загальна історія приватного права. (3 год. тижн.)

Цивілістичний семінар. (2 год. тижн.)

Доц. супл. Опанас Андрієвський: Загальна частина цивільного права. (5 год. тижн.)

Доц. супл. Андрій Яковлів: Цивільний процес: способи направлення судових рішень. (2 год. тижн.)

Семінар цивільного процесу. (1 год. тижн.)

5. Торговельне право.

Проф. Олексій Одарченко: Загальна частина торговельного права. (1 год. тижн.)

Доц. супл. Андрій Яковлів: Морське право: Договори морського та річного транспорту. (3 год. т.)

Привілегії та гіпотеки. Аварії. Морська асекурація. (2 год. тижн.)

6. Карне право.

Проф. Сергій Шелухин: Особлива частина карного права. Злочини проти прав людської особи. (3 год. тижн.)

Семінар карного права. (2 год. тижн.)

Доцент Сергій Буткевич: Курс карного процесу. Часть II. Судопереведення. (3 год. тижн.)

7. Політичне (державне) право.

Проф. Др. Володимир Старосольський: Політичне право. (2 год. тижн.)

Наука про державу. (1 год. тижн.)

Семінар політичного права. (2 год. тижн.)

8. Адміністративне право.

Проф. Др. Отон Ейхельман: Теорія адміністративного права. Часть II. (2 год. тижн.)

Основи права. (1 год. тижн.)

Промислове право. (1 год. тижн.)

Вправи з місцевого самоврядування. (2 год. тижн.)

9. Фінансове право.

Проф. Олексій Одарченко: Державний бюджет. (4 год. тижн.)

10. Міжнародне право.

Проф. Др. Михайло Лозинський: Система міжнародного права: Війна і невтральність. (3 год. тижн.)

З найновішої історії міжнародного права: Від Версаю до Льокарно. (1 год. тижн.)

Вправи з міжнародного права і політики. (1 год. тижн.)

11. Політична економія.

Надзв. проф. Олександр Мицюк: Народне господарство. (2 год. тижн.)

Історія економіки. (2 год. тижн.)

Семінар економії. (1 год. тижн.)

12. Теорія кооперації.

Надзв. проф. Сергій Бородаєвський: Сільсько-господарська кооперація. (3 год. тижн.)

13. Статистика.

Проф. Федір Щербина: Кооперативна статистика. (3 год. тижн.)

Семінар статистики. (2 год. тижн.)

На філософському факультеті були протягом року переведені такі іспити: одногодинний з філософії та двогодинний ригороз з географії та геології — Ів. Буждигана; одногодинний ригороз з філософії Ф. Мелешка; двогодинний ригороз з історії П. Вергуна; педагогічні іспити: Ф. Хомяка, С. Наріжного, М. Аркаса, В. Бабяка, Б. Ілленчіка, Олександри Харак, М. Кизяка, Ф. Бобкова; крім того було переведено 7 іспитів з латинської мови.

На факультеті права та суспільних наук одбулися: Габілітація Др. П. Клунного з міжнародного права та габілітація Дра Гайманівського з історії українського права, при чому першому не надано *veniam docendi* а другому признано *veniam docendi* та іменовано безплатним приватним доцентом Університету.

Історично-правничі іспити склали: Питель О., Пирхавка Г., Рамішвілі В., Федорів С., Бойко М., Джанджгава Ю., Лимар Ст., Совенко В.; судові іспити: В. Сологуб, М. Волицький, Е. Рамішвілі, О. Питель, С. Федорів, С. Сильвестер Чернвяський; політичні іспити: Е. Рамішвілі, О. Питель, С. Федорів.

Склали ригорози: з історично-правничих наук: М. Кушкевич, О. Питель, С. Федорів, А. Павник, Ю. Джанджгава, М. Бойко, В. Івашкевич; з судовоправних наук: В. Сологуб, Е. Рамішвілі, О. Питель, С. Федорів; з політичних наук: М. Кривий.

Переведено промоцію на доктора прав: К. Коберського, М. Кривого і Е. Рамішвілі.

Статистика студентів.

Статистика студентів Університету в минулому році була така:

І. На філософському факультеті:

а) В зимовому семестрі:

	разом	мужчин	жінщин
Всіх вписаних	224	173	51
Звичайних слухачів	196	155	41
Надзвичайних слухачів	28	18	10

Відповідно до країн походження студенти

поділялися так:

	разом	мужчин	жінок
3 ЧСР.	11	8	3
3 України	72	55	17
3 Галичини	128	99	30
3 Буковини	7	6	1
3 Кубані	3	3	—
3 Білоруси	2	2	—
3 Австрії	1	—	1

Відповідно до національності:

Українців	211	162	49
Чехів	4	3	1
Словаків	3	3	—
Білорусинів	2	2	—
Німців	1	—	1
Жидів	2	2	—
Поляків	1	—	1

в) В літньому семестрі:

Всіх записаних	164	132	32
Звичайних слухачів	147	120	27
Надзвичайних слухачів	17	12	5

Відповідно до країн походження:

3 ЧСР.	9	8	1
3 України	61	49	12
3 Галичини	82	66	16
3 Буковини	5	3	2
3 Кубані	1	1	—
3 Литви	2	2	—
3 Австрії	1	—	1
3 Голяндії	1	1	—
3 Румунії	1	1	—

Відповідно до національності:

Українців	151	121	30
Чехів	2	2	—
Словаків	3	3	—
Білорусинів	2	2	—
Голяндців	1	1	—
Німців	1	—	1
Жидів	4	3	1

II. На факультеті права і суспільних наук:

а) В зимовому семестрі:

Всіх вписаних	166	158	8
Звичайних слухачів	153	147	6
Надзвичайних слухачів	13	11	2

Відповідно до країн походження:			
	разом	мужчин	жінчин
3 ЧСР.	1	1	—
3 України	74	68	6
3 Галичини	74	72	2
3 Буковини	6	6	—
3 Кубані	7	7	—
3 Грузії	3	3	—
3 Литви	1	1	—

Відповідно до національності:			
Українців	162	154	8
Чехів	1	1	—
Грузинів	3	3	—

б) В літньому семестрі:

Всіх вписаних	112	105	7
Звичайних слухачів	108	101	7
Надзвичайних слухачів	4	4	—

Відповідно до країн походження:			
3 ЧСР.	2	2	—
3 України	57	50	7
3 Галичини	40	40	—
3 Буковини	2	2	—
3 Кубані	4	4	—
3 Білоруси	1	1	—
3 Грузії	3	3	—
3 Вірменії	3	3	—

Відповідно до національності:			
Українців	103	96	7
Чехів	2	2	—
Грузинів	3	3	—
Вірменів	3	3	—
Білорусинів	1	1	—

Всьогож на обох факультетах числилося студентів:

В зимовому семестрі	$(224 + 166) = 390$
В літньому семестрі	$(164 + 112) = 276$

Загальне положення і фінансовий стан Університету.

Протягом академічного року 1925—26 як і попереднього переживав наш Університет кілька тяжких моментів, особливо матеріального характеру, які негативно впливали на діяльність Університету та не давали можливості поширити її відповідно дійсним потребам.

Уже з самого початку свого урядування ствердив ректор тяжке положення Університету. Від довшого часу працювали уже деякі сили над його розв'язанням. Загрозувала нашому Універси-

тетові ліквідація з кінцем календарного року 1925. Завдяки прихильності визначних чеських наукових, політичних і урядових чинників, що зрозуміли вагу Українського Університету в Празі, для теперішніх і майбутніх взаємин між народом чеськословацьким і українським, удалося небезпеку відхилити. Становиско Університету було скріплене, що проявилось особливо у святочній інавгурації академічного року 1925—26 на яку дали своїх заступників, або прислали на руки ректора свої привітні листи або телеграми — представники всіх високих шкіл Чесько-Словацької Республіки, представник канцелярії Пана Президента, президент чеської Академії Наук та всі міністри із Президентом міністрів п. Швеглюю та представники парламенту.

Однак економічна криза, відбивалася тяжко на діяльності Університету особливо на його видавництвах.

Щоби покрити довг із попереднього року в друкарні Льгіографії в квоті 39.887 Кч. стягало міністерство заграничних справ з початку по 7.000 Кч. а опісля по 5.000 Кч. місячно, так, що виплачувало університетові замість 60.000 Кч. лише 53.000 Кч. а опісля 55.000 Кч. місячно.

Таке зменшення державної субсидії зараз же нарушило бюджетову рівновагу — і довело до того, що Університет протягом цілого року переживав фінансову кризу — під якої наслідками живе ще й тепер, маючи ще до заплати й кошти сего звідомлення Університету, яке розпочато друкувати ще р. 1924.

Дня 12. листопаду 1925 р. уповноважені Міністерства закордонних справ відвідали Університет та перевели ревізію рахунків і діловодства. Ревізія дала задовольняючі результати. У звязку з уніфікацією рахівництва у всіх інституціях підлеглих у фінансовому відношенні Міністерству, останнє запропонувало Ректоратові У-ту з 1-го грудня 1925 р. запровадити американську систему місячних касових звідомлень та пересилати міністерству початком кожного місяця американський журнал прибутків і видатків і всі оправдуючі документи за послідний місяць. Крім того Міністерство зажадало, щоб обовязки завідуючого касою Університету і бухгалтеря були поділені між двома особами. Бажання Міністерства Університет виконав.

На початку 1925 р. постановою Міністерства фінансів пристосовано до професорів нашого Університету закон про податок з прибутків. З цього приводу ректор Університету поробив у Міністерстві фінансів старання про улегчення професорам виплати дані; Міністерство полагодило прихильно оправдані завваження, і частина податку була професорам звернена.

Справа видавництв Університету.

Тяжкий матеріальний стан Університету негативно вплинув на видавничу діяльність Університету. Справу видавничих фондів треба тут пояснити.

Передаючи урядовання, як перший ректор, могому наступникові, як се стверджено (порівн. стор. 89) в протоколі передачі з дня 23. вересня 1922 р. — полишив я квоту 178.090 Кч. 38 сот. готівкою в касі Університету з призначенням головно на наукові видавництва. Значну частину тої квоти заощаджено тим способом, що приватне помешкання ректора було рівночасно і ректорською канцелярією — та що канцелярийні видатки обмежені були до мінімум.

Для видавництва вивдав перший ректор в Міністерстві просвіти 10.000 Кч. підмоги на підготовлювані вже тоді наукові підручники, — і писемне приречення підмоги на видавання наукових збірників. (Порів. письмо Міністерства Просвіти з дня 26. травня 1922, ч. 35867/22) та кредит у державній друкарні.

Ті фонди, ураз із згаданими висше, були основою видавничої діяльності Університету в слідующих роках.

Вони протягом дальших 3-ох років зовсім вичерпалися.

Науковий Збірник, присвячений Президентови Масарикови, друковано вже на кредит, якого не покрито протягом академічного року 1924—25.

На рахунок видань теперішнього сенату треба отже покласти видання І. т. цього Ювілейного Збірника — бо сей сенат покритий його кошти в квоті 39.887 Кч., за яку мігби був видати новий том наукових праць. Між тим потреба у виданнях була велика і матеріялу для виданнів зібралася поважна кількість; переведена на початку біжучого року анкета показала, що професори й доценти Університету виготовили до друку наукових праць: монографій, підручників, збірників то що на приблизно 817. аркушів друку.

Подаємо тут спис сих праць:

Ч. п.	Прізвище і імя	Назва праці	Скільки аркушів
І. Філософiчний факультет.			
1.	Др. Мірчук Іван, професор	Основні риси світогляду Т. Г. Масарика	1
	а) Філософія	Чи можливі синтетичні суди а priori. До аналізу трансцендентальної естетики Канта	1
		Пролегомена Канта. Український переклад, зложений учасниками філософiчних вправ па Університеті, під редакцією та з історичним вступом, поясненнями і філософ. словником проф. Ів. Мірчука	12

Ч. п.	Прізвище і ім'я	Назва праці	Скількість аркушів
2.	Дорошенко Дмитро, професор б) Історія України	Огляд джерел до української історії (козацької доби)	8-10
3.	Біднов Василь, професор б) Історія України	Січковий архимандрит Володимир Сокальський Запорожське Козацтво після зруйнування Підкаленської Січі Я. П. Новицький — етнограф та історик Степової України Д. І. Еварницький, як історик Степової України М. Костомаров, як прихильник та оборонець Українського Слова Московське правительство й Січ Запорожська Дослідувачі Степової України	1 1 1 4 2 4 15
4.	Шульгин Олександр, професор в) Всесвітня історія	До питання про існування капіталізму у Франції на передодні революції	2
5.	Слюсаренко Федір, прив. доцент г) Антична історія	Митридат Евпатор і населення України I. в. пер. Хр.	1
6.	Антонович Дмитро, професор г) Історія мистецтва	Нарис історії українського мистецтва. Текст та 300—400 ілюстрацій	40
7.	Др. Залозецький Волод., доцент	Українські державні інсигнії Част. I. Шапка Мономаха Дерев'яні церкви на Підкарпатській Русі. З 150 знімками-ілюстраціями Орнаментика біблії Острожської Впливи Вайта Штоса на батлицькі вівтарі Східної Словаччини Впливи візантійської архітектури на архітектуру київську Бронзова статуя на Граді Пражській	6 12 4 2 2 3
8.	Щербаківський Вадим, професор д) Археологія	Тілопальний похорон на Україні і його походження. З 16 таблицями і 8 стор. французького тексту Скельний релієф біля Буші. З 16 таблицями і 8 стор. французького тексту	4 4

Ч. п.	Прізвище і імя	Назва праці	Скіль- кість арку- шів
9.	Др. Степан Смаль- Стоцький, професор е) Українська мова й література	Родовід української мови	5
10.	Др. Колесса Олександр, професор ж) Українська мова й література	З генези новітньої української літе- ратури Городиський помяник з XV. в. Палеографічний атлас рукописів Під- карпаття XIV—XVIII. в. в. Вступ (2 арк.) і 100 палеогр. таблиць . (Для викінчення цього атласу і доповнення фотограф. знімків по- трібна ще одна подорож автора по Підкарпаттю).	8 7 2
11.	Др. Артимович Агенор, професор з) Клясична філологія	До внутрішньої структури латин- ського гексаметру Спондеїчні слова в 4. стопі у Віргілія Метрична аналіза 5. гасіми Анті- гони Софокля	1 1 1
12.	Др. Горбачевський Іван, професор і) Хемія	Неорганічна хемія	35
13.	Швець Федір, професор к) Геологія	Рослинні останки із кварцового пі- сковика М. Аджамки на Херсон- щині Історія Каспія по новішим науков. працям Історія утворення Босфору і Дарда- нелів	1/2 2 1
14.	Др. Рудницький Степан, професор л) Географія	Основи загального землезнання . .	40
15.	Др. Матюшенко Борис, професор м) Соціальна медицина	Евгеніка, її підстави та завдання .	12
Разом . . . 245 ^{1/2} —247 ^{1/2}			

Ч. п.	Прізвище і ім'я	Назва праці	Скіль- кість арку- шів
ІІ. Факультет права та суспільних наук Українського Університету.			
1.	Лоський Кость, професор а) Римське право	Первісний плебейський едікт в Римі Історія і система римського права. Том 2-ий Історія і система римського права. Том 3-ий Нітиш. Історія римської республіки. Том 1-ий переклад К. Й. Нойман. Римські державні ста- ровини. Переклад	2 15 19 13 4
2.	Лотоцький Олександр, професор б) Церковне право	Українські джерела церковного права Автокефалія церкви	15 15
3.	Др. Дністрянський Стан. професор в) Цивільне право	Огляд історії філософії права . . Основи модерного приватного права	8 30
4.	Андрієвський Опанас, доцент-суплент	Українське приватне право. Курс лекцій Походження та юридична природа цехових братств на Україні Довг і вина в українському праві	30 2 2
5.	Яковлів Андрій, професор г) Цивільний процес	Цивільний процес. Курс лекцій . . . Морське та річне право. Курс лекцій Декларативні позови в цивільному процесі Договір Б. Хмельницького з Мо- сквою 1654 р.	20 30 1 1/2 3
6.	Одарченко Олексій, професор г) Фінансове та торго- вельне право	Теорія цінності господарських благ. Теорія грошей і грошового номіна- лізму.	6 17
7.	Шелухин Сергій, професор д) Карне право	Матеріали до системи практики кар- ного права, або прикладної юрис- пруденції. Вип. I, II, III. Нове пояснення 102 ст. Руської . . Правди. До питання про холопство Звідки прийшла Русь Назва „Україна,“ її походження і вжиток в XII, в. З 5 географічними мапами XVI та XVII. в. в.	40 — 3 6 15

Ч.р.	Прізвище і ім'я	Назва праці	Скіль- кість арку- шів
8.	Буткевич Сергій, доцент-суплент е) Карний процес	Карний процес. Часть I. Судотво- рення Принципи карного кодексу Р.С.Ф.С.Р. Небезпечний стан злочинця по про- екту італійського карного кодексу 1921 Сучасне положення кримінальної проблеми в науці карного права і педагогіки Суспільна та державна карна юстиція	20 8 4 6 4
9.	Др. Старосольський Во- лодимир, професор ж) Державне право	Держава і політичне право. Часть 1-3 Проблеми правової держави Значіння Б. Кістяковського в науці Політично-правний характер У.С.Р.Р. Збірка конституцій. Український пе- реклад вибраних типових консти- туцій	45 6 3 5 20
10.	Др. Ейхельман Отто, професор з) Адміністративне право	Нарис з науки адміністративного права	2
11.	Др. Лозинський Михайло, професор і) Міжнародне право	Міжнародне право. Курс лекцій . . Союз Націй. Текст пакту і комен- тарій	25 5
12.	Мицюк Олександр, професор к) Політична економія	Історія економіки. Т. I Аграрна політика. Т. I Аграрна політика. Т. II, часть I . .	35 30 15
13.	Тимошенко Володимир, професор л) Економічна політика	Картелі та трести	20
14.	Бородаєвський Сергій, професор м) Кооперація	Кооперативний кредит	20
15.	Щербина Федір, професор н) Статистика	Гострі моменти в історії людства .	2
Разом . . .			571 ^{1/2}

Всього на двох факультетах маємо готових праць до друку на 817 до 820 аркушів, до яких мало би ввійти 300—400 ілюстрацій, 182 фотографічних знімків, 100 палеографічних таблиц та 5 географічних мап.

Всі ці праці лежать в теках авторів, за браком фондів для їх видрукування. Таким способом, силою несприятливих обставин, Університет не має можливості виявити на зовні одну з найважливіших сторін своєї діяльності. З огляду на це Ректорат Університету приклав найбільше старання, щоб роздобути фонди на друкування готових праць професорів, але до цього часу справа про асигнування відповідних квот Міністерством заграничних справ ще не вирішена.

В минулому академічному році, на бажання відповідних урядових чинників, Університет вступив у число членів Укр. Громадського Видавничого Фонду та 19. червня 1925 р. склав з Управою Фонду договір про утворення при Гром. Видавничому Фондові „Фундації Університету“ для видання університетського наукового збірника, монографій, підручників, то що. Крім того Університет передав Фондові на продаж певну кількість вже надрукованих видань. Минув майже рік з дня заключення договору, але Університетові, не вдалося при помочи Гром. Фонду видати хочби одну наукову працю. Громадський Видавничий Фонд склав новий статут, після якого Фонд перетворюється в кооперативне товариство. При виборах до Управи та до Надзірної Ради нового товариства не обрано ні до Управи ні до Ради ні одного представника Університету і таким способом позбавлено Університет можливості приймати близшу участь в діяльності Фонду. Зогляду на це, Сенат Університету відмовився дати свою згоду на вступ Університету до нового Видавничого Фонду та, з причини ліквідації попереднього Видавничого Фонду, ухвалив виповісти договір з Фондом і зліквідувати всі відносини з ним на основі договору з дня 19. червня 1925 р. Разом з тим Ректорат Університету звернувся до Міністерства закордонних справ з заявою про вихід Університету з членів Видавничого Фонду та просив виасигнувати Університетові незалежно від Фонду, відповідну квоту на видання Університету.

Бібліотека Українського Університету.

Бібліотека Українського Університету під кінець академічного 1925/26 року складалася із 4.261 томів книг, між яких було з відділу наук філософічних і гуманітарних 1.629, наук природничих 483, наук суспільних 1.262 і бібліографії, справочників то що 887.

Коштів на утримання і доповнення бібліотеки у 1925/26 академічному році з огляду на своє матеріальне становище університет уділити не міг і нові книги до бібліотеки поступали шляхом дарів та виміни. На необхідніші видатки бібліотеки вживалося решти приватних сум, що лишалися з попереднього року, коли тогочасний проректор проф. Др. Іван Горбачевський на протязі 7 місяців (з березня 1925 до вересня 1925 включно) свою ремунерацію проректора відступив на користь бібліотеки.

Бібліотекою завідувала спеціальна бібліотечна комісія в складі трох професорів, а саме: — проф. Д. Дорошенко з філософічного факультету і проф. Др. В. Старосольський з правничого; головою бібліотечної комісії був проф. Д. Антонович, який сповнював безплатно тяжкий обов'язок бібліотекаря, за що складаю йому тут щиро подяку.

Інші прояви діяльності Університету.

Протягом минулого року Університет проявляв свою діяльність на зовні всіми, доступними йому способами. Він підтримував своїми науковими силами наукові товариства: Історично-філософічне, Правниче та інші. При його допомозі і близькій участі засновано Музей визвольної боротьби України, якому Університет дає, хоч і не велику, матеріальну допомогу. Університет приймав участь в остаточній організації та в діяльності Українського Академічного Комітету для міжнародної інтелектуальної співпраці, що об'єднує нині всі українські високі школи і наукові товариства в ЧСР., при чому головою Комітету вірливо є ректор Університету.

Через Український Академічний Комітет ввійшов наш Університет у зносини з органом Ліги Націй „Інститутом для міжнародної інтелектуальної співпраці“ в Парижі. На запитання цього Інституту взяв ректор, як голова Академічного Комітету та проф. Шульгин як генеральний секретар — участь у міжнародній конференції, що відбулася в червні у Варшаві, де на порядку дня були між іншими актуальними задачами, справа матеріальної допомоги для вчених та інших письменників. При нагоді сеї конференції нав'язав ректор зносини із визначними представниками наукових інституцій Європи.

В бюлетені Парижського Інституту інтелектуальної співпраці поміщено короткі відомості про організацію Українського Академічного Комітету а з окрема про наш Університет. (*Société des nations. Bulletins de l'Institut International de Coopération intellectuelle. Bulletin des relations universitaires* No 3. Mai 1926 pages 235—236).

Протягом минулого року Університет знаходився в постійних зносинах як з іншими українськими науковими школами в ЧСР., так і з Науковим Товариством ім. Шевченка у Львові і з Українською Академією Наук у Києві, а також із чеськими Університетами та іншими високими школами. Для доповнення своєї бібліотеки цінними виданнями Університет увійшов у зносини з американськими науковими установами: Інститутом Карнеджі та фундацією Карнеджі для міжнародного миру у Вашингтоні, а також Інститутом вищої освіти і департаментом виховання в Нью-Йорку. Інститут Карнеджі згодився включити Університет наш у список інституцій, яким висилаються безплатно всі видання Інституту і в цьому році бібліотека наша одержала 42 томи дуже цінних видань на різних мовах із різних обсягів науки; фундація Карне-

джі, покищо вислала один том найновішого свого видання про Лігу Націй та обіцяла вислати фототипні видання класичних творів з міжнародного права. Нарешті Інститут вищої освіти в Нью-Йорку вислав цінну справочну книгу з обсягу медичних наук.

Університет взяв участь у святкуванні 40-літньої наукової діяльності Академіка проф. Дра Степана Смаль-Стоцького, що влаштувало Історично-фільологічне Товариство 27. жовтня 1925 р. а також у ювілею проф. Махаля, що відбувся в той-же день. Обою ювілянтів привітав іменем нашого Університету, ректор.

Дня 18. листопаду 1925 року ректор брав участь в інавгурації Ректора Карлового Університету, 21. листопаду в ювілеї проф. Цвйїча, а 28. листопаду ректор з деканами Університету склав поздоровлення від Університету панові міністрові Др. Гірсі з нагоди його ювілею.

З нагоди національного свята Чесько-словацької Республіки дня 28. жовтня 1925 р. була влаштована в помешканні Ректорату святочна академія, на якій промовляли ректор проф. Др. Колесса і декан проф. Др. Старосольський.

З нагоди пам'яті дня народження Пана Президента, проф. Др. Масарика, було дня 6. березня 1926 вислано від Університету відповідне привітне письмо. Дня 10. березня 1926 р. Університет святкував 50-ти літній ювілей докторату проф. Масарика. В помешканні Університету була відкрита святочна академія при участі професорської колегії та представників студентів Університету. На академії виголосили промови ректор, проф. Колесса, проректор проф. Щербина, проф. Лотоцький і проф. Др. Мірчук.

Дня 25. травня б. р. прийняв Університет участь у святі з нагоди 50-ої річниці смерті чеського історика Паляцького, яке було влаштоване Українським Академічним Комітетом та Історично-фільологічним Товариством — так в Університеті, як і під пам'ятником цього приятеля українського народу.

Окрім того приймав ректор нашого Університету участь у святах для вшанування пам'яті Паляцького, зорганізованих чеським громадянством. Він промовляв, поруч представників усіх словянських народів, на великій святочній академії урядженій збірними силами установ і представництва цілого чеського народу. Ураз із проректором проф. Ф. Щербиною взяв ректор участь і в маніфестаційних проявах над гробом Паляцького в Любковицях.

Разом з іншими інституціями, об'єднаними в Академічний Комітеті взяв Університет участь у міжнародному бібліологічному з'їзді в Празі, що відбувся в червні с. р. так промовою ректора при святочному відкритті з'їзду в Пантеоні (де ректор був покликаний до почесної президії з'їзду), — як також рефератами наших професорів. При нагоді міжнародної бібліографічної вистави — взяв наш Університет поруч інших інституцій діяльну участь в урядженні українського відділу сеї вистави —

якого організацію і гарні висліди треба завдячити особливо бібліотекареві нашого Університету проф. Дм. Антоновичеві.

Поруч із іншими установами зєдиненими в Українським Академічним Комітеті — приготовлюються і професори нашого Університету до участі в науковому з'їзді, який на осінь с. р. скликає до Праги Український Академічний Комітет для між-народної духової співпраці.

Підготовну працю цього з'їзду — веде окрема організаційна комісія під досвідним проводом академіка проф. Дра Ів. Горбачевського.

Дня 11. червня відбулося зібрання професорів і доцентів на якому вислухано і одобрено звідомлення ректора проф. О. Колесси, секретаря та економічного референта проф. Яковлева, та звідомлення контрольної комісії, та висловлено подяку так ректорови як і академічному Сенатові за їх доцільну працю. Опісля переведено дискусію над актуальними завданнями і потребами Університету.

На окремому засіданню вибрано тогож дня ректором на академічний рік уже по третій раз проф. дра Ол. Колессу, який, дякуючи за поновний вибір, як за вислів довіря, заявив, що приймає ще раз цей відвічальний обовязок лише з огляду на тяжке положення Університету. Деканом філософічного факультету обрано проф. Василя Біднова. Проректором тогож факультету є проф. Др. Артимович Агенор. Деканом факультету права та суспільних наук вибрано проф. Костя Лоського; прореканом тогож факультету (після резигнації проф. Дра Володимира Старосольського) вибрано проф. Дра Михайла Лозинського.

З огляду на те, що вибрано ще раз того самого ректора, треба було приступити до вибору проректора, яких вибрано проф. Сергія Шелухина.

СПИСОК

професорів, доцентів і лекторів Українського
Університету в Празі.

А. Філософічний факультет.

Андрієвський Петро, Др. ветеринарної медицини і магістер ветеринарних наук, звичайний професор біології і зоології, член співробітник Української Академії Наук в Києві. Král. Vinohrady, Fochova tř. 83/II.

Антонович Дмитро, звичайний професор історії мистецтва, член Наукового Товариства в Києві. Nusle, Jaromírova ul. č. 245/I.

Артимович Агенор, Др. філософії, звичайний професор класичної філософії, т. ч. прорекан філософічного факультету. Všenory u Prahy, vila Marie.

Біднов Василь, магістер теології, звичайний професор історії України, член Українського Наукового Товариства в Києві, т. ч. декан філософічного факультету. Vršovice, Ruská tř. 16. Přízemí.

- Дорошенко Дмитро, звичайний професор історії України, член Українського Наукового Товариства в Києві, Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Bubeneč, Bráfova ul. 601, byt 337.
- Горбачевський Іван, Др. медицини, звичайний професор хемії, член Всеукраїнської Академії Наук в Києві, Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Karlín, Královská tř. 68/III. Novostavba.
- Колесса Олександр, Др. філософії, звичайний професор української мови і літератури, член Українського Наукового Товариства в Києві, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, т. ч. ректор. Král. Vinohrady, Korunní tř. 61/III.
- Матюшенко Борис, Др. медицини, надзвичайний професор гігієни. Poděbrady, Na Chmelnici 286.
- Мірчук Іван, Др. філософії, надзвичайний професор філософії. Praha III., Prokopská ul. 293/II, u p. Vítka.
- Рудницький Степан, Др. філософії, звичайний професор географії, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Král. Vinohrady, Palackého tř. 102.
- Смаль-Стоцький Степан, Др. філософії, звичайний професор української мови і літератури, член Всеукраїнської Академії Наук в Києві, Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Praha II., Na Poříčí, Hotel Imperial.
- Щербаківський Вадим, звичайний професор археології. Vršovice, Ruská tř. 30/18.
- Шульгин Олександр, надзвичайний професор всесвітної історії. Bubeneč, Bráfova ul. 601.
- Швець Федір, звичайний професор геології. Král. Vinohrady, Korunní tř. 81.
- Залозецький Володимир, Др. філософії, доцент історії мистецтва. Král. Vinohrady, Puchmajerova ul. 62.
- Слюсаренко Федір, приватний доцент клясичної філології, Horní Černošice, Hotel Monopol.
- Носкова Марія, лекторка чеської мови, Nový Bydžov, u p. Němcové.
- Славінська Марія, лекторка англійської мови, Vinohrady, U Riegrových sadů č. 14.
- Др. Шульгинова Лідія, лекторка французької мови, Bubeneč, Bráfova 601.
- Шешко Федір, лектор музики, Smíchov, Vltavská ul. 3.

Б. Факультет, права та суспільних наук.

- Андрієвський Опанас, доцент-суплєнт цивільного права, Lipenec, pošta Zbraslav, u p. Hladíkové.
- Бородаєвський Сергій, надзвичайний професор кооперації. Poděbrady, Nádražní ul. 336.
- Буткевич Сергій, доцент-суплєнт карного процесу. Radotín, čís. 166, u p. tajemn. Hrušky.

- Дністрянський Станислав, Др. права, звичайний професор цивільного права, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Král. Vinohrady, Palackého 102.
- Ейхельман Ото, Др. міжнародного права, звичайний професор адміністративного права, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. Žižkov, Libušina ul. 50/I., dv. 10.
- Яковлів Андрій, надзвичайний професор цивільного процесу, член Наукового Товариства в Києві. Král. Vinohrady, u Riegro-vých sadů 14.
- Лашенко Ростислав, звичайний професор історії українського права, член Київського Наукового Товариства. Král. Vinohrady, Vilimovská ul. 5.
- Лоський Кость, звичайний професор римського права, т. ч. декан правн. факультету. Dobřichovice, čís. 102.
- Лотоцький Олександр, надзвичайний професор церковного права, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, Наукового Товариства в Києві. Bubeneč, Korunovační tř. 270, u p. Fatka.
- Лозинський Михайло, Др. права, звичайний професор міжнародного права, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові. т. ч. продекан правн. факультету. Všenory u Prahy, vila Marie.
- Мицюк Олександр, надзвичайний професор політичної економії. Bubeneč, Bráfova ul. 601.
- Одарченко Олексій, магістрант політичної економії і статистики, звичайний професор торговельного і фінансового права. Král. Vinohrady, Řipská ul. 5.
- Старосольський Володимир, Др. права, звичайний професор політичного (державного) права, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, Král. Vinohrady, Fochova tř. 83/II.
- Щербина Федір, звичайний професор статистики, член Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, член-кореспондент Російської Академії Наук в Петрограді. Král. Vinohrady Kolárova ul. 8/10.
- Шелухин Сергій, звичайний професор карного права, сенатор, дійсний член наукових товариств: Київск. Юридич. Об-ва при Новоросійскомъ Университетѣ; Одесск. Обш. Истории у Древн.; Одесск. Юрид. Общества; Київського Правничого товариства. т. ч. проректор. Řevnice u Prahy, Letovská ul. 353.
- Тимошенко Володимир, звичайний професор політичної економії.

Це річне звітання, яке звичайно подає уступаючий ректор при інсталяції нового ректора а яке було в головних нарисах предложене Зборам професорів і доцентів дня 11. червня 1926 р. подаю тут, із konieczними доповненнями, до прилюдної відомости.

З огляду на те, що той самий ректор був вибраний вже третій раз — святочна його інсталяція цього року не відбулася.

Серед тяжких умов прийшлося ректорові, Академічному Сенатові, як цілому Університетові працювати протягом академічного року 1925/26.

Передаючи оце звідомлення до відомости П. Товаришам та цілому українському громадянству дякую ще раз тим представниками чесько-словацької влади, науки і світлого громадянства, що піддержали й піддержують нашу інституцію у вірній оцінці тих ідейних цілій і задач, які сповнює і має ще сповнити наш Університет для тісного зближення і ясної майбутности обох братніх народів, доки не матимемо спроможности продовжувати нашу працю на Рідній Землі — до якої ідуть усі прямуювання нашої душі.

ЗМІСТ.

	Стор.
Святочна інаугурація Українського В. Університету в Празі дня 29. жовтня 1921	3
Вступна промова ректора проф. Д-ра Олександра Колесси: „Погляд на історію українсько-чеських взаємин від Х. до XX стол.“	5
Привіти чехословацького, болгарського, білоруського, сербо-хорватського і словінського та українського громадянства, чеськословацької влади та науки і представництва міжнародної організації студентської допомогової акції	20
Інаугураційний виклад ректора проф. Д-ра Олександра Колесси: „Погляд на історію української мови“	23
Інаугурація академічного року в Українським В. Університеті в Празі дня 21. жовтня 1922.	
Звідомлення уступаючого ректора проф. Д-ра Олександра Колесси про діяльність Українського В. Університету в роках 1921—22.	
Історія засновання Укр. В. Унів. і його діяльність у Відні	64
Історія перенесення Укр. В. Унів. до Праги	68
Внутрішня організація У. В. У. в Празі	69
Основні постанови. (Статут) У. В. У.	69
Склад акад. Сенату	72
Програма викладів У. В. У. в акад. році 1921—22	73
Внутрішня діяльність Унів. в акад. р. 1921—22	77
Стипендисти	79
Підготовлення видавництв	79
Статистика студентства	82
Поміч для укр. акад. молоді і відносини між У. В. У. та молодю	84
Зв'язок У. В. У. з Рідним Краєм	86
Відносини чесько-словацького народу до У. В. У.	87
Передання ректорату новому ректорові	89
Біографія нового ректора проф. Д-ра Станислава Дністрянського	90a
Інаугураційний виклад ректора проф. Д-ра С. Дністрянського „Нова держава“	91
Звідомлення уступаючого ректора проф. Д-ра С. Дністрянського за акад. рік 1922—23.	
Представництво на зовні	106
Учительський збір У. В. У.	108
Виклади і семінарі	110
Статистика студентства	116
Іспити і рігори	118
Стипендисти	118
Видавнича діяльність	119
Допомогова акція студентству	121
Управа У. В. У.	121
Вибір нового ректора акад. проф. Д-ра Івана Горбачевського і його біографія	122
Інаугураційний виклад ректора проф. Д-ра Ів. Горбачевського „Дещо про вітаміни“	127
Справоздання уступаючого ректора Д-ра Ів. Горбачевського про діяльність У. В. У. за акад. рік 1923—24.	136
Програма викладів в акад. р. 1923—24	137
Діяльність університету. стипендисти, статистика студентства, видавництва і т. п.	145
Біографія нового ректора акад. проф. Федора А. Щербини	147

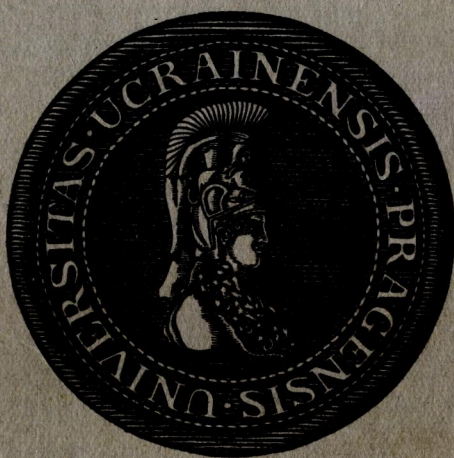
Інавгураційний виклад ректора Ф. Щербини: „Еволюційні переміни в ідеології статистики“	151
Святочна інавгурація акад. р. 1925—26 в Укр. В. Університеті в Празі	156
Справоздання уступаючого ректора проф. Ф. Щербини про діяльність У. В. У. за акад. р. 1924—25	161
Програма викладів в р. 1924—25	162
Статистика професорів і студентства	171
Діяльність університету. Стипендіанти, видавнича діяльність, репрезентація на зверх і т. п.	174
Біографія нового ректора проф. Д-ра Олександра Колесси	177
Інавгураційний виклад ректора проф. Д-ра Ол. Колесси: „Генеа української новітньої повісти“	183
Звідомлення ректора проф. Д-ра Ол. Колесси про діяльність Укр. В. Унів. за акад. р. 1925—26	
Академічний Сенат і професорські колегії	209
Програма викладів в акад. р. 1925—26	210
Іспити, габілітації, рігорови, статистика студентства	219
Загальне положення і фінансовий стан університету	221
Справа видавництва університету	222
Спис наукових праць готових до друку	223
Бібліотека	228
Інші прояви діяльності університету	229
Список професорів, доцентів і лекторів Укр. В. Університету в Празі	231
Закінчення	233

Інвентаризаційний опис ректора Ф. Щербани: „Бюджетний перебіг
в ідеологічній статистиці“
Світлина інвентаризації закладу р. 1925—26 з Укр. В. Університету в Празі
Складання устаткованого ректора проф. Ф. Щербани про діяльність
У. В. У. за закл. р. 1924—25
Програма викладів за р. 1924—25
Статистика професорів і доцентів
Діяльність університету. Стислий опис, подання діяльності, репрезента-
ції на збірці і т. п.
Біографія нового ректора проф. Д-ра Олександра Колесса
Інвентаризаційний розклад ректора проф. Д-ра Ол. Колесса: „Генерал
української освіти“
Згадування ректора проф. Д-ра Ол. Колесса про діяльність Укр.
В. Унів. за акад. р. 1925—26
Академічний Сенат і професорська колегія
Програма викладів за акад. р. 1925—26
Ім'я, табличка, розпорядок, статистика студентства
Загальне положення і фінансовий стан університету
Справа відкриття університету
Спис наукових праць готових до друку
Бібліотека
Ім'я проями діяльності університету
Список професорів, доцентів і докторів Укр. В. Університету в Празі
Закінчення

4,08 (1986)

5235

PA 5235_y